

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Семенчук Марія Романівна

УДК 341.229

ДИСЕРТАЦІЯ

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У
КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРИ**

Спеціальність 293 «Міжнародне право»

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Семенчук М.Р./ _____

Науковий керівник: Григоров Олександр Миколайович, доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Семенчук М.Р. Міжнародно-правове регулювання військової діяльності у космічному просторі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» (29 – Міжнародні відносини). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному аналізу міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космосі в умовах сучасних викликів міжнародній безпеці. Робота спирається на міждисциплінарний підхід, який відповідає сучасним науковим тенденціям інтеграції різних методів і галузей знань для досягнення комплексного та глибокого розуміння досліджуваної проблематики міжнародно-правового регулювання військово-космічної діяльності. Автор системно розглядаються ключові проблеми, пов'язані з мілітаризацією та вепонізацією космосу, використанням протисупутникових технологій, впливом кіберзагроз на космічну інфраструктуру та питаннями подвійного призначення супутників. Крім того, акцентується увага на стрімкому розвитку військових космічних технологій та недостатній адаптації міжнародного космічного права до сучасних реалій, а також зростаючій геополітичній напрузі, яка має вплив на міжнародну безпеку у сфері військово-космічної діяльності.

Дослідження акцентує на історичній трансформації ідей використання космосу для військових цілей, починаючи від концепцій, що з'явилися в науковій фантастиці, і до сучасних реалій, коли космос став важливим компонентом національних стратегій безпеки та оборони держав. Важливу роль відіграє аналіз діяльності Комітету ООН з використання космосу в мирних цілях (КОПУОС) та його підкомітетів, що сприяли створенню базових принципів міжнародного космічного права, таких як Договір про космос 1967 року та інші основоположні акти.

У рамках дослідження також було проаналізовано діяльність міжнародних інституцій, зокрема Конференції з роззброєння, у створенні правових інструментів

для запобігання гонці космічних озброєнь. Було з'ясовано, що Конференція з роззброєння робила внесок у формування міжнародно-правових механізмів, спрямованих на запобігання мілітаризації космічного простору. У рамках її роботи неодноразово обговорювалися питання створення юридично обов'язкових інструментів, які б забороняли розміщення зброї у космосі, включаючи засоби масового ураження та протисупутникову зброю. Зокрема, ініціативи, такі як Договір про запобігання розміщенню зброї у космосі (PPWT), запропоновані РФ та Китаєм, викликали жваву дискусію серед учасників Конференції, що свідчить про актуальність і суперечливість цих питань. Серед іншого, у роботі висвітлюється значущість діяльності Конференції з роззброєння у контексті міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космосі, що полягає у створенні платформи для багатостороннього діалогу між державами. Ця платформа, поряд із діяльністю Генеральної Асамблеї ООН, сприяє узгодженню позицій щодо запровадження заходів довіри, прозорості та відповідальності за дотримання норм міжнародного космічного права. Разом із тим, особливу увагу приділено використанню космічних технологій подвійного призначення та нових видів озброєння, що ставлять під сумнів традиційні принципи мирного використання космосу, закріплені у міжнародному праві.

Дисертація є одним із перших досліджень у українській науці, що висвітлює комплекс актуальних питань, пов'язаних з мілітаризацією космосу, випробуванням протисупутникової зброї та розвитком технологій подвійного призначення, що вимагають удосконалення міжнародного космічного права. У цьому контексті досліджено перспективні ініціативи, що зародилися у наукових та академічних колах, включаючи Посібник Вумера (Woomera Manual) та Посібник MILAMOS, які спрямовані на створення нових юридичних стандартів, що регулюють військову діяльність у космосі, і підвищення прозорості між державами.

Без уваги не залишилося і питання вивчення та аналізу національних підходів до регулювання військової діяльності у космосі провідних космічних держав, таких як США, РФ, Китай, Індія та Японія. Автор досліджує історико-правові аспекти, національні стратегії та законодавчі акти, що регламентують використання космосу

для оборонних цілей. Окремо розглянуто правові аспекти забезпечення національної безпеки та оборони України в умовах військових конфліктів. В умовах сучасних геополітичних викликів, включаючи повномасштабну агресію з боку РФ, Україна активно використовує міжнародне партнерство для посилення своєї обороноздатності через доступ до радіолокаційних та геопросторових даних, супутникових знімків та технологій дистанційного зондування Землі. Законодавча база України, зокрема Закон «Про космічну діяльність», створює основу для інтеграції космічних технологій у військову діяльність і забезпечення національної безпеки, який також регламентує взаємодію України з іншими державами та організаціями, сприяючи імплементації міжнародних стандартів до національної законодавчої бази. Так, Україна активно долучається до міжнародного співробітництва у сфері космічної безпеки, використовуючи можливості для обміну технологіями та геопросторовими даними. Зокрема, партнерство з провідними компаніями, такими як ICEYE, забезпечує Україні доступ до сучасних радіолокаційних та геопросторових даних для підтримки оборонної спроможності.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у науково-дослідній діяльності, правотворчості, правозастосовній сфері та освітньому процесі. У цілому, отримані дані можуть бути застосовані для розробки навчально-методичних матеріалів, підготовки ініціатив України в міжнародних організаціях, адаптації національного законодавства до сучасних викликів та створення більшої кількості двосторонніх угод у сфері космічної розвідки, а також налагодження та посилення міжнародного співробітництва із провідними космічними державами-партнерами. Крім того, результати дослідження мають вагомий потенціалі для удосконалення навчального процесу в межах різних академічних програм. Результати дослідження можуть бути інтегровані до викладання таких дисциплін, як «Міжнародне публічне право», «Міжнародне космічне право», «Право міжнародної безпеки», а також частково – «Міжнародне гуманітарне право». Матеріали дослідження можуть стати основою для розробки навчально-методичних ресурсів, зокрема підручників, посібників, а також практичних кейсів для проведення

семінарських занять. Це сприятиме поглибленню розуміння студентами складних аспектів міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космічному просторі, а також розширенню їхньої професійної компетенції.

Ключові слова: міжнародне право, міжнародне космічне право, міжнародне гуманітарне право, міжнародна безпека, військово-космічна діяльність, міжнародні договори, КОПУОС, Конференція з роззброєння, запобігання розміщенню зброї у космосі, супутники подвійного призначення, ДЗЗ, космічна розвідка, національна безпека та оборона, мілітаризація та вепонізація космосу, протисупутникова зброя, міжнародне співробітництво, гонка озброєнь у космосі.

ABSTRACT

Semenchuk M.R. International legal regulation of military activities in outer space. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the degree of the Doctor of Philosophy in the specialty 293 “International Law” (29 – International Relations). – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

The dissertation focuses on a comprehensive analysis of the international legal regulation of military activities in outer space, addressing contemporary challenges to global security. The research is based on an interdisciplinary approach that aligns with modern scientific trends of integrating diverse methods and fields of knowledge to achieve a holistic and in-depth understanding of issues related to the international legal framework governing military space activities. The author systematically examines key problems associated with the militarization and weaponization of outer space, the use of anti-satellite technologies, the impact of cyber threats on space infrastructure and the dual-use nature of satellites. Additionally, the research emphasizes the rapid development of military space technologies and the insufficient adaptation of international space law to current realities, as well as the growing geopolitical tensions affecting global security in the context of military-space activities.

The research highlights the historical evolution of concepts related to the military use of outer space, starting from ideas in science fiction to contemporary realities where space has become a critical component of national security and defense strategies. The research also explores the significant role of the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (UN COPUOS) and its subcommittees in establishing the foundational principles of international space law, such as the Outer Space Treaty 1967 and other fundamental agreements.

Furthermore, the dissertation analyzes the activities of international institutions, including the Conference on Disarmament, in developing legal instruments to prevent an arms race in outer space. It was identified that the contributions of the Conference on Disarmament to the formation of international legal mechanisms aimed at curbing the

militarization of outer space. Topics, such as the creation of legally binding instruments to prohibit the placement of weapons in outer space, including weapons of mass destruction and anti-satellite weapons, have been repeatedly discussed within framework of the institution. Notably, initiatives such as the Treaty on the Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space (PPWT), proposed by Russia and China, have sparked lively debate among Conference participants, reflecting the relevance and contentiousness of these issues. The research underscores the significance of the Conference on Disarmament's activities in the context of international legal regulation of military activities in space, particularly its role as a platform for multilateral dialogue among states. This platform, alongside the activities of the UN General Assembly, facilitates the alignment of positions on implementing measures of trust, transparency and accountability in compliance with the norms of international space law. At the same time, special attention is given to the use of dual-purpose space technologies and new types of weapons, which challenge the traditional principles of the peaceful use of outer space enshrined in international law.

This dissertation is among the first research papers in Ukrainian science to comprehensively address current issues related to the militarization of outer space, the testing of anti-satellite weapons and the development of dual-use technologies, which call for the improvement of international space law. In this context, the research explores promising initiatives emerging from academic and scientific circles, including Woomera Manual and MILAMOS Manual. These initiatives aim to create new legal standards regulating military activities in outer space and enhance transparency among states.

The research also focuses on the examination and analysis of national approaches to regulating military activities in outer space by leading space-faring nations such as the United States, Russia, China, India and Japan. The author explores historical and legal aspects, national strategies, and legislative acts governing the use of space for defense purposes. Additionally, legal aspects of ensuring Ukraine's national security and defense during military conflicts are thoroughly analyzed. Amid current geopolitical challenges, including large-scale aggression by the Russian Federation, Ukraine actively leverages international partnerships to enhance its defense capabilities through access to geospatial

and radar data, satellite imagery and remote sensing technologies. Ukraine's legislative framework, particularly the Law "On Space Activities" establishes a foundation for integrating space technologies into military activities and ensuring national security. This law also regulates Ukraine's cooperation with other states and organizations, contributing to the implementation of international standards into national legislation. Ukraine actively engages in international cooperation in space security, utilizing opportunities for technology exchange and geospatial data sharing. Notably, partnerships with leading companies such as ICEYE provide Ukraine with access to advanced geospatial and radar data, significantly supporting its defense capabilities.

The practical significance of this research lies in the potential application of its findings in scientific research, law-making, law enforcement and education. Overall, the obtained results can be utilized to develop educational and methodological materials, prepare Ukraine's initiatives in international organizations, adapt national legislation to contemporary challenges and create additional bilateral agreements in the field of space intelligence. Furthermore, the research contributes to strengthening international cooperation with leading space-faring partner nations. In addition, the research outcomes hold significant potential for improving the educational process within various academic programs. The findings can be integrated into the teaching of disciplines such as "International Public Law", "International Space Law", "International Security Law" and, partially, "International Humanitarian Law". The research materials can also serve as a basis for developing educational resources, including textbooks, coursebooks, manuals and practical cases for seminars. These resources will help students gain a deeper understanding of the complex aspects of the international legal regulation of military activities in outer space, while also enhancing their professional competencies.

Keywords: international law, international space law, international humanitarian law, international security, military-space activities, international treaties, COPUOS, Conference on Disarmament, prevention of the placement of weapons in outer space, dual-use satellites, remote sensing, space intelligence, national security and defense, militarization and

weaponization of outer space, anti-satellite weapons, international cooperation, arms race in outer space.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Семенчук М.Р. Формування міжнародно-правових засад щодо запобігання розміщенню зброї у космічному просторі (1959-1979). Аналітично-порівняльне правознавство. №6/2023. с. 702-707. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.121>

2. М. Семенчук Міжнародно-правова діяльність Комітету ООН з космосу (КОПУОС) щодо демілітаризації космосу. Юридичний вісник. №6/2023. с. 320-327. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.39>

3. Семенчук М.Р. Історико-правовий аспект становлення та діяльності Спеціального комітету із запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Аналітично-порівняльне правознавство. №1/2024. с. 731-735. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.129>

4. Семенчук М.Р. До питання про російсько-китайський проєкт Договору про запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, загрозі силою або її застосуванню проти космічних об'єктів. Юридичний науковий електронний журнал. №2/2024. с.514-518. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/127>

Стаття в іноземному періодичному науковому виданні

5. Mariia Semenchuk, International military-space cooperation of Ukraine: legal aspects. Visegrad Journal on Human Rights, No. 1 (2024). p. 90-94. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.1.14>

Тези доповідей, матеріалів науково-практичних конференцій

6. Семенчук М.Р. Особливості використання КНР гібридних супутників.// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна 2021». Київ, 29 березня 2021 р. с. 84-87.

7. Семенчук М.Р. Міжнародно-правові аспекти використання протисупутникової зброї. // Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства: збірник тез наукових доповідей і повідомлень XV Всеукраїнської

науково-практичної конференції вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів. Харків, 28 травня 2022 р. с. 128-132. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/zbirnyk.pdf>

8. Семенчук М.Р. Особливості використання військового персоналу в освоєнні космосу на сучасному етапі розвитку міжнародного космічного права. // International scientific conference «The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period»: conference proceedings, July 29–30, 2022. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. p. 291-293. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-74>

9. Семенчук М.Р. До питання про резолюцію ООН щодо нерозміщення першими зброї в космосі (A/RES/77/42). // Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. с. 1159-1163. URL: https://www.ndi.academy/wp-content/uploads/KRC_conf-Aktualni-pytannya_traven_2023.pdf

10. Семенчук М.Р. Правові та інституційні механізми регулювання військово-космічної діяльності Індії// Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 21 грудня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. с. 261-264. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-66>

11. Семенчук М.Р. Проєкт MILAMOS як спроба вдосконалення врегулювання військово-космічної діяльності у міжнародному публічному праві. // Сучасні аспекти та актуальні підходи в навчанні, викладанні й дослідженні державно-правових дисциплін: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 27 лютого – 9 квітня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. с. 155-158.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	13
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ У РЕГУЛЮВАННІ ВИКОРИСТАННЯ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЕЙ.....	25
1.1. Концепції використання космосу як поля бою: від наукової фантастики до сучасності.....	25
1.2. Становлення міжнародно-правових механізмів щодо мирного використання космосу	41
1.3. Міжнародно-правова діяльність та роль Комітету ООН з космосу у формуванні засад демілітаризації космосу.....	62
Висновки до розділу 1	88
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ НОВОГО ЕТАПУ МІЛІТАРИЗАЦІЇ КОСМОСУ	91
2.1. Перспективи діяльності міжнародних інституцій у створенні міжнародно- правових інструментів щодо запобігання гонки космічного озброєння.....	91
2.2. Практика використання космічних технологій, що мають подвійне призначення: міжнародно-правовий аспект	160
2.3. Сучасні науково-правові ініціативи врегулювання військового використання космічного простору	171
Висновки до розділу 2	181
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВО- КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОВІДНИХ КОСМІЧНИХ ДЕРЖАВ	184
3.1. Історико-правові аспекти ведення військової діяльності США у космосі	184
3.2. Правові засади військово-космічної діяльності РФ у її національному космічному законодавстві	194
3.3. Особливості та розвиток правового регулювання військового використання космічного простору у Японії.....	199

3.4. Перспективи правового регулювання сучасної військово-космічної діяльності Індії	205
3.5. Міжнародно-правові аспекти мілітаризації космосу КНР.....	213
3.6. Правові аспекти використання космічного простору в забезпеченні національної безпеки та оборони України	220
Висновки до розділу 3	230
ВИСНОВКИ.....	233
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	248
ДОДАТОК А.....	279

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

COSPAR	Комітет з космічних досліджень
DRDO	Організація оборонних досліджень і розробок
EAR	Регламент управління експортом
GMES	Глобальний моніторинг навколишнього середовища та безпеки
GNSS	Глобальна супутникова система навігації
GPS	Система глобального позиціонування
ISRO	Індійська організація космічних досліджень
ITAR	Правила міжнародної торгівлі зброєю
JAXA	Агентство аерокосмічних досліджень Японії
MILAMOS	Посібник з міжнародного права, що застосовується до військового використання космічного простору
MTCR	Режим контролю за ракетними технологіями
PAROS	Спеціальний комітет запобігання гонці озброєнь у космічному просторі
QUAD	Чотиристоронній діалог з питань безпеки
QZSS	Квазізенітна супутникова система
SAR	Радар із синтезованою апертурою
SIPA	Агентство з обробки супутникових зображень

UNIDIR	Інститут ООН з дослідження проблем роззброєння
UNITRACE	Міжнародний центр траектографії
UNOOSA	Управління з питань космічного простору ООН
USML	Список США щодо боєприпасів та озброєнь
ГА ООН	Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй
ДЗЗ	Дистанційне зондування Землі
ДКАУ	Державне космічне агентство України
ЗНФП	Зброя на нових фізичних принципах
КОПУОС	Комітет ООН з використання космічного простору в мирних цілях
КР	Конференція з роззброєння
МБР	Міжконтинентальна балістична ракета
МГП	Міжнародне гуманітарне право
МКЧХ	Міжнародний комітет Червоного Хреста
НАСА	Національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору
НЦУВКЗ	Національний центр управління та випробувань космічних засобів
РГВС	Робоча група відкритого складу (щодо зменшення космічних загроз)
СКАКО	Національна система контролю та аналізу космічної обстановки
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах стрімкого розвитку космічних технологій і зростання геополітичної напруги питання міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космічному просторі набуває особливої актуальності. Космос із середовища наукових досліджень і мирного освоєння поступово перетворюється на стратегічну арену для провідних космічних держав, які інтегрують військові компоненти у свої космічні програми. Використання протисупутникової зброї, технологій подвійного призначення, а також створення кіберзагроз для космічної інфраструктури виявляє серйозні виклики для міжнародної безпеки.

Космічний простір стає важливою складовою глобальних геополітичних стратегій держав, які розглядають його як ключовий компонент своєї національної безпеки. Відкриття доступу до космосу для нових учасників та стрімкий розвиток передових технологій, таких як супутникова розвідка, системи глобальної навігації, інтенсифікують його мілітаризацію.

Актуальність теми дослідження зумовлена також обмеженістю існуючих правових норм, які були створені в другій половині ХХ століття. Так, Договір про космос 1967 року, що є основоположним документом міжнародного космічного права, встановлює принципи мирного використання космічного простору, але не охоплює питання, пов'язані з розвитком новітніх технологій, кіберзагрозами та регулюванням військових технологій подвійного призначення. У цих умовах нагальною є розробка нових правових інструментів, спрямованих на запобігання гонці космічного озброєння, забезпечення прозорості військової діяльності та підтримання глобальної стабільності.

Особливого значення набуває дослідження ролі міжнародних інституцій, таких як Комітет ООН з питань космосу (КОПУОС) та Конференція з роззброєння, у формуванні нових правових механізмів. У цьому контексті важливим є врахування динаміки взаємодії між ключовими космічними державами, такими як США, Китай та РФ, де зростання напруги та гонка озброєнь можуть мати катастрофічні наслідки як для космічного простору, так і для Землі.

Водночас важливим аспектом є необхідність гуманітарного виміру космічної діяльності, зокрема забезпечення використання космосу в інтересах усього людства. Військове домінування в космосі може порушити глобальну рівновагу та спричинити ескалацію конфліктів. У цьому контексті забезпечення мирного використання космосу є не лише юридичним питанням, але й першочерговою метою міжнародної спільноти щодо розробки міжнародно-правових стандартів мілітарної діяльності у космосі.

Таким чином, актуальність теми дослідження визначається зростаючим значенням космосу як стратегічного ресурсу, необхідністю вдосконалення міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космосі та забезпечення глобальної стабільності. Вивчення цих питань є важливим не лише для розробки нових правових механізмів, які відповідатимуть сучасним викликам, але й для збереження космосу як зони мирного співіснування для майбутніх поколінь.

Теоретична основа дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження ґрунтується на розширеній теоретичній базі, що охоплює напрацювання провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, які здійснювали дослідження у сфері міжнародного права, міжнародного космічного права, а також суміжних галузей права та міжнародних відносин. Основну увагу приділено концепціям військового використання космічного простору, становленню та розвитку міжнародно-правового регулювання військової діяльності держав у цій сфері, а також питанням міжнародного співробітництва між дружніми державами щодо забезпечення безпекових інтересів та посилення оборони.

Значна увага була приділена дослідженню резолюцій міжнародних організацій, діючих договорів, проєктів договорів, що були запропоновані міжнародними організаціями, та проєктів наукових інституцій у формуванні сучасних правових моделей військово-космічної діяльності, а також актуальним питанням усунення правових прогалин у регламентації військового використання космосу. Серед інших ключових напрямків дослідження – запобігання мілітаризації та розвитку гонки озброєнь у космосі.

Теоретична основа включає праці провідних українських та зарубіжних учених у галузі міжнародного космічного права, зокрема таких авторів, як П. Г. Альварес, І. П. Андрушко, С. Аокі, О.В. Беглий, С.Д. Білоцький, М.В. Буроменський, Дейв Вебб, Тобіас Вестнер, І.А. Власік, О.М. Григоров, А.М. Гурова, Н.Р. Малишева, Л. Пеперкамп, Р.С. Пічко, В.В. Семеняка, О.С. Стельмах, Л.В. Сорока, Цзінюань Су, Ф. Трончетті, Б. Чен, Ю.С. Шемшученко, Юрген Шеффран, Б. Ясані та багатьох інших.

Джерельна база дослідження охоплює широкий спектр нормативних документів, міжнародних договорів і конвенцій, що стосуються регламентації космічної діяльності та часткової демілітаризації космосу. Значну увагу було приділено вивченню звітів і доповідей Комітету ООН з питань використання космічного простору в мирних цілях та його підкомітетів, Конференції з роззброєння та інших інституцій, включаючи закордонні академічні установи. Крім того, було приділено особливу увагу аналізу заяв, аналітичних статей і документів офіційного та напівофіційного характеру, що розкривають напрями космічної діяльності основних космічних держав, таких як США, Китай, РФ, Індія та Японія.

Така широка теоретична та джерельна база дозволила сформувати комплексний підхід до дослідження, що включає оцінку історичних, правових, інституційних і технологічних аспектів міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космосі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах наукової теми Навчально-наукового інституту міжнародних відносин «Стратегія протистояння геополітичним викликам і загрозам національній безпеці України в умовах становлення нового світопорядку» (№19БФ048-02), які є складовими комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є комплексний аналіз та визначення ключових проблем міжнародно-правового регулювання

військової діяльності у космічному просторі, що постають у контексті стрімкого розвитку космічних технологій, зростання геополітичної напруги та недосконалості чинних правових норм. Дослідження також спрямоване на вивчення сучасних глобальних викликів, що впливають на міжнародну безпеку, зокрема мілітаризацію космосу, використання протисупутникової зброї, кіберзагроз для космічної інфраструктури та проблему подвійного призначення штучних супутників.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження було сформульовано наступні завдання:

- дослідити історичну трансформацію ідей щодо використання космосу у військових цілях;
- висвітлити процес становлення міжнародно-правових механізмів, спрямованих на забезпечення мирного використання космічного простору;
- проаналізувати діяльність КОПУОС у формуванні засад демілітаризації та встановлення правових принципів мирного освоєння космосу;
- виявити та охарактеризувати перспективні проекти та ініціативи у діяльності міжнародних інституцій щодо створення нових правових інструментів для запобігання гонці космічного озброєння;
- визначити міжнародно-правові аспекти використання космічних технологій, що мають подвійне призначення, та їхній вплив на міжнародну безпеку;
- розглянути та охарактеризувати сучасні науково-правові ініціативи врегулювання військового використання космосу та їхній потенційний внесок у розвиток правової бази;
- дослідити історико-правові аспекти космічної діяльності США, зокрема її військову складову;
- висвітлити правові засади військово-космічної діяльності РФ у контексті її національного законодавства;

- визначити особливості правового регулювання космічної діяльності у Японії, що здійснюється для військових цілей;
- обґрунтувати та надати оцінку перспективам розвитку правового регулювання військової діяльності у космосі в Індії;
- проаналізувати міжнародно-правові аспекти мілітаризації космічного простору Китаєм;
- виокремити та охарактеризувати роль міжнародного співробітництва щодо використання космосу в інтересах національної безпеки та оборони України.

Об'єктом дисертаційного дослідження є міжнародні відносини, що виникають між державами та міжнародними міжурядовими організаціями у процесі забезпечення регулювання військової діяльності у космосі, а також їх вплив на міжнародну безпеку та мілітаризацію космічного простору.

Предметом дослідження виступають міжнародно-правові норми, принципи, механізми та ініціативи щодо регулювання військової діяльності у космосі, зокрема положення міжнародних договорів, національні законодавства космічних держав та академічні ініціативи, включаючи сучасні тенденції розвитку військових космічних технологій.

Методологічна основа дослідження базується на застосуванні міждисциплінарного підходу, що відображає сучасні наукові тенденції до інтеграції методів різних галузей знань для досягнення глибокого та системного розуміння проблематики. Завдяки поєднанню різних наукових підходів вдалося забезпечити комплексне охоплення правових, політичних, технологічних і безпекових аспектів дослідження.

Зокрема, історико-правовий метод був використаний для дослідження еволюції міжнародного космічного права у контексті зростаючої мілітаризації космосу. Цей метод надав можливість глибше простежити динаміку розвитку правових норм у світлі змін технологічного середовища та їх взаємозв'язку з міжнародним гуманітарним правом і глобальною безпекою.

Порівняльно-правовий метод сприяв проведенню ґрунтовного аналізу підходів, які реалізують провідні космічні держави, включаючи США, Китай, РФ, Японію та Індію. У результаті цього аналізу було виявлено як спільні тенденції, так і суттєві відмінності у регулюванні військової діяльності у космосі з боку національного законодавства кожної з зазначених держав, що підкреслює необхідність подальшого розвитку міжнародного космічного права у сфері військового використання космосу. Окремо варто зазначити, що дослідження торкнулося і правових аспектів міжнародного співробітництва України у сфері військово-космічної діяльності, зокрема її участі у глобальних ініціативах та використання супутникових даних для розвідки в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Системний підхід, у свою чергу, забезпечив можливість розглядати космос як інтегровану систему, де правові, політичні, технологічні та військові компоненти функціонують у тісному взаємозв'язку. Цей підхід дозволив не лише оцінити вплив таких компонентів на міжнародну безпеку, але й зрозуміти процеси, які мали велике значення на раннє формування правових норм у космічній сфері.

Важливу роль у структуризації дослідження відігравали методи аналізу та синтезу. Аналіз дозволив розділити складні проблеми на окремі елементи, зокрема міжнародне право, міжнародні та академічні ініціативи, національні стратегії та військові космічні технології. Завдяки синтезу було інтегровано результати аналізу у цілісну концепцію, яка включає рекомендації щодо врегулювання військово-космічної діяльності у рамках міжнародного космічного права.

Особливої уваги заслуговує прогностичний метод, який застосовувався для оцінки перспектив розвитку правового регулювання військової діяльності у космосі. Дослідження за цим методом було зосереджене на довготривалих наслідках наявних прогалин у міжнародному космічному праві. Даний метод забезпечив оцінку ймовірних сценаріїв розвитку подій і розробку рекомендацій для запобігання ескалації конфліктів у космосі.

Метод критичного аналізу був спрямований на оцінку ефективності чинних міжнародно-правових норм у контексті викликів сучасності. Завдяки цьому методу

вдалося виявити ключові суперечності та недоліки актуального правового регулювання космічної сфери, які не враховують сучасних технологічних реалій і специфіки військово-космічної діяльності.

Емпіричний метод базувався на аналізі реальних кейсів використання космічних технологій у військових цілях, таких як випробування протисупутникової зброї чи використання супутників для розвідки. Він дозволив оцінити практичний вплив цих технологій на міжнародну стабільність та безпеку. Так, інтеграція всіх зазначених методів забезпечила глибоке осмислення теми, виявлення основних проблем за тематикою дослідження та дозволила здійснити всебічне висвітлення проблематики мілітаризації космосу.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає у систематизації та теоретичному обґрунтуванні ключових проблем міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космосі, зокрема мілітаризації космосу, використання технологій подвійного призначення, та в розробці рекомендацій щодо адаптації міжнародного космічного права до сучасних викликів міжнародній безпеці.

Вперше:

- систематизовано ключові проблеми міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космосі, зокрема у контексті мілітаризації космосу, використання протисупутникової зброї та подвійного призначення космічних технологій;
- здійснено багатосторонній та глибокий сучасний аналіз ролі міжнародних інституцій, таких як КОПУОС та Конференція з роззброєння, у формуванні принципів демілітаризації космічного простору та запобіганні гонці космічного озброєння;
- запропоновано концепцію адаптації міжнародного космічного права до сучасних глобальних викликів, включаючи кіберзагрози, зброю на нових фізичних принципах та необхідність ефективного регулювання

військово-космічної діяльності через наявні міжнародні механізми, а також створення нових правових механізмів рекомендаційного характеру.

Удосконалено:

- підходи до аналізу взаємозв'язку між міжнародним космічним правом, національними правовими нормами та іншими науково-технічними галузями у контексті забезпечення міжнародної безпеки;

- науково-правові підходи до регулювання використання технологій подвійного призначення, протисупутникової зброї та інших новітніх видів озброєння, з урахуванням їхнього потенційного впливу на військові конфлікти у космосі та спроможність держав мирно використовувати космічні ресурси, зберігаючи космічні активи від ворожого втручання у їх роботу;

- всебічний аналіз механізмів міжнародно-правового співробітництва України у сфері космічної діяльності, із чітким обґрунтуванням необхідності розширення співпраці з державами-партнерами та провідними космічними компаніями для зміцнення національної безпеки. Зокрема, рекомендовано покращити взаємодію у сфері військового використання космосу, космічної розвідки та ДЗЗ, з урахуванням вимог міжнародного права та стратегічних інтересів держави.

Дістало подальшого розвитку:

- теоретичне осмислення правової ролі провідних космічних держав (США, Китаю, РФ, Індії, Японії) у формуванні міжнародно-правового режиму військово-космічної діяльності шляхом аналізу національних стратегій та доктрин у контексті мілітаризації космосу з урахуванням їх відповідності нормам міжнародного права та зобов'язань за міжнародними договорами;

- аналіз правових аспектів діяльності міжнародних організацій та академічних інституцій у розробці нормативно-правових інструментів для запобігання ескалації військових конфліктів у космічному просторі.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачкою особисто. Положення, висновки та рекомендації, викладені в роботі, відзначаються науковою новизною і є результатом проведених автором досліджень. Для обґрунтування окремих аспектів дослідження використовувалися наукові праці інших авторів із належним зазначенням посилань на відповідні джерела.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів роботи. Отримані результати дозволяють глибше зрозуміти недосконалість наявних правових норм, що стосуються військового використання космосу, та розкрити способи приведення їх у відповідність сучасним викликам, таким як мілітаризація космосу, використання технологій подвійного призначення, кіберзагрози для космічної інфраструктури. Крім того, дане дослідження вносить нові теоретичні положення щодо перспектив удосконалення міжнародно-правового регулювання для запобігання гонці космічного озброєння. Теоретична значущість полягає також у оцінці ефективності міжнародних ініціатив і національних стратегій космічних держав у сфері військової діяльності, де космічні ресурси є необхідністю, що може стати базою для подальших наукових розробок.

Разом із тим, практична цінність цього дослідження полягає в його значному потенціалі для застосування в освітній сфері, що відкриває нові можливості для вдосконалення навчального процесу в різноманітних академічних програмах. Так, результати дослідження можуть бути інтегровані в навчальний контент таких дисциплін, як «Міжнародне публічне право», «Міжнародне космічне право», «Право міжнародної безпеки», а також частково «Міжнародне гуманітарне право».

Матеріали дослідження можуть слугувати базою для створення навчально-методичних ресурсів, таких як підручники, навчальні посібники, а також практичні кейси для семінарських занять. Це сприятиме більш глибокому розумінню студентами складних питань міжнародно-правового регулювання військово-космічної діяльності та розширенню їхньої фахової компетентності. Використання цих матеріалів дозволить не лише засвоїти теоретичний матеріал, але й виробити

навички критичного аналізу, оцінки правових норм і розробки рекомендацій для вирішення актуальних проблем у сфері міжнародного космічного права.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження були оприлюднені у виступах і публікаціях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна 2021» (Київ, 29 березня 2021 р.), XV Всеукраїнська науково-практична конференція вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів «Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства» (Харків, 28 травня 2022 р.), Міжнародна наукова конференція «Роль юридичної науки у встановленні нового світового порядку у воєнний та повоєнний час» (Рига, Латвія, 29–30 липня 2022 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України «Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених» (Київ, 18 травня 2023 р.), XVI Міжнародна науково-практична конференція «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (Миколаїв, 21 грудня 2023 р.). Крім того, було також апробовано результати дослідження у ході Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Сучасні аспекти та актуальні підходи в навчанні, викладанні й дослідженні державно-правових дисциплін», (Одеса, 27 лютого – 9 квітня 2023 р.).

Публікації. За результатами проведеного дисертаційного дослідження загалом опубліковано 11 наукових праць, серед них 4 статті у фахових виданнях України, 1 стаття у науковому фаховому виданні іноземної держави і 6 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації безпосередньо обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатка (Додаток А).

Загальний обсяг дисертації становить 281 сторінку, з яких обсяг основного тексту становить 233 сторінки. Список використаних джерел складається з 235 найменувань, розміщений на 31 сторінці.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ У РЕГУЛЮВАННІ ВИКОРИСТАННЯ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЕЙ

1.1. Концепції використання космосу як поля бою: від наукової фантастики до сучасності

Починаючи із великих технологічних розробок та масштабного стрибку усього світового суспільства у сфері освоєння космосу, провідні космічні держави намагалися, не дивлячись на те, що космос є надбанням людства відповідно до укладених угод, просунути власні військові інтереси задля посилення своїх позицій на світовій арені. Проте військовий та безпековий інтерес у освоєнні космосу мають не тільки окремі держави, а й групи країн, що надають перевагу колективній безпеці. Подібні тенденції майбуття військового ремесла та мистецтва ведення військових операцій, оздоблених космічними перспективами та прагненням науково-технічного використання нової сфери впливу, були висвітлені у багатьох художніх творах різних жанрів, філософських працях мислителів та правників свого часу, а також мали теоретичне підґрунтя для освоєння далекого та незвіданого космосу.

Античні автори та філософи мали неабияку уяву, через що деякі науково-фантастичні тематики їхніх творів, що будувались на основі міфології, обігнали на майже два десятки віків мрії людства про космічні подорожі та колонізацію планет. До прикладу, у романі “Неймовірні чудеса за Туле” (II століття до н. е.), автором якого є Антоній Діоген, давньогрецький філософ та письменник, згадується подорож головного героя на Місяць і це є першою відомою у світовій літературі подорож на іншу планету. У той же період була написана “Правдива історія” Лукіана, яка має всі характеристики, аби вважатися науковою фантастикою того часу. Роман містив не тільки концепцію космічних подорожей, але також і колонізацію іншої планети, що призвело до міжзоряної війни. За сюжетом, король Місяця прагнув колонізувати Вранішню зорю (Венеру), але король Сонця виступив проти цього й почалась міжзоряна війна, яку можна назвати літературним прикладом ранньої концепції космосу як поля бою.

З занепадом античної доби залишилось не так багато місць на Землі, де міфологія все ще грала роль у створенні художніх творів, що описували міжпланетні

подорожі. Загалом, аж до у XIX століття, ранні науково-фантастичні твори про подорожі космосом стосувалися лише подорожей на Місяць та фантастичних описів можливих мешканців природнього супутника Землі. З початком Промислової Революції та протягом Технічної (або Другої Промислової Революції) письменники та філософи почали через свої твори висувати ідеї щодо ведення науково-технічної та військової діяльності у космічному просторі.

Жуль Верн був геніальним письменником-фантастом, який передбачив багато технічних рішень, які пізніше стали реальністю. У його романі «Із Землі на Місяць» 1865 року одним із таких рішень було використання алюмінію як основного матеріалу для будівництва космічних апаратів. Дійсно, алюміній зіграв велику роль на початку космічних досліджень через низку переваг, яку він мав для аерокосмічної техніки, проте у XIX столітті він був досить дорогим. Крім того, у романі важливою подією стало будівництво величезної гармати, яка змогла б вистрілити снарядом на Місяць та доставити туди екіпаж, що, в свою чергу, поєднувало застосування військової технології та наукову зацікавленість персонажів у дослідженні Місяця.

Інший письменник, який звернув увагу на можливість ведення бойових дій з космосу та впливу на Землю ззовні, став Герберт Велз, який у своєму романі «Війна світів» (1897 р.) описав загальний концепт «війн майбутнього». Вважається, що цей твір став найяскравішим прикладом того часу щодо використання космічних технологій для ведення війни, а також, що в майбутньому війна буде вестися з космосу завдяки високотехнологічній зброї, яка буде мати величезну руйнівну силу. Як ми бачимо, ще до створення перших космічних апаратів думка щодо використання зброї у космосі зародилася у філософських думках мислителів-науковців та письменників XIX століття.

Також до письменників-фантастів належав й видатний вчений радянської доби, батько космонавтики, що мав польсько-українське коріння – Костянтин Ціолковський. Його літературні та наукові ідеї надали поштовх вченим зі всього світу на створення космічних апаратів, вдосконаленню розробок ракет та подальших наукових відкриттів у космонавтиці. Зокрема, він опублікував у 1903 році наукову

працю «Дослідження світових просторів реактивними приладами», де описав як ракети можна використовувати, щоб покинути Землю, подолавши вплив земного тяжіння, та обігнути її, як це робить Місяць. У книзі були також описані багатоступінчасті ракети, повітряні шлюзи для безпечного пересування між космічним кораблем і вакуумом космосу, а також цілі міста над земною поверхнею[229]. Праці К.Е. Ціолковського вплинули також й на думки його сучасників-правознавців у сфері міжнародного повітряного права, зокрема у питаннях військового застосування верхніх шарів атмосфери. Це згодом надало поштовх до розвитку нової галузі права – міжнародного космічного права. Так, на конференції з повітряного права, що відбулася в Москві у грудні 1926 року, з доповіддю виступив представник Міністерства авіації СРСР, правознавець В.А. Зарзар. У своїй доповіді В.А. Зарзар торкнувся теми міжпланетних польотів, оскільки на той час розроблялися певні організаційні заходи спрямовані на розвиток радянського ракетобудування та космічних польотів. На думку правознавця, у правовій сфері на той час існував великий інтерес до так званої «теорії зон», яку вважали досить суперечливою. За цією теорією атмосфера поділялася на два концентричних шари, з яких нижній підпорядковується національному контролю, а другий, який є міжнародним, представляє собою зону вільних повітряних перельотів. Разом із цим, поставало питання про інтереси держав стосовно національного контролю щодо польотів іноземних повітряних суден над їхніми територіями, зокрема таких, що мали військову мету. Необхідність національного контролю іноземних польотів над територією держави В.А. Зарзар вбачав через загрозу проведення військової розвідки іншої країни завдяки прольоту повітряного судна, а також загрозу бомбардування або інших військових дій у повітряному просторі. У зв'язку з цим, науковець висунув думку, що у майбутньому, поряд із принципом необмеженого суверенітету держави над повітряним простором, також повинен існувати життєздатний принцип, який був би покладений в основу «теорії зон» для випадків так званих висотних польотів і міжпланетного сполучення [209, с. 90-103].

Продовжуючи цю тематику, у 1934 році Є.О. Коровін, радянський юрист, оприлюднив статтю у французькому журналі з міжнародного права під назвою «Освоєння стратосфери та міжнародне право», яка зосереджувалася на всіх потенційно шкідливих аспектах військових польотів, зокрема у ній було обговорено можливість розвідки шляхом використання оптичної та інфрачервоної систем, повітряного бомбардування та інших потенційних військових дій літальними апаратами. Також у своїй статті Є. О. Коровін згадав припущення В. А. Зарзара, що міркування навколо військової небезпеки, які вплинули на доктрину повітряного суверенітету, будуть усунені з появою апарату, здатного літати на колосальних висотах з неймовірною швидкістю [99].

Володимир Мандль, чехословацький юрист, вважав, що космічний простір є не тільки вільною територією, поза межами національного суверенітету, а є й природною територією потенційного конфлікту, оскільки космічний простір може запропонувати суттєву перевагу супротивнику, який прагне панувати над іншими державами. На той час, у 1930-х роках не було ні писаного закону, ні традицій, які б забороняли використовувати космічний простір як театр воєнних дій [106].

Інший дослідник – Алекс Мейер вважав, що космічний простір не можна дозволити перетворити на театр воєнних дій. На його думку, військове використання космосу повинно бути обмежене угодою між державами про те, що космос не повинен використовуватися для військових цілей. [110, с. 353-354]

Повертаючись до письменників, які були також науковцями і винахідниками, слід відмітити кількох представників «Великої трійки» наукових фантастів, що вже були свідками початку космічної епохи та передбачували подальше використання космосу з військовою метою, а також описували технології майбутнього для освоєння космосу та розвиток людства завдяки цим прогресивним технологіям. Мова йде про двох письменників із різними думками щодо тематики мілітаризації космосу, а саме: про Артура Ч. Кларка, що проходив військову службу у Королівських ВПС Великої Британії, та про Роберта Е. Гайнлайна, який проходив підготовку у Військово-морській академії США. Обидва ці письменники-фантасти як провидці космічної

епохи посприяли не тільки створенню художніх творів, що торкалися тематики різноманітних видів космічної діяльності, зокрема військової, а й доносили свої думки через інші літературні роботи.

А. Кларк у своїх роботах, зокрема есе «Корабель кидає виклик» 1946 року, не виражав стурбованість та не розділяв думок інших спеціалістів щодо наслідків військового застосування космонавтики. Він розглядав цю тему безпристрасно, припускаючи, що людський розум і раціональність зрештою переможуть та зможуть створити гармонію між людьми, якщо не відразу, то з плином часу. Враховуючи руйнівну силу застосування зброї у космосі, А. Кларк зазначав, що альтернативою тому, щоб навчитися жити разом у мирі, є знищення або принаймні масове збіднення життя людства. Також він представляв у творах страхітливі перспективи військового домінування у космосі, а тому закликав одночасно до угод, які б мали технічний та політичний характер задля запобігання конфліктам у космосі. [62, с.66-78.]

У 1980 році Роберт Е. Гайнлайн опублікував своє есе під назвою «Прагматика патріотизму», яке включало в себе частину лекції письменника з якою він виступив перед бригадою курсантів у своїй альма-матер, Військово-морській академії США, 5 квітня 1973 року. Слід відмітити, Р. Гайнлайн був переконаний, що у недалекому майбутньому з'являться космічні кораблі з постійним розгоном на ядерному паливі, кораблі, які здатні злітати на Марс і назад за кілька тижнів, а також він припускав, що ці космічні кораблі будуть озброєні смертоносними променями. До того ж, письменник-фантаст стверджував, що незважаючи на всі договори про мирне використання космічного простору, які вже підписані або будуть підписані в майбутньому, космічні кораблі, які він описав, братимуть участь у війнах. Так, космічні флоти до невпізнанності змінять сучасні методи ведення воєн і контролюватимуть політичні режими Землі в найближчому майбутньому, а у подальшому не буде жодного шансу позбутися війн. Посилаючись на досвід навколосвітніх подорожей, у Р. Гайнлайна закріпилася думка, що немає жодних перспектив у сфері мирного співіснування, оскільки насіння війни всюди, конфлікти інтересів реальні і глибокі, а благочестиві банальності аж ніяк не призведуть до їх

ліквідації. На його думку, найкраще, на що можна сподіватися – це хисткий баланс сил між націями, здатними вести тотальну війну, а також нескінченні маленькі війни, які спалахують у різних куточках світу [151].

За невеликий проміжок часу стрімкий технічний розвиток світового суспільства та створення такої технічної галузі знань як космонавтика породила плеяду митців, що створювали у своїй уяві нові види військово-космічних протистоянь, нові світи далекого майбутнього, що мали свою самобутню культуру, звичаї, технології, озброєння та військово-політичні зносини. Можливо, на цей процес також мали вплив Перша та Друга світові війни. Втім, ці уявні світи на сторінках книжок та стрічках кінофільмів поступово з розвитком космічних технологій стають все менш науково-фантастичними чи здатними здивувати. Освоєння космосу, як і передбачали ранні фантасти, є вагомою перевагою у політиці будь-якої держави. До прикладу, у романі «Дюна» (1965) Френка Герберта, що написаний лише через 8 років від запуску першого штучного супутника Землі у 1957 році, важливими проблемами залишалися нескінченні війни за ресурси окремих планет та виживання малочисельних народів у небезпечних умовах пустельних дюн планети, описаної у романі. Отже, суттєвим показником розвитку суспільства є його здатність адаптуватися до реалій, що швидко змінюються, розуміння того, що світ не є статичним. Через призму авторської думки можна прослідити, що у військово-політичній площині державами з більшими ресурсами та контролем демонструється військова сила та принцип *primus inter pares*, що може провокувати одні за одними перегони озброєнь з іншими сторонами у дусі фільму «Зоряні війни», але та сама військова сила є необхідною й в такій сфері як оборона. Варто згадати, що у 1983 році у ході холодної війни з СРСР президент США Рональд Рейган запропонував створити глобальну систему протиракетної оборони або Стратегічну оборонну ініціативу, яка включала б елементи космічних озброєнь. Ця довгострокова програма була також відома як Зоряні війни.

Таким чином, твори фантастів припускають, що повна демілітаризація космічного простору неможлива. Натомість, мілітаризація набиратиме більших обертів, щоб забезпечити виживання власної нації у той, або інший спосіб та у тій чи

іншій формі, додатково отримавши тотальний контроль над розподілом ресурсів, ймовірно, серед інших космічних держав.

Слід зауважити, що питаннями мілітаризації космосу та гонки озброєнь у космічному просторі займалися спеціалісти з етики та філософії. Так, філософом з політики та етики Грегорі С. Кавкою у роботі «Етика космічних війн» (1985) була порушена низка питань, що стосувалася використання протисупутникової зброї, ядерних ракет та систем ПРО космічного базування. Філософ ставив питання щодо характеристик моральних принципів чи цілей, які слід використовувати при оцінці космічної зброї, оскільки вона може слугувати для ведення ядерної війни. Разом із тим, він пропонував три головні цілі, які мають очевидну моральну важливість, розташовані за пріоритетом у такому порядку:

1. Запобігання ядерній війні.
2. Зведення до мінімуму шкоди, завданої людству під час ядерної війни, якщо така буде.
3. Збереження економічних ресурсів для невійськового використання.

Крім того, на думку Г. Кавки, цілі 1 і 2 повинні мати пріоритет над ціллю 3. Аналіз розвитку космічної зброї з точки зору трьох цілей він вважає розважливим і моральним, оскільки будь-які ризики війни, спричинені гонитвою нації за такою зброєю, та економічні витрати і шкода, пов'язані з нею, значною мірою ляжуть на плечі громадян цієї нації [97].

Звертаючись до роздумів сучасних вчених, що досліджують взаємозв'язок міжнародного космічного права і його подальшого розвитку з філософсько-правовими і літературними концепціями способів використання космічного простору у майбутньому, можна виділити такі концепції: космос як зона бойових дій, гонка космічних озброєнь, космос як ресурс для ведення військової діяльності та збройні конфлікти у космосі. Проте слід зауважити, що більшість концепцій стосуються цивільного використання космосу та підтримують прагнення космічних держав, що діяльність у космосі має вестись виключно у мирних цілях на благо людства як і

передбачають правові джерела міжнародного космічного права. Для аналізу взаємодії між правовою площиною та філософсько-літературною у вивченні військово-космічної діяльності та цивільної космічної діяльності виділяють утопічну (фантастичну) літературу. Так, науково-фантастична література може зіграти ключову роль як джерело юридичної уяви та передбачень на основі дискусій або філософсько-правових роздумів з метою розробки нових та оновлення вже наявних норм космічного права. Вчені передбачають, що згодом важливою стане проблематика врегулювання низки етичних питань та взаємозв'язку між правом, зокрема міжнародним, і прогресивними технологічними рішеннями в майбутніх космічних дослідженнях.

Однією з сучасних представників вчених, що досліджують синергію права, технологій та мистецтва, є Саскія Вермейлен – вчена та юрист Університету Стратклайда (Великобританія). У своїй статті «Космічне мистецтво як критика космічного права» авторка стверджує, що мистецтво використовується в космічних програмах як вид пропаганди – для популяризації ідеї більшої значущості присутності людини у Всесвіті за межами Землі, а також наводить цікаві історичні факти щодо спонсорства програми «Космічне мистецтво» («Space Art Program») з боку НАСА та уряду США. Вона була запущена в 1962 році адміністратором НАСА Джеймсом Веббом, який закликав художників увічнити історію дослідження космосу. Разом із тим, авторка описує елементи космічної гонки та виникнення НАСА як спроби утримати США у космічних перегонах, а також гарантувати, що відкритий космос не стане наступним фронтом холодної війни. Крім окреслення прикладів впливу початку космічної ери на мистецтво, а також мистецтва і технологій на розвиток космічного права, цікавою є думка щодо включення елементів утопізму у положення космічного права, які на час напруженої обстановки періоду холодної війни перебували на стадії обговорення. Свою думку авторка обґрунтовує тим, що дві головні космічні держави на той час були також головними учасниками холодної війни, а тому це призвело до формування дуже утопічного способу управління з освоєння космічного простору, адже і СРСР, і США побоювалися наслідків боротьби

за гегемонію у космосі. На думку юристки, цих утопічних цілей можна досягнути тільки в тому випадку, якщо освоєння космосу здійснюється на благо всього людства у дусі співробітництва. Крім того, існувало загальне глобальне прагнення не допустити переходу гонки озброєнь до космічного простору, у зв'язку з чим Договір про космос (1967) передбачив тільки мирне та доступне для всіх освоєння космосу [199, с.115-124]. Саскія Вермейлен є представником сучасних науковців юридичного спрямування, які вивчають не тільки наявні джерела національного права та міжнародного права, але й використовують науково-фантастичну літературу для пошуку більш творчих відповідей на те, що може дати міжнародне право з його теперішніми обмеженими ресурсами та наявними «білими плямами», зокрема у питаннях, що мають філософсько-правовий характер щодо освоєння космічного простору.

Відтак, для сучасних науковців-теоретиків науково-фантастична література стає важливим джерелом права, оскільки, аналізуючи її, у теоретичних дослідженнях стає можливим побачити більше образного творчого осмислення різноманітних правових аспектів. Слід додати, що науково-фантастична література часто використовується навіть у юридичних дослідженнях як джерело права, тому що вона відкрита для, свого роду, утопічного мислення.

Філософ та фахівець з техноетики Браян Патрік Грін у своєму дослідженні «Космічна етика» порушив низку етико-філософських питань стосовно освоєння космосу, серед іншого, до яких входять діяльність подвійного призначення, військово-космічна діяльність та міжнародні відносини у космічній галузі. Особливо він виокремлює етичну тематику пов'язану з військовою цінністю космосу, оскільки у військовому плані космос є стратегічним місцем для розташування різноманітних видів та зброї масового ураження. Хоча розміщення таких видів зброї й заборонене Договором про космос 1967 року, автор науковець вважає, що з часом прагнення космічних держав зробити це може неминуче посилитися. Автор наводить приклади застосування протисупутникової зброї такими країнами як США, РФ, Індія та Китай, який у 2007 році шляхом застосування протисупутникової зброї знищив свій власний

супутник і створив біля 150 000 крихітних уламків, що робить це випробування, на думку науковця, «найбільшою в історії подією з утворення космічного сміття». Обидва аспекти випробування, а саме: політично-військове забарвлення і безвідповідальне створення космічного сміття, вказують на той факт, що космос стає не просто місцем для ведення мирних досліджень, а також площиною для зародження конфліктів, небезпеки і навіть війни. Аргументується така думка шляхом причинно-наслідкових зв'язків, оскільки із розвитком освоєння космосу орбітальне сміття збільшується із великою швидкістю, і якщо його кількість досягне певної межі, це викличе експоненційно зростаючий процес, так званий «синдром Кесслера» (цей сценарій був детально описаний у 1978 році консультантом НАСА Дональдом Кесслером), який може зробити ближній космос недоступним для будь-якого практичного використання, навіть цивільного. Згідно зі статтею IV Договору про космос, у космосі, на Місяці та інших небесних тілах не може бути жодних об'єктів з ядерною зброєю або будь-якими іншими видами зброї масового знищення. Однак, як свідчать історичні події з випробування протисупутникової зброї, ракети використовувалися для збиття орбітальних супутників, і, безсумнівно, існує багато інших військових застосувань космосу, окрім простого зберігання зброї. До прикладу, це може бути застосування супутників космічного спостереження, що є необхідними для військової розвідки, супутників зв'язку та навігаційних супутників. У зв'язку з цим, практично неможливо уникнути діяльності подвійного використання в космосі, оскільки велику кількість аспектів, що стосується освоєння космосу, також можна використовувати як зброю.

Браян Патрік Грін наводить приклади ініціатив американських військових щодо розміщення в космосі кінетичної зброї, яка є одним із видів зброї на нових фізичних принципах (ЗНФП) або нетрадиційної зброї. Найбільш відомими концептами цього виду зброї є «Тор», що був розроблений у період холодної війни, та «Стріли (жезли) Бога», який став вдосконаленою версією попереднього концепту і передбачає використання довгих вольфрамових стріл (жезлів) для орбітального бомбардування. Цікавим фактом є те, що цей концепт кінетичної зброї був створений ще у 1950-х

роках Джеррі Пурнеллом, коли він працював у Boeing до того як стати письменником-фантастом.

Водночас, через те, що цей тип зброї є невибуховим, Б. Грін вважає, що таку зброю можна вважати не «зброєю» і тому її використання технічно не порушує Договір про космос, хоча, безумовно, порушує дух договору, тому що метою її створення цілковито є її використання у якості зброї. Більше того, вчений нагадує про односторонній вихід США з Угоди про обмеження системи протиракетної оборони (1972) та проводить паралель з Договором про космос щодо можливостей для договірних сторін, які надають прикінцеві положення основного договору міжнародного космічного права, а саме: можливість запропонувати поправки до договору; вийти з договору. На додаток, висувається думка щодо недовговічності угод, їх недовговічності, а також стагнації, оскільки є приклади, що показують як великі держави відмовлялися підписувати певні договори, незважаючи на роботу ООН, до прикладу, щодо тотальної заборони ядерної зброї. Водночас, до недовговічних договорів можна віднести Договір між СРСР та США про ліквідацію ракет середньої та малої дальності (1987), але, безперечно, є договори, які були досить успішними, оскільки, як пояснює Б. Грін, про недовговічність договорів можна говорити лише тоді, коли вони зазнають резонансних порушень. Звідси виходить висновок, який полягає у тому, що договори корисні лише тоді, коли люди дійсно їх дотримуються. На завершення роздумів щодо правової складової у домовленостях між сторонами, що мають великий потенціал у освоєнні космосу із подвійною метою (цивільна та військова), варто згадати думку Б. Гріна, що сучасний світ продовжує ускладнюватися, а відтак, й договори також повинні будуть ускладнюватися, а разом з цим і процес укладання договорів. Разом із тим, у напруженому та невизначеному світі з багатьма державними та недержавними акторами необхідно наполегливіше працювати над розбудовою міцних міжнародних правових режимів [88].

Британський вчений та експерт з космічних війн Бледдін Боуен розробив сім положень теорії космічної могутності (сили), які описав у книзі «Війна у космосі: стратегія, космічна сила, геополітика», за аналогією концепції морської могутності

(сили) Альфреда Мехена, відповідно до якої головним фактором сили держави є її військово-морський флот.

Космічною могутністю (силою), за поясненням Б. Боуена, слід вважати низку космічних технологій і видів діяльності в космосі; може бути розгорнута державами та затребувана ними для цілей війни, розвитку та престижу. Він називає орбітальні смуги «космічною береговою лінією», враховуючи, що сухопутні держави можуть проектувати свою міць у космос, домінуючи над ним, як вони домінували б над морями навколо своїх берегів. Висувається також думка про космос як про «високу землю», як про місце, яке необхідно зайняти, щоб командувати полем бою внизу. Експерт вважає, що космічні активи повинні бути захищені за будь-яку ціну, і вважає за краще називати космос просто «місцем, де можна отримати певну перевагу» [45].

Сім положень Б. Боуена стосуються переважно використання військової сили у космічних війнах в майбутніх військових кампаніях:

1. Космічна війна ведеться задля космічного командування. Це положення встановлює, що акти космічної війни повинні сприяти космічному командуванню, що може означати контроль космічної інфраструктури та/або заборону її використання. Саме по собі космічне командування, у свою чергу, має служити земним політичним цілям тих, хто здійснює управління. Будь-яка тактична дія має сприяти чомусь на стратегічному рівні для досягнення політичних цілей на Землі, інакше це буде бездумний акт безглузлого насильства та руйнування. Космічна війна є продовженням політики Землі іншими засобами; акти космічної війни не призупиняють політичних стосунків і не змінюють ведення політики на щось зовсім інше.

2. Космічна могутність (сила) має унікальну інфраструктуру та пов'язана із Землею. У другому пункті стверджується, що космічний простір не ізольований від Землі, і те, що відбувається в космосі, завжди пов'язане з тим, що відбувається на Землі.

3. Космічне командування не дорівнює земному командуванню. Це положення виступає проти уявлення про те, що космічне командування призведе до панування над Землею, і надмірної зосередженості на пошуку битв або знищення космічних систем як аксіоми для стратегів, які часто шукають центр тяжіння ворога. Також ставиться під сумнів багато припущень або переконань щодо космосу як «граничної височини» та некритичного перенесення «вирішальних» морських битв на протисупутникові операції.

4. Космічне командування маніпулює космічними каналами зв'язку. У цьому положенні пояснюється, як космічні канали зв'язку об'єднують компоненти космічної інфраструктури, а також де і як можна досягти контролю над космосом шляхом визначення важливих позицій на орбіті Землі та з поверхні Землі.

5. Земна орбіта — це космічна берегова лінія, придатна для стратегічних маневрів. Дане твердження передбачає аналогію орбіти Землі як космічної берегової лінії, де орбіта Землі та поверхня є прибережними зонами, на яких потрібно здійснювати стратегічні маневри, щоб мати змогу використовувати більш тонкі допоміжні ефекти космічної могутності. Космічні сили, пов'язані з Землею, шукають підтримки в космосі та супутниках або готуються до загроз, які можуть вплинути на наземні операції, з «орбітального флангу». Космічні сили та космічні операції на навколоземній орбіті повинні розглядатися в першу чергу як допоміжні сили чи можливості, а не можливості для прямої перемоги у війні чи полях бою.

6. Космічна могутність існує в рамках геоцентричного мислення. Те, що відбувається в космосі, має значення лише в тому, як воно впливає на Землю. Цей геоцентризм означає, що земні загрози та перспективи мають тенденцію переважати над космоцентричними. Космос сприймається як другорядне поле діяльності, не таке важливе чи

невідкладне, на відміну від земного поля діяльності. З точки зору концепції космічної могутності кожна космічна держава базується на Землі, а отже, геоцентрична.

7. Космічна могутність розсіяна і накладає розсіювання на Землі. В останньому пункті мається на увазі вплив космічної сили на сучасну війну як дисперсійний вплив, що продовжує тривалу тенденцію збільшення можливостей координації вогневої потужності з постійно зростаючим розміром поля бою. Крім того, концентрація та розосередження все ще є актуальними поняттями для вивчення війни в епоху ворожої космічної берегової лінії, але шляхи їх досягнення змінюються [44].

Пол С. Шиманські навів приклади потенційних загроз у космосі, які за собою несе мілітаризація космічного простору. Він 49 років проводив аналіз військових операцій для різних родів військ США, зокрема більшу частину своєї професійної діяльності він присвятив виключно аналізу космічної програми, управлінню та розвитку теорії космічної війни, політики, доктрини, стратегії, тактики та техніки.

Так, серед сучасних космічних загроз П. Шиманські виділяє:

1. Кібератаки: найпопулярніший засіб атаки на космічні системи, коли весь спектр космічних систем вразливий до цих атак.
2. Наземні атаки: будь-яка країна має спеціальні сили, які можуть проникати в наземні системи супротивника (станції супутникового керування, оптичні телескопи космічного стеження тощо).
3. Системи космічного спостереження: щоб досягти резонного контролю над космосом, країні необхідно краще розуміти орбіти, статус і можливості космічних систем противника. Цього можна легко досягти за допомогою телескопів космічного спостереження (Space Surveillance Telescope). Маючи ситуаційні знання, одна країна може атакувати супутник супротивника в той самий час, коли третя країна «відвідує»

цільову космічну систему з супутником - інспектором, щоб покласти провину за атаку на іншу країну.

4. Лазерні атаки: наразі є можливість відкрито купувати портативні лазерні системи потужністю 7,5 Вт. За допомогою телескопів та таких систем одна країна зможе засліпити ворожий супутник дистанційного зондування [161].

Дослідниця Лоннеке Пеперкамп, маючи великий досвід у галузі права, філософії та конфліктології, зауважує, що космос завжди був мілітаризованим середовищем, навіть при наявності норм, які регулюють виключне мирне використання космічного простору. Ця думка пов'язана із тим, що останніми роками мілітаризація космосу набирає обертів і, якщо ця тенденція збережеться, космос може просто стати новим полем бою. Серед основних проблем вона вбачає те, що різні держави володіють протисупутниковою зброєю і її тестування призводить до значної кількості космічного сміття. Крім того, у 2018 році на Брюссельському саміті НАТО визнало космічний простір п'ятим ключовим оперативним простором, поряд із взаємопов'язаними між собою повітряним, морським, наземним та кіберпростором, який швидко розвивається та має все більший вплив на питання стримування і оборони військово-політичного блоку. Космос розглядається як важливий ресурс для зв'язку, навігації, спостереження та інших військових операцій. До того ж, космічні системи використовуються для підтримки повітряних, морських та наземних операцій, а також для захисту від кіберзагроз. Таким чином, НАТО сформулювало загальну космічну політику та офіційно визнала космос оперативною сферою ведення війни. Слідом за цим, після багатьох років дебатів у Конгресі США президент Трамп утворив Космічні сили в грудні 2019 року і кілька інших держав мають подібні плани[233]. З огляду на ці факти, стає очевидним, що держави стають дедалі активнішими стосовно подальшої мілітаризації космічного простору. Як можна побачити, у світлі подібних мінливих та нестабільних ситуацій у світовому співтоваристві, а також стикаючись із постійною необхідністю захисту власних інтересів, держави, як суб'єкти міжнародного права, наразі активно прописують у

своєму національному праві не тільки комерційне використання космічного простору, а й військове, зокрема через доктрини. Л. Пеперкамп також стверджує, що у юридичних колах точне значення терміна «мирні цілі» обговорюється десятиліттями. Ця дискусія спочатку була зосереджена на визначенні того, чи слід тлумачити мирні цілі як невійськову діяльність. На теперішній час передбачається, виходячи з прийнятої державної практики, що військова діяльність у космосі дозволена, якщо вона не є агресивною, тобто пасивною чи оборонною. На її думку, важливим питанням є, і воно хвилює експертів з права, заборона вепонізації небесних тіл і/або космосу, чи ця заборона стосується лише агресивної військової діяльності як порушення статті 2 пункт 4 Статуту ООН (заборона на погрозу силою або її застосування в міжнародних відносинах) [124].

Кассандра Стір, дослідниця у сфері міжнародного космічного права, космічної безпеки, права збройних конфліктів, що застосовується в космосі, вважає, що більшість технологічно розвинених держав сьогодні сильно залежать від космосу у військовій сфері. На її думку, космос вже «мілітаризований», але ще не «озброєний». Це пояснюється тим, що космос відіграє важливу роль у спостереженнях та розвідці держав; реагуванні на катастрофи; відстеженні переміщення військ на землі, на морі та в повітрі, а також руху біженців; виявлення доказів військових злочинів, геноциду чи інших масових порушень прав людини; операції безпілотників; наведенням зброї за допомогою GPS; кібервійнах, які за своєю суттю пов'язані з супутниковими технологіями; та інших сферах [163]. Як хрестоматійний приклад слід згадати війну в Перській затоці в 1990-х роках, яку часто називають першою «космічною війною», оскільки це був перший випадок, коли супутникові зображення та телекомунікації стали суттєвою частиною операції «Буря в пустелі». Також супутникові знімки вперше були використані в міжнародних кримінальних провадженнях протягом судових процесів по геноциду у Сребрениці в Міжнародному кримінальному суді для колишньої Югославії [155].

Отже, більшість вчених схиляються до того, що мілітаризація та вепонізація космічного простору є важливими питаннями, які потребують врегулювання

наявними правовими механізмами та додатковими інструментами, зокрема такими, що мають гуманітарний характер та стосуються права збройних конфліктів, через реальні практики деяких держав щодо розміщення та розвитку космічного озброєння та використання військової техніки у відкритому космосі. Використання космічного простору шляхом розміщення техніки для військових цілей є складовою космічних політик великих космічних держав, а тому розгортання військового обладнання із подвійною метою та досягнення стратегічного впливу на інших суб'єктів, що не мають подібних військових технологій і отримання воєнно-стратегічних переваг від наявності таких у активі космічної держави або привід до військового співробітництва – тенденція сучасного етапу розвитку космічної науки та техніки.

1.2. Становлення міжнародно-правових механізмів щодо мирного використання космосу

Створення спеціального режиму для космічного простору та небесних тіл стало необхідним через початок активного впровадження космічної діяльності з запуском перших штучних супутників Землі (Супутник-1 – СРСР та Експлорер-1 – США) в рамках міжнародної наукової програми – Міжнародного геофізичного року (1957–1958), а також з урахуванням швидкого розвитку ракетних технологій за цей короткий період.

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у ході своєї дванадцятої сесії на 716-му пленарному засіданні 14 листопада 1957 року прийняла резолюцію 1148 (XII) «Регулювання, обмеження та пропорційне зменшення всіх збройних сил та всієї зброї; укладання міжнародної конвенції (договору) про зменшення зброї та заборону атомної, водневої та інших видів зброї масового знищення», що містить першу згадку про концепцію демілітаризації космосу та його мирного дослідження. Трохи раніше за прийняття даної резолюції, Радянський Союз здійснив запуск першого у світі штучного супутника Землі (4 жовтня 1957 року) та випробування своєї першої міжконтинентальної балістичної ракети (15 травня 1957 року).

Тим не менш, резолюція 1148 (XII) передбачала можливість проведення спільного вивчення системи інспекцій, що повинні забезпечити нагляд за запусками об'єктів у космос, які повинні слугувати виключно для мирних та наукових цілей [181]. Реалізація цієї резолюції була доручена Підкомітету Комісії з роззброєння, яка, однак, не зібралася в 1958 році.

Того ж року СРСР і Сполучені Штати звернулися з проханнями, що стосувалися необхідності обговорення на тринадцятій сесії Генеральної Асамблеї різних аспектів освоєння космічного простору в мирних цілях.

СРСР висунуло пропозицію, серед іншого, створити агенцію в ООН для міжнародного співробітництва у вивченні космічного простору. Крім того було зазначено, що заборона використання космічного простору для військових цілей та обмеження іноземних військових баз на територіях інших країн розірвуть глухий кут з роззброєння та послаблять міжнародну напруженість. На думку СРСР, прийняття цих пропозицій:

- значно зменшить небезпеку війни, в якій буде застосовано ядерну зброю;
- стане важливим кроком на шляху до повної і безумовної заборони атомної та ядерної зброї;
- сприятиме ефективній співпраці між державами в космічних дослідженнях для мирних цілей [4].

У свою чергу, Сполучені Штати заявили, що необхідно вжити термінових заходів для створення міцної основи для міжнародного співробітництва у розвитку мирного використання космічного простору. Ці заходи можуть бути вжиті паралельно з зусиллями щодо укладення значущих угод з питань роззброєння в космічному просторі. До того ж США вважали, що Генеральна Асамблея має заявити про відокремленість питання мирного використання космічного простору від питання роззброєння. Також ГА ООН повинна підтримати принцип мирного використання космічного простору та висловити свою підтримку в принципі створення відповідного міжнародного механізму. Нарешті, необхідно створити

репрезентативний спеціальний комітет для вивчення та рекомендації конкретних кроків, які Асамблея може зробити для сприяння прогресу в космічній галузі та для забезпечення того, щоб космічний простір використовувався виключно на благо всього людства [101].

З урахуванням прохань двох держав Генеральний комітет 17 вересня 1958 року надав рекомендації щодо включення пункту «Питання про використання космічного простору в мирних цілях» до порядку денного цієї сесії і передачі його на розгляд Першого комітету (політичні питання і питання безпеки), а 22 вересня 1958 року ГА ООН вирішила включити пропозиції двох держав до свого порядку денного зазначений вище пункт. Цей пункт також включав у себе 2 підпункти: а) Заборона використання космічного простору у військових цілях, обмеження іноземних військових баз на територіях інших держав і міжнародне співробітництво у вивченні космічного простору (пропозиція СРСР); б) Програма міжнародного співробітництва стосовно космічного простору (пропозиція США) [87].

Тим часом, на фоні швидкого розвитку космічної тематики та досліджень у цій сфері, США прийняли Закон, що стосувався дослідження проблем польотів в атмосфері Землі та за її межами, а також для інших цілей. Такою преамбулою Конгрес і Президент Сполучених Штатів створили Національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору (НАСА) 1 жовтня 1958 року. Створення цієї установи було безпосередньо пов'язане із завданнями стосовно національної оборони, оскільки у період холодної війни дослідження космосу стало основною сферою змагань і відомою як космічні перегони або гонкою озброєнь у космосі [113].

Що стосується опонента Сполучених Штатів у питанні освоєння космічного простору – Радянського Союзу, то варто підкреслити, що радянська влада з самого початку розглядала дослідження космосу як сферу своєї військової діяльності. Так, радянські Космічні війська вели свій початок з 1955 року, а саме зі створення Науково-дослідного і випробувального полігону для розробки технології освоєння космосу (згодом – космодром Байконур). Сфера дослідження космосу була складовою частиною радянських ракетних військ стратегічного призначення, а до

створення зазначеного полігону у 1955-му входила до компетенції міністра оборони з питань спеціального озброєння і ракетної техніки [206].

У період з 12 по 24 листопада 1958 року Перший комітет з питань роззброєння і міжнародної безпеки обговорив проєкт резолюції представлений СРСР, який згодом змінили, та інший проєкт резолюції, спільно представлений 20 державами-членами (Австралія, Бельгія, Болівія, Канада, Данія, Франція, Гватемала, Ірландія, Італія, Японія, Непал, Нідерланди, Нова Зеландія, Швеція, Туреччина, Південно-Африканський Союз, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Уругвай та Венесуела), що також зазнав суттєвих змін [169].

Відповідно до оригінальної версії пропозиції СРСР, ГА ООН визнає необхідність міжнародної угоди, яка включає чотири пункти: 1) заборона на використання космічного простору у військових цілях і зобов'язання держав запускати ракети в космос лише за узгодженою міжнародною програмою; 2) ліквідація іноземних військових баз на територіях інших держав, насамперед у Європі, на Близькому та Середньому Сході та в Північній Африці; 3) встановлення відповідного міжнародного контролю (в рамках ООН) за проведенням цих зобов'язань; і 4) створення агентства ООН з міжнародного співробітництва у вивченні космічного простору. Це агентство матиме такі функції: а) розробка та контроль погодженої міжнародної програми запуску міжконтинентальних і космічних ракет для дослідження космічного простору; б) продовження на постійній основі космічних досліджень, розпочаті в рамках Міжнародного геофізичного року; с) служіння всесвітнім центром інформації про космічні дослідження; та (d) координація національних дослідницьких програм з вивчення космічного простору [25].

Оригінальний проєкт резолюції зі сторони 20 держав пропонував заснувати спеціальний комітет, який звітуватиме перед наступною черговою сесією Асамблеї про: 1) діяльність і ресурси ООН, її спеціалізованих установ та інші міжнародні органи, пов'язані з використанням космічного простору в мирних цілях; 2) сфери можливого міжнародного співробітництва в цій галузі (космічній), яке могло б

здійснюватися під егідою ООН на користь держав, незалежно від ступеня їхнього економічного розвитку; 3) майбутні організаційні заходи ООН для сприяння міжнародному співробітництву в цій галузі; і 4) характер юридичних проблем, які можуть виникнути під час виконання програм з дослідження космічного простору. Крім того, Асамблея також має звернутися до Генерального секретаря з проханням допомогти запропонованому комітету та рекомендувати будь-які інші кроки в рамках ООН для заохочення міжнародного співробітництва для мирного використання космічного простору [26].

Під час дебатів у Першому комітеті представник СРСР висловився з приводу того, що великі наукові досягнення в галузі космічного простору відбулися в той час, коли відносини між державами характеризувалися недовірою, гонкою озброєнь і поділом держав на військові блоки. А відтак, проблема космічного простору не буде вирішена без урахування потреб безпеки як США, так і СРСР. Тому проблема космічного простору була пов'язана з ліквідацією військових баз на іноземній території. З таких баз до СРСР могла потрапити зброя малої або середньої дальності. Таким чином, було б безглуздом здійснювати нагляд за міжконтинентальними ракетами без одночасної ліквідації баз для зброї меншої дальності. СРСР був готовий підписати угоду про заборону використання космічного простору у військових цілях і заборону запускати ракети в космічний простір, крім таких, які запускаються у рамках міжнародної програми, за умови, що угода передбачала б також ліквідацію військових баз на іноземній території.

Представник Сполучених Штатів відповів на заяви представника СРСР, що бази США за кордоном були створені за згодою відповідних країн і спільної оборони. Статут ООН спеціально передбачає такі колективні заходи безпеки. Крім того, було заявлено і те, що Сполучені Штати готові укласти угоду про заборону використання космічного простору у військових цілях, за умови, що буде вжито спеціальних заходів щодо спостереження за його виконанням. Відповідно до попередніх пропозицій США щодо вивчення аспектів роззброєння у космічному просторі та резолюцією Генеральної Асамблеї 1148 (XII), Сполучені Штати, як і раніше, готові обговорювати

систему інспекцій для забезпечення того, щоб космічний простір використовувався виключно у мирних та наукових цілях. Однак американський представник зазначає, оскільки будь-яка угода про роззброєння перебуває на стадії розробки, ООН має негайно вжити заходів для підготовки плідної програми міжнародного співробітництва у мирному використанні космічного простору. Спеціальний комітет, запропонований у проєкті резолюції 20 держав має дозволити Асамблеї виділити галузі, у яких слід здійснювати співпрацю. Планувалося, що комітет буде складатися приблизно з дев'яти членів, які представляють Генеральну Асамблею та обрані із держав, які вже виявили активний інтерес до мирного використання космічного простору.

Під час обговорення представники Франції, Аргентини та інших країн заявили, що військові аспекти космічного простору повинні розглядатися у зв'язку з роззброєнням, а не у зв'язку з можливостями міжнародного наукового співробітництва у сфері освоєння космічного простору.

Представник Польщі, навпаки, був серед тих, хто вважав проблему космічного простору передусім політичною та військовою, оскільки було зрозуміло, що ракети, призначені переважно для військових цілей, були основою прориву у відкритий космос. Саме тому необхідно створити основу міжнародного співробітництва для мирного використання космічного простору і для цього потрібно було заборонити використання космічного простору у військових цілях. Доки космос не буде демілітаризований, наукова співпраця в необхідній атмосфері взаємної довіри не зможе розвиватися. За його словами, атомна зброя також може бути запущена з військових баз у космосі. Також обговорювалися правові аспекти питання космічного простору. Була широка згода з тим, що національний суверенітет не може поширюватися за межі атмосфери та розглядати космічний простір як *res communis omnium* [125].

18 листопада 1958 року СРСР подав оновлений проєкт резолюції, з якого було виключено попередню вимогу СРСР про те, щоб будь-який розгляд питання космічного простору був пов'язаний з укладенням угоди про заборону запуску ракет

у космічний простір для військових цілей та обмеження всіх військових баз на іноземній території. СРСР заявив, що з метою досягнення згоди та полегшення укладення угоди готовий розглянути окремо питання міжнародного співробітництва в мирному використанні космічного простору та докласти всіх зусиль для сприяння досягненню угоди з цього питання.

Переглянута пропозиція СРСР передбачала створення в рамках ООН міжнародного комітету зі співробітництва в дослідженні космічного простору для мирних цілей. Вона також передбачала створення підготовчої групи з 11 членів для розробки програми та правил роботи комітету. Ця група складалася б з Аргентини, Чехословаччини, Франції, Індії, Польщі, Румунії, Швеції, СРСР, Об'єднаної Арабської Республіки, Сполученого Королівства та Сполучених Штатів. Вона виходила з того, що міжнародний комітет матиме такі три основні функції: 1) продовження на постійній основі досліджень космічного простору, які проводяться в рамках Міжнародного геофізичного року; 2) організація взаємного обміну та поширення інформації про дослідження космічного простору; і 3) координація національних дослідницьких програм для вивчення космічного простору та надання всієї можливої допомоги в їх реалізації. Підготовча група має звітувати на чотирнадцятій сесії Генеральної Асамблеї наступного року (1959), а міжнародний комітет, коли він буде створений, вирішить питання про доцільну форму угоди, що передбачає тісні зв'язки з ООН [25].

24 листопада 1958 року представник Сполучених Штатів від імені держав-співавторів представив переглянутий текст проєкту резолюції 20 держав, який мав на меті включити ті елементи оновленої пропозиції СРСР, які були сумісні з початковою концепцією пропозиції 20 держав. Крім того, згідно з оновленим текстом резолюції 20 держав, спеціальний комітет складався б з Аргентини, Австралії, Бельгії, Бразилії, Канади, Чехословаччини, Франції, Індії, Ірану, Італії, Японії, Мексики, Польщі, Швеції, СРСР, Об'єднаної Арабської Республіки, Великої Британії та Сполучених Штатів.

Заключна фаза обговорення в Першому комітеті була зосереджена на складі спеціального комітету. Було досягнуто згоди, що до складу комітету мають бути включені країни, які найбільш передові в галузі освоєння космічного простору. Але, незважаючи на консультації між СРСР та Сполученими Штатами, не було досягнуто згоди щодо критеріїв, які слід застосовувати для відбору інших членів [169].

Намагаючись вийти з глухого кута, в якому опинилися переговори між СРСР та Сполученими Штатами, група країн у складі якої були Бірма, Індія та Об'єднана Арабська Республіка запропонували спільний проєкт резолюції, згідно з яким Асамблея, враховуючи нагальну потребу в конструктивних кроках у галузі мирного використання космічного простору, просила б Сполучені Штати та СРСР розглянути питання і доповісти Першому комітету про узгоджений та практичний підхід до вирішення проблеми. Цей проєкт резолюції, який був здебільшого процедурним, був поставлений на голосування першим; він був відхилений 24 листопада шляхом поіменного голосування 25 проти 14, причому 42 країни утрималися [170].

Як наслідок, після тривалих переговорів в Першому комітеті СРСР зняв з розгляду свій проєкт резолюції, а висунений двадцятьма державами проєкт був прийнятий 54 голосами проти 9, при тому 18 утрималися. У цьому проєкті резолюції, серед іншого містилася пропозиція про створення спеціального комітету, який повинен був представити доповідь про характер правових питань, пов'язаних з освоєнням космічного простору. Після проведення голосування Чехословаччина і СРСР заявили, що вони не братимуть участь в роботі Спеціального комітету, оскільки прийнята резолюція є спробою нав'язати Асамблеї та різним делегаціям членство в комітеті, що унеможлиблює плідну співпрацю [131].

13 грудня 1958 року, майже через рік після запуску Радянським Союзом першого штучного супутника Землі під час Міжнародного геофізичного року, Генеральна Асамблея ООН, за рекомендацією Першого комітету, Резолюцією 1348 (XIII) «До питання про використання космічного простору для мирних цілей» на 792-му пленарному засіданні прийняла рішення про створення Спеціального комітету – Комітету з мирного використання космічного простору (Committee on the Peaceful

Uses of Outer Space (COPUOS)) [137]. Цей комітет складався з таких 18 членів: Аргентина, Австралія, Бельгія, Бразилія, Канада, Чехословаччина, Франція, Індія, Іран, Італія, Японія, Мексика, Польща, Швеція, СРСР, Об'єднана Арабська Республіка, Великобританія та Сполучені Штати.

Новостворений Комітет на початку своєї діяльності мав надати доповідь ГА ООН про характер юридичних проблем, які можуть виникнути під час впровадження програм дослідження космічного простору. Передумовою створення КОПУОС (Комітету з космосу) також стало визнання загального інтересу людства в космічному просторі та спільного прагнення використовувати космічний простір виключно в мирних цілях. У своїй доповіді новостворений Комітет зазначив, що проведення космічної діяльності має бути ефективно відкритим і впорядкованим, а тому важливим є знайти засоби для чіткого оголошення мирної космічної діяльності з самих ранніх етапів і ефективного інформування про таку діяльність науковців і світу в цілому. Було також загальним питанням й те, чи принесе людині користь освоєння космосу. У зв'язку з цим, у доповіді було згадано, що намір людини має першочергове значення, на чому й наголошувала Генеральна Асамблея під час створення спеціального комітету. Також в рамках ООН широкого обговорення на той час набувала тема зменшення міжнародної напруги, заохочення взаємної довіри та сприяння прогресу в роззброєнні.

Крім усього іншого, згідно зі звітом нового комітету, розвиток космічних апаратів, які дозволяють людині досліджувати космічний простір, значною мірою був результатом військових цілей, і тому сфера національної безпеки створювала обмеження на вільний обмін інформацією. Тим не менш, технологія космічних апаратів розвивалася паралельно в кількох країнах, що мали космічний потенціал [133].

На чотирнадцятій сесії Генеральної Асамблеї в 1959 році було розглянуто доповідь Спеціального комітету в Першому комітеті (політики та безпеки), який обговорював її 11 і 12 грудня того ж року.

Як наслідок, під час обговорень у Першому комітеті багатьма учасниками було схвалено проект резолюції щодо міжнародного співробітництва у використанні космічного простору для мирних цілей, що складався з двох частин, а також погоджено необхідність належного врахування ролі неурядових організацій, що організовані міжнародним науковим співтовариством, у сприянні мирному використанню космічного простору. Також було наголошено на тому, що не можна дозволити країнам, які відстають у космічних дослідженнях, ще більше відставати, а також слід знайти засоби для скорочення існуючого розриву [164].

Під час дебатів також неодноразово згадувалося про договір 12 країн про Антарктиду, підписаний у Вашингтоні 1 грудня 1959 року, як приклад, який у певних аспектах може відкрити шлях для угоди щодо космосу. Так, Стаття I Договору встановлювала, що Антарктида повинна використовуватися лише в мирних цілях і що будь-які заходи військового характеру, такі як створення військових баз і укріплень, проведення військових маневрів, а також випробування будь-якого виду зброї повинні бути забороненими. Саме такий договір, на думку учасників обговорень, мав бути укладений у сфері космічного простору [165].

Що стосується юридичних аспектів питання про використання космічного простору в мирних цілях, то в цілому вважалося, що ООН повинна взяти на себе відповідальність за вивчення правових проблем, які можуть виникнути внаслідок діяльності людини в космічному просторі, з метою пропозиції можливих рішень для цих проблем [166].

12 грудня 1959 року Спеціальний комітет на 856 -му пленарному засіданні ГА ООН було перетворено з тимчасового на постійний орган і підтверджено його мандат Резолюцією 1472 (XIV) «Міжнародне співробітництво в галузі використання космічного простору для мирних цілей».

Дана резолюція визнавала зацікавленість людства у розвитку використання космічного простору та наголошувала на дослідженні космічного простору разом із його освоєнням тільки на благо людства та користь державам, незалежно від їх рівня наукового та економічного розвитку. Одними з основних цілей резолюції було також

уникнення розповсюдження на космічну сферу наявного на той час суперництва між державами та сприяння міжнародному співробітництву у використанні космічного простору у мирних цілях, зокрема вивчення характеру правових проблем, які можуть виникнути при дослідженні космічного простору. Так резолюцією було створено Комітет з використання космічного простору в мирних цілях, що складався з 24 держав, члени якого мають виконувати свої обов'язки упродовж 1960 та 1961 років [138].

На той час єдиною релятивною до нової концепції щодо використання космосу для мирних та наукових цілей та такою, що вплинула на подальший розвиток міжнародного космічного права на початковому етапі, стала концепція «демільтаризованої території» (demilitarized zone), що використовується для мирних цілей, характеризується свободою наукових досліджень та міжнародним науковим співробітництвом. Дана концепція отримала своє відображення у вище згаданому Договорі про Антарктику, відкритому до підписання з 1 грудня 1959 року та чинному з 23 червня 1961 року.

Ця угода стала знаковою й у сфері контролю над озброєннями. Договір зберігав немільтаризований статус Антарктиди, зробивши її першим і єдиним демільтаризованим континентом у світі. Також він зафіксував принципи правового режиму наукових досліджень Антарктики на основі досвіду, накопиченого протягом Міжнародного геофізичного року (1957-1958), став прикладом для регулювання космічної діяльності. Станом на 2023 рік учасниками зазначеного Договору є 56 держав.

22 вересня 1960 року президент США Дуайт Ейзенхауер запропонував застосувати принципи Договору про Антарктику 1959 року до космічного простору та небесних тіл і така думка була підтримана й іншими підписантами даної міжнародної угоди. Як наслідок, утворилось багато збігів у формулюваннях норм між даною угодою та Договором про космос 1967 року. На той час велика кількість держав поділяла думку, що віддалений і холодний материк та космічний простір є тими середовищами, що можуть містити потенційно цінні ресурси, а тому є багато

зацікавлених сторін у проведенні наукових досліджень і розширенні військового потенціалу [74].

Герман Флегер, головний делегат США, коли виступав перед Конгресом, заявив, що Договір про Антарктику став прецедентом у сфері роззброєння, заборони ядерної зброї та космічного права. Контроль над озброєннями в Антарктиці допоміг надихнути на подальші угоди про контроль над озброєннями, зокрема інших місцях, що не є заселеними. Таким чином, Договір про космос 1967 року рецептував деякі положення з Договору про Антарктику 1959 року [36].

Як зазначалось вище, Договором про Антарктику 1959 року було регламентовано використання Антарктики виключно в мирних цілях та створювалася заборона на будь-які заходи військового характеру, зокрема створення військових баз і укріплень, проведення військових маневрів, а також випробування будь-яких видів зброї (п.1, Стаття I). Водночас, відповідно до положень Договору немає перешкод використанню військового персоналу чи оснащення для наукових досліджень або для будь-яких інших мирних цілей (п.2, Стаття I) [207]. Згодом, зважаючи на специфіку космічного простору та особливості його освоєння, заборона мілітаризації космосу отримала своє підґрунтя завдяки попередньо створеному Договору про Антарктику, який, у свою чергу, став відправною точкою у регулюванні космічної діяльності в рамках ООН.

Договір про Антарктику 1959 року був одним з джерел міжнародного права, який став основою для створення угод, що покликані на врегулювання космічної діяльності та її провадження у мирних цілях. У подальшому Договором про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла або Договором про космос 1967 року, а саме частиною другою Статті IV, було визначено використання космосу цілком в мирних цілях та передбачалася заборона створення на небесних тілах військових баз [208]. Підпало під заборону також випробування будь-яких типів зброї і проведення військових маневрів, що створило концепцію «демілітаризації космічного простору». З огляду на необхідність професійних кадрів у сфері дослідження космічного простору,

використання військового персоналу для наукових досліджень та мирних цілей Договором про космос не забороняється. Разом із тим, в Угоді про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (прийнята у 1979 році, але чинна з 1984 року) у п. 4 Статті 3 продубльовано можливість для держав-учасниць використовувати військовий персонал задля наукових та мирних цілей [226].

Частиною першою Статті V Договору про космос окреслюється правовий статус космонавтів та надання допомоги з боку держав-учасниць у випадку аварії, лиха або вимушеної посадки на території іншої держави-учасниці Договору або у відкритому морі. Космонавтам, як посланцям людства в космосі, гарантується безпека та повернення до держави, в якій зареєстровано їх космічний корабель. Крім того, зазначений обов'язок держав закріплений також в Угоді про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 року [227].

Оскільки військовий персонал космічного корабля підпадає під правовий статус космонавтів, серед західних правників й в наш час відбувається жвава дискусія щодо відсутності чітких рекомендацій у разі появи збройного конфлікту у ході можливих військово-космічних операцій в обхід Договору про космос як першого основного договору міжнародного космічного права [219].

Отже, Договір про Антарктику 1959 року послужив цінним джерелом для формування основних міжнародних угод у сфері космічного права, подальшої демілітаризації космічного простору та врегулювання використання військового персоналу задля наукових та мирних цілей. Іншим прикладом впливу даного договору як прецеденту стало питання заборони ядерних випробувань. Успіх Договору про Антарктику 1959 року в царині демілітаризації Антарктики та сприянні міжнародній співпраці допоміг створити більш комфортний клімат для переговорів щодо договору про заборону ядерних випробувань на фоні холодної війни.

По мірі того, як знання про природу та наслідки радіоактивних опадів розширювалися, ставав очевидним той факт, що кожний регіону у світі зазнає великого спектру негативного впливу внаслідок ядерних випробувань. Зусилля щодо

укладення міжнародної угоди про припинення ядерних випробувань розпочалися у Підкомітеті П'яти (Сполучені Штати, Велика Британія, Канада, Франція та Радянський Союз) у рамках Комісії ООН з роззброєння в травні 1955 року. Десяток резолюцій Генеральної Асамблеї ООН торкалися цього питання, неодноразово закликаючи укласти угоду про заборону ядерних випробувань із використанням системи міжнародного контролю. Так, робота щодо досягнення угоди про заборону ядерних випробувань у трьох середовищах (у атмосфері, космічному просторі, під водою) тривала протягом восьми років, оскільки це включало складні технічні проблеми перевірки та труднощі примирення глибоко вкорінених розбіжностей у підходах до контролю над озброєннями та безпекою [172].

Невдовзі виник конфлікт через інспекції для перевірки підземних ядерних випробувань. Радянський Союз побоювався, що інспекції на місцях можуть призвести до шпигунства, яке могло б викрити інформацію про реальну кількість ядерної зброї у Радянському Союзі. Поки учасники переговорів сперечалися через розбіжності у думках, Радянський Союз і Сполучені Штати призупинили ядерні випробування — свого роду мораторій, який тривав з листопада 1958 року по вересень 1961 року.

У серпні 1961 року Радянський Союз оголосив про намір відновити атмосферні випробування і протягом наступних трьох місяців провів 31 ядерне випробування. Найбільша ядерна бомба в історії вибухнула 30 жовтня 1961 року — АН602 або “Цар-бомба” (58 мегатонн, що у 4 разів потужніше, ніж бомба, скинута на місто Хіросіма). Вслід за цими подіями відновились й американські атмосферні випробування 25 квітня 1962 року [118].

Ще до проголошення мораторію у період серпень - вересень 1958 року США таємно проводила операцію «Argus», яка представляла собою серію позаатмосферних (космічних) ядерних вибухів, що були здійснені на висотах 170, 310 та 794 кілометри над Атлантичним океаном. Метою випробувань стала перевірка теорії, яка стверджувала, що ворожі ракети можна знешкодити в польоті, підірвавши над ними в космосі ядерні бомби, внаслідок чого створюється штучний пояс, який би бомбардував боєголовки ракет, електронні пристрої та виводив з ладу супутники.

Таким чином, зазначені серії позаатмосферних ядерних вибухів могли бути також призначені для створення радіаційного поясу у верхніх шарах атмосфери Землі як захист від радянських міжконтинентальних балістичних ракет [89].

Варто згадати також інші позаатмосферні (космічні) випробування ядерної зброї — «Операція-К» (серія висотних ядерних випробувань, жовтень 1961-1962 рр., Радянський Союз) та Операція «Фішбоул» (серія висотних ядерних випробувань 1962 року, в рамках великої програми ядерних випробувань Операції «Домінік», США). Частиною Операції «Фішбоул» став проєкт «Starfish Prime», що мав на меті вивчення впливу ядерного вибуху в умовах космічного простору (висота, на якій проводився вибух - 400 км). Цей проєкт був задіяний 9 липня 1962 року та спровокував порушення зв'язку і енергопостачання на Гавайських островах, де проводили випробування, а також викликав полярне сяйво [119].

Після Карибської кризи в жовтні 1962 року між США та СРСР було відновлено діалог про заборону ядерних випробувань. За підсумком перемовин була створена угода, яка започаткувала формування міжнародно-правові засади військово-космічної діяльності. Мова йде щодо Договору про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою (далі - Договір 1963 року), який був підписаний 5 серпня 1963 року та набув чинності 10 жовтня 1963 року. Сторонами цього договору стали США, Великобританія та СРСР. Наразі Договір 1963 року налічує 126 держав, що його ратифікували, та 10 підписали та не ратифікували [223].

Кожна країна-учасник цього Договору зобов'язується заборонити, запобігати та не проводити будь-які випробувальні вибухи ядерної зброї та будь-які інші ядерні вибухи в будь-якому місці, що знаходиться під його юрисдикцією або контролем:

а) у атмосфері; за її межами, включаючи космічний простір; під водою, включаючи територіальні води та відкрите море;

б) у будь-якому іншому середовищі, якщо такий вибух викликає випадання радіоактивних опадів за межами територіальних кордонів держави, під юрисдикцією чи контролем якої проводиться такий вибух [174].

Таким чином, Договір 1963 року дозволив врегулювати застосування випробувальних вибухів ядерної зброї у трьох середовищах та частково заборонити її випробування, тобто проводити підземні випробування не заборонялося, але тільки в тому випадку, якщо вони не викликають радіоактивних опадів за межами країни, яка проводить випробування. Так, Договір 1963 року, що мав на меті часткову заборону випробувань, був мотивований низкою факторів, включаючи зростаюче занепокоєння щодо ризиків ядерних випробувань, що мають загальний характер та пов'язаних з військовою метою, для здоров'я людей та навколишнього середовища, яке включає не тільки атмосферне та водне середовища, а й космічний простір.

Того ж року 17 жовтня Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 1884 щодо стосувалось питання про загальне та повне роззброєння, тим самим зробивши крок до запобігання поширенню гонки озброєнь на космічний простір. Згодом текст резолюції було включено до Договору про космос 1967 року або Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. Ця резолюція закликала країни утриматися від виведення на орбіту навколо Землі будь-яких об'єктів з ядерною зброєю або будь-якими іншими видами зброї масового знищення, встановлення такої зброї на небесних тілах або розміщення такої зброї в космічному просторі якимось іншим чином [27].

Однією з важливих подій кінця 1963 року, що стала ще одним кроком до створення Договору про космос 1967 року, було ухвалення резолюції 1962 (XVIII) під назвою «Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору». Відповідно до даної Декларації, дослідження і використання космічного простору здійснюється заради добробуту і в інтересах всього людства [141].

Сам Договір про космос 1967 року проголошує, що дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, здійснюються на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку, і є надбанням всього людства. Що стосується ведення військової діяльності

у космосі, то стаття 4 даного міжнародного договору стверджує, що держави-учасниці угоди зобов'язуються не виводити на орбіту навколо Землі будь-які об'єкти з ядерною зброєю або будь-якими іншими видами зброї масового знищення, не встановлювати таку зброю на небесних тілах і не розміщувати таку зброю в космічному просторі будь-яким іншим чином. Крім того, Місяць та інші небесні тіла використовуються виключно в мирних цілях. Також забороняється створення на небесних тілах військових баз, споруд і укріплень, випробування будь-яких типів зброї і проведення військових маневрів. Разом з цим, не забороняється використання військового персоналу для наукових досліджень або якихось інших мирних цілей, а також будь-якого обладнання або засобів, необхідних для мирного дослідження Місяця та інших небесних тіл [208].

Навіть зараз юристи-міжнародники зазначають, що термін «виключно в мирних цілях» не був визначений у Договорі про космос 1967 року. В результаті цього, багато різних тлумачень цього терміну призвели до дебатів, зосереджених навколо питання про те, чи є мирні цілі невійськовими цілями, чи йдеться про неагресивні цілі (таке тлумачення при обговоренні тексту договору пропонувало США). Одна з точок зору, згідно з якою мирні цілі означають невійськові цілі, базується на аргументі, що будь-яка військова діяльність ведеться з боку однієї держави або однієї групи держав, а тому це суперечило б положенню статті 1 Договору про космос 1967 року, згідно з яким космічний простір повинен використовуватися на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку. Крім того, існує аргумент, що стаття 4 даного договору створена за зразком еквівалентного положення (стаття 1) Договору про Антарктику 1959 року, який демілітаризував антарктичну зону, а тому має діяти так само для демілітаризації космічного простору.

Загалом, прихильники такої точки зору підтримували повну заборону на використання будь-яких засобів космічного базування у військових цілях, включаючи навіть використання супутників. Це викликало занепокоєння іншої точки зору, яка полягала в тому, що тлумачення терміну «мирних цілей» стосується неагресивних цілей, які підтримують, відповідно до цього тлумачення, можливість ведення

військової діяльності у космосі, якщо така діяльність не заборонена статтею 4 Договору про космос 1967 року. До того ж, виключно мирне використання космічного простору передбачається лише для діяльності на Місяці та небесних тілах, але не у космічному просторі, який є відносно порожніми ділянками Всесвіту. Прихильники цієї позиції спиралися на абзац четвертий статті другої Статуту ООН, зазначаючи, що міжнародне право забороняє застосування сили, а не військове використання космічного простору або військово-космічну діяльність.

Практика провідних космічних держав чітко показує, що, незважаючи на дискусію щодо семантики, космічний простір використовується для військових цілей вже досить давно. Так, багато держав постійно використовують для військових цілей спостереження за Землею та інші типи супутників, космічних апаратів або космічних станцій, а провідні космічні держави, що мають потужний економічний ресурс виділяють великі кошти на розробку космічних систем, що використовуються у військових цілях, та включають розвідувальні, метеорологічні, комунікаційні та навігаційні супутники, протиракетну оборону та протиракетну зброю. Початком військового використання космічного простору можна вважати період, коли Сполучені Штати запустили свій перший військовий супутник спостереження в 1960 році. Після цього Радянський Союз запустив подібний космічний корабель у 1962 році. Перші ознаки потенціалу агресивних дій у космосі надійшли від Радянського Союзу коли він випробував протиракетну зброю в жовтні 1968 року, рівно через рік після підписання Договору про космос 1967 року [96].

Розглядаючи правовий статус космічного простору та ведення військово-космічної діяльності, важливо також відрізнити вепонізацію від мілітаризації. Вепонізація, на думку індійського вченого А. Хана, завжди є формою мілітаризації, але мілітаризація космосу, тобто використання космосу військовими космічними кораблями, не обов'язково передбачає вепонізацію [98].

Наприклад, використання космічних супутників та супутникових технологій у війнах, зокрема на війні у Перській Затоці (1990-1991), яку хрестоматійно визначають

як першу космічну війну, можна назвати мілітаризацією космосу через наявність, поряд із цивільними, військових супутникових програм.

Також було запропоновано визначення космічної вепонізації як «розміщення в космічному просторі на будь-який проміжок часу будь-якого пристрою, призначеного для нападу на створені людиною цілі в космічному просторі або на землі» [200].

У випадку трактування систем протиракетної оборони як ракетного озброєння або пристрою, що може бути «розміщений в космічному просторі на будь-який проміжок часу», навіть невеликий, то цікавим прикладом вепонізації космосу можна назвати подію на початку листопада 2023 року застосування Ізраїлем системи протиракетної оборони Arrow для збиття єменської балістичної ракети за межами атмосфери Землі. Наразі це вважається першою космічною битвою в історії [42].

Ще одним великим кроком у розширенні міжнародно-правової бази, що стосується роззброєння космічного простору та військово-космічної діяльності стала Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 року (відкрита до підписання 18 травня 1977, набула чинності 5 жовтня 1978 року).

Так, у 1975 році представники американської і радянської делегацій на Конференції Комітету з роззброєння почали переговори щодо проєкту тексту майбутнього договору. Доопрацьований у 1976 році узгоджений текст був направлений на розгляд Генеральної Асамблеї ООН під час осінньої сесії. Конвенція була схвалена резолюцією 31/72 Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1976 року 96 голосами проти 8, а 30 утримались. [78]

Згідно з пунктом 1 статті 1 даної Конвенції 1977 року кожна держава-учасниця Конвенції зобов'язується не вдаватися до військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способи руйнування, заподіяння шкоди або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці. Водночас, пункт 2 статті 1 стверджує також, що держави-учасниці зобов'язуються не допомагати, не

заохочувати та не спонукати будь-яку державу, групу держав або міжнародну організацію до здійснення діяльності, що суперечить положенням попереднього пункту тієї ж статті. До того ж, стаття 2 цієї Конвенції окреслює значення терміну «засоби впливу на природне середовище». До них відносяться будь-які засоби для зміни (шляхом навмисного управління природними процесами) динаміки, складу або структури Землі, включаючи її біоту, літосферу, гідросферу і атмосферу, або космічного простору [67].

Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах або Угода про Місяць 1979 року повторює положення Договору про космос 1967 року щодо військового використання космосу та ведення військово-космічної діяльності. Угода була прийнята Генеральною Асамблеєю в 1979 році, проте лише в червні 1984 року п'ята країна, Австрія, ратифікувала Угоду, що дозволило їй набути чинності в липні 1984 року. Угода підтверджує і уточнює багато положень Договору про космос, що застосовуються до Місяця та інших небесних тіл, передбачаючи, що ці небесні тіла повинні використовуватися виключно в мирних цілях, в також те, що їх навколишнє середовище не повинно порушуватися [197].

Дана угода є чинною для невеликої кількості держав, які ратифікували її, однак серед цих держав немає таких, що є провідними космічними державами, а відтак і не має суттєвої політичної сили. Пункт 1 статті 1 Угоди про Місяць окреслює, що положення Угоди, що стосуються Місяця, застосовуються також до інших небесних тіл Сонячної системи, окрім Землі, за винятком тих випадків, коли вступають у силу конкретні правові норми стосовно будь-якого з цих небесних тіл.

Угода про Місяць 1979 року присвячує статтю 3, що складається з 4 пунктів, міжнародно-правовому регулюванню військової діяльності на Місяці та інших небесних тілах (крім Землі), включно з орбітами навколо Місяця та цих небесних тіл; іншими траєкторіями польоту до Місяця та інших небесних тіл; навколо Місяця та інших небесних тіл. Отже, стаття 3 стверджує, що Місяць використовується всіма державами-учасницями Угоди винятково в мирних цілях. Крім того, на Місяці забороняється загроза силою або застосування сили або будь-які інші ворожі дії або

загроза вчинення ворожих дій. Також заборона поширюється на використання Місяця для вчинення будь-яких подібних дій або застосування будь-яких подібних загроз щодо Землі, Місяця, космічних кораблів, персоналу космічних кораблів або штучних космічних об'єктів. Що стосується розміщення озброєння у близькості до Місяця, то держави-учасниці Угоди зобов'язуються не виводити на орбіту навколо Місяця або на іншу траєкторію польоту до Місяця або навколо нього об'єкти з ядерною зброєю або будь-якими іншими видами зброї масового знищення, а також не встановлювати і не використовувати таку зброю на поверхні Місяця або в його надрах. Під заборону підпадає створення на Місяці військових баз, споруд і укріплень, випробування будь-яких типів зброї і проведення військових маневрів. Не забороняється використання військового персоналу для наукових досліджень або якихось інших мирних цілей, а також використання будь-якого обладнання або засобів, необхідних для мирного дослідження і використання Місяця [226].

Було висловлено припущення науковцем Сецуко Аокі, що Угода про Місяць 1979 року може застосовуватися також до космічного простору, при визначенні Місяця як такого, що включає «орбіти навколо нього або інші траєкторії до нього або навколо нього» (п. 3, статті 1). Таке тлумачення фактично забороняє милітаризацію принаймні частини космічного простору (біля Місяця та інших небесних тіл) [37].

Повертаючись до питання про використання космічного простору для розміщення зброї, варто згадати також, що на Конференції з роззброєння у 2006 році Китай і Росія у спільному робочому документі витлумачили деякі положення Угоди про Місяць 1979 року як такі, що не обмежують вепонізацію космічного простору. Було заявлено, що з метою продовження та розвитку Договору про космос 1967 року було прийнято Угоду про Місяць 1979 року, яка є досить всеосяжною угодою про обмеження військової діяльності на Місяці та її орбіті. Однак цю угоду ратифікувала на той час мала кількість держав (з часом ця ситуація майже не змінилась). Таким чином, російська та китайська сторони зауважили, що ця угода не має універсальності, проте має й низку прогалів. Посилаючись на пункти 2 та 4 статті 3 даної Угоди, було заявлено, що забороняються лише випробування та використання

на Місяці зброї будь-якого виду, а також застосування такої зброї з Місяця щодо Землі, щодо космічних апаратів та їх екіпажів. Однак ці положення не торкаються подібної діяльності на орбіті Місяця і в космічному просторі за межами Місяця. Крім того, звертаючись до пункту 3 статті 3 цієї Угоди, стверджується, що забороняється лише розміщення зброї масового знищення на Місяці та на її орбіті, але це не стосується озброєнь інших видів [50].

З початку космічної ери правова наука активно розвивається у якісно новій галузі міжнародного права, а саме - міжнародному космічному праві. Навіть попри обмежений нормативно-правовий механізм регулювання військово-космічної діяльності держав, актуальним питанням у розвитку галузі є і залишається проведення міждисциплінарних досліджень та залучення багатогранних наукових думок для вирішення нагальних питань міжнародної безпеки, що включають мілітаризацію та вепонізацію космосу, та сталого розвитку задля забезпечення превентивних заходів у разі виникнення військових конфліктів у космосі у майбутньому.

1.3. Міжнародно-правова діяльність та роль Комітету ООН з космосу у формуванні засад демілітаризації космосу

Зусилля, що були спрямовані на міжнародно-правове регулювання військово-космічної діяльності, здійснювалися з самого початку у рамках ООН. Зважаючи на стрімкий технічний прогрес провідних держав, існувала загроза розповсюдження суперництва між державами за нову галузь як перспективну сферу впливу глобально-космічного масштабу. Тому цілком логічно, що був конче необхідний глобальний міжнародно-правовий регулятор у космічній сфері задля скерування космічних потужностей держав у питанні дослідження космічного простору у мирних цілях для забезпечення процвітання глобального суспільства, блага та добробуту людства.

Зважаючи на вже напрацьований досвід у затвердженні принципів правового режиму наукових досліджень Антарктики, КОПУОС поступово розпочав роботу у напрямку міжнародно-правової регламентації космічної діяльності.

Варто згадати, що засідання КОПУОС не проводились аж до відкриття п'ятнадцятої сесії Генеральної Асамблеї у вересні 1960 року. Проте 10 жовтня 1960 року Асамблея вирішила, відповідно до рекомендації свого Генерального комітету, включити до порядку денного пункт під назвою «Доповідь Комітету з використання космічного простору в мирних цілях», який передали до Першого комітету. Не знайшовши можливості розглянути це питання, Перший комітет 21 квітня 1961 року рекомендував Асамблеї відкласти розгляд питання щодо доповіді КОПУОС до шістнадцятої сесії Асамблеї, що була запланована на вересень 1961 року. Пізніше 21 квітня Генеральна Асамблея погодилася з рекомендацією Першого комітету. Таким чином, розгляд цього питання було відкладено до шістнадцятої сесії Асамблеї.

Резолюцією 1721 (XVI) від 20 грудня 1961 р. Генеральна Асамблея прийняла шляхом консенсусу велику масштабну програму у рамках багатосторонньої співпраці. Відповідно до неї, державам було рекомендовано дотримуватись двох основних принципів, якими, у свою чергу, вони мали керуватися у ході ведення діяльності в галузі космосу, а саме: 1) міжнародне право, включаючи Статут Організації Об'єднаних Націй, поширюється на космічний простір та небесні тіла; 2) космічний простір та небесні тіла є доступними для досліджень та використання всіма державами відповідно до міжнародного права і не підлягають привласненню державами [139].

Комітет став координаційним органом для всіх спільних програм, пов'язаних із космічним простором, що мали підтримку ООН та її держав-членів. У зв'язку із комплексною природою питання дослідження космосу було створено два підкомітети – Юридичний та Науково-технічний, які мали відповідати за розгляд конкретних пропозицій щодо розвитку міжнародного співробітництва у відповідних галузях космічних досліджень для мирних цілей. Робота даних підкомітетів й наразі є спрямованою на зміцнення міжнародно-правового режиму, що регулює космічний простір; поліпшення умов для розширення міжнародного співробітництва у мирному використанні космічного простору; підтримку зусиль на національному, регіональному та глобальному рівнях, включаючи міжнародні організації системи

ООН, її підрозділи та міжнародні космічні організації задля збільшення переваги використання космічної науки та технологій, їх застосування та проведення досліджень, а також посилення узгодженості та синергії в міжнародному співробітництві в космічній діяльності.

Значна частина обговорення в Юридичному підкомітеті стосувалася виявлення юридичних проблем, що виникли в рамках його юрисдикції. На той час панувала загальна думка, що неможливо визначити всі юридичні проблеми щодо мирного використання космічного простору, але деякі з них були нагальними для держав та потребували пріоритетного дослідження щодо їх вирішення. Так, загальноприйнята державами думка щодо мирного космосу мала вплив на вирішення юридичних питань завдяки практиці держав у супутникових програмах Міжнародного геофізичного року та встановлювала, що космос є вільним для використання з метою його дослідження, а також може використовуватись всіма відповідно до існуючого чи майбутнього міжнародного права або угод. Крім того, серед юридичних питань, що потребували врегулювання були: проблема відповідальності за травми або пошкодження, спричинені космічними апаратами; проблема розподілу смуг радіочастот для космічних апаратів; уникнення перешкод між космічними апаратами та літаками; ідентифікація та реєстрація космічних апаратів і координація запуску; проблеми, пов'язані з повторним входом та посадкою космічних апаратів.

У процесі розгляду зазначених питань Комітетом ООН з космосу та його Юридичним підкомітетом, склалося розуміння того, що верховенство права у відкритому космосі повинне розвиватися поступово та відповідно до реальних потреб міжнародного співробітництва в цій новій галузі людської діяльності, а також, що всі рішення повинні бути узгоджені шляхом консенсусу. Цьому передували вісім засідань, що були проведені Комітетом у Нью-Йорку в березні 1962 року. Неузгодженість між США та СРСР щодо голосування були вирішені угодою про те, що Комітет та його підкомітети будуть проводити свою діяльність та досягнуть згоди без голосування. Голова має висловити консенсус поглядів, де консенсус міг би бути сформований та досягнутий, а звіти повинні відображати різні думки, роблячи акцент

на їх суттєвій відмінності. Також було домовлено, що при впровадженні функції Комітету у сприянні міжнародному співробітництву в космічній діяльності програми відповідних спеціалізованих агентств ООН та неурядових організацій будуть скоординовані, але не в якому разі не повинні дублюватися. Для надання допомоги в цій координації були запрошені спостерігачі з ЮНЕСКО, Всесвітньої метеорологічної організації, Міжнародного союзу електрозв'язку та Комітету з космічних досліджень (COSPAR) для участі у обговореннях Комітету ООН з космосу. Слід також додати, що Комітет з космічних досліджень утворився на базі Міжнародної наукової ради у 1958 році та з метою просування на міжнародному рівні наукових досліджень, що стосуються космосу, з акцентом на вільному обміні результатами, інформацією та думками, зокрема наданням платформи, відкритої для всіх вчених та обговорення проблем, які можуть вплинути на космічні дослідження. Надання наукових рекомендацій та вказівок щодо різноманітних питань зі сфери дослідження космосу цією організацією, зокрема з планетарного захисту, допомогло Комітету з космосу у створенні перших міжнародних угод, які заклали основу для сучасного міжнародного космічного права.

Починаючи з 1962 року Юридичний підкомітет провів чотири офіційні сесії. Перша сесія відбулась у період з 28 травня по 30 червня 1962 року в м. Женева, Швейцарія, де участь у дискусіях брали представники двадцяти семи держав. Під час цієї зустрічі США та СРСР внесли по дві пропозиції.

Пропозиція Сполучених Штатів стосувалася питань щодо допомоги та повернення персоналу та космічних апаратів, а також стосовно відповідальності за аварії та інциденти з космічними апаратами. Західні держави підтримували дані ініціативи, оскільки вони вирішували, хоч і складні, але важливі питання збереження людського та технічного ресурсу в умовах освоєння та дослідження космосу з усіма наслідками, що можуть мати місце. Також підняте питання відповідальності за аварії та інциденти з космічними апаратами, а саме нанесення шкоди космічними об'єктами, стало одним з найскладніших, яке детально розглядалося Юридичним підкомітетом, а також бралася до уваги природа комплексності цього питання. Так,

пропозиція Сполучених Штатів створювала особливий акцент на двох принципах, а саме: 1) відповідальність запускаючої держави чи організації повинна бути абсолютною; вимога доказів щодо недбалості буде розглядатися рівнозначно відмові можливості компенсації; 2) відповідальність повинна охоплювати також й пошкодження та шкоду, завдані на поверхні землі, на морі чи в повітрі. Такі принципи могли нести у собі спробу вирішення питань щодо зіткнень космічних об'єктів між собою у космосі та інші види інцидентів, а також зазнання пошкоджень космічного апарату чи їх спричинення у інших місцях його знаходження, особливо, якщо такий апарат має військове призначення. Таким чином, пропозиція США стала каталізатором дебатів щодо необхідності визначення певних термінів, наприклад «космічний об'єкт», «шкода» тощо, а також були висунуті рекомендації про створення певної форми ліцензування для забезпечення міжнародної відповідальності. До того ж пропонувалося, що у разі розгляду недбалості або провини з боку потерпілої сторони необхідним було й встановити природу способу, у який було завдано збиток, оскільки б це врахувало відповідне законодавство щодо зіткнення повітряних суден, перешкод радіозв'язку тощо. Було також зазначено, що у випадку спільного проєкту між державами критерієм «відповідальності» може бути й юрисдикція, у сенсі ефективного контролю над космічним апаратом (об'єктом), а не право власності, і що слід розглянути питання про встановлення спільної відповідальності, коли дві або більше держав беруть участь у запуску. Таким чином, було запропоновано для розгляду й принцип регулювання зіткнення космічних об'єктів.

Ініціативами з радянської сторони стали «Міжнародна угода про порятунок космонавтів та космічних кораблів, що здійснюють аварійні посадки» та проєкт щодо основних принципів діяльності держав для вивчення та використання космічного простору – «Декларація основних принципів, що регулюють діяльність держав стосовно дослідження та використання космосу» [122].

Так, проєкт міжнародної угоди від СРСР містив у собі суперечливі положення, що стосувалися іноземних космічних кораблів, супутників та капсул, які були

знайдені іншою державою, що є стороною угоди, на її території або врятовані у відкритому морі. Відповідно до проекту угоди, такі космічні апарати повинні бути повернені без зволікань до держави, що їх запустила у космос, якщо вони мають ідентифікаційні позначки, що вказують на країну походження апарату, а також у тому разі, коли держава, що здійснила запуск, офіційно оголосила про запуск знайденого іншою стороною космічного апарату. Проте виключення складали космічні транспортні засоби на борту яких були виявлені пристрої для збору розвідувальної інформації на території іншої держави і передбачалося, що сторона, що виявила такі космічні апарати мала право їх не повертати. Як наслідок, така ініціатива не отримала міжнародної підтримки [193].

Натомість, проєкт декларації, який також запропонувала радянська сторона, містив дев'ять принципів, які, на її думку, були фундаментальними для такого виду діяльності як освоєння космічного простору. Проте, проєкт декларації і, зокрема, деякі принципи, що містилися в ньому, не змогли здобути підтримку всіх держав-членів Комітету. Такими принципами були наступні:

- використання космічного простору для пропагування війни, національної або расової ненависті або ворожнечі між державами заборонено;
- впровадження будь-яких заходів, які можуть будь-яким чином перешкоджати дослідженню або використанню космосу для мирних цілей іншими державами, дозволено лише після попереднього обговорення та домовленості про такі заходи між відповідними державами;
- усі види діяльності, що стосуються дослідження та використання космічного простору, повинні здійснюватися виключно державами;
- використання штучних супутників для збору розвідувальної інформації на території іноземних держав несумісне з цілями людства у освоєнні космосу [73].

Позицію західних країн щодо наведених пунктів можна було назвати сповненою критики, зокрема норма стосовно *використання космічного простору для*

пропагування війни, расової ненависті тощо, за своєю суттю, була пропагандистською і мала загальний характер, а тому й не відповідала характеру міжнародної угоди. Разом із тим, норма, яка передбачала заборону потенційних небезпечних експериментів могла отримати підтримку, але США заперечували проти будь-якого правила, яке дало б будь-якій іншій країні право вето на ведення її космічної діяльності. На додаток, таке обмеження як ведення космічної діяльності виключно державами не було також підтримано групою країн, рушійною силою економіки яких був капіталізм. Більше того, така пропозиція була не зовсім сумісна з концепцією вільного підприємства та схожою на спробу впровадження комуністичної концепції у формування міжнародно-правового режиму космосу [117]. Для багатьох держав використання штучних супутників для збору розвідувальної інформації також залишалось важливим питанням політичного значення. Так, спостереження за Землею може мати багато форм, наприклад, метеорологічні спостереження або прогнозування погоди тощо.

Під час дискусій щодо спостереження в космосі стало очевидним, що не існує конструктивного розмежування між військовим та невійськовим використанням космосу. Метеорологічні, навігаційні та телекомунікаційні супутники мають велике значення для збройних сил так само, як й для цивільного населення. До того ж, термочутливі пристрої на борту штучних супутників Землі можуть слугувати не тільки для виявлення лісових пожеж, але й запущених балістичних ракет. Ще одним важливим потенційним використанням спостереження в космосі є можливість отримання інформації про військову підготовку інших держав та здійснювати контроль за озброєнням, а отже, таким чином, можливо сприяти підтримці міжнародного миру та безпеки. На думку західних держав, однією з найбільших проблем поставала невизначеність, породжена прихованим технологічним розвитком, тестуваннями та розгортаннями національних озброєнь та відсутністю інформації про військову підготовку в умовах холодної війни за «залізною завісою». Навіть якщо інша держава не готує несподіваний напад, спостереження з космосу через розвідувальні супутники можуть допомогти виявити відсутність військової

активності і тим самим збільшити довіру до світової безпеки, яка в іншому випадку може бути піддана додатковим і непотрібним сумнівам з боку інших країн. Посилаючись на подібні міркування, та той факт, що супутники, які можуть здійснювати спостереження у космосі, явно мають військові, а також наукові та комерційні застосування, і це не може забезпечити жодних підстав для їх заборони, зокрема з боку міжнародного права, і тому було вирішено, що проєкт декларації потребує суттєвих змін.

Варто додати, що поряд із пропозиціями США та СРСР розглядався й проєкт кодексу, поданий Об'єднаною Арабською Республікою (Єгипет). Важливим посилом у проєкті ОАР було те, що країни-члени ООН, відповідно до Статуту, мають бути повні рішучості врятувати подальші покоління від лиха війни та діяльність країн-членів у космічному просторі має бути обмеженою виключно мирними використанням космосу, зокрема політика зазначених держав щодо космосу повинна просувати міжнародне та мирне співробітництво [193].

Однак під час обговорень Комітету з космосу у вересні 1962 року щодо наданих пропозицій від держав, а також щодо альтернатив від Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та США до радянської декларації основних принципів щодо діяльності держав стосовно дослідження та використання космічного простору, стало очевидним, що угода між державами-членами не буде досягнута через плюралізм думок. Як наслідок, одногolosно було вирішено подати пропозиції та звіти про дискусії для розгляду Генеральною Асамблеєю.

Генеральна Асамблея розглянула доповідь в рамках Першого комітету, подану КОПУОС щодо пропозицій держав, на своєму сімнадцятому засіданні і, зрештою, 11 грудня 1962 року проєкт резолюції було прийнято одногolosно. Вже 14 грудня 1962 року ГА ООН була прийнята резолюція 1802 (XVII), в якій, серед іншого, відзначалося, що Комітет з космосу ще не розробив рекомендацій з правових питань, пов'язаних з *використанням космічного простору в мирних цілях*. ГА ООН також звернулася до Комітету з проханням терміново продовжити роботу над подальшою розробкою основних правових принципів, що регулюють діяльність держав у

дослідженні та використанні космічного простору та, на додаток, з приводу питань, які лягли за основу для подальшого правового регулювання космічної діяльності держав, зокрема щодо відповідальності за аварії космічних апаратів, надання допомоги космонавтам і космічним апаратам та їх повернення і низки інших правових питань [140].

У ході другої сесії Юридичного підкомітету КОПУОС у період з 16 квітня по 3 травня 1963 року завдяки прийняттю резолюції 1802 (XVII) було досягнуто угоди, яка передбачала, що загальні принципи, які регулюють діяльність держав з дослідження та використання космічного простору, мають бути представлені у формі декларації. Проте угоди щодо характеру документа, в якому містилися б ці принципи, досягнуто не було; деякі делегації висловилися за ухвалення документа договірною характеру, інші — резолюції Генеральної Асамблеї. Доповідь про роботу другої сесії Юридичного підкомітету розглядалася Комітетом з космосу і було одногосно прийнято рішення подати Генеральній Асамблеї проєкт декларації з викладом правових принципів, що складався з дев'яти пунктів. Так, на вісімнадцятій сесії Генеральної Асамблеї проєкт декларації з викладом правових принципів було схвалено в рамках Першого комітету 5 грудня 1963 року.

Проте все ще залишалися деякі суперечливі питання щодо проєкту декларації. Одними з таких питань були статті, що містилися в радянському проєкті, які засуджували використання космічного простору з метою пропаганди або отримання розвідувальної інформації, а також процедурне питання про те, чи повинен Підкомітет рекомендувати прийняття декларації у формі резолюції Генеральної Асамблеї або подати проєкт декларації як договору на підпис державам.

За підсумком двох сесій Юридичного підкомітету КОПУОС, на яких було узгоджено дев'ять основних принципів майбутньої Декларації, 13 грудня 1963 року ГА одногосно ухвалила резолюцію 1962 (XVIII) під назвою «Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору». Цей важливий документ став першим, у якому були зібрані загальноприйнятні правила, що стосувалися регулювання космічної діяльності. Також положення цього

документу стали основою для Договору про космос 1967 року. Серед іншого, Декларація наголошувала на широкому міжнародному співробітництві у відношенні як наукових, так і правових аспектів дослідження та використання космічного простору в мирних цілях. Крім того, у преамбулі резолюції 1962 (XVIII) містилося посилення на резолюцію 110 (II) від 3 листопада 1947 р., в якій була засуджена пропаганда, що має на меті або здатна створити чи посилити загрозу миру, порушення миру або акти агресії, а також стверджувалося, що зазначена вище резолюція застосовується до космічного простору [141].

У прийнятій у той же день резолюції 1963 (XVIII) ГА звернулася до Комітету з космосу з проханням продовжувати вивчення правових проблем, які можуть виникнути при дослідженні та використанні космічного простору, а також рекомендувала розглянути питання про оформлення у вигляді міжнародної угоди правових принципів, що регулюють діяльність держав з дослідження та використання космічного простору [142].

Таким чином, Декларація 1963 року стала набором загальних принципів, які визначали правовий статус космічного простору та небесних тіл і характеризували у загальному вигляді сферу легальної діяльності держав у космосі. Вона також встановила початкові норми, які регулювали деякі з уже відомих проблем космічної діяльності, що здійснювалися на той час, а отже й встановлюючи вихідні точки для подальшого регулювання космічних проєктів космічним правом. У той же час, оскільки ця Декларація була прийнята в якості резолюції ГА ООН, вона не могла встановлювати обов'язкові норми міжнародного права. Тим не менш, навіть на момент її прийняття вона розглядалася в якості основи для майбутнього договору, що матиме юридично обов'язкову силу.

Відповідно до резолюції 1963 (XVIII) ГА ООН Юридичний підкомітет у 1964 році продовжив вивчення та розгляд правових проблем, які можуть виникнути під час дослідження та використання космічного простору. Третя сесія Юридичного підкомітету КОПУОС була поділена на дві частини: перша проходила у період 9 - 26 березня 1964 року у м. Женева, а друга – у період 5 - 23 жовтня 1964 року у м. Нью-

Йорк. Під час цих двох частин третьої сесії, Підкомітет і дві його робочі групи зосередили свої зусилля на розробці проєкту міжнародної угоди про допомогу та повернення космонавтів і космічних апаратів, а також була проведена робота над проєктом міжнародного договору про відповідальність за шкоду, заподіяну об'єктами, запущеними в відкритий космос. Разом із тим, від радянської сторони надійшла пропозиція про загальне обговорення або дискусію у рамках Юридичного підкомітету щодо розгляду загальних принципів, які б регулювали космічну діяльність держав у формі міжнародного договору, на додаток до двох тем, згаданих вище, проте ідея не здобула достатньої підтримки інших держав через складність питань, які вже стояли на порядку денному. Щодо тем про надання допомоги космонавтам і космічним апаратам, а також про їх повернення, підкомітет мав на розгляді три пропозиції: одну від СРСР, другу від США і третю, подану спільно Австралією та Канадою. У ході перших обговорень було внесено багато поправок і на підкомітет було покладено завдання щодо роз'яснення відповідних позицій. Завдяки цьому вдалося скоротити суттєвий розрив між пропозиціями держав і досягти згоди щодо кількох статей майбутнього міжнародного договору [6].

Одним із дискусійних положень під час першої частини третьої сесії щодо допомоги і повернення була стаття 9 у пропозиції СРСР, що обмежувала обов'язок держав договору у поверненні космічних апаратів разом з обладнанням, яке в них міститься, державі, яка їх запустила. Тобто, для того, аби договірна держава їх повернула, такі космічні апарати мають слугувати виключно для цілей мирного дослідження та використання космічного простору, запускаючи держава має офіційно оголосити про запуск цих об'єктів і цілі їх запуску [122]. Проте є незрозумілим, як держава, на територію якої приземлився космічний об'єкт, буде вирішувати чи космічний апарат іноземної держави використовується з військовою метою або цивільною. Згодом радянська пропозиція виписала у своєму проєкті вимогу щодо надання допомоги космічному персоналу незалежно від мети, з якою вони були запущені у космос, але водночас пропозиція обумовлює обов'язок рятувати такі космічні об'єкти, запуск яких відповідав би Декларації правових принципів. Замість

формулювання, що запуск космічних апаратів має проводитися в «мирних» цілях, була висунута заміна що стосувалася дотримання вимог Декларації, але ця підміна не могла змінити суб'єктивність висунутої попередньої умови. Таким чином й посилання на Декларацію буде означати те ж саме, що й вимога запуску космічного об'єкта для «мирних» цілей. З боку США пропонувалось внести до тексту проєкту обов'язок однієї держави повертати космічні об'єкти та їх складові частини державі, що здійснила запуск космічного об'єкта, лише після надання за вимогою ідентифікаційних даних, ще до повернення такого об'єкта (як і згадується у сьомому принципі Декларації), але радянська сторона не підтримала ініціативу дублювати частину з Декларації у положеннях нового міжнародного договору. Через намагання прив'язати проєкт про допомогу та повернення у самому тексті цього проєкту до Декларації правових принципів та запуску виключно космічних апаратів, які б відповідали її положенням, склалася тупикова ситуація при обговоренні проєкту майбутнього міжнародного договору.

Тим не менш, під час обговорень було висунуто думку щодо слушності заперечення про те, що державі не можна дозволяти вирішувати односторонньому порядку, чи було здійснено запуск космічного об'єкта в інших цілях, крім мирних, оскільки в іншому випадку він би не відповідав принципам Декларації. На думку США, зобов'язання щодо повернення космонавтів мали б ґрунтуватися на 9 пункті Декларації, оскільки цей пункт накладає безумовне зобов'язання повернути космонавтів, посадка яких була пов'язана із надзвичайною ситуацією. Також американські представники стверджували, що є небезпечним покладатися на суб'єктивне судження іншої держави щодо мети запуску і чи відповідає він Декларації. Інші держави висловили переконання, що Генеральна Асамблея не мала наміру включати Декларацію правових принципів шляхом посилання на неї у будь-якому договорі, що буде у подальшому регулювати певний аспект космічної діяльності. На думку канадських делегатів, зазначені у Декларації принципи мали б становити набір керівних принципів, які слід враховувати при складанні правил з конкретних питань, але вони самі по собі не мають характеру положень договору.

Крім того, включання принципів Декларації шляхом посилання на них у новому міжнародному договорі, що стосується певного виду космічної діяльності, створило б додаткову небезпеку модифікації та обмеження того, що передбачалося вважати загальними принципами. Що стосується зобов'язань щодо повернення космонавтів, то вони вже були прописані у пункті 9 Декларації правових принципів, а тому дублювання тих самих положень шляхом прив'язки Декларації до тексту нового міжнародного договору не матиме сенсу. У іншому випадку, якби затвердження посилання на Декларацію було прийнято багатьма державами, то могла б утворитися ситуація при якій обумовлення повернення космонавтів відповідало б іншим умовам, а від так, їх формулювання могло б непрямым чином означати й поправку до вже створеної та прийнятої Декларації. Таким чином, питання порятунку й повернення космонавтів застрягло би на етапі юридичної дискусії щодо того, чи відповідав запуск космічного об'єкта разом із екіпажем мирним цілям та ряду умов, що були б поправками до існуючої Декларації. Тому слід зважати на те, що ці умови мали б загальний характер та не містили б уточнень, а відтак неминуче призвели б до широкої розбіжності в юридичних трактуваннях та думках представників держав.

Формулювання у тексті проєкту нового договору, що обумовлювало зобов'язання повернути космонавтів при дотриманні положень Декларації підтримувалось не тільки з боку радянських представників, що були авторами такої ініціативи, а й румунських та болгарських делегатів. Вони вважали, що запуски, які не відповідають Декларації, є ворожими, і таким чином була завуальована умова, що з космонавтами, які брали участь у «військовому» запуску, слід поводитися як зі шпигунами або як з військовополоненими. Делегати держав, що підтримували радянський проєкт, стверджували, що формулювання проєкту не змінює Декларацію, тобто ніяким чином не створює поправку до неї, оскільки будь-яке розширення сфери дії договору, щоб зобов'язати держави повертати космонавтів, у разі якщо запуск не відповідав Декларації, означатиме автоматичне розширення повноважень Декларації. Крім того, делегатами зазначалося, що пункт 9 Декларації необхідно трактувати в контексті Декларації в цілому, і фраза «посланці людства» не може тлумачитися як

така, що стосується космонавтів, які беруть участь у військовій діяльності, яка є загрозою для миру у всьому світі. Що стосується заперечень інших держав проти одностороннього характеру визначення конкретною державою того, чи відповідає запуск вимогам Декларації, а також надання пропозицій щодо методики визначення мирного запуску або військового, то радянською стороною не було надано жодної відповіді з приводу цих питань.

В якості компромісу щодо врегулювання повернення космонавтів, які мають військовий статус, з боку європейських держав було запропоновано, що, у випадку ухвалення радянського проєкту, мають бути зазначені винятки із загальних обов'язків щодо допомоги та повернення космонавтів. Так, можна було б включити статтю про те, що договір повністю або частково застосовується лише до певних категорій осіб. Проте разом із тим матимуть місце труднощі у застосуванні такого положення через небезпеку, притаманну визначенням, зокрема їх трактуванням. У зв'язку з цим було запропоновано консенсус, який передбачав, що військовослужбовцям, які працюють космонавтами, не можна відмовляти в гарантованих перевагах, які передбачатиме договір щодо допомоги та повернення, лише через їхній військовий статус.

Мексиканські представники натомість запропонували додати до радянського проєкту також положення, яке б передбачало створення арбітражної комісії, до складу якої входили б сторони, що запустили космічний об'єкт та ті, що зобов'язані його повернути, для визначення того, чи запуск космічного об'єкта, екіпаж якого повинен бути повернутий, відповідає Декларації. Відповідно до цієї пропозиції ще до вирішення суперечки держава, на території якої була здійснена посадка, повинна гарантувати безпеку космонавтів. Відтак, якщо суперечку не вдасться вирішити, можна буде створити тристоронню арбітражну комісію, яка вирішуватиме, чи потрібно повертати космонавтів державі, що здійснила запуск, на основі наданих сторонами доказів. Проте ця ідея не була підтримана радянською делегацією, тому було висловлено думку, що положення радянського проєкту, в якому посилялися на відповідність запуску згідно Декларації, треба вилучити та замінити таким

формулюванням, що передбачає здійснення запуску з метою використання космічного простору в мирних цілях.

Паралельно разом із обговореннями щодо майбутнього багатостороннього договору про допомогу та повернення космонавтів та космічних апаратів на обох частинах третьої сесії Юридичного підкомітету розглядалось й питання про відповідальність за шкоду. Так, Підкомітету було надано на розгляд три проекти: перший від Бельгії, другий від Сполучених Штатів, а інший – угорський, що був підтриманий СРСР та іншими комуністичними країнами. Всі три проекти мали свої переваги та недоліки на думку делегатів, і тому викликали розбіжності у формулюванні положень та створенні багатостороннього договору щодо відповідальності за шкоду [176].

Згодом, взявши до уваги пророблену роботу КОПУОС відповідно до резолюції 1963 (XVIII), ГА ООН надала рекомендацію Комітету продовжувати вивчати та звітувати про правові проблеми, які можуть виникнути під час дослідження та використання космічного простору, і, зокрема, забезпечити швидку підготовку проєктів міжнародних угод про відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами, а також про допомогу та повернення космонавтів і космічних апаратів.

З 20 вересня по 1 жовтня 1965 року Юридичний підкомітет проводив свою четверту сесію, на якій він продовжував розгляд поточних правових тем на базі резолюції 1963 (XVIII). Серед багатьох питань, що перейшли від третьої сесії до четвертої, були питання стосовно відповідальності за шкоду, зокрема й такі, що порушували екологічні проблеми (радіоактивне забруднення ядерним реактором космічного апарату внаслідок аварії) та безпекові (зіткнення космічних апаратів у космічному просторі). До прикладу, на обох сесіях висувались думки, що тема відповідальності за ядерну шкоду, хоча й важлива, але є складним питанням, і її не слід розглядати в угоді, що стосується здебільшого відповідальності за неядерну шкоду. Також мова йшла про шкоду, спричинену в космічному просторі, в атмосфері або на землі будь-яким пілотованим або непілотованим космічним апаратом або будь-яким об'єктом після його запуску або переміщення у відкритий космос будь-яким

іншим способом, але положення не мають застосовуватися до ядерної шкоди, спричиненої ядерним реактором космічних об'єктів. Також були пропозиції до угоди, що відповідальність має бути абсолютною. Потрібно лише довести, що пошкодження було спричинено космічним об'єктом. У разі зіткнення між космічними об'єктами або між космічним об'єктом і літальним апаратом відповідальність повинна бути абсолютною щодо шкоди, заподіяної третім особам в результаті зіткнення. Проте, що стосується шкоди, заподіяної об'єктам зіткнення, відповідальність повинна призначатися на підставі вини [135].

Тим не менш, Юридичний підкомітет на той час зробив значний внесок у розвиток міжнародного права та правової науки загалом, зокрема питань, що стосуються регулювання не тільки космічної діяльності, а й військово-космічної на початковому етапі демілітаризації космосу у рамках мирного використання космічного простору. Склалася така ситуація через те, що прогрес у науці й техніці значно випередив розвиток космічного права. Розвиток правових норм загалом, і зокрема міжнародного права, показує, що нові кроки у вирішенні правових питань глобального рівня не вживаються, доки не буде певного рівня напрацьованої практики чи, що можемо побачити на прикладі Юридичного підкомітету КОПУОС, згоди між залученими до обговорення державами-членами ООН. Угоди, що були досягнуті щодо майбутніх договорів про «допомогу та повернення» та «відповідальність», майже повністю базувалися на наведених делегатами для аргументації положень угод прецедентах, взятих з інших галузей права. В інших сферах, таких як компенсація за ядерну шкоду, існувало недостатньо фактів та практики, які б могли на той час створити основу для формулювання правил з відшкодування через шкоду, завдану ядерними джерелами енергії космічного апарата.

Так, на своїй сьомій сесії 5 – 8 жовтня 1965 року Комітет з космосу прийняв доповідь Юридичного підкомітету щодо четвертої сесії та висловив надію на те, що Комітет зможе в найближчому майбутньому подолати існуючі розбіжності та досягти подальшого прогресу. Комітетом також було відмічено, що відбувся корисний обмін

думками з низки питань, а з деяких досягнуто домовленостей попереднього характеру. Також було висловлено думку, що Юридичному підкомітету необхідно негайно розпочати роботу над міжнародною угодою, яка б містила правові принципи, що регулюють діяльність держав у дослідженні та використанні космічного простору[196].

На двадцятій сесії ГА ООН в 1965 році Першим комітетом були розглянуті доповіді Комітету з космосу про роботу його п'ятої і шостої сесій разом із проектом резолюції щодо міжнародного співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях, що складалася з трьох частин і була внесена на розгляд дванадцятьма делегаціями. На обговореннях проекту резолюції було висловлено низку думок щодо величезних досягнень в космосі Радянського Союзу, Сполучених Штатів та Франції, а також, що вся діяльність у космосі має здійснюватися в мирних цілях. Дійсно, така позиція на той час певних держав-членів ООН була як ніколи важливою через світову напругу та ескалацію гонки озброєнь. На їх думку, ООН мала б вжити подальших заходів для визначення керівних принципів діяльності урядів з огляду на стрімкий розвиток космонавтики, а тому першим кроком має бути заборона будь-якого використання космічного простору в немирних цілях. За цією тематикою згадувалась також резолюція 1884 (XVIII), що була прийнята ГА ООН 17 жовтня 1963 року, яка передбачала заборону розміщення на орбіті навколо Землі будь-яких об'єктів, що містять ядерну зброю чи будь-які інші види зброї масового знищення, встановлення такої зброї на небесних тілах або розміщення такої зброї в космічному просторі будь-яким іншим способом, зокрема закликала всі держави утримуватися від спричинення, заохочення або будь-яким чином участі у веденні такої діяльності [182]. Крім того, Каїрська конференція 1964 року також закликала до міжнародної угоди про заборону використання космічного простору у військових цілях [167]. Слід відмітити, що Каїрська Конференція підтримала ініціативу великих космічних держав не розміщувати в космічному просторі ядерну або іншу зброю масового знищення і висловила переконання в необхідності укладення міжнародного договору про заборону використання космічного простору у військових цілях, зокрема вона

закликала також до повного міжнародного співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях [194].

Втім, при обговоренні проєкту резолюції в рамках Першого комітету наголошувалось, що наступним етапом має стати розробка обов'язкової угоди про заборону будь-якої військової діяльності в космосі. Треба зауважити, що під час двадцятої сесії ГА ООН була відмічена робота Комітету з використання космічного простору в мирних цілях, і те, що вона спрямована на сприяння одній із головних цілей ООН: створення основи для науково-технічного прогресу людства. Неодноразово зазначався характер надзвичайних досягнень великих космічних держав, що продемонстрували нагальність створення міжнародної угоди щодо обміну інформацією та юридичної відповідальності в дослідженні космосу, аби космічний простір не перетворився на нову зону конфлікту. Таким чином, велика частина обговорень стосувалася необхідності запобігання будь-якому військовому використанню космічного простору. Наводився також приклад Договору про Антарктику від 1 грудня 1959 року, згідно з яким держави погодилися утримувати Антарктиду вільною від військових баз, ядерних експериментів тощо. Цей договір міг би стати попередником декларації принципу, що космічний простір має бути використаний виключно для мирних цілей. Зі свого боку делегати США зазначили, що з початку космічної ери держава постійно підтримувала принцип використання космічного простору в мирних цілях. У цьому контексті «мирний» (peaceful) означав «неагресивний» (non-aggressive), а не «невійськовий» (non-military). Було зауважено, що космічна програма США відзначалася своїм переважно цивільним характером, але військові компоненти та персонал зробили незамінний внесок у сфері дослідження космосу. Також не було практичної межі між військовим і невійськовим використанням космосу: космонавти (астронавти) Сполучених Штатів і Радянського Союзу входили до складу збройних сил своїх країн; навігаційний супутник міг керувати як військовим, так і торговим судном; супутники зв'язку мали змогу обслуговувати військові установи, а також цивільні громади. За такою логікою, питання про військову діяльність у космосі не можна відокремити від питання про

військову діяльність на Землі. На думку США, будь-яка космічна діяльність має перевірятися не на те, чи була вона військовою чи невійськовою, а на відповідність Статуту ООН та іншим зобов'язанням міжнародного права [168].

За підсумками обговорення, проєкт резолюції був прийнятий Першим комітетом 20 грудня 1965 року – 98 голосів «за», один утримався, причому ніхто не голосував проти. Протягом лише кількох днів дискусій резолюція щодо міжнародного співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях була одностайно прийнята Генеральною Асамблеєю 21 грудня 1965 року - резолюція 2130 (XX) під назвою «Міжнародне співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях». Вона містила важливий заклик про те, щоб Комітет з космосу розглянув питання про оформлення у подальшому за необхідності у вигляді міжнародної угоди правових принципів, що регулюють діяльність держав у питаннях дослідження та використання космічного простору. Також положення резолюції не оминули й заклик продовжувати розробку проєктів міжнародних угод про надання допомоги космонавтам і космічним літальним апаратам, поверненню космонавтів і космічних літальних апаратів та про відповідальність за шкоду, спричинену об'єктами, що запускаються в космічний простір [143].

Робота над проєктом міжнародного договору, що регулював би режим дослідження та використання космосу, була ініційована листами Сполучених Штатів та СРСР. В листах обох держав наголошувалося на необхідності розробки договору про режим дослідження космосу та Місяця. У листі США стверджувалось прагнення до досягнення миру на планеті Земля, а тому необхідно зробити все можливе, щоб забезпечити дослідження Місяця та інших небесних тіл лише в мирних цілях. З цього виходить необхідність у договорі, який би встановлював правила та процедури для дослідження небесних тіл. Було запропоновано кілька елементів до договору як основні, зокрема деякі з них, що стосуються демілітаризації космосу:

- Місяць та інші небесні тіла повинні бути вільними для дослідження та використання всіма країнами.

- Жодній країні не можна дозволяти розміщувати зброю масового знищення на небесному тілі.
- Випробування зброї та військові маневри повинні бути заборонені.

Лист Радянського Союзу містив переконання, що освоєння Місяця та інших небесних тіл має здійснюватися виключно в інтересах миру та прогресу, на благо всього людства, а також стверджувалось, що жодна держава не має права вважати свої досягнення в цій сфері підставою для претензій на присвоєння Місяця та інших небесних тіл або використовувати зазначені досягнення для діяльності, спрямованої проти інших держав. На думку СРСР, було необхідним формулювання норм міжнародного права, відповідно до яких держави вживатимуть практичних заходів не тільки для освоєння Місяця та інших небесних тіл в мирних цілях, а й заходів, що передбачають заборону використання Місяця та інших небесних тіл у військових цілях. На той час в радянському уряді панувало переконання що плани з військового використання Місяця та інших небесних тіл жодним чином не можуть бути виправдані інтересами національної безпеки держав і бути спрямованими на те, щоб служити цілям агресії та підготовки до глобальної війни. У той же час наголошувалось й на тому, що заборона будь-якого військового використання Місяця та інших небесних тіл і створення міцної основи міжнародного права сприяла б широкому міжнародному співробітництву в різних сферах. Серед запропонованих формулювань для створення нового міжнародного договору були й такі, що мали відношення до мирного освоєння космосу та заборони військової діяльності у космічному просторі. Одними з таких положень є:

- Місяць та інші небесні тіла повинні бути відкриті для дослідження та використання всіма державами без будь-якої дискримінації.
- Місяць та інші небесні тіла повинні використовуватися всіма державами виключно в мирних цілях.

- На Місяці або інших небесних тілах не можна створювати військові бази або установки будь-якого роду, включаючи установки для ядерної та іншої зброї масового знищення будь-якого типу.
- Дослідження та використання Місяця та інших небесних тіл повинно здійснюватися на благо та в інтересах усього людства.
- Місяць та інші небесні тіла не можуть бути предметом привласнення або територіальних претензій будь-якого роду.

Зокрема, СРСР звернувся з проханням про включення до порядку денного двадцять першої сесії ГА ООН пункту, озаглавленого «Укладання міжнародної угоди про правові засади, що регулюють діяльність держав у галузі дослідження та освоєння Місяця та інших небесних тіл» [8], [9].

Так, Генеральний комітет вирішив рекомендувати Генеральній Асамблеї, щоб два пункти під назвою «Укладання міжнародної угоди про правові засади, що регулюють діяльність держав у галузі дослідження та освоєння Місяця та інших небесних тіл» та «Договір, що регулює дослідження та використання космосу, включаючи Місяць та інші небесні тіла», були передані на розгляд Першого комітету. Розгляд проєкту договору, що мав врегулювати сферу дослідження та використання космічного простору, розпочався на п'ятій сесії Юридичного підкомітету, яка проходила у період 12 липня–4 серпня 1965 року, а також 12–16 вересня того ж року. На початковому етапі своєї роботи Юридичний підкомітет мав у своєму розпорядженні лише проєкт договору про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, Місяця та інших небесних тіл, запропонований СРСР, а також проєкт договору регулювання дослідження Місяця та інших небесних тіл, запропонований Сполученими Штатами, причому обидва ці документи було внесено на розгляд ще 16 червня 1966 року. Проте Підкомітет не досяг згоди з невирішених питань, що стосуються проєкту договору. Далі, представлений вже 43 країнами проєкт договору отримав широку підтримку, і завдяки цьому 17 грудня 1966 року Перший комітет одноголосно прийняв проєкт резолюції [10].

За рекомендацією Першого комітету Генеральна Асамблея 19 грудня 1966 року ухвалила резолюцію 2222 (XXI) під назвою «Договір про принципи діяльності держав щодо дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла», у додатку до якої містився текст договору. У цій резолюції було надано високу оцінку Договору, а до урядів країн-депозитаріїв було звернено прохання якнайшвидше відкрити його для підписання та ратифікації. Договір був підписаний у Лондоні, Москві та Вашингтоні 27 січня 1967 року і набув чинності 10 жовтня 1967 року [149].

У подальшому, після створення Договору про космос, головними подіями, що супроводжували викристалізування міжнародно-правового регулювання космічної діяльності стали космічна гонка та частина цих масштабних космічних перегонів - місячні перегони. Так, у рамках історичної місії Apollo 11 відбулася висадка людини на Місяць 21 липня 1969 року. Не малозначним було також й те, що аспект космічної першості був одним із ключових фронтів періоду холодної війни. Сукупно ці події стали каталізатором значних досягнень у галузі ракетобудування, аерокосмічної техніки, навігації тощо. Освоєння космосу у рамках космічних перегонів мало значний вплив на формування міжнародних договорів, які були укладені в рамках ООН, що стали базисними для міжнародного космічного права. Також спільна робота космічних держав-учасниць протистояння в рамках Юридичного підкомітету КОПУОС підштовхнула розвиток юридичного врегулювання нової галузі міжнародного права та космічних програм багатьох країн світу, що призвело й до створення міжнародної співпраці в галузі космічних досліджень.

У зв'язку із цим, варто звернути увагу також й на наступні міжнародні договори, які утворились після зазначених вище підсумків переговорів щодо основного документу в галузі космічного права – Договору про космос 1967 року та його змісту, що позитивно вплинув на обговорення щодо підготовки нових угод в рамках ООН щодо космосу. Незабаром після укладання Договору про космос було завершено розробку Угоди про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір. Вона була прийнята

Генеральною Асамблеєю 19 грудня 1967 року (резолюція 2345 (XXII)), відкрита для підписання 22 квітня 1968 року і набула чинності 3 грудня 1968 року [144].

Переговорний процес було прискорено через деякі трагічні аварії, які призвели до загибелі космонавтів. Процес прийняття Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами, також був успішно завершений, хоча переговори щодо цієї Конвенції тривали довше через більшу специфічність її норм. Конвенція про відповідальність була прийнята Генеральною Асамблеєю 29 листопада 1971 (резолюція 2777 (XXVI)), відкрита для підписання 29 березня 1972 і набула чинності 1 вересня 1972 року [145].

Інша міжнародна угода, а саме Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, яка була тісно пов'язана з Конвенцією про відповідальність, з'явилася незабаром після ухвалення Конвенції про відповідальність і стала четвертим космічним договором в рамках ООН. Ця Конвенція була прийнята Генеральною Асамблеєю 12 листопада 1974 року (резолюція 3235 (XXIX)), відкрита для підписання 14 січня 1975 року та набула чинності 15 вересня 1976 року [148].

П'ятим космічним договором ООН, який станом на початок 2023 року ратифікували 17 держав, а 4 – тільки підписали (Саудівська Аравія вийшла з Угоди на початку 2023 року), є Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах. Тим не менш, варто розглянути процес прийняття даного міжнародного договору через суперечливі питання, які з'явилися під час перемовин щодо нього, зокрема через події, які супроводжували місячні перегони серед провідних космічних держав і мали на меті освоєння Місяця.

У 1969 році на восьмій сесії Юридичного підкомітету КОПУОС Аргентина, Франція та Польща запропонували на розгляд Підкомітету питання про «правила, які мають врегулювати діяльність людини на Місяці та інших небесних тілах» [17].

На своїй десятій сесії в 1971 році Юридичний підкомітет рекомендував КОПУОС включити питання про «правила, які повинні регулювати діяльність людини на Місяці» як одну з важливих тем на одинадцятій сесії Юридичного

підкомітету [18]. Також, у листі від 27 травня 1971 року на ім'я Генерального секретаря ООН СРСР просив включити питання про підготовку міжнародного договору щодо Місяця до порядку денного двадцять шостої сесії Генеральної Асамблеї. До листа від СРСР був доданий також підготовлений країною проєкт договору про Місяць.

Так, пункт щодо регулювання діяльності людини на Місяці було додано до порядку денного двадцять шостої сесії Генеральної Асамблеї в 1971 році та передано на розгляд до Першого комітету. Перший комітет запропонував проєкт резолюції Генеральної Асамблеї, відповідно до якого КОПУОС і Юридичний підкомітет мали підготувати міжнародний договір щодо Місяця [13]. 29 листопада 1971 року Генеральна Асамблея одноголосно прийняла резолюцію 2779 (XXVI), із врахуванням зацікавленості всього людства у дослідженні та використанні Місяця виключно в мирних цілях та у недопущенні перетворення Місяця на арену міжнародних конфліктів [146].

Згодом Генеральна Асамблея у своїй резолюції 3182 (XXVIII), прийнятій 18 грудня 1973 року, рекомендувала Юридичному підкомітету докласти всіх зусиль для завершення створення Угоди про Місяць [147].

У наступні роки справа зайшла в глухий кут через розбіжності щодо цілого ряду питань та пропозицій, які обговорювались при створенні нового міжнародного договору. Незважаючи на те, що питання продовжували розглядатися, Робоча група не могла досягти згоди під час кількох сесій Юридичного підкомітету, що відбувалися у період 1974-1977 рр. Тим часом КОПУОС і Генеральна Асамблея продовжували щорічно рекомендувати продовження роботи над проєктом угоди.

Однак після широких неформальних консультацій австрійська делегація розробила компромісний орієнтовний проєкт угоди, який міг би послужити основою для досягнення консенсусу щодо міжнародного інструменту, тому КОПУОС порекомендував Юридичному підкомітету продовжити розгляд цього питання.

Так, на вісімнадцятій сесії Юридичного підкомітету в 1979 році Робоча група детально розглянула австрійський проєкт пропозиції постатейно і було визначено

пункти, щодо яких залишилися розбіжності. Як наслідок, КОПУОС мав розглянути можливість укладення угоди або завершення подальшої роботи над проектом угоди [16].

На двадцять другій сесії КОПУОС у 1979 році було розглянуто проект тексту договору та вирішено його подати на розгляд тридцять четвертої сесії Генеральної Асамблеї. На цій сесії, в 1979 році Генеральна Асамблея прийняла без голосування резолюцію 34/68 від 5 грудня, в якій високо оцінюється Угода, що регулює діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах, і вимагається, щоб Генеральний секретар якнайшвидше відкрив Угоду для підписання та ратифікації [195]. Угода стала відкритою для підписання 18 грудня 1979 року, а набула чинності дана міжнародна угода тільки 11 липня 1984 року.

Дана Угода також була схвалена КОПУОС та прийнята консенсусом, як і попередні космічні договори ООН, проте, як раніше зазначалося, її ратифікувала та підписала лише обмежена кількість держав. У всіх основних договорах міжнародного космічного права, створених у рамках ООН, Договір з космосу 1967 року згадується як основний договір. Хоча після укладання Угоди щодо Місяця процес розробки космічних договорів в припинився, це не призвело до припинення зусиль КОПУОС та його Юридичного підкомітету у галузі правового регулювання дослідження та освоєння космічного простору задля мирних цілей. Замість роботи у напрямку регламентації нових питань та документів, які мали б юридично обов'язкову силу, ООН почала займатися прогресивною розробкою комплексів принципів для затвердження Генеральною Асамблеєю, що мають лише рекомендаційний характер. Так, ГА ООН ухвалила такі документи:

- Принципи використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення (резолюція 37/92 від 10 грудня 1982 року);
- Принципи, що стосуються дистанційного зондування Землі з космічного простору (резолюція 41/65 від 3 грудня 1986 року);

- Принципи, що стосуються використання ядерних джерел енергії у космічному просторі (резолюція 47/68 від 14 грудня 1992 року);
- Декларація про міжнародне співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору на благо та в інтересах всіх держав, з особливим урахуванням потреб країн, що розвиваються (резолюція 51/122 від 13 грудня 1996 року) [198].

Наразі одними з тем, на які звертає увагу Юридичний підкомітет КОПУОС, є роль національного законодавства окремих держав у забезпеченні законності космічної діяльності та стримування нової гонки озброєнь у космосі шляхом наявних юридичних механізмів ведення мирної космічної діяльності у царині вивчення, дослідження та освоєння космосу та шляхом міжнародного співробітництва. Велика кількість вчених та юристів з космічного права вбачає у цих напрямках певний центр тяжіння, в якому поступово розробляється вся поточна система космічного права. Ця система складається з принципів та норм міжнародного космічного права, що встановлені ООН, із Договором про космос 1967 як основного документа міжнародного космічного права, а також принципів та норм, що просуваються іншими міжнародними організаціями відповідно до їх діяльності у космічній галузі, багатосторонніх та двосторонніх угод щодо співпраці в космічній сфері, укладених суб'єктами міжнародного права. Національні закони, що регулюють проблеми в галузі космічної діяльності в рамках внутрішньої компетенції окремих держав, також є включеними в цю широку систему сучасного космічного права.

Висновки до розділу 1

Ідея використання космічного простору для військових цілей виникла ще до початку реального освоєння космосу і була відображена у багатьох історичних документах, літературних творах та наукових працях. Починаючи з античних міфів і філософських трактатів, людство завжди прагнуло до дослідження та освоєння невідомого, що згодом включило і космічний простір. На ранніх етапах це бажання відображалось у міфах та легендах, де герої подорожували до зірок і вели битви за межами Землі. З розвитком наукової фантастики у XIX столітті такі автори, як Жюль Верн і Герберт Велз, почали включати елементи космічних технологій і військових конфліктів у свої твори, передбачаючи можливості та наслідки майбутнього освоєння космосу для військової сфери.

З початком космічної ери у середині XX століття ці фантастичні концепції почали втілюватися у реальність. Технологічний прогрес, зокрема розвиток ракетної техніки під час і після Другої світової війни, дозволив реалізувати космічні проекти, початково спрямовані на військові потреби. Перші запуски супутників і пілотовані польоти до космосу стали можливими завдяки зусиллям вчених та науковців і були сприйняті як значні досягнення, що викликали нові загрози та виклики для міжнародної безпеки. Сучасні вчені, що досліджують взаємозв'язок міжнародного космічного права та його майбутнього розвитку, вирізняють концепції космосу як зони бойових дій, гонки космічних озброєнь та ресурсу для військової діяльності. Більшість концепцій підтримують ідею, що космічна діяльність повинна спрямовуватися на цивільні цілі.

Запуск першого штучного супутника Землі «Спутник-1» у 1957 році Радянським Союзом продемонстрував нові можливості та викликав значну тривогу інших країн. Це досягнення мало не лише наукове, але й військове значення, оскільки ракети, здатні виводити супутники на орбіту, могли також використовуватися для доставки ядерних боєголовок на великі відстані. Цей факт призвів до загострення Холодної війни та початку космічної гонки між СРСР і США, що спричинило

розробку різних проєктів військового використання космічного простору з обох сторін.

Так, питання освоєння та використання космосу у військових цілях стало актуальним для багатьох країн. США працювали над програмою супутникової розвідки оборонного призначення, яка передбачала використання штучних супутників для розвідки та збору інформації про військові об'єкти СРСР. Радянський Союз також розробляв подібні проєкти, включаючи супутники-розвідники та системи протиракетної оборони. На тлі цих подій виникла необхідність у розробці міжнародних правил та угод, які б регулювали використання космічного простору.

Перші кроки у цьому напрямку були зроблені в рамках ООН. У 1959 році був створений Комітет ООН з використання космічного простору в мирних цілях (КОПУОС), завданням якого було розробка принципів міжнародного космічного права. Результатом роботи цього комітету став Договір про космос, підписаний у 1967 році. Цей договір став першим і найважливішим міжнародним документом, який регулює діяльність держав у космічному просторі. Він встановив основні принципи мирного використання космосу, заборону розміщення ядерної зброї на орбіті Землі, а також використання Місяця та інших небесних тіл виключно в мирних цілях. Договір також передбачав, що космічний простір не може бути об'єктом національного привласнення, що означає заборону на проголошення суверенітету над будь-якими частинами космосу.

Проте, незважаючи на ці положення, військове використання космічного простору не було повністю заборонено. Договір дозволяв розміщення супутників-розвідників і використання космічних технологій для військових цілей, що не порушують основні принципи договору. Це призвело до того, що багато країн продовжували розробляти та використовувати космічні технології для військових цілей, таких як супутники для розвідки, навігації та зв'язку.

У 1979 році була підписана ще одна з п'яти основних міжнародних угод, які стосуються міжнародного космічного права, а саме – Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах, або Місячний договір. Ця угода стала розширенням

Договору про космос і закликала до використання Місяця та інших небесних тіл виключно в мирних цілях. Вона також містить заборону щодо створення військових баз, установок та фортифікацій на Місяці. Місячний договір також встановлював принципи міжнародного співробітництва в дослідженні та використанні Місяця.

Однак, і надалі багато країн продовжували розробляти свої національні космічні програми з військовими цілями. Сполучені Штати, наприклад, створили космічне командування у 1985 році, яке було відповідальне за координацію військових операцій у космосі.

Розвиток комерційних космічних компаній відкриває нові можливості для використання космосу, але також ставить нові виклики для міжнародного права. Комерційні компанії можуть мати свої інтереси та пріоритети, які не завжди співпадають з державними, що може призвести до конфліктів і суперечок у військовій сфері. Це вимагає розробки нових міжнародних угод і механізмів для регулювання діяльності комерційних космічних компаній.

Іншим важливим аспектом є захист космічного середовища. Збільшення кількості космічних апаратів і супутників призводить до зростання космічного сміття, що становить загрозу для діючих космічних апаратів військового призначення і майбутніх місій. Це вимагає розробки нових міжнародних правил і стандартів для управління космічним сміттям і забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності.

Таким чином, історичний розвиток та юридичне регулювання використання космічного простору для військових цілей відображають складний та динамічний процес, що включає як досягнення, так і виклики. Мирне використання космосу можливе лише за умови тісної міжнародної співпраці та розвитку нових форм регулювання, які б запобігли мілітаризації космосу та забезпечили його використання для мирних цілей.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ НОВОГО ЕТАПУ МІЛІТАРИЗАЦІЇ КОСМОСУ

2.1. Перспективи діяльності міжнародних інституцій у створенні міжнародно-правових інструментів щодо запобігання гонки космічного озброєння

Конференція з роззброєння (КР) є єдиним постійно діючим багатостороннім переговорним форумом міжнародного співтовариства для переговорів щодо угод про контроль над озброєннями та роззброєння. КР налічує 65 держав-членів, включаючи всі держави, що мають військовий ядерний потенціал, і рішення приймаються на основі консенсусу. Крім того, члени КР організуються в ряд неформальних регіональних груп для полегшення їх підготовки та представництва на пленарних засіданнях Конференції. Такими регіональними групами є:

- Східноєвропейська група (EEG);
- Група 21 (G-21);
- Група одного (Китай);
- Група західноєвропейська та інші (WEOG).

Після першої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з роззброєння в 1979 році було створено Комітет з роззброєння як єдиний багатосторонній переговорний форум міжнародного співтовариства з питань роззброєння. У 1984 році Комітет перейменували на Конференцію з роззброєння. Також КР була наступницею таких інституцій з роззброєння, які також знаходились у Женеві: Комітет з роззброєння 10 держав (1960), Комітет з роззброєння 18 держав (1962-1968) і Конференції Комітету з роззброєння (1969-1978).

Варто зауважити, що КР формально незалежна від ООН. Однак, хоча Конференція і приймає власні правила процедури і порядок денний, але враховує рекомендації Генеральної Асамблеї і пропозиції її членів. Конференція з роззброєння щорічно звітує перед Генеральною Асамблеєю про свою роботу. Її бюджет закладено в бюджет ООН [63].

Ще у 1978 році Конференція з роззброєння, яка мала тоді назву Комітету з роззброєння, закликала до організації переговорів щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі.

Ця ініціатива набула подальшого розвитку у червні 1978 року з початком перемовин між Радянським Союзом і Сполученими Штатами щодо систем протисупутникової зброї, але після кількох раундів обговорень не було знайдено згоди щодо технічних питань та інших проблем стосовно таких систем. Проте ще з початку 1980-х років дана інституція розглядала пропозиції щодо запобігання милітаризації космосу в рамках пункту порядку денного «Запобігання гонці озброєнь у космічному просторі», у тому числі проекти договорів, спрямованих на запобігання розміщенню зброї в космічному просторі та заборону застосування протисупутникової зброї.

Хоча основні договори міжнародного космічного права забороняють розміщення зброї масового знищення в космосі, вони не перешкоджають державам розміщувати в космосі інші види зброї. Як наслідок, багато держав наразі стверджують, що існуючих договорів недостатньо для збереження космічного простору як спільної спадщини людства. Так, 1981 року ГА ООН прийняла резолюцію 36/97 з пунктом С «Запобігання гонці озброєнь у космічному просторі». Дана резолюція посилається на пункт 80 Заключного документа десятої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї (резолюція S-10/2), в якому зазначається, що для того, щоб запобігти гонці озброєнь у космічному просторі, повинні бути вжиті подальші заходи та проведені відповідні міжнародні переговори у відповідності духу Договору про космос 1967 року.

Крім того, відзначався важливий і зростаючий внесок супутників, що застосовуються як у цивільних цілях, так і для контролю за дотриманням угод у галузі роззброєння та зверталась увага на необхідність запобігання гонці озброєнь у космічному просторі та, зокрема, загрозу, яку становлять протисупутникові системи та їх дестабілізуючий вплив для міжнародного миру та безпеки.

Із цією метою, резолюція запропонувала, що необхідними є подальші заходи для того, щоб не допустити перетворення космічного простору на галузь військової конфронтації всупереч Договору про космос 1967 року.

На той час міжнародне співтовариство приділяло деяку увагу конкретним заходам щодо питання про супутникові системи та запобігання гонці озброєння у космосі в рамках Комітету з роззброєння, зокрема обмеження протисупутникових систем були одним із предметів переговорів між СРСР та США. У зв'язку з цим, вище згадана резолюція мала на меті закликати всі держави, особливо ті, які мають великий потенціал у космічній галузі, активно сприяти цілям запобігання гонці озброєнь у космічному просторі та утримуватися від будь-яких дій, що суперечать таким цілям. Так, Комітету з роззброєння було запропоновано розглянути на початку його сесії 1982 року питання про переговори щодо ефективних угод, які мають на меті запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, враховуючи всі існуючі на той час та майбутні пропозиції, спрямовані на досягнення такої мети, а також розглянути в першочерговому порядку питання про переговори щодо ефективної угоди про заборону протисупутникових систем [28].

Так у ході розгляду КР зазначених питань була прийнята резолюція 37/99 щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі та забороні протисупутникових систем, яка мала на меті підняти питання про перемовини відносно ефективних угод, що підлягали б перевірці задля припинення гонки озброєнь у космосі [184].

Варто також згадати резолюцію 39/99, що була прийнята ГА під назвою «Про укладення Договору про заборону розгортання в космічному просторі зброї будь-якого виду». У документі згадувався проєкт Договору про заборону розміщення зброї будь-якого виду, представлений СРСР Генеральній Асамблеї, а також погляди і міркування, висловлені під час обговорення Договору. У зв'язку з необхідністю вжити дієвих заходів для запобігання поширення гонки озброєнь на космічний простір, ГА звернулася до, тоді ще, Комітету з роззброєння (КР) з проханням розпочати переговори, створивши спеціальну робочу групу з цього питання на початку своєї сесії 1983 року, з метою узгодження тексту згаданого договору та укладання угоди у сфері запобігання гонці озброєнь у космічному просторі.

Відповідно до проєкту Договору про заборону розгортання в космічному просторі зброї будь-якого виду, який запропонував СРСР, держави-учасниці

зобов'язуються не розміщувати на орбіті навколо Землі об'єкти, що несуть зброю будь-якого виду, не встановлювати таку зброю на небесних тілах або розміщувати таку зброю в космічному просторі будь-яким іншим способом, у тому числі на багаторазових пілотованих космічних апаратах існуючого типу або інших типів, які держави-учасниці можуть розробити в майбутньому. Також, кожна держава-учасниця цього договору зобов'язується не допомагати, не заохочувати та не спонукати будь-яку державу, групу держав або міжнародну організацію до діяльності, що суперечить положенням пункту 1 статті 1 («зобов'язання не розміщувати на орбіті навколо Землі об'єкти, що несуть зброю будь-якого виду...»).

Зазначається також, що держави-учасниці мають використовувати космічні об'єкти в суворій відповідності до міжнародного права, включаючи Статут ООН, в інтересах підтримки міжнародного миру та безпеки та сприяння міжнародному співробітництву та взаєморозумінню.

Серед іншого, сторони договору зобов'язується не знищувати, не пошкоджувати, не порушувати нормальне функціонування і не змінювати траєкторію польоту космічних об'єктів інших держав-учасниць, якщо такі об'єкти виведені на орбіту в суворій відповідності до пункту 1 статті 1 даного договору. З метою забезпечення дотримання положень договору кожна сторона використовує національні технічні засоби перевірки в своєму розпорядженні таким чином, що відповідає загально визнаним принципам міжнародного права. Також сторони не повинні перешкоджати національним технічним засобам перевірки інших держав-учасниць. Заради сприяння досягненню цілей і положень договору держави-учасниці, у разі необхідності, мають консультиватися одна з одною, робити запити та надавати інформацію у зв'язку з такими запитами.

Крім можливості внесення поправок сторонами договору, наголошується також, що даний договір має бути безстроковим і кожна держава-учасниця, здійснюючи свій національний суверенітет, має право вийти з договору, якщо вона вирішить, що надзвичайні події, пов'язані з предметом цього договору, поставили під загрозу її вищі інтереси. Разом із тим, сторона договору повідомляє Генерального

секретаря ООН про прийняте рішення за 6 місяців до виходу з договору і таке повідомлення повинно містити заяву про надзвичайні події, які держава-учасниця, що повідомляє, вважає такими, що загрожують її вищим інтересам [183].

В березні 1983 року адміністрація президента Рейгана запустила програму стратегічної оборони, засновану на усуненні загрози наступальних балістичних ракет. Ця подія стала каталізатором для оновлення дискусій щодо космічного простору стосовно обмеження озброєнь і роззброєння. Враховуючи характер траєкторії міжконтинентальних балістичних ракет і їх завдання, будь-яка ефективна стратегічна оборона передбачатиме розробку зброї, яка буде використовуватися в космічному середовищі або через нього. Тому програма адміністрації Рейгана відродила та посилила побоювання, що розробка системи протиракетної оборони стане порушенням зобов'язань, накладених двостороннім Договором про обмеження системи протиракетної оборони 1972 року між США і СРСР. Таке побоювання поєднувалося з уже зростаючим занепокоєнням, що найбільш загрозовою подією з точки зору гонки озброєнь у космічному просторі є випробування та застосування фізичних і технічних засобів для знищення, пошкодження або втручання в роботу космічних об'єктів – іншими словами, наземної, повітряної та розміщеної у космосі протисупутникової зброї.

Слідом за цими подіями, СРСР запропонували проект Договору про заборону застосування сили в космічному просторі і з космосу щодо Землі, відповідно до якого заборонялося вдаватися до застосування або погрози силою в космічному просторі, атмосфері та на Землі шляхом використання космічних об'єктів, як знарядь ураження, що знаходяться на навколоземній орбіті, на небесних тілах або розміщених у космосі будь-яким іншим способом. Крім того, під заборону також потрапляло застосування сили або погрози силою проти космічних об'єктів, що перебувають на навколоземній орбіті, на небесних тілах або в будь-який інший спосіб розміщених у космічному просторі.

Також держави-учасниці пропонованої угоди мали б наступні зобов'язання:

1. Не випробовувати та не розгортати шляхом розміщення на орбіті навколо Землі чи розміщення на небесних тілах чи будь-яким іншим способом будь-яку космічну зброю для знищення об'єктів на Землі, в атмосфері чи космічному просторі;
2. Не використовувати будь-яким іншим чином космічні об'єкти, що знаходяться на навколоземній орбіті, на небесних тілах або розміщені в космічному просторі, для знищення будь-яких цілей на Землі, в атмосфері або в космічному просторі;
3. Не руйнувати, не пошкоджувати, не порушувати нормальне функціонування та не змінювати траєкторію польоту космічних об'єктів інших держав;
4. Не випробовувати, не створювати нові протисупутникові системи та знищувати будь-які протисупутникові системи, які держави-учасниці вже мають;
5. Не випробовувати та не використовувати пілотовані космічні кораблі у військових, у тому числі протисупутникових, цілях.

На додаток до викладених зобов'язань, держави-учасниці угоди погоджуються також не допомагати, не заохочувати та не спонукати будь-яку державу, групу держав, міжнародну організацію чи фізичну чи юридичну особу брати участь у діяльності, забороненій даною угодою.

Разом із тим, з метою забезпечення гарантії дотримання угоди, кожна держава-учасниця має використовувати національні технічні засоби перевірки, які є в її розпорядженні, відповідно до загальноновизнаних принципів міжнародного права, а також зобов'язується не перешкоджати національним технічним засобам перевірки інших держав-учасниць.

Також у проєкті міжнародного договору передбачалося консультування та співпраця між державами-учасницями договору у вирішенні будь-яких проблем, які можуть виникнути у зв'язку з цілями даного договору або його виконанням.

До того ж, консультації та співробітництво можуть також здійснюватися із застосуванням відповідних міжнародних процедур в рамках ООН і відповідно до Статуту ООН. Таке звернення може включати використання послуг Консультативного комітету держав-учасниць даного договору. Пропонувалося, що

Консультативний комітет держав-учасниць Договору скликатиметься депозитарієм протягом одного місяця після отримання запиту від будь-якої держави-учасниці, а також будь-яка держава-учасниця могла призначити представника для роботи в Комітеті. Будь-який спір, який міг би виникнути у зв'язку з виконанням угоди, мав би вирішуватися виключно мирними засобами шляхом застосування процедур, передбачених у Статуті ООН [3].

Задля сприяння в утворенні міжнародної угоди, СРСР взяв на себе одностороннє зобов'язання не запускати будь-яку протисупутникову зброю в космос, доки інші держави, включаючи США, також утримаються від таких подібних дій.

У той час, у ході роботи КР Китай підкреслив необхідність створення допоміжного органу для вирішення проблемних питань використання космосу. Першочерговим завданням мала б стати заборона будь-якої космічної зброї, включно з протисупутниковою, яка ставить під загрозу стабільність у космосі. Заборона повинна охоплювати розробку, випробування, виробництво, розгортання та використання такої зброї та знищення існуючих систем космічної зброї.

Ряд західних країн, у тому числі Франція, Велика Британія та США, підтвердили нагальність запобігання космічній гонці озброєнь. Вони підтримали створення допоміжного органу, який би, в першу чергу, виявляв проблеми шляхом детального вивчення. На їхню думку, починати слід з аналізу відповідних міжнародних угод, як двосторонніх, так і багатосторонніх, оскільки це допомогло б виявити важливі проблеми, знайти лазівки чи прогалини в існуючих правових інструментах і визначити необхідні вдосконалення. Вони також вважали, що такий аналіз буде корисним для вивчення існуючих пропозицій та майбутніх ініціатив з цього питання [129].

Пізніше, наприкінці 1984 року, новий заклик до створення Спеціального комітету запобігання гонці озброєнь у космічному просторі або PAROS (Prevention of an Arms Race in Outer Space) був підтриманий майже одностайним голосуванням (150 – за, проти ніхто не проголосував, лише США утрималися).

Відповідно до резолюції ГА ООН 39/59 «Запобігання гонки озброєння в космічному просторі» враховувались різні пропозиції, подані державами-членами Конференції з роззброєння, зокрема, про створення спеціального комітету із запобігання гонці озброєнь у космічному просторі та щодо проекту його мандату, які були всебічно розглянуті контактною групою та на основі неофіційних консультацій, а також на офіційних та неофіційних засіданнях Конференції з роззброєння. Крім того, дана резолюція закликала усі держави утримуватись у своїй космічній діяльності від загрози силою або її застосування та відзначила, що КР як єдиному багатосторонньому форуму переговорів з роззброєння належить першорядна роль у переговорах про укладання багатосторонньої угоди або угод для запобігання гонці озброєнь у космічному просторі у всіх її аспектах. Для цієї мети КР рекомендувалось створити спеціальний комітет щодо PAROS на початку її сесії 1985 року з тим, щоб провести переговори. Також ГА ООН вважала за необхідне ініціювати конструктивні переговори між СРСР та США, спрямовані на запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, і попросила регулярно повідомляти Конференцію з роззброєння про хід двосторонніх переговорів цих держав [29].

В 1985 році в Женеві було розпочато двосторонні космічні перемовини між СРСР та США, а також багатосторонні дискусії у рамках КР щодо запобігання гонці озброєнь у космосі. На додаток, було досягнуто згоди щодо мандату Спеціального комітету PAROS, проте він так й не став постійним органом, і щороку Генеральна Асамблея просила його відновити для наступного раунду обговорень. Рішення щодо поновлення мандата на поточний рік приймається КР на пленарному засіданні, де також розглядаються інші процедурні питання, такі як призначення голови та запити на участь від непостійних держав-членів.

Сама по собі сфера повноважень створеного Спеціального комітету досить обмежена. Тут варто зазначити, що, починаючи з 1984 року, резолюції ГА ООН вимагають від КР заснувати або відновити роботу Спеціального комітету саме з метою проведення переговорів для укладення угоди задля запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, але такі переговори не проводилися. Тим не менш, з моменту свого заснування Спеціальний комітет PAROS постійно вивчав три предметні сфери свого мандату:

- Питання щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі;
- Чинні угоди, що регулюють космічну діяльність;
- Існуючі пропозиції та майбутні ініціативи щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. [180]

Однією з цілей, які розглядав Спеціальний комітет, була потенційна загроза для міжнародної безпеки, якщо космос стане театром гонки озброєнь через випробування чи фактичне розміщення зброї. Спеціальний комітет приділяв увагу також суттєвим питанням визначення космічної зброї, а також кільком іншим юридичним і технічним термінам і концепціям, що знаходилися на ранніх стадіях свого розвитку. У даний Комітет мав на меті розглянути інші угоди, які могли б стосуватися космічного виміру міжнародної безпеки, включаючи оцінку існуючих заборон і будь-яких недоліків у міжнародному публічному праві щодо космічного простору. Не менш важливим є й те, що обговорювалося питання перевірки як існуючих, так і майбутніх угод щодо космічної діяльності та її значення для довіри до таких угод. У зв'язку із цим, ще одним питанням дискусій у рамках Спеціального комітету було питання заходів зміцнення довіри. Тут мета полягала у тому, щоб оцінити розвиток таких заходів для сприяння мирному використанню космічного простору та прозорості в космічній діяльності, таким чином покращуючи перспективи міжнародної безпеки у космосі.

Сам термін «заходи зміцнення довіри» означає набір заходів, метою яких є встановлення довіри між державами щодо їхньої діяльності в космічному просторі або пов'язаної з нею. Метою цих заходів є отримання більшої прозорості та

передбачуваності космічної діяльності загалом і військової та пов'язаної з нею діяльності зокрема, таким чином розвиваючи багатосторонній досвід підтримки безпеки в космічному просторі. КР отримала кілька пропозицій щодо різних шляхів і засобів сприяння заходам зміцнення довіри. Деякі з цих пропозицій просто окреслили рамки, в яких можна було б задумати та розробити різні механізми. Одним із таких прикладів є концепція відкритого космічного простору, яку делегації тільки починають детально починали розглядати у 1991 році. З іншого боку, були також більш детальні пропозиції, що передбачають цілий набір правил поведінки, пов'язаних з діяльністю в космосі, наприклад, космічний кодекс поведінки. Космічний кодекс поведінки слід розглядати як механізм зменшення неправильного тлумачення космічної діяльності та ненавмисних зіткнень з іншими діючими космічними об'єктами. Це створило б більшу прозорість щодо аварій у космічному просторі, а також забезпечило б засіб консультацій між державами у будь-яких подібних випадках. Ще одна ідея полягала в тому, щоб створити спеціалізоване агентство, яке могло б, скажімо, збирати дані із супутників щодо обмеження озброєнь і роззброєння.

Дискусії у ході роботи Спеціального комітету підкреслили той факт, що моніторинг і перевірка будь-якої угоди щодо космічного простору вимагатиме різноманітних процедур, таких як наземна перевірка на місці перед запуском об'єктів у космос, а також дистанційне спостереження та виявлення орбітальних космічних об'єктів. Пропозиції, що подавалися делегаціями, здебільшого ґрунтувалися на моніторингу існуючих угод про обмеження озброєнь, а дискусії у КР часто посилалися на створення Міжнародного агентства супутникового моніторингу (International Satellite Monitoring Agency), ініційоване Францією у 1978 році на Спеціальній сесії ООН з питань роззброєння. Радянська пропозиція, представлена у 1988 році щодо створення Міжнародного агентства космічного моніторингу (International Space Monitoring Agency), також привернула увагу делегацій. Що стосується перевірки обмеження озброєнь і роззброєння, КР розглянула радянську пропозицію 1988 року про створення Міжнародної космічної інспекції (International

Space Inspectorate) для перевірки нерозміщення будь-якої зброї в космічному просторі. Також розглядалася ініціатива створення PAXSAT або мирного супутника, що було концепцією представленою Міністерством закордонних справ Канади у 1986 році щодо верифікації «космос-космос». Ця концепція пропонувалася для перевірок з використанням космічної технології дистанційного зондування. Концепція має два потенційних застосування, які мають назву PAXSAT A та PAXSAT B. Так, PAXSAT A мав бути пов'язаний з угодами про космічний простір, що передбачає можливість дистанційного зондування «космос-космос». Використовуючи несекретну технологію, дослідження PAXSAT A планувалося спрямувати на розробку супутника, який зможе точно визначити, чи здатні інші об'єкти на орбіті працювати як космічна зброя (наприклад, спеціалізована протисупутникова зброя) або мають можливості космічної зброї. PAXSAT B, з іншого боку, планувалося зробити сегментом канадського дослідницького проєкту, який мав бути пов'язаний з угодами, що передбачають регіональну перевірку збройних сил і озброєння, і включав би спостереження «космос-земля». Крім того, дослідження шляхом застосування PAXSAT також охоплювало б розробку бази даних щодо космічних об'єктів для програми «А» та щодо збройних сил та озброєння для програми «В» [83].

Спеціальний комітет PAROS збирався щорічно у період з 1985 по 1994 роки. Під час зустрічей Комітету більшість делегацій звертали свою увагу на необхідність фактичних звітів щодо індивідуальних національних інтерпретацій міжнародних договорів і військового використання космічного простору, а також необхідність ретельного спостереження за будь-якими видами військової діяльності в космічному просторі, які не є забороненими, особливо випробуванням, розгортанням та використанням певних видів зброї. Дискусії також стосувалися й того факту, що кілька держав, що мають ресурси до використання космосу, не ратифікували або не приєдналися до всіх існуючих договорів і угод щодо космосу. У зв'язку із цим існувала загальна думка у Комітеті, що запобігання гонці озброєнь у космічному просторі зробить значний крок вперед, якщо ці держави приєднуються до згаданих договорів. Також на КР не було досягнуто консенсусу щодо того, чи має існувати

всеосяжний режим у космосі, чи має бути серія договорів, що стосуються конкретної зброї. Незважаючи на це, на той час метою Спеціального комітету PAROS був розгляд усього спектру існуючого правового режиму в космічному просторі.

Крім усього іншого, Спеціальний комітет PAROS розглядав ряд нових проєктів пропозицій щодо заборони космічної зброї та використання сили в космічному просторі. Тоді, на думку багатьох делегацій, було необхідним сформулювати основні елементи договору про протиракетну зброю та її діяльність. У той же час розглядалось і питання впливу навколоземних об'єктів, до того ж це стосувалося не протиракетної зброї як такої, а її використання та, як наслідок, можливої загрози чи застосування сили в космічному просторі. Так, основними ініціативами щодо протиракетної зброї та імунітету космічних об'єктів були:

- Заборона погрози силою або застосування сили проти космічних об'єктів;
- Заборона будь-якої космічної або земної зброї, призначеної для використання проти космічних об'єктів;
- Заборона використання будь-якого космічного об'єкта як засобу для знищення, пошкодження або порушення нормального функціонування або траєкторії польоту космічних об'єктів інших держав;
- Заборона розробки, виробництва або розгортання протиракетної зброї;
- Надання імунітету певним або всім космічним об'єктам.

Також під час дискусій Комітету не було досягнуто згоди щодо того, чи слід поширювати імунітет на всі об'єкти чи лише на деякі, а також щодо того, чи є КР відповідним форумом для переговорів щодо договору про юридичний імунітет космічних об'єктів [35].

За пару років до припинення роботи Спеціального комітету PAROS, у період з 10 березня по 11 серпня 1992 року Комітетом було проведено 13 засідань. Також було використано науково-технічні внески експертів з різних делегацій, які займалися конкретними проблемами та ініціативами, що розглядалися у Комітеті. До цих тем

входили технічні юридичні та термінологічні питання, а саме: мирне та військове використання, захист супутників, заборонені зони (особливе охоронюване середовище, надане зареєстрованим об'єктам міжнародною угодою), радіоактивні матеріали в космічному просторі та принципи, що регулюють повернення в атмосферу ядерних джерел енергії, а також необхідність розробки комплексу принципів щодо заходів зміцнення довіри.

Багато делегацій вважали, що в період після закінчення Холодної війни, запобігання гонці озброєнь у космічному просторі є одним із головних завдань, що стоять перед Конференцією з роззброєння. Було наголошено, що діяльність Конференції з роззброєння у зв'язку з запобіганням перегонам озброєнь у космічному просторі не тільки є своєчасною, а й має суттєве значення для забезпечення, дослідження та використання космічного простору виключно у мирних цілях. На думку деяких держав, після того, як розміщення космічного озброєння стане доконаним фактом, буде вже надто пізно розпочинати розробку договору про заборону озброєння космічного простору. Саме тому, під час дискусій, було зазначено, що Спеціальному комітету слід якнайшвидше провести предметні переговори щодо укладання всеосяжного юридичного документа щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі.

У звіті Спеціального комітету за 1992 рік зазначалось, що до найбільш перспективних напрямів роботи Комітету у сфері заходів зміцнення довіри належить наступне: розробка кодексу поведінки/правил дорожнього руху, формування «заборонених зон», правовий захист супутників, досягнення угоди про їх імунітет, створення міжнародного центру траектографії (International Trajectory Centre (UNITRACE)) та агентства з обробки супутникових зображень (Satellite Image Processing Agency (SIPA)). Була також висловлена думка експертом із делегації Західної групи, що такі види військового використання космосу як комунікації, навігація, раннє попередження, метеорологічні спостереження тощо, мають правомірний характер.

Також була порушена проблема «глобального захисту від обмежених ударів» через продовження деякими країнами дослідження та розробки щодо космічної зброї. Так, системи протиракетної оборони не є виключно оборонними за своїм характером, а мають одночасно у собі ударний потенціал. Реалізація «глобального захисту від обмежених ударів» напевно порушувала б Договір про обмеження систем протиракетної оборони, який довелося б або розірвати, або змінити.

У ході розгляду існуючих угод щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі більшість членів Комітету вказали, що правовий режим, застосований до космічного простору, сам по собі не гарантує запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, а тому необхідно зміцнювати цей режим та підвищувати його ефективність. Існуючі правові документи є задовільними, але будучи обмеженими за сферою охоплення, вони є вкрай неадекватними з точки зору запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, бо вони не містять чітких положень щодо заборони розгортання різної космічної зброї, за винятком ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення. Тому, кілька делегацій висунули пропозицію, що необхідно укласти прийнятий для всіх держав правовий документ щодо позбавлення космічного простору від зброї, а також щодо заборони різноманітних космічних озброєнь. Інша делегація погодилась із тим, що нинішній режим не є ідеальним, але його проблеми були б притаманні будь-якому правовому режиму контролю над озброєннями в космічному просторі. Будь-які прогалини в цьому правовому режимі можна було б заповнити, приділяючи особливу увагу вже існуючим принципам. Крім того, на той час існувало багато країн, які не ратифікували існуючі міжнародні угоди, що стосуються космічного простору, або не приєдналися до них, і тому у КР немає можливості ефективно докладати спільних зусиль у зв'язку з цим питанням.

У контексті обговорень існуючих пропозицій та майбутніх ініціатив щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі Група 21 (G-21) нагадала свою пропозицію наділити Спеціальний комітет переговорним мандатом. Група виходила з того, що Комітету варто зосередитися на конкретних пропозиціях стосовно заходів щодо ведення переговорів з метою укладання угоди або угод про запобігання гонці

озброєнь у космічному просторі у всіх її аспектах. Інші делегації зазначили, що стаття 4 Договору про космічний простір залишає юридичну лазівку, яка використовується деякими космічними державами для розробки нового покоління озброєнь, які можуть бути розміщені в космічному просторі, а тому необхідне внесення поправки до даної статті. До того ж, такі пропозиції вже озвучувались у Комітеті і таким чином можна було б ліквідувати суттєвий правовий вакуум, властивий Договору про космос, а також запобігти розміщенню в космічному просторі не лише ядерної зброї та зброї масового знищення, а й іншої зброї.

Стосовно правового захисту супутників під час роботи Комітету було вказано, що для досягнення заборони протисупутникових систем і для забезпечення правового імунітету супутників, які виконують явно мирні функції, слід розглянути питання протисупутникової зброї, так і імунітету космічних пристроїв. Що стосується питання про «заборонені зони», то деякі делегації заявляли, що з урахуванням фізичних характеристик космічного простору та руху космічних апаратів, та й просто через численність об'єктів, за якими потрібно буде стежити, більшості космічних держав буде важко, а то взагалі неможливо здійснювати контроль за дотриманням «заборонених зон». Таким чином, заборонені зони були б непрактичними з точки зору забезпечення захисту супутників. Експертне середовище, яке працювало у рамках делегацій, зазначало, що концепція «заборонених зон» могла б виступати як складова частина кодексу поведінки. У цьому сенсі концепція могла б бути пов'язаною із оголошеною або повідомленою передпусковою інформацією, вносячи тим самим істотний внесок у зміцнення довіри.

У зв'язку із згаданими вище проблематиками діяльності Комітету, значна частина дискусій була присвячена заходам зміцнення довіри та забезпечення більшої транспарентності у космічній діяльності. Вважалося, що заходи зі зміцнення довіри були однією з областей, в яких матиме місце певна визначеність і близькість у поглядах і які могли б стати частиною переговорного процесу з метою досягнення угод. Тому такі заходи не повинні заважати розробці конкретного та юридично зв'язуючого договору, що забороняє будь-яку космічну зброю. Так, пропонувалося у

якості заходів перевірки для майбутньої угоди створення відповідного міжнародного наглядового органу для інспекції об'єктів перед їх запуском у космічний простір.

У результаті консультацій було вироблено три групи можливих напрямків розробки заходів зміцнення довіри у космічній діяльності:

- a) заходи транспарентності, відкритості та передбачуваності;
- b) правила поведінки космічних об'єктів («правила дорожнього руху»/«кодекс поведінки» у космосі);
- c) «інституційні» заходи (створення різноманітних органів здійснення заходів довіри: всесвітня космічна організація, міжнародна агенція супутникового контролю, агентство з обробки супутникових зображень, міжнародна агенство космічного спостереження, інспекторат та центр траектографії). [177]

Спеціальний комітет PAROS провів 17 засідань з 16 лютого по 18 серпня 1993 року, на яких обговорювалось широке коло тем, зокрема висунута Францією пропозиція про попереднє повідомлення про запуски космічних об'єктів і балістичних ракет. Завдяки цьому можна було б поступово досягти мети запобігання гонці озброєнь у космічному просторі за рахунок таких комплексів заходів, спрямованих на безпеку космічної діяльності, зменшення незаконного характеру агресивного використання космічного простору та зміцнення довіри та підвищення транспарентності в космічній діяльності. Оскільки більшість космічних технологій можуть використовуватися для виробництва балістичних ракет, здатних бути носіями зброї масового знищення, необхідно запобігти, шляхом підвищення транспарентності, перенаправлення космічних технологій на немирні цілі. Франція висунула таку думку, що, зважаючи на недостатність Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір 1975 року, важливим є запропонувати Конференції з роззброєння провести переговори щодо нового міжнародного документа, що передбачатиме попереднє повідомлення про пуски космічних об'єктів і балістичних ракет і створення під егідою ООН міжнародного центру повідомлень, завдання якого полягало б у зборі та розповсюдженні даних, які надавали б

запускаючи держави. Як наслідок, ряд делегацій підтримали цю ініціативу, вважаючи, що вона дозволила б знайти реалістичне рішення для того, щоб вивести Спеціальний комітет із нинішньої тупикової ситуації у зв'язку з тим, що, з одного боку, лунають вимоги про проведення кардинальніших переговорів аби почати запроваджувати подані ініціативи, а з іншого підкреслюється необхідність подальших обговорень та уточнень з цієї теми.

Все більший збіг поглядів серед делегацій держав щодо розробки заходів, спрямованих на підвищення транспарентності та зміцнення довіри та безпеки, міг би полегшити проведення переговорів у відповідності з мандатом Комітету. Група делегацій підтримувала думку, що запобігання гонці озброєнь у космічному просторі відкрило б шлях до дослідження та мирного використання космічного простору виключно в спільних інтересах і на благо людства і що держави, які мають передову космічну технологію та потенціал, мають нести особливу відповідальність за припинення будь-якої пов'язаної із зброєю діяльності, яка згубно позначається на мирному використанні космічного простору. До того ж, багато конкретних пропозицій щодо зміцнення довіри вже дозріли для реалізації і деякі елементи цих пропозицій могли б стати складовою угоди про запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, укладеної на основі багатосторонніх переговорів. Таким чином вважалося, що саме укладання міжнародної угоди або угод про запобігання гонці озброєнь у космічному просторі з метою зміцнення існуючого правового режиму є першочерговим завданням Комітету. Разом із тим, варто зазначити, що така угода або угоди повинні були б також передбачати заходи зміцнення довіри і бути основою для згаданих вище заходів. Для створення такого міжнародного договору або договорів, Комітету також необхідно було б розширити та збагатити свій мандат за рахунок переговорів повноважень. Загалом, кілька делегацій виявили готовність до роботи з поповнення існуючих на той час прогалів у правовому режимі космічного простору та, шляхом створення нових угод, усунення ряду загроз для міжнародного миру та безпеки, яку таїть у собі гонка озброєнь у космічному просторі.

Так, велика кількість делегацій підтримали розробку правового документа щодо заходів зміцнення довіри. У зв'язку із цим, було запропоновано, що Спеціальний комітет міг би розпочати переговори щодо комплексу заходів зміцнення довіри щодо трьох різних аспектів:

- a) зміцнення існуючих правових документів;
- b) повідомлення про запуски балістичних ракет;
- c) інформація щодо космічної діяльності.

На думку аргентинської делегації, оновлений мандат Комітету мав би бути тісно пов'язаний із розглядом заходів зміцнення довіри, оскільки сфера заходів зміцнення довіри – це основа космічної стабільності та безпеки. До того ж, заходи зміцнення довіри в космічному просторі є відповідним прикладом превентивних заходів у космічній галузі.

Проте китайська делегація висловила іншу позицію, зокрема те, що одними заходами зміцнення довіри неможливо усунути небезпеку озброєння космічного простору. Отже, дискусія щодо заходів зміцнення довіри не повинна ускладнювати або нескінченно затягувати процес вироблення ефективного правового документа, який забороняв би усі види космічної зброї та запобігав гонці озброєнь у космічному просторі.

Ще одною темою обговорень на зустрічах Комітету була ідея, яку просувала Індія протягом тривалого часу, щодо заборони випробувань, розробки та розгортання всіх протисупутникових озброєнь, у зв'язку з тим, що космічні держави продовжували розміщувати в космосі новітні оборонні системи. У світлі цього висувалися пропозиції груп делегацій, що Спеціальний комітет потребує більш ефективних зусиль для встановлення такого міжнародно-правового режиму, який перешкоджав би мілітаризації космічного простору. Визначення термінів, пов'язаних із мілітаризацією космосу та військовим аспектом космічної діяльності, питання транспарентності космічної діяльності разом із пошуком заходів зміцнення довіри – ці всі питання, на думку групи делегацій, варто було б розглядати конкретно, у

поєднанні з аналізом запропонованих ініціатив, щоб досягти прогресу в зміцненні правового режиму космічного простору [178].

В останній рік своєї діяльності (з причини тимчасового характеру діяльності органу КР та його не поновлення) Спеціальний комітет PAROS провів 19 засідань у період з 15 лютого по 23 серпня 1994 року. У процесі дебатів під час річної сесії, а також консультацій відкритого складу, увагу Комітету було привернуто до проблем правового режиму космічного простору, заходів зміцнення довіри у космічній діяльності та до термінологічних аспектів роботи Комітету.

Члени Групи 21 і Китай стверджували, що існуючі правові документи, що стосуються космічного простору, аж ніяк не ефективні щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Підтримуючи ці делегації, РФ зазначила, що згадані правові документи не запобігають запуску в космічний простір і проведення в космосі випробувань звичайної зброї, а також зброї, заснованої на нових фізичних принципах, таких як лазери, зброя з дуже високою частотою, пучкова зброя та інше. Разом із цим, згадані делегації висловили занепокоєння у зв'язку з тим, що через розвиток технологій, безконтрольна розробка систем протиракетної оборони могла б призвести до розгортання протисупутникової зброї. Зі свого боку, Індія та Китай звертали ще увагу й на те, що Спеціальному комітету варто також зайнятися питанням про демілітаризацію космічного простору. Вони також вважали, що на той час міжнародна політична ситуація все більше сприяла укладенню договору про заборону гонки озброєнь у космічному просторі, який мав би бути універсальним, всеосяжним, юридично пов'язуючим, багатостороннім та таким, що ефективно б перевірялося його дотримання.

Загалом, об'ємна та тоді актуальна документація з цих питань, створена Комітетом від початку його створення в 1985 році, могла б лягти в основу для швидкої розробки правового режиму запобігання гонки озброєнь у космічному просторі. Крім того, неодноразово різні делегації висловлювали думку, що Комітету слід вивчити, серед іншого, пропозиції про коригування статті 4 Договору про космос 1967 року, з метою подальшого включення в нього норм щодо заборони різного роду космічної

зброї, а також залучити ідеї з заборони випробування, розробки та розгортання протисупутникової зброї. Таким чином, Комітет мав потенціал щодо вивчення питання про зміцнення існуючих правових документів за рахунок підтримки багатьох держав. Крім того, деякі країни вважали, що тоді був сприятливий час для реалізації на практиці пропозиції, які доповнюють одна одну, щодо створення під егідою ООН міжнародних агентств, наділених функціями моніторингу в космічному просторі.

З боку двох регіональних груп КР була заява, що закінчення Холодної війни призвело до значних змін у діяльності провідних космічних держав та в їх національній законотворчості. Зокрема, було згадано, що у серпні 1993 року було ухвалено Закон РФ «Про космічну діяльність», який відповідав існуючим міжнародним зобов'язанням країни щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. У березні 1994 року США оголосили нову політику щодо закордонного доступу до космічних засобів дистанційного зондування. Це було розцінено багатьма державами як спроба регулювання безпеки у космічній сфері і як приклад необхідності узгодженої політики та правової діяльності міжнародного співтовариства у сфері використання «космосу в інтересах безпеки».

Щодо заходів зміцнення довіри як важливого кроку на шляху запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, різні члени різних регіональних груп розглядали їх як корисні заходи, які дозволили б зміцнити довіру у зв'язку з діяльністю країн у космічному просторі. Разом із цим, пропонувались і заходи, спрямовані на підвищення транспарентності космічних операцій, на розширення рамок інформації стосовно орбітальних супутників, а також ініціювалось встановлення правил поведінки, що регулюють космічні операції. Таким чином, беручи до уваги підтримку делегацій, Комітет міг би в короткі строки розпочати розробку заходів зміцнення довіри у контексті контролю над озброєннями, а також почати розробляти режим повідомлення про запуски космічних об'єктів та балістичних ракет, який доповнював би Конвенцію про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір 1975 року, а також заходи зміцнення довіри в рамках «правил дорожнього руху» щодо

космічних уламків, маневрів у космічному просторі або встановлення заборонених зон.

Щодо заходів транспарентності та зміцнення довіри в космічному просторі пропонувалось й те, щоб вони мали всеосяжний характер, а також аби повідомлення про космічні об'єкти поширювалися і на ті об'єкти, які запускалися в минулому, навіть до 1975 року, а не обмежувалися лише об'єктами, які б запускалися у майбутньому.

Було наголошено й на тому, що основною метою розробки нових міжнародно-правових документів, націлених на запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, повинна бути робота з термінології, зокрема вона має полягати у виявленні та проясненні певних термінів. Але Спеціальний комітет не був наділений переговорним мандатом, а тому ефективна робота у цьому напрямку була малоймовірна, зокрема Спеціальному комітету могло бракувати гармонізації у вирішенні нагальних питань.

Хоча в останньому абзаці доповіді Спеціального комітету від 1994 року було рекомендовано відновити Комітет у 1995 році, ця частина тексту доповіді була взята Західною групою у квадратні дужки на останньому засіданні Комітету 23 серпня 1994 року із приміткою, що дужки, на які був запит від згаданої групи, не мають відношення до проблем суті, що обговорюються Комітетом. Тим не менш, цього було достатньо, щоб зупинити роботу Спеціального комітету, який з того часу не було відновлено [179].

Разом із тим, нездатність продовжити роботу Спеціального комітету PAROS не відобразила відсутності інтересу до питання щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Багато держав-членів КР вважали це питання природною темою для розгляду у рамках даного органу. У січні 1998 року Канада запропонувала створити Спеціальний комітет з космосу з мандатом на переговори щодо конвенції про заборону вепонізації космічного простору. Ця ініціатива також була покликана розмежувати заборону на вепонізацію космічного простору від його мілітаризації, яка вже відбулася, і, таким чином, запропонувати можливу золоту середину між тими

державам, які активно експлуатують можливість військового використання космічного простору, та тими, що засуджують військову діяльність як несумісну з принципами мирного використання, закріплені у Договорі про космос 1967 року [64].

На думку канадської сторони, військове використання космічного простору вже давно є необхідним для моніторингу, спостереження, збору розвідувальної інформації та зв'язку. Тому, пропонуючи створення нового комітету, їх увага була зосереджена на тому, щоб космічний простір не використовувався як зброя, тобто заборонити розміщення реальної зброї в космічному просторі. При цьому, під «зброєю» вони мали на увазі «будь-який пристрій або компонент системи, призначений для заподіяння фізичної шкоди шляхом спрямування маси та/або енергії на будь-який інший об'єкт». Канадська пропозиція також мала на меті подолати проблему мандату комітету щодо процедури дискусії, обговорень або переговорного мандату, запропонувавши як проміжний крок до повних переговорів призначення спеціального координатора КР для вивчення перспектив швидкого створення спеціального комітету з переговорним мандатом. Хоча пропозиція була відновлена на початку 1999 року, компроміс, запропонований Канадою, не отримав свого продовження [65].

Інший великий внесок у роботу КР з питання космічної безпеки надійшов від Китаю, який у лютому 2000 року представив робочий документ щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, в якому знову було підтверджено необхідність відтворення Спеціального комітету з цього пункту порядку денного КР. У цьому документі наголошується, що деякі держави вважають, що за відсутності на той час перегонів озброєнь у космічному просторі для КР немає необхідності вести дискусії про їх запобігання та робити переговори з метою укладання міжнародно-правових документів щодо цього питання. Разом із тим, стверджувалось і те, що історія та реальність показали не лише те, що справді існують спроби, програми та кроки в односторонньому порядку, спрямовані на досягнення військової та стратегічної переваги у космічному просторі або встановлення контролю над космосом. Також китайська сторона була впевнена у тому, якщо такий перебіг подій не приборкати, то

він може призвести в майбутньому до вепонізації космічного простору, зокрема до багатосторонньої гонки озброєнь у космічному просторі

Крім заклику до відтворення Спеціального комітету з мандатом до проведення переговорів та укладання міжнародно-правового документу, що забороняв би випробування, та використання зброї, систем озброєнь та їх компонентів у космічному просторі, у китайській пропозиції також викладено певні основні елементи нового міжнародно-правового документа. Так, у документі китайської делегації зазначались попередні міркування щодо нових міжнародно правових документів та була заявлена пропозиція щоб будь-які нові міжнародно-правові документи про запобігання озброєнню космічного простору та космічної гонки озброєнь, незалежно від їхньої форми чи назви, містили наведений перелік основних елементів. Такими основними елементами були:

i. цілі: запобігання озброєнню космічного простору та гонки озброєнь у космосі та використання космічного простору виключно в мирних цілях;

ii. основні зобов'язання: не випробовувати, не розгортати та не застосовувати озброєння, збройні системи або їх компоненти. Можна було б також передбачити статтю щодо «дозволених видів діяльності», що допомогло б провести розмежування між забороненими та незабороненими видами діяльності і тим самим захистити законне право держав-учасниць на використання космічного простору в мирних цілях;

iii. стаття щодо визначень, що передбачає чіткі визначення згаданих понять, наприклад: «космічний простір», «космічне озброєння», «збройні системи» та «компоненти збройних систем»;

iv. положення щодо відповідних національних заходів щодо здійснення та призначення або заснування організацій з метою забезпечення узгодженого та ефективного здійснення документів державами-учасницями;

v. стаття про міжнародне співробітництво у мирному використанні космічного простору для заохочення міжнародних обмінів, технічної допомоги та співробітництва в мирних цілях, щоб всі країни могли користуватися економічними та технологічними вигодами від наукових досягнень у космічному просторі і щоб космічний простір справді служив усьому людству;

vi. перевірка. Насамперед необхідно повною мірою подивитися, наскільки вона (перевірка) технічно здійсненна, і виходячи з цього встановити, що використовувати для запобігання порушенням договору – інспекції або якісь альтернативні заходи;

vii. започаткування відповідного механізму консультацій, роз'яснень та врегулювання можливих спорів, щоб належним чином залагоджувати такі підозри та суперечки, які можуть виникати серед держав-учасниць;

viii. відповідні, раціональні та працездатні заходи зміцнення довіри з метою зміцнення взаємної довіри серед держав-учасниць та запобігання непотрібним підозрам щодо тих чи інших видів діяльності;

ix. процедурні статті, які зазвичай зустрічаються у міжнародно-правових документах, щодо поправок, строку дії, підписання, ратифікації, набуття чинності, депозитарію та автентичних текстів. В них також, можливо, доведеться врегулювати деякі делікатні і фундаментальні проблеми [102].

У 2002 році РФ та Китай об'єднали свої зусилля, щоб спільно подати робочий документ, в якому викладаються можливі елементи майбутнього міжнародно-правового інструменту щодо запобігання розміщенню зброї у космічному просторі. Робочий документ мав назву «Можливі елементи майбутньої міжнародно-правової угоди щодо запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, застосування сили чи загрози силою щодо космічних об'єктів» та містив 13 пунктів, якими були: 1) можлива назва угоди; 2) преамбула; 3) основні зобов'язання; 4) національні заходи щодо здійснення Договору; 5) використання космічного простору в мирних та інших

військових цілях; 6) заходи зміцнення довіри; 7) врегулювання спорів; 8) виконавча організація Договору; 9) поправки до Договору; 10) термін дії Договору та вихід із Договору; 11) підписання та ратифікація Договору; 12) набуття чинності Договором; 13) Автентичність тексту Договору.

У контексті мілітаризації космосу варто звернути увагу на пункт 5, який пропонував, щоб даний Договір не тлумачився як такий, що перешкоджає дослідженню та використанню космічного простору в мирних цілях або іншому військовому використанню, що не забороняється даним Договором. До того ж зазначалось, що кожна держава-учасниця Договору має здійснювати діяльність у космічному просторі відповідно до загальних принципів міжнародного права та не порушувати суверенітет та безпеку інших держав [48]. Згодом текст пропозиції було переглянуто у ході спільної роботи РФ та Китаю щодо утворення нової міжнародної угоди.

У 2005 році Китай та РФ провели відкриту зустріч з питань, пов'язаних з питанням запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Паралельно із цими подіями Генеральна Асамблея розпочала процес вивчення, а згодом і розвитку заходів прозорості та зміцнення довіри у космічній діяльності завдяки пропозиціям кількох делегацій з цього питання, якими були Канада, Китай та РФ.

Канада, зі свого боку, у 2006 році подала до КР два робочі документи щодо верифікації (перевірки) в умовах космічного базування, що містив інформацію з досліджень проекту PAXSAT-A, та аналізу прогалін щодо існуючих міжнародних обмежень стосовно космічної зброї. В останньому документі містяться аналіз та пояснення з наступних тематик: класифікація типів зброї, сценарії застосування зброї, наявні правові обмеження, сфера охоплення та наявні прогаліни, а також перспективи для розгляду.

За представленою класифікацією, зброя може бути віднесена до однієї з двох широких категорій: зброя масового знищення та звичайна зброя. І хоча тоді в міжнародному праві не визначалося жодного з цих термінів, термін «зброя масового знищення» зазвичай застосовується до ядерної, хімічної і біологічної зброї.

Звичайною зброєю є така, що не відноситься до зброї масового знищення. У свою чергу, звичайну зброю можна розбити на дві підкатегорії: зброю для впливу «масою» (наприклад, протиракета) та зброю для впливу «енергією». Звичайна зброя, основним принципом дії якої є виверження достатньої енергії для пошкодження або знищення своїх мішеней є «енергетичною» зброєю. Прикладом такої енергійної зброї міг би служити високопотужний лазер, що спрямовує протягом досить тривалого проміжку часу сфокусований пучок світла на свою ціль, щоб пошкодити, або знищити мішень за рахунок ударного імпульсного навантаження або інтенсивного термічного нагріву. Деякі бажані ефекти від згаданої енергетичної зброї можна забезпечити за рахунок порушення нормального функціонування цілі або комунікаційних каналів і зовсім не обов'язково із заподіянням шкоди внутрішнім компонентам цілі. Прикладами такого типу звичайної зброї є радіочастотні пристрої для «глушіння» електронних каналів та «сліпучі» лазери, що діють у видимому або інфрачервоному діапазоні. У класифікації згадується ефективну дальність згаданих зброї. У космічному просторі, як і на Землі, є можливість, що пристрій, який здатен заподіяти лише дуже малу шкоду на великій відстані, міг би зробити летальний ефект на ближчій відстані. Однак маневри з переміщенням штучного супутника з однієї орбіти з метою підходу до іншого супутника на іншій орбіті найчастіше можуть виявитися досить складною справою. З урахуванням значної кількості палива, яку потрібно спожити для переміщення супутника, зброя, що розгорнута на орбіті, не піддається маневруванню з такою ж легкістю, на відміну від її аналогів на Землі. До того ж може створюватися дуже серйозна навігаційна небезпека для штучних супутників через будь-які космічні уламки або уламки, створені збройним конфліктом у космічному просторі із застосуванням зброї для впливу «масою».

У рамках робочого документу канадська делегація описала концепцію чотирьох сценаріїв застосування зброї у космосі. Характеристика кожного сценарію могли б допомогти проілюструвати ті прогалини, де можна було б провести переговори щодо майбутніх правових інструментів, щоб забезпечити безпеку штучних супутників та мирної діяльності людини у космічному просторі. У концепції фігурує зброя

наземного базування, наземні цілі, а також зброя космічного базування та космічні цілі. Зазначається також, що зброєю наземного базування є зброя, розміщена на суші, на морі або в повітрі, тоді як зброя космічного базування включає будь-яку зброю, яка не є зброєю наземного базування.

1) «Земля – Земля»: За першим сценарієм збройового застосування зброя наземного базування вражає наземну ціль. Це являє собою сферу історичного військового конфлікту, але включало б балістичну ракету, що запускається для враження віддаленої військової бази чи установки, зосередження військової техніки, кораблів чи авіації на Землі. Балістична ракета та ракетні перехоплювачі не розглядаються як розміщені в космічному просторі будь-яким іншим чином, щоб підпадати під кваліфікацію як засоби космічного базування.

2) «Земля – космос»: За другим сценарієм збройового застосування, зброя наземного базування вражає об'єкт космічного базування або ціль на орбіті навколо Землі. Як приклад такого збройового застосування могла б виступати протисупутникова ракета-перехоплювач прямого зльоту, що запускається з суші, моря або повітря для завдання удару по штучному супутнику на орбіті навколо Землі. Разом із тим, уточнювалося, що балістична ракета наземного базування або перехоплювач балістичних ракет при їх застосуванні проти штучного супутника належали б до сценарію збройового застосування «земля-космос».

3) «Космос – космос»: За третім сценарієм збройового застосування, зброя космічного базування вражає космічну ціль. Як концептуальний приклад для такого сценарію виступала б орбітальна міна, що завдає удару по штучному супутнику на орбіті навколо Землі. Також концепція ракетно-балістичного перехоплювача космічного базування відносилася б до сценарію збройового застосування «космос-земля» у разі його застосування проти балістичної ракети наземного базування та до сценарію категорії

збройового застосування «космос-космос», якби вона застосовувалася проти штучного супутника на орбіті навколо Землі.

4) «Космос – Земля»: За четвертим сценарієм збройового застосування, зброя космічного базування вражає наземну ціль. Як концептуальний приклад тут міг би виступати «вольфрамівий таран», що сходить з орбіти навколо Землі для завдання удару по підземній військовій базі на Землі.

Існувала така практика серед кількох країн, у якій застосовувалось електронне глушення низхідних сигналів із супутників наземними передавачами по локалізованому операційному району з метою створення перешкод для наземних приймальних пристроїв, а також електронне глушіння висхідних сигналів до штучних супутників аналогічними наземними передавачами з метою порушення або блокування прийому сигналів наземними пристроями з прийому низхідних сигналів із супутників. Крім того, в ході збройних конфліктів оператори глобальних навігаційних супутникових систем також навмисне погіршували свої сигнали для тимчасових та обмежених географічних районів, зберігаючи при цьому повною мірою потенціал своїх сигналів для власних військових потреб.

Незважаючи на регламентації Міжнародного союзу електрозв'язку, які розраховані на недопущення перешкод супутниковим сигналам, складовою на той час практики держав було тимчасове та оборотне застосування військової сили проти супутників у формі електронного глушіння сигналів убік та з боку штучних супутників за рахунок наземних джерел [1].

У 2006 році Канада також започаткувала практику подання в якості офіційних документів КР звітів із щорічних конференцій, організованих UNIDIR (Інститут ООН з дослідження проблем роззброєння), що присвячувалися проблемам космосу, які були незалежними заходами та створювали гучні дискусії в Женеві на актуальні теми з безпеки космічного простору за участю як урядових, так і неурядових експертів.

Паралельно, працюючи над новою міжнародною угодою щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, РФ та Китай представили на КР ще один

робочий документ, пов'язаний з аспектами перевірки. Того ж року ГА ООН прийняла дві резолюції, продовжуючи розгляд питань до яких було внесено пропозиції від згаданих делегацій. Перша резолюція 61/58 стосувалася запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, а друга 61/75 – заходів прозорості та зміцнення довіри в космічній діяльності.

У спільному робочому документі РФ та Китаю були запропоновані різні види заходів зміцнення довіри, такі як обмін інформацією, демонстрації, повідомлення, консультації та тематичні семінари.

Зокрема, пропонувалися такі категорії заходів транспарентності та зміцнення довіри в космічній діяльності та попередження розміщення зброї у космічному просторі:

- a) заходи, створені задля забезпечення більшої транспарентності космічних програм;
- b) заходи, спрямовані на розширення обсягу інформації щодо космічних об'єктів на орбітах;
- c) заходи щодо правил поведінки під час здійснення космічної діяльності.

Зазначені заходи можуть здійснюватися у різних формах, ними є:

Обмін інформацією:

- i. про основні напрямки політики держав у галузі космічної діяльності;
- ii. за основними програмами дослідження та використання космічного простору;
- iii. про орбітальні параметри космічних об'єктів.

Ознайомчі заходи:

- i. візити фахівців, у тому числі на космодроми, до центрів управління польотом та інших об'єктів космічної інфраструктури на добровільній основі;

ii. запрошення спостерігачів на запуск космічних апаратів на добровільній основі;

iii. покази ракетно-космічної техніки.

Надання повідомлень:

i. про планований запуск космічного апарату;

ii. про плановані маневри космічного апарату, внаслідок яких можливе небезпечне зближення з космічними апаратами інших держав;

iii. про початок спуску некерованих космічних об'єктів з орбіти та прогнозовані райони падіння;

iv. про повернення керованого космічного апарату з орбіти у щільні шари атмосфери;

v. про повернення космічного апарату з ядерним джерелом енергії на борту, якщо виникла несправність та виникає небезпека спуску радіоактивних матеріалів на землю.

Консультації:

i. з метою роз'яснення інформації, наданої за програмами дослідження та використання космічного простору;

ii. у зв'язку з неясними ситуаціями, а також з інших питань, що викликають занепокоєння;

iii. для обговорення виконання узгоджених заходів транспарентності та зміцнення довіри у космічній діяльності.

Тематичні семінари:

i. з різних питань дослідження та використання космічного простору, на двосторонній або багатосторонній основі, за участю вчених, дипломатів, військових та технічних фахівців [49].

Так, РФ та Китай запропонували згадані заходи транспарентності та зміцнення довіри, які потенційно сприяли б створенню умов для вирішення міжнародних проблем, покращення та розвитку міжнародних відносин на основі співробітництва, полегшили врегулювання ситуацій, які могли б призвести до виникнення

міжнародної напруженості. В рамках КР це було важливою тематикою, оскільки такі заходи можуть сприяти зниженню ризику помилкового сприйняття та оцінки військової діяльності іншої держави, а також сприяти запобіганню військової конфронтації. У той же час, запропоновані заходи не замінюють тих заходів, які стосуються обмеження озброєнь та роззброєння та не є попередньою умовою їх здійснення. Хоч запропоновані заходи і не можуть замінити заходи контролю, але вони здатні сприяти розробці зобов'язань у сфері роззброєння та заходів верифікації.

У 2007 році Китай знищив один зі своїх застарілих метеосупутників (FY-1C) кінетичною винищувальною машиною (kinetic kill vehicle), що спричинило розповсюдження великої кількості сміття і почало зводити нанівець заклики міжнародного співтовариства проти такого виду протисупутникового озброєння у космосі [46]. Це викликало побоювання в Сполучених Штатах щодо потенційної космічної гонки, а Японія рішуче засудила випробування, заявивши про занепокоєння своєю національною безпекою та можливістю космічної гонки озброєнь. Незважаючи на засудження випробувань, США продовжували реалізацію кількох проєктів космічної та протиракетної оборони, багато з яких мали можливість подвійного призначення.

У зв'язку із початком випробувань протисупутникової зброї, КОПУОС розробив рекомендації щодо запобігання утворенню космічного сміття, які складаються з семи пунктів:

- 1) Обмеження утворення сміття при штатних операціях;
- 2) Зведення до мінімуму можливості руйнувань під час польотних операцій;
- 3) Зменшення ймовірності випадкового зіткнення на орбіті;
- 4) Уникнення навмисного руйнування та інших дій, що завдають шкоди;
- 5) Зведення до мінімуму можливості руйнувань після виконання програми польоту, що викликається запасом енергії;

б) Обмеження тривалого існування космічних апаратів та орбітальних ступенів ракет-носіїв у районі низької навколоземної орбіти після завершення їхньої програми польоту;

7) Обмеження тривалого знаходження космічних апаратів та орбітальних ступенів ракет-носіїв у районі геосинхронної орбіти після завершення їхньої програми польоту [158].

Того ж року, у ГА ООН Генеральний секретар оприлюднив доповідь щодо заходів прозорості і зміцнення довіри в космічному просторі. У цій доповіді обговорювалися позиції Австрії, Бангладеша, Кенії та Португалії від імені Європейського Союзу. Європейський Союз запропонував розробити всеосяжний кодекс поведінки щодо космічних об'єктів і видів діяльності, пов'язаних з космосом, а також запропонував загальні принципи та сферу застосування такого кодексу [7].

У 2008 році Китай та РФ внесли до КР проєкт Договору про запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, загрози силою або її застосуванню проти космічних об'єктів (Treaty on the Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space, the Threat or Use of Force against Outer Space Objects). США висловились про цю пропозицію, як про певний дипломатичний прийом двох країн для подальшого отримання військової переваги. Тим не менш, така позиція була послідовною, оскільки ще під час роботи Спеціального комітету PAROS США заявили, що не було визначено жодних практичних заходів контролю над озброєннями в космічному просторі, які можна було б застосувати в багатосторонньому середовищі. Крім того, маючи велику програму протиракетної оборони та технічні переваги в потенційній розробці космічній зброї, США ігнорували спроби ведення переговорів щодо запобігання гонці озброєнь у космосі на КР.

У проєкті Договору пропонувались визначення таким термінам, як космічний простір, космічний об'єкт, зброя в космічному просторі, зброя, що розміщена в космічному просторі, застосуванням сили або загроза силою. Проте у 2014 році РФ внесла до КР вже оновлену версію спільного з Китаєм проєкту міжнародної угоди.

Серед змін було виключення поняття «космічний простір», внесення змін до інших визначень та коригування статті 4 щодо права на самооборону.

Так, у проєктах угоди 2008 та 2014 років визначались такі поняття:

1) космічний простір як надземний простір понад 100 км над рівнем океану (визначення виключене в оновленому проєкті 2014-ого року);

2) космічний об'єкт визначався як будь-який пристрій, призначений для функціонування в космічному просторі – (що виводиться на орбіту навколо будь-якого небесного тіла, або знаходиться на орбіті навколо будь-якого небесного тіла, або на будь-якому небесному тілі, за винятком Землі, або сходять з орбіти навколо будь-якого небесного тіла до цього небесного тіла, що рухається від будь-якого небесного тіла до іншого небесного тіла, або розміщений в космічному просторі будь-яким іншим чином) – частина визначення, що у дужках, була прибрана у версії угоди 2014-ого року;

3) зброєю в космічному просторі, відповідно до проєкту, є будь-який пристрій, розміщений у космічному просторі, заснований на будь-якому фізичному принципі, спеціально створений або переобладнаний для знищення, пошкодження або порушення нормального функціонування об'єктів у космічному просторі, на Землі або в його повітряному просторі, а також для знищення населення, компонентів біосфери, важливих для існування людини, або для заподіяння їм шкоди (у версії 2014-ого року дане визначення набуло такого формулювання: *будь-який космічний об'єкт або його компонент, вироблений або переобладнаний для знищення, пошкодження або порушення нормального функціонування об'єктів у космічному просторі, на поверхні Землі чи в повітрі, а також для знищення населення, компонентів біосфери, важливих для існування людини, або для нанесення їм шкоди за допомогою будь-яких фізичних принципів*);

4) зброя вважається «розміщеною» в космічному просторі, якщо вона здійснює як мінімум один оборот по орбіті навколо Землі або слідує в частині такої орбіти з подальшим відходом з неї, або знаходиться на

постійній основі десь у космічному просторі («зброя» було замінено на «пристрій» і формулювання мало такий вигляд: пристрій вважається «розміщеним у космічному просторі», якщо він обертається навколо Землі принаймні один раз, або слідує ділянці такої орбіти перед тим, як залишити цю орбіту, або розміщений у будь-якому місці у космічному просторі чи на будь-яких небесних тілах крім Землі);

5) під «застосуванням сили» або «загрозою силою» розуміються будь-які ворожі дії проти космічних об'єктів, включаючи спрямовані, зокрема, на їх знищення, пошкодження, тимчасове або постійне порушення нормального функціонування, навмисна зміна параметрів орбіти, або загроза вчинення таких дій (у оновленій версії визначення зазнало розширення завдяки детальнішому формулювання: під «застосуванням сили» або «загрозою силою» розуміється будь-яка намірена дія з метою завдання шкоди космічному об'єкту, що знаходиться під юрисдикцією та/або контролем інших держав, або чітко виражений в письмовій, усній чи будь-якій іншій формі намір такої дії. Дії, що підлягають спеціальним угодам з тими державами, які передбачають дії за запитом щодо припинення неконтрольованого польоту космічних об'єктів під юрисдикцією та/або контролем запитуючих держав, не вважаються застосуванням сили або погрозою силою).

Відповідно до статті 2 проєкту угоди 2008 року на держав-учасниць покладаються зобов'язання не виводити на орбіту навколо Землі будь-які об'єкти з будь-якими видами зброї, не встановлювати таку зброю на небесних тілах і не розміщувати таку зброю в космічному просторі будь-яким іншим чином; не вдаватися до застосування сили чи загрози силою щодо космічних об'єктів; не сприяти та не спонукати інші держави, групи держав або міжнародні організації до участі у діяльності, що забороняється даною угодою. У оновленій версії статті 2 відбулись деякі зміни, зокрема додавалось зобов'язання держав-учасниць не брати участь у космічній діяльності в рамках міжнародного співробітництва, яка не відповідає

предмету та меті даної міжнародної угоди; було розширено формулювання зобов'язання не сприяти та не спонукати інші держави, групи держав, *міжнародні, міжурядові та будь-які неурядові організації, включаючи неурядових юридичних осіб*, заснованих, зареєстрованих або розташованих на території під їхньою юрисдикцією та/або контролем, до участі в діяльності, яка суперечить предмету і меті даної угоди.

У статті 4 версії угоди 2014 року зазначалось, що ця угода жодним чином не впливає на невід'ємне право держав-учасниць на індивідуальну або колективну самооборону, як це визнається статтею 51 Статуту ООН. Натомість, у попередньому проєкті містилося інше формулювання про самооборону, яке відносилось до статті 5 – «ніщо в цьому договорі не може бути витлумачене як таке, що перешкоджає здійсненню державами-учасницями права на самооборону...».

Стаття 6 (стаття 5 у редакції від 2014 року) проєкту угоди 2008 року зазначає, що з метою сприяння впевненості у дотриманні положень угоди та для забезпечення транспарентності та зміцнення довіри у космічній діяльності держави-учасниці мають здійснювати на добровільній основі, якщо не буде домовленості про інше, погоджені заходи зміцнення довіри. Зокрема, пропонувалося, щоб заходи контролю над дотриманням угоди були предметом додаткового протоколу.

У статті 7 проєкту договору від 2008 року містилися вказівки, яких треба дотримуватися у разі виникнення спору між державами-учасницями щодо застосування або тлумачення положень угоди. Так, заінтересовані сторони спочатку мають провести спільні консультації з метою врегулювання спору шляхом переговорів та співробітництва. У тих випадках, коли заінтересовані сторони не дійдуть згоди після консультацій, спірна ситуація, що виникла, може бути внесена заінтересованою державою-учасницею на розгляд Виконавчої організації даного договору з наданням відповідної аргументації. На додаток до цього, кожна держава-учасниця зобов'язується співпрацювати у врегулюванні спірної ситуації зі згаданою Виконавчою організацією. В оновленому тексті проєкту передбачалося, що держава-учасниця угоди, яка має підстави вважати, що інша держава-учасниця не виконує зобов'язань, покладених угодою, може звернутися до цієї держави-учасниці з

проханням роз'яснити відповідну ситуацію. Запитувана сторона має надати роз'яснення якнайшвидше. Якщо запитуюча держава-учасниця вважає, що роз'яснення не може вирішити її проблеми, вона може вимагати консультацій із запитуваною державою-учасницею. У свою чергу, запитувана держава-учасниця має негайно почати такі консультації. Інформація щодо результатів консультацій надсилається Виконавчій організації даного договору, яка ділиться отриманою інформацією з усіма державами-учасницями. Якщо консультації не призводять до взаємного врегулювання з належним урахуванням інтересів усіх держав-учасниць, будь-яка держава-учасниця або група держав-учасниць звертаються за допомогою до Виконавчої організації та надають відповідні докази для подальшого розгляду таких суперечок. Виконавча організація може скликати нараду держав-учасниць для розгляду такого спору, ухвалення рішень про порушення міжнародної угоди та підготовки рекомендацій на основі пропозицій держав-учасниць щодо врегулювання спору та усунення порушення. Виконавча організація може, якщо вона не в змозі врегулювати спір або усунути порушення, донести питання, включаючи відповідну інформацію та висновки, до відома Генеральної Асамблеї ООН або Ради Безпеки ООН. Також було передбачено, що у випадках, на які поширюється дія Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами 1972 року, застосовуються відповідні положення Конвенції.

Суть Виконавчої організації, що засновується державами-учасницями угоди, викладена у статті 8 проєкту договору (у оновленій версії - стаття 6) та полягає у сприянні здійсненню цілей та положень договору. Зазначена організація передбачає виконання таких функцій:

- a) прийняття до розгляду звернення будь-якої держави-учасниці або групи держав-учасниць у зв'язку з підставою вважати, що має місце порушення угоди іншою державою-учасницею;
- b) розгляд питання щодо виконання прийнятих державами-учасницями зобов'язань;

c) організація та проведення консультацій з державами-учасниками з метою врегулювання ситуації, що виникла, у зв'язку з порушенням державою-учасницею даної угоди;

d) вжиття заходів з метою припинення порушення угоди іншою державою-учасницею.

Пропонувалося також створити додатковий протокол щодо найменування, статусу, конкретних функцій та форм роботи Виконавчої організації для запропонованої угоди. Також у проєкті передбачалась можливість участі міжнародних міжурядових організацій шляхом врегулювання їх участі у окремому протоколі. У переглянутій версії проєкту угоди додалося кілька функцій, а деякі були змінені. Так, у процесі оновлення тексту угоди пропонувались наступні функції Виконавчої організації договору:

a) розгляд питань пов'язаних з дією та виконанням Договору;

b) отримання для розгляду запитів від держави-учасниці або групи держав-учасниць, які стосуються ймовірного порушення Договору;

c) організація та проведення консультації з державами-учасниками з метою вирішення ситуації, пов'язаної зі ствердженням щодо порушення Договору;

d) передання спору на розгляд Генеральної Асамблеї ООН або Ради Безпеки ООН, якщо проблема, пов'язана зі ствердженням щодо порушення Договору, залишається невирішеною;

e) організація та проведення зустрічей для обговорення та прийняття запропонованих поправок до Договору;

f) розробка процедур колективного обміну даними та аналізу інформації;

g) збирання та поширення інформації, наданої в рамках заходів прозорості та зміцнення довіри;

h) отримання повідомлень про приєднання нових держав до Договору та подача їх Генеральному секретарю ООН;

і) розгляд, за згодою з державами-учасницями, інших процедурних питань та питань по суті. [51], [75]

Перша спроба Китаю та РФ в утворенні нового міжнародного договору з врегулювання запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, а також загрози силою або її застосуванню проти космічних об'єктів отримала цілу низку критичних зауважень з боку США та інших країн. Офіційно представлений на КР проект договору містив деякі ключові аспекти формулювань, які мали розпливчасту природу, і тому США надали аналіз тексту угоди, що мав суто попередній характер. Крім того, було заявлено, що послідовна політика США полягає в тому, щоб виступати проти концепцій, пропозицій та правових режимів щодо контролю над озброєннями, які: і) спрямовані на заборони військового або розвідувального використання космічного простору або ii) не дозволяють зберегти права США на проведення досліджень, розробок, випробувань та операцій у космосі у військових, розвідувальних, цивільних чи комерційних цілях [52].

Варто згадати, що того ж року США знищили один зі своїх власних супутників, використавши ракету-перехоплювач Standard Missile-3 та бортову систему протиракетної оборони Aegis, оскільки ціль розкладалася на частини і ризикувала забруднити велику частину орбіти токсичною хімічною речовиною. Багато країн розкритикували цей акт через те, що супутник був збитий за допомогою технології, основним призначенням якої є використання в якості перехоплювача для системи протиракетної оборони ВМС США [2].

Враховуючи важливість космічного виміру для безпеки Європейського Союзу та необхідність спільного підходу, необхідного для захисту європейських інтересів у космосі Європарламент 10 липня 2008 року ухвалив резолюцію про космос і безпеку. Дана резолюція охоплювала широке коло питань щодо використання космосу та космічної безпеки. Серед іншого, було закликано держав-членів ЄС до об'єднання та обміну геопросторовою інформацією, необхідною для автономної оцінки загроз ЄС. Також у рамках резолюції порушувалися питання щодо зміцнення міжнародно-правового режиму з метою регулювання та захисту неагресивного використання

космосу, заходів прозорості (транспарентності) та зміцнення довіри, трансатлантичного співробітництва щодо космічної політики і протиракетної оборони, а також рекомендувалося прийняти юридично обов'язкові міжнародні документи, спрямовані на заборону використання зброї проти космічних засобів і розміщення зброї в космосі [80]. Згодом ЄС розробив проєкт Кодексу поведінки для космічної діяльності та вніс його на розгляд до КР на початку 2009 року.

Мета кодексу полягала у підвищенні безпеки та передбачуваності космічної діяльності для всіх. Також сфера його застосування відносилася до всієї космічної діяльності, що здійснюється державою, що підписала, або спільно з іншою(ими) державою(ами) або неурядовими організаціями під юрисдикцією держави, що підписала, включаючи діяльність у рамках міжнародних міждержавних організацій. Кодекс був покликаний сприяти заходам прозорості та зміцненню довіри та доповнити існуючу на той час систему регулювання космічної діяльності. Основними заходами для безпечного ведення космічної діяльності пропонувалося зробити заходи у веденні космічних операцій та щодо боротьби з космічним сміттям та зменшення його утворення. Дотримання кодексу та заходів, що містяться в ньому, пропонувалося зробити добровільним і відкритим для всіх держав. Разом із тим, державам-підписантам даного кодексу пропонувалося дотримуватися таких принципів:

- свобода доступу до космічного простору, його дослідження та використання, а також використання космічних об'єктів у мирних цілях без втручання, повністю дотримуючись безпеки та цілісності космічних об'єктів на орбіті;
- невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону відповідно до Статуту ООН;
- відповідальність держав вживати всіх відповідних заходів і добросовісно співпрацювати для запобігання шкідливому втручанням в космічну діяльність;
- відповідальність держав під час проведення наукової, комерційної та військової діяльності, сприяти мирному дослідженню та використанню

космічного простору та вживати всіх належних заходів для запобігання перетворенню космічного простору в зону конфлікту [68].

У 2009 році представила документ під назвою «Щодо певних проєктів заходів прозорості та зміцнення довіри та довірливих пропозицій щодо космічної безпеки», де зазначались дві проблеми у зв'язку з гарантією безпеки, що пропонувалася ЄС. Перша полягала в тому, що прерогатива у сфері національної безпеки не є виправданням для утворення космічного сміття. Деякі держави могли б не погодитися з цим обмеженням щодо їхньої національної безпеки, у разі можливості розгортання суперником угруповання у складі значної кількості озброєнь космічного базування. Другою проблемою у зв'язку з цією пропозицією було те, що допускається поширений канал для протисупутникової зброї, який слід перекрити, особливо в порівнянні з іншими можливими або життєздатними пропозиціями щодо більш надійної гарантії захищеності.

Враховуючи те, що більшість держав визнавали, що в майбутньому треба буде скласти нові правила поведінки для космічної діяльності, щоб домогтися захищеного, безпечного та стійкого використання космосу, повною мірою враховуючи досягнуті зрушення технології звичайних озброєнь, Канада висунула кілька пропозицій. Так, було запропоновано, щоб КР були розглянуті гарантії захищеності, а КОПУОС – практичні заходи безпеки та стійкості стосовно космічної діяльності. Щоб ці форуми не вступали у колізію один з одним, державам членам обох міжнародних органів варто було б розглянути питання щодо розширення координації між КР та КОПУОС[53].

28 жовтня 2009 року було ухвалено проєкт резолюції «Запобігання гонці озброєнь у космічному просторі» 176 голосами «за», жодним «проти» і утрималися двоє – США та Ізраїль. Попередні резолюції з даного питання блокувалися з боку США шляхом голосування проти, а Ізраїль обирав утримуватись. Згодом такої стратегії почали дотримуватись і США [186]. Слідом за цими подіями було прийнято без голосування ще один проєкт резолюції «Заходи щодо забезпечення прозорості та зміцнення довіри у космічній діяльності» [185]. Важливість

резолуцій з цих двох питань пояснювалась необхідністю продовження обговорень та співробітництва держав в межах робочих груп КР та у рамках ООН з приводу нагальних питань, які включали у себе згадані документи, зокрема пропозицію РФ та Китаю щодо міжнародного договору та ініціативи ЄС стосовно кодексу. Дані ініціативи отримували хоч і не одностайну підтримку з боку держав-членів ООН, але мали перспективи зрушити з місця питання космічної безпеки та врегулювання розміщення зброї у космосі та усунення пробілів, які містилися в основних космічних договорах. Крім того, автори міжнародної угоди (РФ та Китай) наполягали обговореннях щодо імплементації проєкту договору.

У 2010 році США опублікували нову космічну політику, в якій наголошувалося на праві держав досліджувати і використовувати космос у мирних цілях, включаючи діяльність у сфері національної безпеки. Зокрема США у новій політиці завірили, що вживатимуть двосторонніх і багатосторонніх заходів щодо прозорості та зміцнення довіри, щоб заохочувати відповідальні дії в космосі та використання його в мирних цілях. Країна розглядатиме пропозиції та концепції щодо заходів контролю над озброєннями, якщо вони є справедливими, підлягають ефективній перевірці та зміцнюють національну безпеку самої країни та її союзників. До того ж трохи раніше, Велика Британія запустила своє нове Космічне агентство, на заміну Британського національного космічного центру, покликане координувати, розвивати та просувати космічну діяльність країни. Також того ж року ЄС провів сьому Космічну Раду, на якій закликав до створення всеосяжної космічної стратегії для ЄС та обговорив реалізацію флагманських програм Galileo та GMES (Глобальний моніторинг навколишнього середовища та безпеки).

Зрушення національних політик держав у сторону розширення використання космосу у цілях безпеки сприяло обговоренням з питань запобігання гонці озброєнь у космосі у рамках КР. Так, Генеральною Асамблеєю були прийняті резолюції 65/44 (178 голосів «за», жодного «проти», утрималися Ізраїль і США) та 65/68 (183 голосами «за», жодного «проти» та утримались США). Резолюція 65/44 закликала держави продовжувати зусилля щодо запобігання гонці озброєнь у космічному

просторі у ході сесії КР 2011 року у рамках робочої групи з даного питання [187]. Друга резолюція (65/68) закликала до зусиль в бік досягнення більшої прозорості та вироблення заходів зміцнення довіри у космічній діяльності шляхом заснування на основі справедливого географічного розподілу Групу урядових експертів для проведення, починаючи з 2012 року, дослідження про заходи транспарентності та зміцнення довіри у космосі [188].

Згодом після прийняття згаданих резолюцій ГА ООН у 2011 році США оприлюднили свою Космічну стратегію національної безпеки, де зазначили, що вони підтримуватимуть розробку стандартів даних, найкращих практик, заходів щодо прозорості та зміцнення довіри, а також норм поведінки для відповідального ведення космічних операцій. Також США запевняли, що розглядатимуть пропозиції та концепції щодо заходів контролю над озброєннями, якщо вони є такими, що піддаються ефективній перевірці, і підвищують національну безпеку США та їхніх союзників. Таким чином, встановлення прагматичних правил щодо безпечної діяльності в космосі може допомогти уникнути зіткнень та інших подій, що призводять до утворення космічного сміття, зменшити радіочастотні перешкоди та сприяти безпеці та стабільності в космічній сфері в інтересах усіх націй [114].

Питання запобігання гонці озброєнь у космічному просторі здебільшого обговорювалось на той час на засіданнях КР у рамках робочої групи, зокрема до порядку денного входили пункти стосовно спільного проекту договору Китаю та РФ та проекту Кодексу поведінки щодо ведення космічної діяльності, представленого ЄС. Особлива увага зверталась на керівні принципи для обмеження руйнівних перешкод, зіткнень або аварій у космічному просторі, що містились у проекті Кодексу, а також, крім питань верифікації, велись дискусії з державами, які закликали до створення юридично обов'язкового договору про запобігання гонці озброєнь у космосі. Паралельно, в рамках роботи Юридичного підкомітету КОПУОС, деякі делегації висловлювали стурбованість щодо космічної гонки озброєнь та зазначали, що наявні прогалини в правовому режимі космічного простору вимагають більш комплексного правового режиму для запобігання мілітаризації космічного простору

[19]. На 54-ій сесії КОПУОС канадські делегати спільно з Індексом космічної безпеки, який є проектом та результатом партнерства між дослідницькими установами (проект Ploughshares та Університет Аделаїди) виступили з презентацією «Індекс космічної безпеки 2011», в якій обговорили сучасні тенденції мілітаризації космосу, зокрема з точки зору розвідки, спостереження (моніторингу), навігації та розвідувальних операцій. Також було виокремлено ключові питання мілітаризації та вепонізації космосу: космічне забезпечення наземних військових операцій; стійкість космічних систем; перешкоджання роботи космічних систем; ударні можливості космічного базування. Крім цього, обговорення стосувалось і космічної безпеки, зокрема запобігання гонці озброєнь у космосі; уразливості наземних станцій, каналів зв'язку та космічних засобів, здатності виявляти, протистояти, відновлювати та стримувати атаки, тенденції поступового розгляду країнами можливості розвитку потужностей протисупутникової зброї [134], [160].

У зв'язку із зазначеними аспектами роботи провідних міжнародних установ 2 грудня 2011 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята чергова резолюція що стосувалася запобігання гонці озброєнь у космічному просторі (резолюція 66/27). Таким чином, так як КР є єдиним багатостороннім форумом для ведення переговорів щодо роззброєння та якому належить першорядна роль у переговорах про укладання багатосторонніх угод про запобігання гонці озброєнь у космічному просторі у всіх її аспектах, пропонувалось і у 2012 році створити робочу групу з даного питання з метою розроблення заходів, спрямованих на підвищення транспарентності та зміцнення довіри та безпеки у тому, що стосується використання космічного простору в мирних цілях [30].

З 19 по 30 березня 2012 року у Відні відбулася 51-ша сесія Юридичного підкомітету КОПУОС. У доповіді згаданого підкомітету підкреслювалось, що в чинному правовому режимі, який регулює використання космосу, наявна прогалина щодо можливого розміщення зброї в космосі. Відтак, це вимагає як укладення нових договорів, спрямованих на усунення цього недоліку, так і всебічного та поступового зміцнення поточного правового режиму забезпечення безпеки та прозорості при

здійсненні космічної діяльності. Крім того, є необхідним прийняти адекватні та ефективні заходи для запобігання будь-якій можливості гонки озброєнь у космічному просторі. Наголошувалось також, що така загроза зумовлює необхідність конструктивного діалогу між КОПУОС, зокрема його Юридичним підкомітетом, і Конференцією з роззброєння (КР) [14]. На КР у ході кількох засідань у червні 2012 року було обговорено питання не тільки щодо запобігання космічній гонці озброєнь, але й також складових частин цієї тематики – заходів прозорості та зміцнення довіри, проекта міжнародної угоди Китаю та РФ 2008 року щодо запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, загрози силою або її застосуванню проти космічних об'єктів та проекта Кодексу поведінки щодо космічної діяльності від ЄС.

На засіданнях було відзначено прогалини в існуючій законодавчій базі, що регулює використання та освоєння космосу. З боку ЄС було припущення, що спільний проект угоди 2008 року від Китаю та РФ про запобігання розміщенню зброї в космічному просторі потребує більшої конкретики, щоб бути ефективним. Деякі делегації зазначили, що, хоча заходи прозорості та зміцнення довіри є важливими, вони не є адекватною заміною юридично обов'язковим заходам, але, незважаючи на зауваження, міжнародну підтримку європейський Кодекс поведінки щодо ведення космічної діяльності все ж таки отримав [59], [60].

30 серпня 2012 року Сирійська Арабська Республіка представила КР робочий документ від імені Групи 21 за темою «Запобігання гонці озброєнь у космічному просторі». Відповідно до документа, Група 21 підтвердила свою підтримку запобігання гонці озброєнь і заявила про занепокоєння з приводу негативних наслідків розробки та розгортання систем протиракетної оборони та реалізації передових військових технологій, які можуть бути розгорнуті у космічному просторі, що, серед іншого, сприяє подальшій ерозії сприятливого міжнародного клімату для заохочення роззброєння та зміцнення міжнародної безпеки. Також робочий документ від Групи 21 наголошував, що запобігання гонці озброєнь у космічному просторі набуває ще більшої невідкладності через занепокоєння з приводу того, що існуючі правові інструменти неадекватні для стримування подальшої мілітаризації

космічного простору або запобігання його вепонізації. Крім того, правовий режим, застосований до космічного простору, сам собою і як такий не гарантує запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. У зв'язку із цим, Група заявила про необхідність консолідації та зміцнення наявного правового режиму та підвищення його ефективності. Разом із тим, Група офіційно підтримала спільну російсько-китайську ініціативу у вигляді проекту договору, що був представлений у 2008 році. Ця ініціатива може створити, на думку групи делегацій, конструктивний внесок у роботу Конференції і бути гарною основою для дискусії в руслі прийняття міжнародного зобов'язуючого інструменту [128].

З боку Генеральної Асамблеї ООН шляхом резолюцій стабільно підтверджувалась важливість міжнародного співробітництва в розвитку верховенства права в космосі та згадувалась загроза можливої гонки озброєнь, у зв'язку з чим, рекомендувалось країнам, які мають великі космічні можливості, активно сприяти досягненню мети запобігання гонці озброєнь.

11 лютого 2013 року на КР було створено робочий орган (групу) під назвою «Запобігання гонці озброєнь у космічному просторі» з метою предметного і необмежувального обговорення всіх питань, пов'язаних з космічною гонкою озброєнь. Дану групу очолив Посол Казахстану Мухтар Тілеуберді. Так, на засіданнях КР продовжувались активно обговорювались питання космічної безпеки в цілому, в особливості – російсько-китайська ініціатива щодо міжнародної угоди [54].

У період з 2012 по 2013 рік Група урядових експертів ООН з питань прозорості та заходів зміцнення довіри у сфері космічної діяльності провела три сесії, під час яких обговорювалася велика кількість тем, серед яких особливе місце займала проблема, пов'язана із космічною гонкою озброєнь. Зазначалось, що багатьма державами розглядається вироблення заходів прозорості та зміцнення довіри як сходинок до переговорів щодо укладення угоди, яка б могла врегулювати гонку космічного озброєння. Група урядових експертів погодила набір змістовних заходів прозорості та зміцнення довіри для космічної діяльності та порекомендувала державам та міжнародним організаціям розглянути та впровадити їх на добровільній

основі. Крім того, Група проаналізувала численні пропозиції урядів та зміни в політичному та технологічному середовищі. Деякі держави через свої делегації навіть виявили готовність розпочати переговори щодо договору про запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Варто зазначити, що у роботі групи взяли участь експерти з 15 країн світу: Бразилії, Чилі, Китаю, Франції, Італії, Казахстану, Нігерії, Республіки Корея, Румунії, РФ (російський представник, Віктор Васильєв, очолював Групу), Південної Африки, Шрі-Ланки, України, Великобританії та США. Також UNIDIR (Інститут ООН з дослідження проблем роззброєння) надавав консультативну підтримку Групі. Це була не перша спроба проведення масштабного дослідження щодо застосування заходів зі зміцнення довіри у космічному просторі у рамках питання запобігання гонці озброєнь у космосі, результати якого можна було б реалізувати на практиці державам, що мають потужний космічний потенціал. Ще у 1990 році Генеральна Асамблея доручила Генеральному секретарю за допомогою групи урядових експертів провести дослідження застосування різних заходів зміцнення довіри в космічному просторі, у результаті чого був створений звіт комісії, який представили у 1993 році.

Так, повертаючись до теми вироблення нового дослідження із заходів прозорості та зміцнення довіри, остаточний звіт про роботу Групи після проведених трьох сесій був представлений Генеральній Асамблеї на її 68-й сесії [120]. Серед заходів, які рекомендувала Група урядових експертів були:

A. Обмін інформацією про політику у космічній сфері

- про принципи та цілі політики держави у космічній сфері;
- про основні військові витрати, пов'язані з космосом та різні види космічної діяльності, що мають відношення до забезпечення національної безпеки.

B. Обмін інформацією та направлення повідомлень про космічну діяльність

- про орбітальні параметри космічних об'єктів та можливі збіги орбіт;
- про природні небезпеки в космічному просторі;

- направлення повідомлень про плановані запуски космічних апаратів.

C. Повідомлення, що надсилаються з метою зменшення ризику

- повідомлення про плановані маневри, в результаті яких може виникнути загроза безпеці польоту інших космічних об'єктів;
- повідомлення про неконтрольоване повернення в атмосферу, пов'язане з великим ризиком, та відстеження такого повернення;
- повідомлення у разі надзвичайних ситуацій;
- повідомлення про навмисне руйнування об'єкта на орбіті.

D. Контакти та візити на космодроми та інші об'єкти

- добровільні ознайомчі візити;
- візити фахівців, включаючи візити на стартові майданчики, запрошення міжнародних спостерігачів на стартові майданчики, у центри управління польотом та інші функціональні об'єкти космічної інфраструктури;
- демонстрація ракетної та іншої космічної техніки [11].

Також Група взяла до уваги численні пропозиції урядів, а також політичні та технологічні розробки попередньої групи з 1993 року та розглянула низку окремих тем, пов'язаних із заходами, зокрема основними принципами та критеріями прозорості, оперативними заходами, консультативними механізмами та правовими заходами. На підтримку дослідження Групи урядових експертів з боку кількох держав та Європейського Союзу було наголошено на важливості заходів прозорості та зміцнення довіри, включаючи сприяння міжнародному співробітництву в дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях та необхідності запобігання розповсюдженню зброї у відкритому космосі. Невдовзі ЄС опублікувало свій п'ятий проєкт Міжнародного кодексу поведінки щодо космічної діяльності стосовно якого у 2014 році розпочались консультації. Також Генеральна Асамблея у своїй резолюції «Заходи прозорості та зміцнення довіри в космічній діяльності» поінформувала держави про необхідність розглянути та впровадити за допомогою

відповідних національних механізмів запропоновані заходи щодо прозорості та зміцнення довіри [24].

10 червня 2014 року на КР РФ спільно з Китаєм представила оновлений проєкт свого робочого документа «Договір про запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, загрозі або застосуванню сили проти космічних об'єктів». Дослідивши оновлену версію та порівнявши із попередньою, що була представлена у 2008 році, можна помітити, що попередні зауваження США щодо тексту проєкту угоди були частково враховані. На думку американської делегації, у проєкті 2014 року зберіглася низка фундаментальних вад:

Перевірка: немає цілісного режиму перевірки, який допомагав би контролювати/перевіряти дотримання обмеження на розміщення зброї у космосі. Не отримав би підтримки підхід, у якому положення щодо перевірки були б визначені лише через наступні переговори щодо «додаткового протоколу». Крім того, використовуючи сучасні технології та/або спільні заходи неможливо було б ефективно перевіряти дотримання угоди про заборону зброї космічного базування.

Охоплення: Як правило, договори з контролю над озброєннями, які забороняють розгортання того чи іншого класу зброї, також забороняють володіння такою зброєю, її випробування, виробництво та накопичення запасів, щоб запобігти швидкому відходу будь-якої країни від таких договорів. Російсько-китайський проєкт 2014 року не містить подібних заборон, і, таким чином, той чи інший його учасник міг би розвивати проривний потенціал космічної зброї, що легко розгортається.

Протисупутникова зброя наземного базування: Договір не торкається найсерйознішої загрози для космічних систем, а саме системи протисупутникової зброї наземного базування. Немає заборони на дослідження, розробки, випробування, виробництво, зберігання чи розгортання протисупутникової зброї наземного базування. Таким чином, такі можливості могли б використовуватися для заміщення та виконання функцій зброї космічного базування.

При аналізі російсько-китайської пропозиції США виділили кілька *режимів базування* противокосмічних систем, а саме: *космічне, наземне, морське та повітряне*

базування. Крім того, аналізувалась також і можливість застосування протиракетних систем космічного базування у рамках пропонованої угоди. Таким чином, *дослідження, розробка, виробництво, зберігання зброї* дозволено без обмежень для противокосмічних систем різних режимів базування та протиракетних систем космічного базування. Відповідно до проекту угоди, *випробування зброї* є забороненими проти власних космічних об'єктів країни для противокосмічних та протиракетних систем космічного базування, але дозволені для противокосмічних систем наземного, морського та повітряного базування. Разом із тим, *розгортання зброї* також заборонено для противокосмічних та протиракетних систем космічного базування, але не має будь-яких лімітів чи обмежень для противокосмічних систем наземного, морського та повітряного базування. В свою чергу, *операційне застосування зброї* заборонено проти космічних об'єктів іншої держави, якщо становить «застосування сили» або «загрозу силою», за винятком випадків, які передбачають право держави на самооборону.

В цілому якщо подивитися з боку практичного застосування протисупутникової зброї, згідно з тлумаченнями положень проекту договору 2014 року, проведене Китаєм 11 січня 2007 року випробування протисупутникової системи прямого запуску наземного базування проти його власного метеосупутника було б дозволено. До того ж, 23 липня 2014 року Китай провів неруйнівне випробування проти супутникової системи прямого запуску наземного базування, використавши таку ж ракету-перехоплювач, якою було знищено його власний супутник у 2007 році. Це випробування також було б дозволено відповідно до положень російсько-китайського проекту 2014 року.

Крім того, дана ініціатива не забороняла би випробування протисупутникової зброї наземного базування проти космічного об'єкта іншої держави також у тому випадку, коли випробування передбачає лише, наприклад, проліт у безпосередній близькості без фізичного впливу на космічний об'єкт-мішень (тобто неруйнівний перехоплення і без заподіяння шкоди або утворення космічного сміття), якщо тільки

це не буде тлумачитися як «загроза силою», спрямована проти іншої держави-учасниці договору [55].

4 грудня 2014 року Генеральна Асамблея ООН прийняла два проєкти резолюцій щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі.

Перший проєкт резолюції мав назву «Запобігання гонці озброєнь у космічному просторі» (резолюція 69/31) і вкотре закликала всі держави, зокрема ті, що мають великі космічні можливості, активно сприяти мирному використанню космосу, запобігати гонці озброєнь і утримуватися від дій, що суперечать цій меті. У результаті, 178 країн проголосували «за», «проти» жодної, двоє утрималися (Ізраїль, США). Варто додати, що попередні резолюції з даної теми також не отримували підтримки від зазначених країн.

У другому проєкті резолюції «Нерозміщення першими зброї в космосі» (резолюція 69/32) наголошено на важливості запобігання гонці озброєнь у космічному просторі та закликає до якнайшвидшого початку предметної роботи на основі оновленого проєкту договору, представленого Китаєм та РФ. У тексті резолюції зазначено також, що, хоча така угода ще не укладена, інші заходи можуть сприяти забезпеченню того, щоб зброя не була розміщена у відкритому космосі. Крім того, резолюція закликала всі держави, зокрема ті, які володіли космічним потенціалом, для розгляду можливості взяття на себе політичного зобов'язання, у разі необхідності, не бути першими, хто розгорне зброю в космічному просторі. 126 країн проголосували «за», 4 «проти» (Грузія, Ізраїль, Україна, США), 46 утрималися, включаючи країни, що є членами ЄС [85].

У зв'язку із тенденцією серед провідних космічних держав щодо дослідження, проєктування, випробовування та розгортання систем протиракетної оборони і протисупутникових технологій, зокрема випробування протисупутникової зброї, зростає загроза розміщення і розгортання озброєння у відкритому космосі. Як результат, це має всі шанси призвести до гонки озброєнь у космічному просторі, а також геополітичної напруженості і загрози міжнародній безпеці. Міжнародні інституції наполягають на тому, що багатосторонній договір із врегулювання цієї

проблеми є єдиним способом запобігти такій гонці озброєнь. На практиці, одними із механізмів, які покликані врегулювати питання розміщення озброєнь у космосі і інші суміжні із цим питання, залишаються перемовини щодо укладення міжнародного договору на Конференції з роззброєння, створення рекомендацій щодо заходів зміцнення довіри та інших питань та прийняття резолюцій у рамках Генеральної Асамблеї.

19 березня 2015 року Міжнародна жіноча ліга за мир і свободу (WILPF) виступила з заявою на неофіційному Форумі громадянського суспільства щодо космічного простору у рамках Конференції з роззброєння стосовно важливості активності громадянського суспільства у досягненні багатосторонньої космічної безпеки. Була висунута думка, що процес прийняття Міжнародного кодексу поведінки ЄС показав, що існує певна напруженість між державами з більш просунутими космічними програмами та новими космічними акторами, а тому необхідно, щоб усі держави, незалежно від космічної потужності, були рівними за столом перемовин та мали доступ до використання космосу у мирних цілях. Однак, крім держав, з'являються і нові зацікавлені сторони, що включають міжнародні організації, громадянське суспільство та корпорації. Участь таких зацікавлених сторін є особливим фактором для прогресу у роботі КР для вироблення заходів щодо збереження космічного простору для цивільного використання [203].

У той же час, поступово почала посилюватись роль установ ООН у наданні підтримки державам-членам у здійсненні заходів щодо забезпечення транспарентності та зміцнення довіри у космічній діяльності.

Так, 27-31 липня 2015 року ЄС та Управління ООН з питань роззброєння проводили багатосторонні переговори щодо Міжнародного кодексу поведінки у сфері космічної діяльності, де було обговорено принципи та імплементацію Міжнародного кодексу. У ході дискусії відбувся обмін думками щодо виконання заходів щодо забезпечення транспарентності та зміцнення довіри, а також можливої розробки багатостороннього кодексу поведінки. Державам-членам пропонувалося розглянути пропозицію щодо їх участі у спільному спонсоруванні додаткових інформаційно-

роз'яснювальних заходів на полях відповідних міжнародних конференцій, щоб залучити окремих фахівців відповідного профілю до участі в обговоренні питань забезпечення захищеності, безпеки та довгострокової стійкості.

Зі свого боку UNIDIR (Інститут ООН з дослідження проблем роззброєння) надавав підтримку державам-членам ООН, особливо тим з них, які тільки починали підкорювати космос, у створенні потенціалу та поглибленні розуміння проблем пов'язаних з космосом, проблем безпеки, щоб усі зацікавлені в космічній діяльності сторони могли взяти більш ефективну участь у багатосторонніх процесах та у діалозі з питання створення стабільного та стійкого режиму безпеки в космосі. Ключова роль у діяльності UNIDIR у сфері космічної безпеки належить його серії конференцій з питань безпеки у сфері космічної діяльності, що проводяться щорічно. Конференції пропонують форум для обговорень, на якому учасники мають можливість обмінюватися думками та обговорювати взаємні занепокоєння щодо досягнення більшого взаєморозуміння та консенсусу з питань, що впливають на результати здійснення ініціатив у галузі космічної безпеки та стабільності, а також займаються пошуком вирішення існуючих проблем [15].

4 квітня 2016 року РФ та Венесуела оприлюднили спільну заяву на КР, в якій заявили, що не будуть першими розгортати будь-який вид зброї у відкритому космосі. Країни підкреслили, що одним із пріоритетних завдань міжнародного співтовариства має бути укладення міжнародного договору, націленого на запобігання гонці озброєнь, а також на заборону розміщення та застосування зброї у космічному просторі. Крім того, обидві країни не будуть першими розміщувати в космічному просторі зброю будь-якого виду і докладуть усіх можливих зусиль, щоб запобігти перетворенню космічного простору на арену військової конфронтації та забезпечити безпеку космічної діяльності. У зв'язку із цим, у своїй заяві вони закликали держави, які мають космічний потенціал, наслідувати їх приклад. Також у 2019 році РФ та Пакистан оприлюднили таку саму заяву у рамках КР [56], [57].

16 червня 2017 року країни-члени ЄС оприлюднили заяву Робочій групі КР, в якій висловили пропозиції щодо багатосторонніх юридично обов'язкових та необов'язкових документів з космічної безпеки.

Заява мала на меті закликати всі держави до спільної роботи над виробленням загальних керівних принципів, таких як принципи відповідальної поведінки в космічному просторі, які могли б доповнити існуючі ініціативи. Такі принципи повинні бути розроблені таким чином, щоб вони були прийнятні для переважної більшості космічних держав. Натомість, глобальні принципи відповідальної поведінки повинні стосуватися всього спектру космічної діяльності та пов'язаних з нею проблем, таких як космічне сміття, управління космічним рухом, запобігання зіткненням і запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, і, отже, повинні служити довгостроковим цілям: посилювати міжнародне співробітництво в космосі, взаємно брати на себе зобов'язання щодо пом'якшення наслідків викидів сміття і невтручання в мирне освоєння і використання космічного простору, сприяти рівному доступу до космічного простору та підвищенню прозорості у веденні космічної діяльності. В особливості є необхідним розширення міжнародного співробітництва з метою встановлення узгоджених стандартів відповідальної поведінки в космічному просторі для збереження цілісності космічного середовища для всіх. Відтак, на думку ЄС, неюридично зобов'язуюча угода, укладена в рамках ООН, може стати способом просування у даному напрямку. ЄС підтримав у своїй заяві застереження щодо оновленого російсько-китайського проєкту та зазначив, що новий юридично обов'язковий документ має бути всеосяжним, точним і таким, що підлягає перевірці (верифікації). До того ж, ЄС заявив, що ініціатива «Нерозміщення першими зброї в космосі» не відповідає меті зміцнення довіри між державами, оскільки ініціативи, спрямовані на запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, мають сприяти зміцненню клімату взаємної довіри та прозорості між державами. Сама ідея «не бути першим, хто розмістить» є неоднозначною і може спонукати держави готуватися до того, щоб бути другими чи третіми. Більше того, ця ініціатива не вирішує складного питання визначення того, чим є така зброя в космічному просторі, що може легко

призвести до таких подій, де держава помилково оцінить, що інша держава розмістила зброю в космічному просторі.

Враховуючи вище викладене, варто розглядати поведінку в космічному просторі та його використання для подальших дискусій та ініціатив щодо запобігання перетворенню космосу на арену конфліктів, забезпечуючи при цьому довгострокову стійкість космічного середовища. Таким чином, ЄС, виходячи з подібних міркувань, закликав міжнародну спільноту підтримати ініціативи, спрямовані на розробку принципів відповідальної поведінки в космічному просторі, не виключаючи можливості того, що одного дня це може призвести до нових юридично обов'язкових норм [66].

У 2018 році сталася безпрецедентна подія, яка полягала у тому, що було прийнято чотири резолюції, які стосувалися космічної безпеки, проте США проголосували «проти» щодо всіх чотирьох. Цими резолюціями були: «Запобігання гонці озброєнь у космічному просторі», «Подальші практичні заходи щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі», «Нерозміщення першими зброї в космосі» та «Заходи прозорості та зміцнення довіри в космічному просторі». Багато хто це пов'язав із заявою президента США Дональда Трампа (2017-2021) про створення Космічних військ у березні 2018 року. Пол Мейєр, колишній посол Канади з питань роззброєння та вчений у галузі міжнародної безпеки, вважає, що хоч ці чотири резолюції не були юридично обов'язковими, але викладають політичні позиції держави, а отже, можуть розглядатися як заяви про політичні наміри. Щодо «Нерозміщення першими зброї в космосі» кілька країн розкритикували цю резолюцію за те, що вона не дає визначення «космічній зброї», а також за те, що, як дехто її інтерпретує, вона може спонукати держави розробляти космічну зброю, щоб зреагувати, якщо інша країна першою перетне червону лінію [123].

27 березня 2019 року відбулось успішне випробування протисупутникової зброї Індією у рамках місії Shakti («Сила»). Ціллю випробування був супутник Microsat-R на низькій навколосемній орбіті, в який влучила зброя з кінетичною енергією на висоті 283 кілометри. Індія офіційно підтвердила, що протисупутникова ракета,

використана під час випробування, була перехоплювачем (Prithvi Defence Vehicle Mark-II) для оборони від балістичних ракет і є частиною індійської програми захисту від балістичних ракет [39]. Пізніше того ж року, 25 та 26 липня, Індія провела свої перші імітаційні навчання з космічних боїв, які отримали назву «IndSpaceEx», якими керувало Оборонне космічне агентство (Defence Space Agency). За результатами цих навчань може бути проведена оцінка загроз і створення доктрини космічної війни [94]. Таким чином, Індія стала четвертою країною після США, РФ та Китаю з підтвердженими протисупутниковими можливостями. У такому статусі країна має розробити стратегічну космічну політику і доктрину, без яких неможливо буде змістити фокус з цивільного на військове використання космосу.

У 2019 році РФ оприлюднила на КР текст спільної заяви держав – учасниць СНД «Про підтримку практичних кроків щодо запобігання гонки озброєнь у космічному просторі», прийнятого міністрами закордонних справ держав – учасниць СНД 10 жовтня 2019 року. У заяві стверджувалось, що будучи єдиною на той час мірою транспарентності та довіри, що здійснюється з метою запобігання космічній гонці озброєнь, ініціатива з нерозміщення першими зброї у космосі стала суттєвим політичним фактором, що сприятиме зміцненню міжнародного миру, забезпеченню рівної та неподільної безпеки для всіх, а також підвищенню передбачуваності та стійкості діяльності держав з дослідження та використання космічного простору в мирних цілях. Разом із тим, було зазначено й те, що до укладення юридично зобов'язувальної угоди щодо запобігання розміщенню зброї у космічному просторі держави-учасниці СНД активно сприятимуть зусиллям міжнародного співтовариства щодо збереження космічного простору вільним від зброї. До того ж, важливим внеском у ці зусилля також має бути сприяння просуванню та глобалізації багатосторонньої ініціативи/політичного зобов'язання щодо нерозміщення першими зброї у космосі [58].

Наступного року відбулось багато подій стосовно тестування протисупутникової зброї. Так, у квітні 2020 року Росія випробувала перехоплювач – систему А-235 PL-19 Nudol, призначену для протисупутникових місій на низькій

навколоземній орбіті. Подібні тестування та випробовування протисупутникових ракет прямого перехоплення з боку РФ відбувалися також і вкінці року. Представники Космічного командування США зробили заяву, що російські космічні розробки становлять дедалі зростаючу загрозу інтересам США. До цього випробування був інцидент, який полягав у тому, що два російські супутники, Космос 2542 і Космос 2543, маневрували на близькій відстані від американського супутника. Потенційно, діяльність цих супутників має всі шанси бути загрозливою та подібною до тієї, яку можуть здійснювати супутники з характеристиками космічної зброї. Було заявлено також США й те, що невідомий об'єкт, можливо навіть протисупутникова зброя космічного базування, було виведено на орбіту із супутника Космос 2543, а відтак утворився ще один доказ зусиль РФ розробити зброю космічного базування та загрожувати роботі космічних апаратів США [104]. Трохи згодом, 15 листопада 2021 року РФ провела випробування протисупутникової зброї, знищивши власний супутник Космос 1408, який перебував на орбіті з 1982 року, та забруднивши на низькій навколоземній орбіті простір (щонайменше 1500 уламками). Це призвело до того, що сім членів екіпажу на борту Міжнародної космічної станції кілька разів закривалися у модулях станції, коли її орбіта перетиналася з уламками [157], [218].

18 квітня 2022 року адміністрація Байдена оголосила про односторонній мораторій на випробування протисупутникової зброї. Заява була опублікована у відповідь на російські випробування протисупутникових ракет прямого перехоплення проти супутника 15 листопада, у результаті яких було знищено один із власних супутників і утворено біля півтори тисячі уламків. Уламки, які були утворені під час тестування протисупутникової зброї, становитимуть небезпеку для супутників та інших космічних об'єктів протягом багатьох років, загрожуючи безпеці націй. Адміністрація Байдена закликала інші країни працювати разом над збереженням безпеки космосу та створенням сталого космічного середовища [71].

6 листопада 2020 року Перший комітет ГА ООН проголосував за ухвалення п'яти резолюцій щодо безпеки в космосі. До цієї п'ятірки входили такі резолюції: «Запобігання гонці озброєнь у космічному просторі», «Подальші практичні заходи

щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі», «Нерозміщення першими зброї в космосі», «Заходи прозорості та зміцнення довіри в космічному просторі», а також нова резолюція під назвою «Зменшення космічних загроз шляхом ухвалення норм, правил та принципів відповідальної поведінки». Нова резолюція вважалася її авторами більш актуальною, оскільки подальший розвиток норм і відповідальної поведінки в космосі є важливим компонентом у запобіганні гонці озброєнь у космосі [38].

Перед голосуванням за всі п'ять проєктів резолюцій, пов'язаних з аспектами роззброєння в космічному просторі, кілька делегацій виклали свою позицію, причому багато представників висловили рішучу підтримку діям, спрямованим на забезпечення того, щоб космос залишався вільним від зброї, а деякі висловили занепокоєння з приводу певних елементів, що містилися у кількох пропозиціях.

Серед тих, хто виступав проти проєкту резолюції «Нерозміщення першими зброї в космосі», був представник США, який також виступав від імені Великої Британії та Франції, заявив, що проголосує проти проєкту, оскільки РФ продовжує розробляти технології, які не відповідають її дипломатичній риторичі. Представник Німеччини, виступаючи від імені Європейського Союзу, сказав, що даний проєкт резолюції не зміг визначити, що таке зброя в космічному просторі, а тому це робить проєкт неефективним. Крім того, США проголосували проти чотирьох із цих резолюцій, проголосувавши лише за резолюцію про зменшення космічної загрози. Представник Китаю, чия делегація виступила співавтором даної резолюції, сказав, що всі держави-члени ООН повинні приділяти належну увагу цій резолюції, щоб космічний простір не став новим полем битви, зазначивши, що США визначили цю сферу як нову сферу для бойових дій.

До ухвалення резолюції про зменшення космічної загрози представник РФ висунув подання про те, що Перший комітет не має компетенції приймати резолюцію «Зменшення космічних загроз шляхом ухвалення норм, правил та принципів відповідальної поведінки», яка не має нічого спільного із запобіганням гонці озброєнь у космічному просторі. Більше того, робота Першого комітету не повинна

охоплювати такі питання, як космічне сміття, на думку РФ, оскільки ці питання найкраще вирішуватиме Четвертий комітет (Комітет зі спеціальних політичних питань і питань деколонізації). У результаті, це подання було відхилене на Комітеті, оскільки більшість проголосувала «проти» (102 учасники).

Варто згадати, що у зв'язку з пандемією COVID-19 і невирішеними організаційними проблемами в рамках Комісії з роззброєння (дорадчий орган, до повноважень якого входить розгляд і вироблення рекомендацій з різних питань у сфері роззброєння) її робоча група, якій було доручено підготувати рекомендації щодо практичної реалізації заходів прозорості і зміцнення довіри в космічній діяльності з метою запобігання гонці озброєнь, не мала змоги провести свою роботу.

Крім вирішення деяких питань щодо змістовного наповнення резолюцій та пояснення позицій країн щодо результатів голосування, на засіданні пролунало кілька заяв, зокрема, представник Німеччини, виступаючи від імені групи країн, заяв, що підхід РФ до відмови від розміщення першими зброї не зміцнює довіру до неї та не сприяє зміцненню довіри між державами. Також представником Канади було висловлено занепокоєння з приводу відсутності адекватного опису того, що є зброєю в космічному просторі, і зобов'язання утримуватися від розробки зброї, яка буде використовуватися в космосі.

Представник РФ, у свою чергу, розкритикував проєкт нової резолюції про зменшення космічних загроз, заявивши, що проєкт спрямований на руйнування фундаментальних концепцій запобігання гонці озброєнь у космічному просторі та є спробою переорієнтувати зусилля держав-членів ООН на розробку аморфних правил у цій сфері. До того ж, на думку РФ, низка західних делегацій намагалась дискредитувати зусилля країни щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Так, пролунала заява, що, на відміну від космічних доктрин Франції та США, РФ надає пріоритет зусиллям, спрямованим на запобігання перетворенню космічного простору на зброю [156].

Так, 7 грудня 2020 року ГА ООН прийняла тільки чотири резолюції з доповідей Першого комітету, а саме: резолюція 75/35 «Запобігання гонці озброєнь у космічному

просторі», 75/36 «Зменшення космічних загроз шляхом ухвалення норм, правил та принципів відповідальної поведінки», 75/37 «Нерозміщення першими зброї в космосі» і 75/69 «Заходи прозорості та зміцнення довіри в космічному просторі».

Нова резолюція про зменшення космічних загроз шляхом ухвалення норм, правил та принципів відповідальної поведінки мала на меті закликати всі держави, аби вони при розробці, плануванні та здійсненні своєї космічної діяльності, зберігати відданість дослідженню та використанню космічного простору в мирних цілях та утримуватися від здійснення діяльності, що суперечить їх зобов'язанням з міжнародного права, включаючи діяльність, яка могла б загрожувати здатності всіх держав вільно використовувати та досліджувати космічний простір.

Крім того, підкреслювалось і те, що утворення довговічного космічного сміття внаслідок навмисного знищення космічних систем підвищує ризик зіткнень на орбіті та ймовірність виникнення непорозумінь та прорахунків, які могли б призвести до конфлікту. Зусилля щодо запобігання гонці озброєнь та запобігання виникненню конфліктів у космічному просторі або їх розповсюдженню на нього повинні включати розгляд питання про використання всіх потенційних технологій та засобів як наземних, так і космічних. У зв'язку із цим, згадувалось, що використання таких технологій та засобів з метою, несумісних із завданнями збереження міжнародної стабільності та безпеки, у тому числі проти систем зв'язку операторів та користувачів та об'єктів наземної інфраструктури забезпечення космічних систем, може створити відчуття загроз та надати дестабілізуючий вплив на мир та безпеку на Землі, і що такі загрози вже існують у космічному просторі та на Землі.

Серед іншого, резолюція торкалась й проблеми у сфері ефективної перевірки можливостей космічних об'єктів, які можуть мати як цивільне, так і військове застосування, тлумачення їхньої поведінки чи визначення того, чи будуть такі системи використовуватися з метою, несумісною із завданням підтримки міжнародної безпеки та стабільності. Також дана резолюція могла б сприяти подальшому розгляду нових юридично зобов'язуючих документів щодо зменшення космічних загроз. Разом із тим, державам-членам КР рекомендувалося вивчити наявні

потенційні загрози та ризики безпеки космічних систем, у тому числі загрози та ризики, пов'язані з діями, діяльністю чи системами в космічному просторі або на Землі, визначити, які дії та діяльність можна було б вважати відповідальними, безвідповідальними або загрозливими, а також їх потенційним впливом на міжнародну безпеку, та поділитися своїми ідеями щодо подальшої розробки та здійснення норм, правил та принципів відповідальної поведінки та зменшення ризиків виникнення непорозумінь та прорахунків стосовно космічного простору [189]. На виконання даного положення у 2021 році держави-члени КР виклали свої думки та надали стислі виклади для їх включення до доповіді Генерального секретаря. Також було отримано відповіді від інших міжнародних та неурядових організацій [136]. До прикладу, Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) рекомендував державам визнати таке:

- застосування зброї в космосі може спричинити серйозні гуманітарні наслідки для цивільних осіб на Землі;
- захист, що надається нормами міжнародного гуманітарного права (МГП), які обмежують вибір засобів і методів ведення війни воюючими сторонами, поширюється і на космос, виходячи з розуміння, що визнання застосування МГП не узаконює розміщення в космосі зброї або ведення там військових дій і жодним чином не заохочує і не виправдовує застосування сили у космічному просторі.

Таким чином пропонувалось визнати те, що військові операції у космічному просторі не відбуваються у правовому вакуумі, а обмежуються існуючим правом, зокрема Договором про космос 1967 року, Статутом ООН та нормами МГП, включаючи заборони та обмеження на застосування конкретних видів зброї, засобів та методів ведення війни [173].

Загалом, доповідь Генерального секретаря ООН охопила широкий спектр питань, зокрема існуючі та потенційні загрози і ризики безпеки космічних систем, в тому числі загрози та ризики, пов'язаними з діями, діяльністю чи системами у космічному просторі або на Землі; характеристика дій та діяльності, які можна було

б вважати відповідальними, безвідповідальними чи загрозовими, та їх потенційний вплив на міжнародну безпеку; ідеї щодо подальшої розробки та здійснення норм, правил та принципів відповідальної поведінки та зменшення ризиків виникнення непорозумінь та прорахунків щодо космічного простору, тощо. Серед іншого, у доповіді зазначалось, що деякі держави описали загрози, що криються в національних законах і політиці інших держав. У зв'язку з цим низка держав розглядає військові доктрини, які відкривають шлях для потенційної «вепонізації» космічного простору як загрозові. Також загрозами для таких держав є оголошення космічного простору сферою ведення бойових дій іншими державами, що мають потужний космічний потенціал. Як можливу загрозу можна також розглядати неузгоджене прийняття національного законодавства, що фактично вводить нові правила використання космічного простору, за відсутності універсальної, закріпленої в міжнародних договорах, системи правил. Разом із тим, нормативно-правова база, що регламентує використання космічного простору, недостатньо розвинена для того, щоб запобігти ризикам, включаючи будь-які гонки озброєнь, або захистити людство від їх небажаних наслідків. Щодо цього питання, у доповіді зазначається, що можливі вирішення проблеми безпеки космічного простору можуть включати поєднання юридично зобов'язувальних і добровільних норм, правил і принципів [12].

Вже наприкінці 2021 року резолюцією 76/231 щодо зменшення космічних загроз було постановлено скликати робочу групу відкритого складу (РГВС), яка мала розпочати роботу у 2022 році, з метою: аналізу існуючих міжнародно-правових та інших нормативних рамкових документів щодо загроз, що виникають внаслідок поведінки держав стосовно космічного простору; розгляду поточних та майбутніх загроз для космічних систем з боку держав, а також діяльність, дії та бездіяльність, які можуть бути розцінені як безвідповідальні; винесення рекомендацій щодо можливих норм, правил і принципів відповідальної поведінки у зв'язку з загрозами для космічних систем з боку держав, включаючи питання про те, із врахуванням обставин, як вони сприятимуть проведенню переговорів щодо юридично

зобов'язувальних документів, у тому числі щодо запобігання перегонам озброєнь у космічному просторі.

Крім того, ця робоча група повинна працювати на основі консенсусу, а на її сесіях мають право брати участь представники міжурядових організацій та інших структур, які отримали постійне запрошення брати участь у роботі Асамблеї як спостерігачі, а також організації та органи ООН та представники інших міжнародних організацій, комерційних структур та громадянського суспільства, зокрема Голова робочої групи може також проводити міжсесійні консультативні наради з зацікавленими сторонами для обміну думками з питань, що належать до мандату РГВС [190].

У зв'язку із даною резолюцією, кількома міжнародними організаціями та науковими інституціями та їх представниками було надано попередні рекомендації щодо зменшення космічних загроз, зокрема МКЧХ висловився, що гуманітарні міркування повинні бути наріжним каменем будь-якої дискусії щодо нормативного розвитку, а також необхідно зосередитися на заходах з мінімізації ризику заподіяння шкоди цивільному населенню від загроз космічним системам, які можуть бути реалізовані у мирний час. Також з цього приводу МКЧХ було надано кілька рекомендацій:

Рекомендація 1: Держави не повинні проводити або підтримувати будь-яку військову операцію або іншу діяльність, спрямовану або передбачувану з метою порушити, пошкодити, знищити або вивести з ладу космічні системи, необхідні для надання основних цивільних послуг, а також для захисту і функціонування осіб і об'єктів, що в особливості охороняються міжнародним правом.

Рекомендація 2: Коли це можливо, держави повинні відокремити військове використання космічних систем (включаючи супутники, лінії зв'язку і наземні станції) від їх цивільного використання, особливо щодо систем, необхідних для надання основних цивільних послуг, тощо.

Рекомендація 3: Держави повинні ідентифікувати, реєструвати, маркувати, оголошувати та/або іншим чином вказувати ті космічні системи, що знаходяться під

їхньою юрисдикцією або контролем, які повинні бути захищені від наслідків військових космічних операцій.

Рекомендація 4: Держави не повинні розробляти, випробовувати або використовувати кінетичні засоби протидії у космічному просторі або проводити інші шкідливі операції проти космічних систем, які призначені або передбачаються для створення космічного сміття.

Рекомендація 5: Держави повинні співпрацювати для підвищення стійкості супутникових служб для надання гуманітарної допомоги та реагування на надзвичайні ситуації під час збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій[126].

UNIDIR висловився, зі свого боку, що норми, правила та принципи можуть бути корисним інструментом для досягнення та підтримки цілей запобігання гонці космічних озброєнь. Проте і вони також мають обмеження, які не зможуть повністю вирішити велике коло питань космічної безпеки. Так, жоден механізм чи ініціатива не зможуть поодиночі забезпечити космічну безпеку, а тому потрібен комплекс інструментів, що зможуть доповнювати та зміцнювати один одного. Крім того, космічна діяльність постійно розвивається і інструменти для вирішення проблем космічної безпеки повинні розвиватися паралельно.

У цьому ключі важливо відмітити, що державам також слід мати на увазі, що інструменти та механізми, які є юридично зобов'язуючими та які не мають такої юридичної сили, можуть доповнювати та посилювати один одного. У цьому сенсі для встановлення нових норм, правил і принципів державам слід спиратися на існуючі механізми, такі як Договір про космос, оскільки це буде корисним для зміцнення основ, що діють в даний час, а також допоможе у формуванні серед членів міжнародного співтовариства загального розуміння з питань, що стосуються космічної безпеки. Зрештою, як зазначається у доповіді UNIDIR щодо ролі норм, правил і принципів, їх ефективність залежить від готовності учасників космічної діяльності, в особливості держав, дотримуватися їх, а також готовності всіх суб'єктів,

які отримують вигоду від використання космічних засобів та технологій, засуджувати недотримання, якщо воно має місце [23].

Інститут Такшашіла (Takshashila Institution), що є незалежним центром досліджень та освіти в галузі державної політики, підкреслив у своїй доповіді те, що завдання, яке стоїть перед державами наразі, полягає в тому, щоб перетворити заснований на нормах мораторій на тестування протисупутникового озброєння в юридично обов'язковий інструмент. Це пов'язано із тим, що, відповідно до зусиль щодо зменшення космічної загрози за допомогою норм, правил і відповідальної поведінки, заборона на випробування таких видів зброї не має обов'язкової сили, а також не містить жодних положень, які б обмежували розвиток і розгортання противокосмічних можливостей. Крім того, оскільки немає положень для перевірки навмисного утворення космічного сміття або моніторингу близьких зближень, держави також повинні виступати за більший обмін даними щодо космічної обстановки [22].

Міжнародний інститут стратегічних досліджень – науково-аналітичний центром з воєнно-політичних конфліктів, представив звіт, що містив рекомендації щодо подальшої роботи з підтримки розробки норм, правил і принципів відповідальної поведінки в космосі, включаючи розробку глосарію термінів, узгодження загальної мети правил і норм, покращення сповіщення та реєстрації космічних об'єктів, розвиток національних центрів космічних операцій та глобальної космічної ситуаційної обізнаності, а також реорганізацію та раціоналізацію управління космосом [21].

Також Робоча група з космічної безпеки Інституту космічного простору подала доповідь щодо некінетичної протисупутникової зброї та висловила сподівання, що досягнення багатосторонньої заборони на випробування кінетичних протисупутникових озброєнь може стати одним із результатів роботи РГВС щодо зменшення космічних загроз. Разом із тим, не слід ігнорувати і питання некінетичних озброєнь даного типу, оскільки вони охоплюють цілий ряд систем, які здатні порушувати, погіршувати або руйнувати нормальне функціонування космічного

об'єкта. Ці ефекти можуть бути досягнуті шляхом застосування кількох фізичних явищ, включаючи спрямовану енергію (наприклад, лазери та електромагнітні імпульси), перешкоди радіочастотного спектру (наприклад, глушіння та спуфінг), кібероперації, спрямовані на космічні об'єкти або їхню наземну інфраструктуру, а також некінетичне захоплення або маніпуляції через інший космічний об'єкт. Крім того, некінетичні типи протисупутникової зброї можуть бути використані з більшою ймовірністю через їх різноманітність, доступність для ширшого кола, тощо. Така комбінація факторів підвищує ризики непорозуміння і відповідну перспективу ескалації, особливо під час криз, а тому необхідно вирішувати такі проблеми досить швидко, щоб зменшити майбутні ризики [20].

На основі обговорень, які у 2022 та 2023 роках провела РГВС щодо зменшення космічних загроз шляхом прийняття норм, правил та принципів відповідальної поведінки (заснована Генеральною Асамблеєю у її резолюції 76/231), та дискусій, які разом із представленими Асамблеєю робочими документами та матеріалами є вкладом у забезпечення космічної безпеки та запобігання гонці озброєнь у космічному просторі, 4 грудня 2023 року було прийнято нову резолюцію 78/20 з даного питання. Також було вирішено створити нову робочу групу відкритого складу, яка спиратиметься на роботу, виконану РГВС 2022-2023 років та іншими відповідними органами, включаючи Групу урядових експертів, засновану резолюцією 77/250 Асамблеї, та на існуючу міжнародно-правову базу, включаючи принципи міжнародного права, для подальшого розвитку концепції та винесення рекомендацій щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі шляхом розробки норм, правил та принципів відповідальної поведінки, у тому числі, але не виключно, у наступних областях: а) навмисне пошкодження та знищення космічних систем; б) загрози безпечній експлуатації космічних об'єктів; с) операції зі зближення та зустрічі, які могли б посилити ризик виникнення непорозуміння та прорахунку; d) захист космічних послуг, які мають життєво важливе значення для цивільного населення, а також послуг, які забезпечують підтримку гуманітарних операцій; e)

інші заходи, зокрема й такі, які могли б зменшити ризик ненавмисної ескалації та конфлікту.

Крім того, резолюція наголошує на важливості розгляду питання про те, яким чином можна було б відстежувати та перевіряти дотримання норм, правил та принципів відповідальної поведінки, у тому числі шляхом сприяння нарощуванню потенціалу, співробітництва в області стеження за обстановкою в космосі та можливого створення механізму міждержавної координації та консультацій з питань, що стосуються космічної безпеки, і про те, як вони могли б сприяти проведенню переговорів щодо юридично зобов'язуючих документів, у тому числі про запобігання гонці озброєнь у космічному просторі [192].

У березні 2021 року Франція провела свої перші військові космічні навчання. Місія під кодовою назвою «AsterX» стала першою військово-космічною операцією, проведеною в Європі, і була розроблена для французької оборони від протисупутникової зброї та інших явищ. Випробування було проведено ВПС Франції спільно з Космічним командуванням і було інтерпретовано як частина політики держави (у 2019 році було створено французьке Космічне командування і новий вид збройних сил – повітряно-космічні сили). Отже, починаючи з 2021 року згадана місія проводиться кожен рік та використовує моделювання космічного середовища для створення подій, близьких до реальних, наприклад, у рамках «AsterX 2024» планується розвинути оперативну культуру, необхідну для координації космічних операцій з партнерами в умовах реальної загрози. Важливим для цієї місії на даний період є навчання усіх підрозділів Французького космічного командування працювати у сферах кібервійни, навігаційної війни, орбітальної війни, інформаційної війни, тощо. Такі навчання ставлять перед собою завдання навчити протидії протисупутниковій та противоракетній зброї, відпрацювання тактик та технологій захисту супутників від ракетних атак; освоєння специфічних космічних маневрів та опанування навичок маневрування для ухилення від загроз та виконання складних завдань; вивчення застосування та захисту від зброї спрямованої енергії; Навчання захисту супутників та їх мереж від кібератак та розвиток навичок для їх

відображення; відпрацювання підтримки бойових дій на землі, морі та повітрі з космосу навіть в умовах, ускладнених кібератакою. [127], [103].

На Брюссельському саміті 2021 року члени Альянсу погодилися, що атаки, спрямовані в космос, з космосу чи всередині нього представляють очевидний виклик безпеці Альянсу, вплив якого може загрожувати національному та євроатлантичному процвітанню, безпеці та стабільності, і може бути такими ж шкідливим для суспільства, як і напад із застосуванням звичайних озброєнь. На думку держав-членів НАТО, такі напади можуть призвести до застосування статті 5, яка встановлює принцип колективної оборони. Рішення щодо того, коли такі атаки чи напади призведуть до застосування статті 5, прийматиметься Північноатлантичною радою в кожному конкретному випадку.

У 2022 році НАТО опублікувала власну космічну політику, у якій, серед іншого, зазначено, що даний військово-політичний альянс слугує форумом для політико-військових консультацій та обміну інформацією щодо відповідних космічних подій у сфері стримування і оборони, з метою інформування Альянсу про ситуаційну обізнаність, прийняття рішень, готовність і управління станом справ в усьому спектрі конфліктів. Такі консультації можуть охоплювати загрози, виклики, вразливості та можливості, а також враховувати розвиток правових та поведінкових норм в інших форумах. Крім того, зазначались і сфери застосування космічного простору для проведення місій та операцій НАТО: розвідка, спостереження і рекогносцировка, космічний моніторинг атмосферного, океанічного і космічного середовища, супутниковий зв'язок, позиціонування, навігація, тощо [116].

У вересні 2022 року США готувались представити резолюцію Першому комітету ООН на 77-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, в якій закликають країни взяти на себе зобов'язання не проводити руйнівні випробування протисупутникових ракет прямого перехоплення, оскільки такі випробування можуть підірвати міжнародний мир і безпеку, а також є загрозою для космічного середовища і для здатності всіх країн досліджувати і використовувати космічний простір в мирних цілях. Резолюція покликана продемонструвати прихильність США розробці заходів

прозорості та зміцнення довіри, а також норм відповідальної поведінки щодо космічної діяльності, що в кінцевому підсумку може призвести до переговорів щодо юридично обов'язкової угоди, яка б обмежувала випробування протисупутникових ракет [130]. Дана резолюція була ухвалена Генеральною Асамблеєю 7 грудня 2022 року під назвою 77/41 «Випробування протисупутникових ракет прямого перехоплення» (155 – «за», 9 – «проти», 9 – «утрималися», а 20 не голосували). Резолюція закликала всі держави взяти на себе зобов'язання не проводити випробувань протисупутникових ракет прямого перехоплення, а також вважає прийняття такого зобов'язання невідкладним початковим заходом, спрямованим на запобігання шкоді космічному середовищу та сприянню розробці подальших заходів щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Разом із тим, підкреслювалась необхідність продовжувати обговорення в відповідних інституціях і визначити та розробити подальші практичні кроки, які можна було б зробити, щоб створити умови для зменшення ризику, запобігання конфліктам та космічним перегонам озброєнь у космічному просторі. Такі кроки могли б включати, зокрема, вжиття заходів прозорості та зміцнення довіри та запровадження додаткових мораторіїв, які могли б сприяти розробці юридично зобов'язувальних документів щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі у всіх її аспектах [191].

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну, однією з відчутних змін у роботі над запобіганням гонці озброєнь у космічному просторі стала зростаюча недовіра до російської ініціативи – серії резолюцій ГА ООН під назвою «Нерозміщення першими зброї в космосі». Так, на 46-му пленарному засіданні ГА ООН 7 грудня 2022 року було представлено проєкт резолюції «Нерозміщення першими зброї в космосі», за який в цілому проголосували з таким результатом: 112 – «за», 50 – «проти» та 4 – «утримались» [86].

Варто додати, що 26 жовтня 2022 року на 22-й пленарній зустрічі 77-ої сесії ГА ООН українська сторона заявила, що РФ використовувала космічні військові технології для досягнення своєї мети – знищення України. Їх космічна програма перетворилася з мирної на агресивну, а її поведінка суперечить міжнародним нормам

мирного освоєння космосу. Таким чином, стратегії та дії РФ загрожують людству та довгостроковій безпеці [202]. Крім того, ще у 2016 році Україна відмовилась голосувати за чергову резолюцію «Нерозміщення першими зброї в космосі» авторства РФ, оскільки вона не викликала довіри. Було заявлено, що поданий РФ проект даної резолюції є усього лише резервуванням їхнього місця в космічній гонці озброєнь на майбутнє, і, якщо порушення юридично обов'язкових договорів не є проблемою для РФ, порушення її власної резолюції також може бути легко виконано[81].

Цілком зрозуміло, що бути з однієї сторони прихильником мети збереження космосу вільним від зброї та забезпечення його подальшого використання виключно в мирних цілях, при цьому, з іншої сторони, мати статус держави-агресора та порушника міжнародного права, накладає відбиток недовіри щодо ініціатив та превентивних заходів у питаннях мілітаризації космосу [217].

Також, у зв'язку із тенденцією до розробки протисупутникової зброї космічного базування, США готували на початку 2024 року резолюцію Ради Безпеки ООН, яка б застерігала від розміщення ядерної зброї в космосі. Це пов'язували із наявністю потенційних планів та можливістю виведення Росією боеголовки на орбіту, оскільки навіть випадковий вибух може пошкодити або знищити супутники та вивести з ладу зв'язок на Землі [32]. Як наслідок, у березні 2024 року США та Японія спільно ініціювали резолюцію РБ ООН, яка закликала всі держави утриматися від розміщення та розробки ядерної зброї у космічному просторі, фактично підтверджуючи та оновлюючи зобов'язання за Договором про космос 1967 року. Представники США на засіданні РБ наголосили, що «будь-яке розміщення ядерної зброї на орбіті Землі буде безпрецедентним, небезпечним та неприйнятним». Ця заява не була випадковою, а радше стала відповіддю на повідомлення про розробку РФ протисупутникової зброї. Російська сторона, своєю чергою, стверджувала, що ці системи подібні до тих, які вже перебувають на озброєнні США.

РФ відреагувала на запропоновану резолюцію, заявивши, що не має наміру вести переговори зі США щодо двостороннього контролю над озброєннями, навіть

без попередніх умов. Зокрема, було наголошено, що будь-який діалог можливий лише за умови перегляду США та НАТО їхньої «антиросійської політики» та готовності до всебічного обговорення. Таким чином, Росія фактично пов'язала питання контролю над озброєннями в космосі із західною позицією щодо її військової агресії проти України. Аналітики вважають, що за таких обставин досягнення суттєвого прогресу у сфері запобігання розповсюдженню ядерної зброї в космічному просторі є вкрай мало ймовірним [234].

2.2. Практика використання космічних технологій, що мають подвійне призначення: міжнародно-правовий аспект

У наш час супутники стали невід'ємною частиною глобального суспільства. Вони обслуговують різні потреби: від телекомунікацій до глобальних навігаційних систем, використовуючись як у комерційних, так і в наукових цілях. Однак, супутники мають також військові застосування. З часів холодної війни військові супутники використовувалися для створення безпечних каналів зв'язку, координації військових операцій, а також для наведення ракет, із цією задачею, наприклад, може впоратися глобальна система позиціонування (GPS).

Крім традиційних військових функцій, супутники виконують завдання в галузі розвідки, спостереження та рекогносцування (Intelligence, Surveillance, Reconnaissance). Супутники спостереження за Землею здатні відстежувати переміщення військ і техніки, космічні радари – слідкувати за літаками та військовими суднами, а супутники для вивчення рентгенівського випромінювання та сонячної активності, такі як серія супутників SOLRAD, здатні перехоплювати радіохвилі. Вони використовуються не тільки для виявлення ядерних вибухів і раннього попередження про ракетні удари, а й для збору інших важливих даних.

Цивільні супутники також є цінним джерелом інформації для військових. Метеорологічні супутники надають дані про погодні умови, необхідні для проведення військових операцій з мінімальним ризиком. Крім того, наукові та комерційні

супутники можуть продавати свої дані збройним силам, таким чином надаючи їм цінну інформацію без прямого військового контролю.

Попри все це, супутники не використовуються як збройові платформи, що відповідає міжнародному консенсусу проти мілітаризації космічного простору. Як відомо, Договір про космос 1967 року забороняє розміщення зброї масового знищення у космосі та будівництво військових об'єктів, але він не регулює використання супутників як непрямих інструментів ведення війни. Відтак, на думку багатьох вчених різних галузей, дотичних до освоєння космосу, будь-які спроби регулювання повинні враховувати подвійний характер використання супутникових технологій.

Аналогічна проблема виникає з іншими космічними технологіями, зокрема з ракетами-носіями. Ті ж ракети, які використовуються для запуску супутників у космос, можуть нести ядерну боеголовку або інші військові засоби. Для контролю над поширенням цієї технології було створено Режим контролю за ракетними технологіями (Missile Technology Control Regime) у 1987 році. Хоча цей Режим має значні обмеження, оскільки це неофіційна угода, що не є юридично зобов'язуючою. Метою цієї угоди є переконати країни без космічних можливостей утриматися від продажу технологій для виробництва ракет військового призначення.

Таким чином, регулювання використання супутників у військових цілях залишається складним питанням. Інтеграція подвійного призначення супутникових даних у сучасні військові доктрини вимагає зваженого підходу до міжнародного законодавства та угод.

Так, міжнародне регулювання супутникових технологій у військовій сфері є складним завданням через їх подвійне призначення, адже супутники можуть використовуватися як у мирних, так і у військових цілях, що створює певні виклики. Основною перешкодою є непряме використання супутників у військових конфліктах, що потребує комплексного підходу до вирішення.

Дослідники пропонують різні підходи та шляхи вирішення, наприклад, Даніло делле Фаве вважає, що одним із можливих рішень є створення міжнародного органу

під егідою ООН, аналогічного Міжнародному агентству з атомної енергії, який би займався питаннями використання супутників у військових цілях. У поєднанні з міжнародним договором, така інституція могла би регулювати використання супутників під час конфліктів та передбачати кримінальну відповідальність за воєнні злочини та порушення прав людини [70].

Оскільки неможливо повністю заборонити державам використовувати супутники у військових цілях без їхньої згоди, необхідно працювати на кількох рівнях. Наприклад, якщо держава вирішить «засліпити» супротивника, вона може націлити свої зусилля на його супутники. Використання протисупутникової зброї може завдати шкоди і іншим супутникам, які належать нейтральним державам. Тому першим кроком може стати розробка м'яких правових норм та принципів, що забороняють знищення супутників через потенційну шкоду від космічного сміття. Прийняття такого принципу може полегшити подальше розширення захисту супутників на інші форми некінетичних атак.

На інституційному рівні досягнення консенсусу щодо заборони націлювання на супутники може відбуватися поетапно. Окрім цього, враховуючи зростаючу роль приватних компаній у космічній діяльності, важливо переконати їх уникати співпраці з державами, які можуть використовувати супутникові дані для воєнних злочинів або інших порушень гуманітарного права. Можна спиратися на існуючий консенсус щодо кримінальної відповідальності співучасників міжнародних злочинів, що зможе стримувати компанії від ведення бізнесу з такими державами.

Це також може знизити моральний ризик з боку приватних суб'єктів, які усвідомлюватимуть можливість притягнення до відповідальності. Чим швидше буде досягнуто консенсусу щодо немирного використання супутників, тим краще для всіх країн і для мирного ведення космічної діяльності. Важливо діяти на випередження, розробляючи чіткі та ефективні міжнародні регуляції, що відповідатимуть викликам сучасного технологічного середовища [70].

Як вже було зазначено, супутники та інші космічні технології набувають все більшого значення для світової економіки та військових операцій, а їх характер

подвійного призначення означає, що вони можуть використовуватися як у цивільних, так і у військових цілях, включаючи протисупутникову зброю. Сукупно це породжує велику кількість стратегічних та юридичних питань.

З одного боку, ризик збройних нападів на цивільну інфраструктуру теоретично виключає більшість атак протисупутникової зброї відповідно до права збройних конфліктів. Однак, на практиці багато держав не тільки розгортають явні військові сили та протисупутникові види озброєння (як кінетичні, так і некінетичні), але й реалізують цивільні програми з розробки та впровадження нових технологій, використання яких може співпадати з військовими цілями. Приклади таких технологій включають нові космічні можливості для здійснення ремонту на орбіті, дозаправки або управління сміттям (наприклад, шляхом примусового сходження з орбіти), які можуть бути перепрофільовані для провокування зіткнень або інших перешкод для космічних об'єктів.

Ця комплексна проблематика стосовно подвійного призначення супутників може суттєво вплинути на космічну безпеку, стратегічну стабільність, а також на оборону та захист цивільного населення на Землі. Це також створює ряд викликів з міжнародно-правової точки зору, включаючи контроль над озброєннями, нерозповсюдження та заохочення відповідальної поведінки в космосі.

Міжнародне співтовариство має розробити чіткі та ефективні регулятивні рамки для управління цими технологіями. Це може включати створення спеціалізованих міжнародних організацій під егідою ООН, які б контролювали загальною використання супутників та інших космічних технологій подвійного призначення. Спільні зусилля можуть допомогти забезпечити те, щоб космос залишався мирним і стабільним середовищем для освоєння всіма країнами. Відтак, тільки через міжнародне співробітництво та взаєморозуміння можна досягти стійкого та мирного використання космосу [115].

Підсумовуючи вищевикладене, можна навести п'ять актуальних прикладів космічних технологій подвійного призначення:

1. Супутникові знімки: Супутники спостереження за Землею застосовуються для прогнозування погоди, моніторингу стихійних лих та екологічних досліджень. Водночас вони можуть використовуватися для військової розвідки, збору інформації про супротивника та моніторингу військових операцій.

2. Глобальні навігаційні супутникові системи (GNSS): Системи, такі як GPS (США), ГЛОНАСС (РФ), Galileo (ЄС) та BeiDou (Китай), надають точні дані про місцезнаходження і час для навігації, сільського господарства та боротьби зі стихійними лихами. Також їх використовують у військових цілях для наведення ракет, відстеження цілей і військової навігації.

3. Супутниковий зв'язок (SATCOM): Супутники зв'язку застосовуються для телемовлення, підключення до Інтернету та екстрених служб зв'язку. Проте, їх також можна використовувати для забезпечення безпечного зв'язку, командування та контролю, а також для збору розвідувальної інформації у військових операціях.

4. Космічні ракети-носії: Ракети, призначені для виведення супутників на орбіту з метою наукових досліджень, телекомунікацій і спостереження за Землею, можуть також використовуватися для запуску військових супутників для систем спостереження, розвідки та раннього попередження. Деякі ракети-носії можна адаптувати для доставки зброї, наприклад, міжконтинентальних балістичних ракет (МБР).

5. Технологія дистанційного зондування: Технології, такі як радар із синтезованою апертурою (SAR) і мультиспектральна візуалізація, використовуються у сільському господарстві, лісовому господарстві та геології. Водночас їх можна застосовувати для військових цілей, зокрема для виявлення і моніторингу військових об'єктів, відстеження пересування супротивника і оцінки бойових пошкоджень.

Дані приклади висвітлюють складність регулювання космічних технологій подвійного призначення, а тому є необхідним знайти баланс між стимулюванням наукового та технологічного прогресу і забезпеченням міжнародної безпеки. Контроль над космічними технологіями подвійного призначення є критично важливим для збереження балансу між сприянням мирному використанню космосу

та запобіганням їх можливого військового застосуванню, яке може становити загрозу безпеці. Різні країни та міжнародні організації запровадили правила і політику експортного контролю для управління передачею технологій подвійного призначення. Таким чином, технології подвійного призначення впливають також і на космічну економіку.

До прикладу, у США діє комплексна система експортного контролю, яка регулює передачу космічних технологій подвійного призначення. Основні нормативні акти та агентства, залучені до цього процесу, включають:

1. Регламент управління експортом (EAR): керується Бюро промисловості та безпеки (BIS) Міністерства торгівлі, Регламент регулює експорт і реекспорт товарів, технологій і програмного забезпечення подвійного використання. Торгово-контрольний список (CCL) у межах Регламенту визначає конкретні товари, що підлягають експортному контролю, включаючи певні космічні технології.

2. Правила міжнародної торгівлі зброєю (ITAR): під керівництвом Директорату з контролю за торгівлею оборонною продукцією (DDTC) Державного департаменту США, Правила контролюють експорт і реекспорт оборонних товарів, послуг і пов'язаних технічних даних, зазначених у списку США щодо боєприпасів (USML). Деякі космічні технології, особливо ті, що мають безпосереднє військове застосування, віднесені до категорії оборонних виробів відповідно до Правил.

3. Режим контролю за ракетними технологіями (MTCR): США є членами Режиму контролю, добровільного міжнародного партнерства, спрямованого на запобігання розповсюдженню технологій ракет і безпілотних літальних апаратів, здатних нести корисний вантаж вагою 500 кілограмів на відстань щонайменше 300 кілометрів. Деякі космічні технології подвійного призначення підпадають під дію рекомендацій Режиму контролю, які США впроваджують через Регламент управління експортом та Правила міжнародної торгівлі зброєю.

В Європі контроль над космічними технологіями подвійного призначення здійснюється як на рівні ЄС, так і на рівні окремих держав-членів. Основні правила і політики включають:

1. Регламент ЄС про товари подвійного використання: ЄС встановив загальні рамки для контролю за експортом, транзитом і посередництвом товарів подвійного використання за допомогою Регламенту подвійного використання. Ця постанова містить перелік контрольованих товарів, включаючи космічні технології, і вимагає від експортерів отримати ліцензії на передачу контрольованих товарів. ЄС періодично оновлює список відповідно до міжнародних угод, таких як Вассенаарська угода та Режим контролю за ракетними технологіями.

2. Національні системи контролю за експортом: окремі країни-члени ЄС мають власні системи контролю за експортом для впровадження та виконання Регламенту ЄС про товари подвійного використання. Ці системи зазвичай включають національні органи ліцензування, які надають або відмовляють у видачі ліцензій на експорт контрольованих товарів подвійного використання, включаючи космічні технології. У деяких випадках країни-члени можуть підтримувати додаткові національні контрольні списки або суворіші правила.

3. Вассенаарська угода: багато європейських країн, у тому числі країни-члени ЄС, є учасниками Вассенаарської угоди, міжнародного режиму експортного контролю, спрямованого на сприяння прозорості та відповідальності при передачі звичайних озброєнь і товарів і технологій подвійного використання. Вассенаарська угода підтримує перелік контрольованих товарів, який включає деякі космічні технології подвійного призначення, і держави-учасниці здійснюють цей контроль через свої національні системи експортного контролю [76].

Так, контроль над космічними технологіями подвійного призначення є важливим компонентом міжнародної безпеки і стабільності, який вимагає тісної співпраці та узгодження між країнами.

Технології подвійного призначення, здатні обслуговувати як цивільні, так і військові потреби, можуть сприяти збільшенню інвестицій з боку державного і приватного секторів. Держави можуть виділяти більше фінансування на розробку передових технологій задля стратегічних переваг. Водночас приватні компанії можуть використовувати ці інновації для задоволення широкого спектру потреб, що

створює додаткові стимули для інвестування в космічну галузь. Крім того, дані технології можуть сприяти розширенню ринку космічних продуктів і послуг, задовольняючи потреби ширшої аудиторії. Цивільні програми, такі як супутниковий зв'язок, навігація та спостереження Землі, відкривають нові можливості для бізнесу та створюють додаткові джерела доходу для космічної галузі.

Разом із тим, подвійний характер деяких космічних технологій ускладнює міжнародну торгівлю та співпрацю через наявність суворих правил експортного контролю. Компанії у космічному секторі можуть зіштовхнутися з додатковими вимогами щодо ліцензування та дотримання нормативних актів, що уповільнює передачу технологій, підвищує витрати та створює бар'єри для входу на ринок нових учасників.

Виходячи із зазначеного, можливе військове застосування космічних технологій подвійного призначення викликає занепокоєння щодо безпеки серед держав, що призводить до підвищеної уваги до питань космічної безпеки та потенційного озброєння космічного простору. Це може стимулювати конкурентне середовище та гонку озброєнь у космосі, що вплине на загальну стабільність космічної економіки. З іншої сторони, природа подвійного використання космічних технологій сприяє співпраці між цивільними та військовими організаціями, що може призвести до значних технологічних досягнень, корисних для обох секторів. Однак це також може створювати напруженість і недовіру між міжнародними партнерами, що ускладнює співпрацю та обмін інформацією.

Таким чином, можна стверджувати, що подвійний характер космічних технологій значно впливає на космічну економіку, створюючи нові можливості для інвестицій, розширення ринку та інновацій, водночас породжуючи виклики, пов'язані з експортним контролем, питаннями безпеки та міжнародним співробітництвом. Для політиків і зацікавлених сторін у цій галузі важливо знайти баланс між стимулюванням зростання космічної економіки та мінімізацією потенційних ризиків, пов'язаних із технологіями подвійного призначення.

Варто також згадати, що термін «подвійне призначення» часто використовується в дискурсі контролю над озброєнням та роззброєнням. Як було зазначено, під ним розуміють об'єкти та технології, які можуть використовуватися як для військових, так і для невійськових (цивільних чи комерційних) застосувань або функцій. Хоча це визначення виглядає простим, розуміння того, коли щось є подвійного призначення, значно залежить від контексту аналізу.

Так, у сфері експортного контролю термін «подвійне призначення» відноситься до будь-якого предмета, який має потенціал для використання у військових цілях, включаючи зброю. Зокрема, цей термін охоплює об'єкти, що можуть бути використані в умовах військових конфліктів, навіть якщо таке використання є лише гіпотетичним.

З точки зору міжнародного гуманітарного права, термін «подвійне призначення» має ще одне значення. Об'єкт, який використовується як для військового, так і для цивільного застосування, може бути визнаний мішенню, якщо його можна класифікувати як «військовий об'єкт» за умови виконання певних критеріїв. У цьому контексті не існує поняття «об'єкта подвійного призначення» як такого. Об'єкт може бути або військовою ціллю, яка може зазнати атаки, або ні. Військовий об'єкт визначається його характером, розташуванням, використанням або призначенням. Критерій використання відноситься до об'єктів, що наразі активно застосовуються для військових цілей, а не тих, що мають лише потенційне або гіпотетичне майбутнє використання, як це передбачено в контексті експортного контролю.

Таким чином, термін «подвійне призначення» в юридичному контексті вимагає ретельного аналізу залежно від сфери застосування. В експортному контролі основна увага приділяється потенційному військовому використанню, навіть гіпотетичному, тоді як у міжнародному гуманітарному праві акцент робиться на фактичному використанні об'єктів у даний момент. Це розрізнення є ключовим для розуміння регулювання та правових наслідків використання технологій подвійного призначення [34]

У зв'язку із цим, виникають запитання щодо використання комерційних супутників із військовою та оборонною метою. Так, дослідниця Одрі Курт Кронін зазначає, що використання комерційних супутників у війні в Україні було настільки значним, що деякі дослідники та експерти назвали це «першою комерційною космічною війною», оскільки поступово межа між військовими та цивільними цілями в космосі стає все більш розмитою і буде ще більш нечіткою та неоднозначною в майбутніх конфліктах [77].

Комерційні супутникові послуги надають Україні геопросторові розвіддані для візуалізації розташування та руху російських військ. Компанії, такі як ICEYE, Ursa Space та MDA, збирають та аналізують зображення за допомогою власних синтетичних апертурних радарних супутників, що дозволяє постійно спостерігати за стратегічно важливими об'єктами. Крім того, супутникові комунікаційні та телекомунікаційні мережі забезпечують передачу даних між українськими військовими підрозділами. Термінали Starlink від SpaceX надають військовим підрозділам стабільний доступ до мережі низькоорбітальних супутників, які з'єднують датчики з обчислювальними системами на будь-якій точці поля бою [230].

Проте, не лише українська армія все більше покладається на космічні можливості; це також стосується США та інших сучасних військових сил. Космічні можливості дозволяють США та їх союзникам проєктувати бойову міць на зони конфліктів та нестабільності. Вони дозволяють збирати важливу розвідувальну інформацію про зовнішні загрози, швидко надавати навігацію та взаємодіяти між собою для підтримки глобальних військових та гуманітарних криз.

Згідно зі стандартами Міністерства оборони США, військовою ціллю може бути «будь-який об'єкт, який за своєю природою, розташуванням, призначенням або використанням ефективно сприяє військовим діям і чие повне або часткове знищення, захоплення або нейтралізація в даних обставинах надає конкретної військової переваги.» [77].

Враховуючи вищевикладене, цікавим є те, що супутники, які належать і обслуговуються цивільними структурами країни, яка не є стороною конфлікту, можуть бути піддатими атакам, якщо вони використовуються військовим способом.

У майбутніх конфліктах країни, що володіють космічними ресурсами, повинні розраховувати на те, що їх комерційні супутники «подвійного використання» можуть бути атаковані. Навіть якщо противник повністю дотримується міжнародного гуманітарного права, країни, що ведуть військово-космічну діяльність із використанням цивільних супутників, повинні очікувати втрати, які впливатимуть як на їх військових, так і на цивільних громадян.

Так, у сучасному світі, де космічний простір стає ареною не тільки наукових досліджень, але й стратегічних інтересів держав, питання використання космічних технологій набуває особливої актуальності. Використання космічних технологій із військовою метою, зокрема й подвійної, посідає наразі особливе місце у юридично-науковому середовищі. Це викликає необхідність глибокого аналізу існуючих міжнародних норм та розробки нових підходів до регулювання космічної діяльності.

У цьому контексті, конкурс Манфреда Лакса, що називається «Конкурс судових дебатів із космічного права» (Manfred Lachs Space Law Moot Court Competition), який щорічно проводить Міжнародний інститут космічного права, відіграє ключову роль. Заснований у 1992 році, цей конкурс є одним з найпрестижніших змагань у цій галузі і представляє собою симуляцію судового процесу перед Міжнародним судом ООН, зосереджений на актуальних міжнародно-правових проблемах у сфері космічного права.

Участь у конкурсі дає студентам унікальну можливість виступати перед провідними авторитетами у сфері космічного права та спеціалістами з Європейської космічної агенції та Міжнародного інституту космічного права. Це не лише сприяє глибокому розумінню космічного права серед студентів, але й стимулює розвиток навичок публічних виступів та аналітичного мислення. Конкурс відіграє важливу роль у підготовці нового покоління фахівців, які будуть займатися питаннями космічного права на міжнародному рівні, та стимулює дискусії та дослідження щодо

актуальних проблем і викликів у цій сфері. Крім того, ці змагання надають можливість молодим юристам застосовувати теоретичні знання на практиці, розвивати навички публічних виступів та аналітичного мислення, що є невід'ємною частиною їхнього професійного розвитку.

У 2023 році задача конкурсу стосувалася кількох аспектів військового використання космосу, а саме: космічні технології, що мають подвійне призначення (супутники з лазерами для забезпечення безпеки і оборони держави), супутники-шпигуни, застосування космічної зброї (лазери з боку однієї держави та протисупутникова зброя з боку іншої), а також створення космічного сміття, яке може завдати шкоду супутникам інших держав [47].

У світлі подій, що розгортаються у світі стосовно освоєння космічного простору для оборонних та безпекових цілей, стає очевидною потреба у виваженому підході до використання космічних технологій. Військове використання космосу вимагає не лише технологічної обережності, але й юридичної прозорості та міжнародної співпраці.

2.3. Сучасні науково-правові ініціативи врегулювання військового використання космічного простору

У контексті стрімкого розвитку космічного права, яке відбувається на тлі постійної еволюції технологій та зростання глобальної залежності від космічного простору, виникає необхідність уточнення правових рамок. Космічне право, що охоплює широкий спектр застосувань від комерційних до військових, вимагає глибокого технічного розуміння та юридичної експертизи для ефективного регулювання та забезпечення міжнародної безпеки.

Ключові аспекти космічного права включають не тільки застосування існуючих міжнародних договорів, але й розробку нових норм, які відповідають сучасним викликам. Це стосується, зокрема, військових операцій у космосі, де потрібно враховувати ризики створення космічного сміття, можливість збройних конфліктів та необхідність захисту критичної інфраструктури.

О.М. Григоров зазначає, що міжнародне гуманітарне право та існуючі міжнародні договори вже обмежують можливості ведення війни в космосі. Зокрема, зазначається, що військові операції не відбуваються у «правовому вакуумі», а мають бути регульовані наявними нормами, такими як Договір про космос і Статут ООН. Також наголошується на важливості вироблення нових норм і правил, які б забороняли або обмежували певні військові дії в космосі, щоб запобігти потенційній шкоді цивільним особам та інфраструктурі. Держави можуть і повинні домовлятися про додаткові обмеження, оскільки подальша мілітаризація космосу несе великі ризики. Так, спільними зусиллями держав можна гарантувати, що космос залишиться зоною миру, а не ще одним театром бойових дій [235].

Завдання для майбутнього полягає у тому, щоб забезпечити розвиток космічного права у відповідності з технологічними інноваціями та міжнародними інтересами, забезпечуючи при цьому мирне використання космічного простору. Це вимагає не тільки юридичної експертизи та звернення до правової науки, але й міждисциплінарного підходу, що включає взаємодію кількох наук – астрофізики, інженерії та міжнародних відносин, щоб вирішувати складні питання, які виникають у цій динамічній галузі.

Міжнародні академічні ініціативи, такі як Посібник Вумера з міжнародного права військових космічних операцій (The Woomera Manual on the International Law of Military Space Operations) та Посібник MILAMOS або Посібник з міжнародного права, що застосовується до військового використання космічного простору (Manual on International Law Applicable to Military Uses of Outer Space), відіграють важливу роль у систематизації та описі теперішнього стану міжнародного космічного права. Ці проєкти, організовані провідними університетами, забезпечують платформу для академічного діалогу та сприяють розвитку консенсусу щодо правових стандартів у космічній сфері.

Як було згадано раніше, космічний простір стає все більш важливим для військових операцій, але існує гостра потреба у чіткому розумінні правових рамок, що регулюють цю сферу. Військова залежність від космічних технологій є критичною

та вразливою характеристикою, що вимагає ретельного аналізу та розробки відповідних правил та норм.

Так, Посібник Вумера з міжнародного права військових космічних операцій є відповіддю на цю потребу. Цей багатонаціональний проєкт, який був запущений у 2018 році та очолювався Університетом Аделаїди (Австралія), Університетом Ексетера (Великобританія), Університетом Небраски в Лінкольні (США) та Університетом Нового Південного Уельсу (Австралія), покликаний визначити «сірі зони» та потенційні точки тертя у правовій та політичній сферах, що можуть призвести до стратегічних помилок у військових космічних операціях.

Проєкт Вумера зосереджується на дослідженні норм міжнародного космічного права та міжнародного гуманітарного права, що можуть застосовуватися до військових космічних операцій. Основний методологічний акцент у Посібнику Вумера робиться на вивченні практики держав у цій галузі. Досліджувані практики держав включають історію переговорів щодо відповідних договорів, офіційні заяви та, що важливіше, дії, вжиті державами в контексті військових космічних операцій та військово космічної діяльності загалом, а також військові посібники та інформацію, отриману з фактичних міжнародних військово-космічних навчань.

Серед упорядників Посібника Вумера є не тільки академічні, урядові та неурядові юридичні експерти, а також технічних експертів, які аналізують практику держав, історію переговорів відповідних договорів, офіційні заяви та дії, вжиті державами в контексті військових космічних операцій.

Також одними із ключових питань, яких торкається Посібник Вумера та які вимагають вирішення, є встановлення зон безпеки між військовими космічними об'єктами, визначення дозволеної військової діяльності на Місяці та інших небесних тілах, міжнародна відповідальність за дії компаній та недержавних акторів, а також граничні пороги для втручання, інтервенції, застосування сили та збройного нападу (та відповіді у вигляді реторсії, контрзаходів, необхідності та самооборони). Крім того, ще одним питанням, на яке звертає увагу Посібник Вумера – «на якій основі та в який спосіб право збройних конфліктів застосовується до космосу у разі виникнення

збройного конфлікту в цьому театрі воєнних дій». Даний посібник складається з трьох розділів (1. військово-космічна діяльність у мирний час; 2. військово-космічна діяльність в періоди напруженості і криз; 3. військово-космічні операції під час збройних конфліктів) та містить 48 правил [95], [115].

З огляду на розвиток військових космічних програм багатьма країнами, включаючи противокосмічні можливості, питання військово-космічної діяльності набувають все більшої актуальності. Так, Посібник Вумера має потенціал стати надійним мануалом для військових та урядових посадовців, що мають повноваження у прийнятті рішень.

Ще одним прикладом того, що наукова спільнота все ще опікується цілісністю трактування та уникнення спотворення наявного правового інструментарію, є канадський мануал, що є подібним до Посібника Вумера, але має лаконічніший зміст. Запущений у травні 2016 року, Посібник Університету Макгілла (Канада) з міжнародного права, що застосовується до військового використання космічного простору – MILAMOS (Manual on International Law Applicable to Military Uses of Outer Space), є першим у своєму роді, що розглядає законність діяльності, яка має відношення до стратегічного використання космосу та військової діяльності в космосі. За участі понад 40 висококласних юридичних експертів, технічних фахівців та спостерігачів з різних держав, ЄС та громадянського суспільства, проєкт MILAMOS має на меті визначити законність і межі відповідальної поведінки у ситуаціях, які не досягають рівня збройного конфлікту в космосі. Крім того, він спрямований на створення загальноновизнаного посібника, який роз'яснює фундаментальні правила, що застосовуються до військового використання космічного простору в мирний час, включаючи виклики, що загрожують мирному освоєнню космосу. Головною ціллю цього проєкту є внесок у майбутнє, де вся космічна діяльність буде здійснюватися відповідно до глобального порядку, заснованого на загальноновизнаних міжнародних правилах, не порушуючи та сприяючи сталому використанню космічного простору на благо нинішнього та майбутніх поколінь усього людства. Автори проєкту зазначають, що від початку розвитку

космічної галузі робились різні спроби запобігти гонці озброєнь та, як наслідок, виникненню збройних конфліктів у космосі. На міжнародному рівні й надалі створюються ініціативи щодо започаткування прозорості та заходів щодо зміцнення довіри у проведенні та забезпеченні довгострокової сталості космічної діяльності. Незважаючи на це, жодна з цих спроб не врахувала належним чином юридичну природу цілої низки дій, що відносяться військової діяльності, які зараз вже проводяться в космічному просторі або знаходяться на стадії планування. [107]

У процесі розбору існуючих договорів та аналізу державної практики створювались правила, що надають чіткі перекази та об'єктивні тлумачення того, яким є закон (*lex lata*) стосовно ключових питань, що викликають інтерес та занепокоєння фахівців з міжнародного права та інших дотичних до космосу галузей. Зокрема, це стосується таких важливих питань, як шкідливе втручання в електромагнітні сигнали, законність операцій зближення, стикування, а також погроза силою або використання сили в космосі. Такий посібник може допомогти уникнути односторонніх тлумачень чинного правового інструментарію. Зі зростанням активності в космосі та на Місяці важливо, щоб оператори в космосі, незалежно від того, чи вони військові, чи приватні, мали спільне розуміння того, що дозволено, щоб зменшити ризик дезінформації, непорозумінь та прорахунків, що виникають через діяльність у дедалі більш конкурентному, спірному та переповненому середовищі, яке створює намагання використати і освоїти космос для багатьох цілей.

Очікується, що MILAMOS значно сприятиме прогресивному розвитку міжнародного права в галузі зростаючої стратегічної, економічної та геополітичної важливості. Оскільки міжнародне право визначає законність і обсяг відповідальної поведінки воюючих сторін, тобто під час конфлікту (*jus in bello*), а також визнає право держави на ведення військових дій (*jus ad bellum*), то, у зв'язку з цим, існують й правові наслідки для держав, які порушують свої міжнародні зобов'язання перед іншими державами та міжнародним співтовариством в цілому. Таким чином, посібник може стати важливим інструментом для роз'яснення та підкреслення того,

що збройна агресія в космосі, як і в інших сферах, є неприйнятною. Визнання державами та міжнародними експертами у юридичній сфері цих простих концепцій означало б значний крок у досягненні прозорості та зміцненні довіри, що, у свою чергу, зменшило б ймовірність збройного конфлікту (війни) у космосі [31]. Крім того, згідно з думкою, висловленою Міжнародним комітетом Червоного Хреста, вепонізація (розміщення озброєння) космічного простору і, відповідно, спалах збройного конфлікту в космосі «є не неминучістю, а вибором» [90].

У липні 2022 року вийшла перша частина посібника проєкту MILAMOS під назвою «McGill Manual: Volume I – Rules», над яким велась робота протягом шести років (2016-2022). У той же час, одразу було анонсовано про початок роботи над другою частиною проєкту – посібником «McGill Manual: Volume II – Rules with Commentaries», який буде включати у себе коментарі до правил, які були наведені у першій частині.

Посібник MILAMOS включає в себе 9 Глав, що складаються з 52 правил, а саме:

- 1) дефініційні правила (правила 101–108);
- 2) застосовність міжнародного права та національного права (правила 109–112);
- 3) суверенітет і юрисдикція (правила 113–117);
- 4) права та обов'язки державних і недержавних акторів (суб'єктів) (правила 118–129);
- 5) зобов'язання та відповідальність (правила 130–138);
- 6) перешкоди космічній діяльності (правила 139–144);
- 7) зброя, військова інфраструктура та військові маневри (правила 145–149);
- 8) врегулювання суперечок (правило 150);
- 9) застосування сили (правила 151–152). [132]

Оскільки посібник позиціонує себе як чітке відображення існуючого міжнародного законодавства, то слід звернути увагу на правило 103 «Військово-космічна діяльність», у якому було визначено військово-космічну діяльність як космічну діяльність військового характеру. Крім того, зазначене правило пропонує, що при визначенні військового характеру космічної діяльності необхідно

враховувати акторів (суб'єктів), залучених до діяльності, цілі діяльності та наслідки такої діяльності. У даному випадку, визнається неможливість повної заборони військової діяльності держав у космічному просторі, натомість пропонується зменшити негативний вплив від цієї діяльності. З іншого боку, Договір про космос 1967 року сфокусований виключно на мирному використанні космічного простору та Місяця і інших небесних тіл (про що нагадує правило 119 «Мирні цілі» посібника MILAMOS), але не забороняє вепонізацію та мілітаризацію космічного простору. На додаток, правило 109 «Застосовування міжнародного права до космічної діяльності» визначає, що будь-яка космічна діяльність, включаючи військову космічну діяльність, повинна здійснюватися відповідно до міжнародного права, включаючи Статут Організації Об'єднаних Націй, в інтересах підтримки міжнародного миру і безпеки, а також сприянні міжнародній співпраці та взаєморозумінню.

Розглянувши зазначений вище приклад, можна дійти висновку, що проєкт MILAMOS чітко визначає та роз'яснює діюче міжнародне законодавство щодо космічної діяльності, включаючи військове використання космосу.

Наразі авторами проєкту ведеться робота над посібником «McGill Manual: Volume II – Rules with Commentaries», у якому коментарі до правил відображатимуть точки консенсусу, розбіжності та, де це буде можливо, надаватимуть гіпотетичні приклади, щоб підкреслити практичне застосування відповідного правила до особливостей і реалій космічного середовища. Для створення другої частини посібника планується використовувати внески експертів з космічної галузі, зокрема такими внесками можуть бути:

- організацій, які здійснюють космічну діяльність, у тому числі військову космічну діяльність;
- приклади думок або офіційних позицій держав або міжнародних організацій щодо дослідження та використання космічного простору;
- пропозиції щодо того, які можуть бути актуальні поточні проблеми та майбутні виклики щодо різних питань, які мають відношення до космічної діяльності, включаючи військову космічну діяльність [109].

Також друга частина даного посібника може охопити дискусію з трьох «критично важливих питань» – «Захист навколишнього середовища», «Лазерне засліплення» та «Перешкоди для глобальної навігаційної супутникової системи» – щодо яких Група експертів проекту не змогла дійти консенсусу [150], [222].

Отже, проєкт MILAMOS має всі шанси посприяти прогресивному розвитку та вдосконаленню міжнародного права, а також зміцненню міжнародному миру та безпеці, сталості космічного простору як надбання всього людства. Використання правил створеного посібника може у майбутньому підвищити прозорість дій держав і допомогти зміцнити довіру між різними країнами у галузі дослідження та використанні космічного простору, який представляє собою стратегічний інтерес у забезпеченні не тільки національної, а і міжнародної безпеки. Разом із тим, сам підхід щодо створення спеціалізованих посібників є цікавим та унікальним явищем у процесі розвитку міжнародного права загалом.

Як було згадано раніше, хоча космічний простір традиційно сприймався як сфера мирної діяльності, сучасний рівень технологічного розвитку та зростаюча залежність військових стратегій від космічних систем призводять до його мілітаризації. Це явище висуває нові виклики перед міжнародним гуманітарним правом, яке покликане регулювати збройні конфлікти, і вимагає адаптації до специфіки військово-космічної діяльності. Зокрема, необхідно критично переосмислити традиційні підходи до ідентифікації об'єктів, які підлягають правовому захисту, а також розробити нові критерії визначення меж застосування сили в космосі.

Однією з фундаментальних проблем у контексті космічних операцій є розрізнення між військовими та цивільними об'єктами, що є наріжним принципом МГП. Утім, у космічному середовищі ця відмінність часто стає розмитою через подвійне призначення багатьох технологій. Наприклад, супутники зв'язку, що виконують суто цивільні функції, можуть одночасно відігравати критичну роль у військовій комунікації, що ускладнює визначення їхнього правового статусу та допустимості застосування сили проти них. Крім того, використання

високотехнологічної зброї в космосі може призвести до утворення великої кількості уламків, що не лише створюють загрози для окремих об'єктів, а й можуть підірвати стабільність усієї космічної інфраструктури. Така ситуація ставить під сумнів ефективність принципу пропорційності в умовах космічного збройного конфлікту.

Ще одним важливим аспектом є взаємодія між нормами космічного права та МГП. Хоча ці дві галузі міжнародного права мають певні точки дотику, між ними також існують потенційні колізії. Наприклад, Договір про космос 1967 року закріплює принцип виключно мирного використання космічного простору, проте це положення може суперечити праву держав на самооборону, гарантованому статтею 51 Статуту ООН. Така невизначеність породжує дискусії щодо того, яке право має пріоритет у конкретних ситуаціях, а також яким чином забезпечити їх узгоджене застосування.

Наукові підходи до вирішення цих проблем варіюються від пропозицій щодо розробки нових міжнародних договорів до використання механізмів «м'якого права» (soft law), таких як керівні принципи або кодекси поведінки про які згадувалося раніше. Створення нових юридично обов'язкових угод могло б забезпечити чітке регулювання військової діяльності в космосі з урахуванням сучасних технологічних реалій. Однак цей підхід наштовхується на політичні труднощі, пов'язані з досягненням консенсусу між провідними космічними державами. Натомість використання «м'якого права» дозволило б сформувати загальноприйняті стандарти поведінки держав у космічному просторі, знижуючи ризики ескалації конфліктів без необхідності укладання жорстко регламентованих угод.

Додаткової уваги потребує питання гармонізації національних інтересів держав із колективними зобов'язаннями щодо підтримання безпеки в космосі. В умовах сучасної геополітичної нестабільності відсутність ефективних механізмів контролю над військовою діяльністю в космічному просторі значно підвищує ризики глобальної дестабілізації. Формування єдиного міжнародного правового режиму могло б сприяти зміцненню стабільності, однак цей процес ускладнюється відсутністю загальноприйнятих норм, що обмежують застосування сили у космосі.

Аналіз наукових праць різних вчених у сфері міжнародного права та посібників, згаданих вище, свідчить про існування низки унікальних характеристик космічного простору, які ускладнюють традиційне застосування МГП. Величезні відстані, висока швидкість переміщення об'єктів, проблеми з ідентифікацією та класифікацією військових і цивільних систем створюють суттєві перешкоди для ефективного дотримання принципу розрізнення. До того ж, подвійне використання космічних технологій ускладнює визначення законних цілей у збройному конфлікті, що вимагає розробки нових, більш гнучких критеріїв оцінки допустимості застосування сили. Впровадження таких механізмів може сприяти зменшенню ризиків для цивільних об'єктів та запобіганню непропорційним гуманітарним наслідкам.

Отже, проблема застосування МГП до військових операцій у космосі є надзвичайно складною та багатовимірною. Вона вимагає як теоретичних досліджень, так і практичних кроків з боку міжнародної спільноти. Важливо забезпечити, щоб космічний простір залишався безпечним і стабільним середовищем, де принципи міжнародного права адаптуються до нових технологічних умов, не порушуючи баланс між військовими потребами держав та загальною безпекою людства.

Висновки до розділу 2

Сучасний стан міжнародно-правового поля у контексті мілітаризації космосу характеризується складною еволюцією та постійним адаптуванням до нових викликів. Основою міжнародного космічного права є Договір про космос 1967 року, який забороняє розміщення ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення на орбіті Землі або на небесних тілах. Проте, він не обмежує розміщення інших видів зброї, що створює правову невизначеність і можливість для мілітаризації космічного простору.

Конференція з роззброєння (КР) відіграє ключову роль у створенні міжнародно-правових інструментів щодо запобігання гонці космічного озброєння. КР розглядає пропозиції щодо заборони розміщення зброї в космічному просторі та застосування протисупутникової зброї.

У 1980-х роках СРСР представив проєкт Договору про заборону застосування сили в космічному просторі, який передбачав заборону не тільки на розміщення зброї, але й на знищення, пошкодження чи порушення нормального функціонування космічних об'єктів інших держав. Також передбачалося використання національних технічних засобів перевірки для забезпечення дотримання договору. Незважаючи на ці зусилля, сучасний стан міжнародно-правового поля демонструє, що багато держав, особливо ті, які мають значний військовий потенціал у космічній сфері, вважають існуючі договори недостатніми. Це пов'язано з тим, що вони не забороняють розміщення інших видів зброї, крім зброї масового знищення.

Прогресивні технології дозволяють створювати нові види зброї та систем, які можуть бути розміщені в космосі, що створює додаткові виклики для міжнародного права. Наприклад, розвиток протисупутникової зброї та космічних систем стратегічної оборони може призвести до дестабілізації міжнародної безпеки та виникнення нових конфліктів. Крім того, мілітаризація космосу може призвести до ненавмисних конфліктів, ескалації напруженості та загроз для міжнародної безпеки. Використання протисупутникової зброї може створити величезну кількість

космічного сміття, що становить серйозну загрозу для безпеки космічних польотів та експлуатації супутників.

Окрім технічних та військових аспектів, мілітаризація космосу також має значний вплив на міжнародні відносини та глобальну безпеку. Підвищення військової активності у космосі може призвести до загострення міжнародних конфліктів та підриву існуючих режимів контролю над озброєннями. Крім того, мілітаризація космосу порушує питання захисту прав людини, особливо в контексті потенційного використання космічних технологій для спостереження та збору даних.

Існують різні підходи до вирішення проблеми мілітаризації космосу, включаючи створення нових міжнародних договорів, зміцнення існуючих правових норм та підвищення рівня міжнародної співпраці. Генеральна Асамблея ООН регулярно приймає резолюції, які закликають до посилення міжнародного співробітництва у сфері космічної діяльності та запобігання гонці озброєнь у космосі. Важливу роль відіграють спеціалізовані міжнародні організації, такі як Управління ООН з питань космічного простору (UNOOSA) та Комітет з використання космічного простору в мирних цілях (COPUOS, КОПУОС).

Одним із перспективних напрямків є розвиток механізмів прозорості та довіри між державами, які займаються космічною діяльністю. Це може включати обмін інформацією про космічні програми та плани, спільні проєкти та місії, а також участь у міжнародних форумах та конференціях з питань космічного права та безпеки. Крім того, важливо враховувати економічні аспекти космічної діяльності, оскільки комерціалізація космосу створює нові виклики та можливості для міжнародного права. Приватні компанії можуть стати важливими партнерами держав у сфері космічної безпеки та розвитку, але також можуть створювати додаткові ризики, пов'язані з мілітаризацією космосу. Тому необхідно розробляти правові норми, які регулюватимуть діяльність недержавних акторів у космічному просторі та забезпечуватимуть їх відповідальність за дотримання міжнародного права.

Наразі міжнародне космічне право потребує значних зусиль для вдосконалення існуючих договорів та створення нових правових механізмів. Одним із

перспективних напрямків є розробка нового міжнародного договору, який би забороняв розміщення будь-яких видів зброї в космічному просторі та передбачав механізми перевірки дотримання його положень. Це могло б включати створення міжнародної організації, яка б займалася моніторингом космічної діяльності та забезпеченням дотримання міжнародного права. Разом із тим, академічні ініціативи та проєкти можуть сприяти розробленню правил, що регулюватимуть військове використання космосу.

Таким чином, сучасний стан міжнародно-правового поля у сфері мілітаризації космосу вимагає значних зусиль для вдосконалення існуючих договорів та створення нових правових механізмів. Це необхідно для забезпечення стабільності та безпеки у космічному просторі, запобігання новій гонці озброєнь та збереження космосу для мирного використання та наукових досліджень.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВО-КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОВІДНИХ КОСМІЧНИХ ДЕРЖАВ

3.1. Історико-правові аспекти ведення військової діяльності США у космосі

США є учасницею чотирьох з п'яти основних договорів космічного права. Так, США ратифікували Договір про космос, Угоду про порятунок, Конвенцію про відповідальність і Конвенцію про реєстрацію, але не стали учасниками Угоди про Місяць.

Разом із тим, США мають найрозвиненіше національне космічне законодавство у світі. Це законодавство тісно пов'язане з практичною космічною діяльністю та технологічними досягненнями країни. Кожен раз, коли нова технологія відкривала можливості для космічної діяльності або змінювалася геополітична чи економічна ситуація, у США приймали нові частини космічного законодавства. Наприклад, ухвалення законів щодо приватних космічних запусків, дистанційного зондування та комерційних космічних польотів.

Закон про зв'язок 1934 року був прийнятий задовго до першого космічного польоту, але його кілька разів змінювали, щоб регулювати вимоги до комерційних супутникових операцій, ліцензування та координацію використання радіочастотного спектру.

У 1958 році було створено НАСА для керівництва цивільною космічною програмою США, що вивело її з-під контролю військових. Президент Дуайт Ейзенхауер підписав Національний закон про авіацію та космос у 1958 році, що й встановив НАСА і визначив цілі США в космосі: розширення знань про космос; створення та вдосконалення космічних апаратів; дослідження переваг від космічних операцій; збереження США як лідера в космосі; та обмін відкриттями з оборонними агентствами.

У 1984 році було прийнято Закон про комерційні космічні запуски, який встановив режим ліцензування для приватних космічних запусків. Його мета полягала у сприянні комерційним космічним запускам приватним сектором. Закон регулює надання та передачу ліцензій на запуск і повернення, що видаються Федеральною авіаційною адміністрацією. Ця система також включає відповідні

положення щодо вимог до страховки та компенсації за відповідальність перед третіми особами. Так, Закон надає Міністерству транспорту США функцію регуляторного нагляду за комерційними космічними польотами, компенсацію компаніям великі збитки третіх сторін і регулює комерційні людські космічні польоти.

Прийнятий у 1984 році, Закон про комерціалізацію дистанційного зондування Землі в основному стосувався передачі урядової програми супутників Landsat приватній індустрії, дозволяючи компаніям взяти на себе управління супутниковою системою для спостереження за Землею.

Закон 1992 року Закон про політику у сфері дистанційного зондування Землі скасував Закон про комерціалізацію дистанційного зондування землі, оскільки передача супутників Landsat приватному сектору виявилася проблематичною. Новий закон надав Міністерству торгівлі повноваження ліцензувати та регулювати комерційну індустрію дистанційного зондування в США та передавати розробку нових компонентів Landsat приватному сектору.

Закон США про конкурентоспроможність комерційних космічних запусків 2015 року був розроблений для сприяння комерційним космічним польотам та інноваціям шляхом: відкладання значного регуляторного нагляду за приватними космічними компаніями до 2023 року; продовження періоду, протягом якого уряд компенсує комерційним космічним компаніям збитки третіх сторін, що перевищують необхідну страхову відповідальність компаній; і надання приватним компаніям права володіти ресурсами, зібраними в космосі, такими як матеріали з астероїдного видобутку.

Закон про перехідний період Національного управління з аеронавтики і дослідження космічного простору від 2017 року сфокусувався на довгостроковому дослідженні космічного простору, інвестиціях у науку, технології та аеронавтику, а також на зростанні комерційного космічного сектора. Закон наголошує на збереженні цілей НАСА незалежно від зміни адміністрацій президента, і включає Закон про лікування космонавтів, який забезпечує медичне лікування астронавтів, чиє здоров'я постраждало через космічні місії.

Закон про бюджетні асигнування на національну оборону на 2020 рік встановлює Космічні сили США у складі Військово-повітряних сил США. Акт визначає шостий вид збройних сил США, призначений для здійснення військових операцій у космічному просторі, його місію, склад, основні обов'язки та ланцюг командування [159].

Отже, традиційно космічні діяльності обмежувалися державними структурами. У перші десятиліття космічної ери лише держави мали технічні та фінансові можливості для дослідження та використання космосу. Приватні актори довгий час були виключені з цього процесу.

З одного боку, з стратегічних та політичних причин уряди коливалися перед дозволом залучати до космічних справ крім своїх військових або державних космічних агентств. З іншого боку, величезні фінансові зобов'язання, необхідні для проведення будь-якої операції в космосі, стримували потенційних приватних інвесторів від входу в космічний сектор. Крім того, правова база для регулювання приватної діяльності в космосі була в значній мірі недостатньою.

Проте в 1980-х та 1990-х роках приватні оператори почали входити на космічний ринок. Це було в основному через потребу держав знайти додаткові джерела фінансування космічних проєктів. Вже в кінці 1970-х років уряди почали зменшувати свої космічні бюджети, і інші, переважно приватні, фінансові засоби мали бути забезпечені для підтримки космічних проєктів. Технологічні досягнення та зниження витрат сприяли привабливості приватних інвесторів до космосу.

Спочатку були організовані лише публічно-приватні партнерства, наприклад, довгострокова співпраця між публічним та приватним секторами для виконання проєктів, які зазвичай перебували в руках публічного сектору. Пізніше з'явилися цілком приватні підприємства, хоча до сьогодні їх кількість залишається обмеженою.

Таким чином, національне космічне законодавство США є складним набором законів і нормативних актів, які регулюють різні аспекти космічної діяльності. Для покращення узгодженості та доступності космічного права у 2010 році Палата представників прийняла законопроект, який об'єднує всі існуючі космічні закони під

Заголовком 51 – «Національна та комерційна космічна програма», без їх зміни. [82, с.29-30]

Усі країни захищають свої інвестиції та інтелектуальну власність з метою максимізації прибутку від цих інвестицій. Однак це не означає, що технології не передаються від одного суб'єкта до іншого. Така передача може також стосуватися чутливого експорту та товарів. Такий тип передачі піднімає серйозні політичні та стратегічні питання, особливо коли технологія використовується військовими. У таких випадках уряди здійснюють два види контролю: 1) такий, що захищає певну технологію або знання; 2) такий, що забороняє експорт певних знань і/або технологій до певної держави.

Технологію можна описати як промислове ноу-хау, що є результатом комбінації знань, людських ресурсів і технічного менеджменту, необхідних для розробки нового обладнання або досвіду для певних цілей. Винаходи захищаються за допомогою низки державних заходів, таких як патенти, ліцензії та торгові марки, які зазвичай називають правами інтелектуальної власності.

Так, Правила міжнародної торгівлі зброєю (ITAR) мають суттєвий вплив на космічну індустрію США, зокрема на сферу космічних технологій та товарів. ITAR регулює експорт та імпорт товарів і послуг, пов'язаних з обороною, які входять до списку США щодо боєприпасів та озброєнь (USML). Виробники, експортери та брокери, що займаються оборонною діяльністю, зобов'язані зареєструватися у Державному департаменті США. Для передачі або продажу оборонних технологій іноземним суб'єктам необхідно отримати дозвіл.

З 1999 року всі супутники, ракетні носії та пов'язані з ними товари були включені до USML. Це означає, що комерційні супутники зв'язку підпадають під дію ITAR. Комерційні супутники зв'язку є важливим джерелом прибутку для космічної індустрії США. Однак обмеження ITAR ускладнюють для американських супутникових компаній доставку деталей або готових апаратів іноземним клієнтам. За період з 1999 по 2006 роки помічено значне скорочення виробництва ракетних носіїв, супутників та наземного обладнання через обмеження ITAR.

Індустрія супутників виступає за скасування обмежень ІТАР на комерційні супутники. У 2011 році Палата представників прийняла законопроект (H.R. 3288), який дозволяє Президенту видалити комерційні супутники та пов'язані компоненти зі списку USML за певних умов. Отже, хоча ІТАР служить національним інтересам безпеки, його вплив на космічну індустрію США залишається предметом дискусій, і зусилля спрямовані на пошук балансу між заходами безпеки та торговими можливостями. Майбутні законодавчі зміни визначатимуть курс регулювань ІТАР у космічному секторі. [82, с.33-34]

Разом із тим, важливо згадати, що комерційні супутники відіграють важливу роль у військовій сфері, незважаючи на їхнє первинне призначення для цивільних потреб. До прикладу, наразі є важливими такі сфери застосування цивільних супутників:

– *Розвідка та спостереження*: Комерційні супутники з високою роздільною здатністю можуть виявляти військові об'єкти та моніторити їх переміщення. Це важливо для забезпечення безпеки та стратегічного аналізу. Вони також можуть виявляти зміни на території, що допомагає військовим службам в реагуванні на потенційні загрози.

– *Контроль за дотриманням договорів*: Комерційні супутники можуть використовуватися для перевірки дотримання міжнародних договорів, зокрема договору про заборону ядерних випробувань. Їхні спостереження можуть допомогти виявити можливі порушення та сприяти збереженню міжнародного миру та стабільності.

– *Навігація та комунікація*: Комерційні супутники забезпечують навігаційні послуги, які є важливими для військових операцій. Вони допомагають визначати місцезнаходження, маршрути та координати. Також вони забезпечують зв'язок на віддалених територіях, що є критичним для командування та контролю військових дій.

У історико-правовому контексті є цікавими певні двосторонні договори між США та СРСР (РФ), які заклали основу для регулювання космічного простору,

розвитку механізмів взаємного контролю та запобігання ненавмисних військових конфліктів. Важливим аспектом цих угод стало використання національних технічних засобів, зокрема супутників, для моніторингу за виконанням домовленостей, що підкреслило роль космосу як важливої складової глобальної безпеки.

Так, Договір по протиракетній обороні (ПРО) 1972 року був підписаний між СРСР та США і спрямований на обмеження розвитку систем протиракетної оборони, зокрема щодо стратегічних балістичних ракет. Його значення полягало не лише в зменшенні ризику ескалації гонки озброєнь, але й у тому, що він став першим кроком у створенні глобальних механізмів контролю над космічними системами, зокрема супутниковими системами, які використовуються для моніторингу дотримання домовленостей.

Стаття 1 Договору обмежує кількість розгорнутих ПРО, а стаття 5 забороняє розміщення таких систем на морі, у повітрі та в космосі, а також системи наземно-мобільного базування, що мало суттєвий вплив на розвиток технологій у цих сферах. Договір також легітимізував використання національних технічних засобів (НТС) для моніторингу виконання угод, що забезпечувало захист супутників від втручання, зокрема розвідувальних, що виконували функцію нагляду.

Договори про обмеження стратегічних наступальних озброєнь (ОСО-1 (1972), ОСО-2 (1979)) та наступні угоди про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО-1 (1991), СНО-2(1993)) посилили роль національних технічних засобів, зокрема супутникових систем, у процесі моніторингу за дотриманням домовленостей. Зокрема, заборона на створення, випробування та розгортання засобів для виведення на навколоземну орбіту ядерної зброї або будь-яких інших видів зброї масового знищення, включаючи частково орбітальні ракети, у пункті 1с статті 9 ОСО-2 підкреслює важливість космічного простору як зони для мирного використання. СНО-3 був підписаний у 2010 році, де угода передбачала взаємний контроль над ядерними озброєннями, проте у 2023 році РФ припинила свою участь у договорі.

Також був ряд інших двосторонніх угод між обома державами, що стосувалися космічної безпеки. До прикладу, Угода про зменшення небезпеки виникнення ядерної війни (1971) була зосереджена на мінімізації ризиків випадкових або несанкціонованих ядерних інцидентів, передбачаючи необхідність інформування іншої сторони про такі інциденти. Угода також містила вимоги до обміну інформацією про заплановані запуски балістичних ракет, що стало важливим елементом у системі запобігання ескалації напруженості між державами. У статті 3 цієї угоди визнавалося використання супутникових систем для військових цілей, що зміцнювало правомірність використання космічних технологій для нагляду і моніторингу. Далі, Угода про заходи щодо вдосконалення ліній прямого зв'язку (1971) підкреслювала важливість супутникового зв'язку для підтримання стабільних комунікацій між США і СРСР. Завдяки розвитку супутникових систем лінії прямого зв'язку між двома державами були значно поліпшені. Це сприяло запобіганню військовим інцидентам і зміцненню довіри, використовуючи досягнення в галузі космічних комунікацій. Угода про створення центрів зі зменшення ядерної небезпеки (1987) розширила використання супутникових систем для підтримки безпеки і контролю над озброєннями. Створення національних центрів для зниження ядерної небезпеки давало змогу здійснювати постійний моніторинг запусків балістичних ракет і обмінюватися інформацією за допомогою прямих супутникових ліній зв'язку. Цей крок додав новий рівень прозорості до процесу моніторингу стратегічних озброєнь. Можна навести ще дві двосторонні угоди, що мають певний стосунок до космічної безпеки: Угода про повідомлення про пуски міжконтинентальних балістичних ракет і балістичних ракет підводних човнів 1988 року та Угода про запобігання небезпечній військовій діяльності 1989 року. У статті 1 Угоди 1988 року було передбачено, що кожна сторона не пізніше ніж за 24 години подає повідомлення щодо запланованої дати, району пуску і району падіння стосовно будь-якого пуску стратегічної балістичної ракети (МБР або БРПЧ) і географічні координати запланованого району або районів падіння головних частин. Сторони домовилися проводити консультації за взаємною згодою для розгляду питань, що стосуються

здійснення положень цієї Угоди. В Угоді 1989 року даються визначення таким словам, як «лазери» і «створення перешкод мережам управління». У цій угоді також передбачається використання лазерів у мирний час. Стаття 2 свідчить, наприклад, що кожна зі сторін вживає необхідних заходів, спрямованих на запобігання застосуванню «лазерів у такий спосіб, коли їхнє випромінювання може завдати шкоди персоналу або завдати шкоди техніці збройних сил іншої сторони». Угода також передбачає зобов'язання сторін повідомляти одна одну в разі такого використання лазерів. Далі йдеться про те, що з метою запобігання небезпечній військовій діяльності та оперативного врегулювання будь-яких інцидентів сторони встановлюють і підтримують зв'язок, як це передбачено в додатку 1 до цієї угоди (стаття 7). Крім того, угода засновувала Спільну військову комісію для розгляду питань виконання прийнятих зобов'язань за цією угодою (стаття IX) [5].

США приділяють значну увагу космічному простору, визнаючи його ключову роль у забезпеченні національної безпеки та проведенні військових операцій. Космос став невід'ємною частиною сучасних оборонних стратегій, і нова Національна космічна політика США від 2020 року формує підходи до інтеграції космічних технологій у військові дії, розвитку космічної інфраструктури, забезпечення конкурентоспроможності в космічній сфері та підтримки міжнародного співробітництва.

Важливою віхою в сучасній космічній політиці США є визнання космосу як окремої сфери ведення бойових дій. Так, держава прагне до безпечного, стабільного та доступного космічного простору, який став територією бойових дій у результаті того, що конкуренти прагнуть кинути виклик інтересам США і союзників у космосі. Це підкреслює прагнення Міністерства оборони інтегрувати космічні операції в національні оборонні стратегії на рівні з наземними, морськими та повітряними операціями. Як зазначалося раніше, Указом Президента США було започатковано Космічні сили як окремий рід військ, що є частиною Збройних сил США. Даний крок свідчить про визнання космічного простору ключовою ареною для військових

операцій, де зростає важливість контролю та захисту критичних космічних активів, таких як супутники зв'язку та спостереження.

Однією з центральних цілей космічної політики є підтримання та зміцнення космічної переваги США. Це забезпечує не тільки свободу дій у космосі, але й спрямоване на запобігання використанню супротивниками космічного простору для загроз національній безпеці. Для досягнення цієї мети США прагнуть розвивати новітні технології для виявлення та нейтралізації загроз космічним активам. Стратегічна перевага в космосі включає також можливості США щодо стримування потенційних супротивників від застосування космічного потенціалу у військових конфліктах.

Крім того, одним із ключових аспектів космічної політики є інтеграція космічних сил у загальнонаціональні та багатонаціональні військові операції. Космічні операції забезпечують безперервну підтримку операцій в інших сферах, таких як повітряні, наземні та морські дії, підвищуючи загальну військову ефективність. Взаємодія між різними компонентами збройних сил дозволяє оптимізувати оперативні можливості та полегшує адаптацію військових стратегій до сучасних умов ведення війни. Така інтеграція є вирішальною для забезпечення оперативної готовності в умовах багатофакторного конфлікту.

Ще одним напрямом національної космічної політики є розширення співпраці з міжнародними партнерами для підтримки космічної стабільності та безпеки. США активно взаємодіють із союзниками для розробки спільних стандартів, проведення спільних навчань та обміну розвідувальною інформацією щодо космічних загроз. Таке співробітництво дозволяє посилити глобальну безпеку, зменшити ризики випадкових інцидентів у космосі та забезпечити безперервність функціонування критичної космічної інфраструктури.

Серед ключових партнерів США у сфері космічної безпеки – Європейське космічне агентство, Японія, Австралія, Канада та інші держави, що володіють розвиненими космічними технологіями. Міжнародне співробітництво спрямоване на

розв'язання таких проблем, як космічне сміття, захист супутникових систем і забезпечення стійкості космічної інфраструктури до кібератак.

Варто згадати, що інновації та технологічний прогрес є основними рушіями розвитку космічної стратегії США. Міністерство оборони США вкладає значні ресурси в дослідження та розробки у сфері космічних технологій. Це включає як розробку нових систем спостереження, так і вдосконалення існуючих можливостей для підвищення летальності, маневреності та живучості збройних сил. Новітні розробки охоплюють такі напрями, як розвідувальні супутники, орбітальні гіперзвукові системи і високоточне озброєння, яке може використовуватися в космічних операціях.

США прагнуть зберегти свої технологічні переваги, особливо в умовах швидкого розвитку космічних технологій у таких країнах, як Китай і РФ. Це включає роботу над удосконаленням противокосмічних оборонних систем і створенням нових можливостей для стримування супротивників від використання космосу в агресивних цілях.

Таким чином, Національна космічна політика США є невід'ємною частиною сучасної стратегії національної безпеки держави. Визнання космосу як окремої сфери ведення бойових дій, забезпечення космічної переваги та інтеграція космічних сил у загальні військові операції підкреслюють зростаюче значення цієї сфери. Важливим напрямом також є міжнародне співробітництво та розвиток передових технологій, які дозволяють США залишатися лідером у космічній сфері. Враховуючи постійні виклики, що постають перед глобальною безпекою, космос залишатиметься одним із ключових факторів, що визначатиме майбутню військову стратегію США та їхніх союзників.

Варто також відмітити Угоди Артеміди, міжнародні угоди між урядами держав-учасниць програми «Артеміда», що наразі є важливими у контексті зміцнення безпеки та міжнародної співпраці в космосі, особливо з огляду на стратегічні інтереси США та їхніх союзників. Варто зазначити, однією з космічних держав, що долучилися до даної угоди, є Україна. Хоча формально угоди спрямовані на мирне

використання космічного простору, їхнє значення у військовому контексті також є важливим. Вони допомагають США та партнерам закріпити правила, що регулюють діяльність у космосі при дослідженні та використанні Місяця, Марса, комет та астероїдів у мирних цілях, забезпечують безпеку критичної космічної інфраструктури та запобігають агресивним діям інших держав.

Так, Угоди Артеміди дозволяють США зберігати лідерство у використанні космічних ресурсів, таких як Місяць та астероїди, що мають потенційне військове і економічне значення. Загалом, це є закріпленням стратегічних переваг, оскільки космічні об'єкти можуть стати джерелом видобутку ресурсів для майбутніх місій, а контроль над ними дає військову перевагу. Також космічні ресурси і транспортні системи, що розвиваються в рамках Артеміди, є критично важливими для національної безпеки США. Угоди створюють механізми для захисту інфраструктури від можливих загроз і забезпечення безпечного управління космічними активами.

Крім того, важливим положенням угод є створення «зон безпеки» навколо космічних об'єктів, що дозволяє країнам-учасникам захищати свої операції від втручання. Це положення не лише захищає цивільні місії, але й може використовуватися для оборонних цілей. На додаток, Угоди Артеміди також сприяють зміцненню коаліцій між США та союзниками, розвиваючи спільні космічні стандарти і технології. Це зміцнює стратегічну координацію між державами, дозволяючи їм працювати спільно в умовах зростаючої конкуренції у космосі, зокрема з боку Китаю та РФ.

3.2. Правові засади військово-космічної діяльності РФ у її національному космічному законодавстві

Космічна діяльність у РФ набула особливої важливості після розпаду СРСР, коли виникла необхідність створення власної законодавчої бази для регулювання операцій у космосі. За часів СРСР національного законодавства, яке б прямо регулювало космічну діяльність, не існувало. Операції в космосі здійснювалися на підставі спеціальних постанов та рішень урядових і політичних органів, які

спрямовували розвиток космічних програм відповідно до державної політики. Однак із розпадом СРСР виникла потреба в створенні нового, більш систематизованого підходу до космічної діяльності, що відповідало б як національним інтересам, так і міжнародним зобов'язанням РФ.

Ключовим кроком у формуванні національного космічного законодавства стало прийняття Федерального закону «Про космічну діяльність» 20 серпня 1993 року (з 15 квітня 2019 року – «Закон про космічну діяльність»). Цей закон став основою для регулювання космічних операцій та визначив правові рамки для різних аспектів космічної діяльності. Закон надає регулюючі повноваження Президенту країни, Космічному агентству РФ (Роскосмос) і Міністерству оборони. Це дозволяє державі контролювати всі види космічної діяльності, включаючи запуск космічних об'єктів, їх експлуатацію та забезпечення безпеки [100].

Федеральний закон визначає процедуру отримання дозволів на здійснення космічної діяльності, як у наукових, так і соціально-економічних цілях. Особлива увага приділяється питанням безпеки, екологічної відповідальності та захисту здоров'я й життя космонавтів, персоналу космічних об'єктів та третіх осіб. Закон встановлює обов'язкове та добровільне страхування як один із механізмів відповідальності суб'єктів космічної діяльності. Це включає страхування на випадок шкоди здоров'ю та життю, а також відповідальності за шкоду, заподіяну майну чи довкіллю.

Федеральний закон також регулює процедури ліцензування космічної діяльності. Він передбачає видачу ліцензій на здійснення будь-яких видів діяльності в космічному просторі, включаючи запуск, експлуатацію та утилізацію космічних об'єктів. Ліцензії видаються Роскосмосом та Міністерством оборони і підлягають суворому контролю з метою забезпечення відповідності міжнародним стандартам безпеки. Система ліцензування забезпечує правову основу для перевірки технічної готовності космічних об'єктів, дотримання екологічних норм та гарантує відповідальність за можливі інциденти в космосі.

Закон «Про космічну діяльність» встановлює дві категорії страхування: обов'язкове та добровільне. Обов'язкове страхування охоплює ризики, пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю та життю космонавтів, персоналу космічних об'єктів, а також третіх осіб, що можуть постраждати внаслідок космічних операцій. Добровільне страхування, у свою чергу, дозволяє суб'єктам космічної діяльності застрахувати свої активи, такі як космічне обладнання, від ризику пошкодження або втрати.

Також відповідно до Закону, всі російські організації, які експлуатують космічні об'єкти або здійснюють їх запуск, зобов'язані надавати Роскосмосу інформацію про заплановані запуски за місяць до дати фактичного запуску. Після запуску інформація про космічні об'єкти передається до національного реєстру, а Роскосмос зобов'язаний передати ці дані Міністерству закордонних справ, яке, у свою чергу, інформує Генерального секретаря ООН для внесення інформації до Реєстру ООН космічних об'єктів.

Так, національне космічне законодавство РФ пройшло еволюційний шлях від урядових постанов радянських часів до сучасної системи, яка базується на міжнародних правових нормах та зобов'язаннях. Федеральний закон «Про космічну діяльність» 1993 року забезпечує правову основу для контролю, регулювання та розвитку космічної діяльності в країні. Створення ефективної системи ліцензування, реєстрації космічних об'єктів і страхування ризиків сприяє не лише внутрішній безпеці, але й забезпеченню міжнародної прозорості та відповідальності в рамках глобального космічного права. [82, с.30-31]

РФ є стороною чотирьох із п'яти ключових міжнародних угод з космічного права, що регулюють діяльність держав у космосі. Проте, країна не приєдналася до Угоди про Місяць 1979 року. Важливо також зазначити роль угоди з Казахстаном щодо космодрому Байконур, яка передбачає довгострокову оренду цього стратегічного об'єкта. Так, Угода по Байконуру 1995 року довгий час була важливим елементом російської космічної інфраструктури. Орендуючи Байконур, РФ

забезпечує надійний доступ до космосу, оскільки цей космодром є основним стартовим майданчиком для запуску космічних апаратів.

Дистанційне зондування Землі (ДЗЗ) у контексті військового використання стає важливим елементом національної безпеки. Відповідно до Постанови Уряду РФ №370 «Про затвердження Положення про планування космічних зйомок, прийом, обробку, зберігання та розповсюдження даних дистанційного зондування Землі з космічних апаратів цивільного призначення високого (менш як 2 метри) дозволу» від 10 червня 2005 року, ДЗЗ — це процес отримання даних про поверхню Землі за допомогою супутників, що дозволяє здійснювати моніторинг природних ресурсів, антропогенних факторів і змін у навколишньому середовищі. Військова значимість полягає в тому, що інформація, отримана через ДЗЗ, може бути використана для оцінки стратегічної ситуації, виявлення ворожих об'єктів та планування оборонних операцій.

Федеральний фонд даних ДЗЗ (Фонд ДЗЗ), створений під керівництвом Роскосмосу, збирає і зберігає інформацію, отриману від державних супутників та придбану у третіх осіб. Доступ до даних із Фонду суворо регламентується, і геопросторові відомості, що мають стратегічне військове або економічне значення, можуть бути класифіковані як державна таємниця. Це обмежує доступ до таких даних лише особам із відповідним рівнем допуску, що гарантує захист інформації [111].

Варто також згадати й те, що космічні війська РФ є важливою складовою структури національної оборони, інтегрованою у систему повітряно-космічних сил країни. Їхня діяльність охоплює широкий спектр завдань, зокрема контроль за космічними об'єктами, попередження про ракетний напад і забезпечення безпеки космічної інфраструктури. Космічні війська беруть своє історичне коріння в радянській космічній програмі, але після 2001 року вони офіційно стали окремим компонентом російських збройних сил.

У 2015 році космічні війська були інтегровані у Повітряно-космічні сили РФ, що дозволило поєднати повітряні та космічні компоненти оборони в єдину систему управління.

Важливим елементом діяльності космічних військ є системи попередження про ракетний напад, а також радіолокаційні комплекси та супутникові системи, які дозволяють здійснювати моніторинг космічного простору. Вони забезпечують здатність контролювати стратегічні космічні активи країни та запобігати зовнішнім загрозам, а також гарантують захист від потенційних атак через космічний простір.

Значною мірою діяльність космічних військ спрямована на забезпечення стратегічного переважання РФ у космосі, що включає розвиток нових технологій, моніторинг супутників і радіолокаційних систем, а також підтримку міжнародного співробітництва у космічній сфері.

У зв'язку із цим, космічні війська зосереджені на виконанні ряду ключових завдань, серед яких важливе місце займають моніторинг космічної обстановки, забезпечення безпеки космічних об'єктів та підтримка стратегічних сил. Оперативне управління здійснюється через головний центр контролю космічного простору, що забезпечує своєчасне виявлення потенційних загроз.

Одним із важливих компонентів є забезпечення роботи систем раннього попередження про ракетний напад. Ця система здатна виявляти пуски балістичних ракет і передавати інформацію для ухвалення рішень про відповідь. Радіолокаційні станції великої дальності, розташовані по всій країні, разом із супутниковими системами надають точні дані про переміщення та запуски в повітряно-космічному просторі [152].

Крім того, як зазначалося вище, російські космічні війська забезпечують захист власних космічних активів і можуть розгорнути контрзаходи у випадку загрози для супутників або інших критично важливих об'єктів. Це включає розвиток новітніх технологій у галузі протисупутникових систем, що забезпечують як оборонні, так і наступальні можливості для збройних сил. До того ж, важливим є розробка технологій, що здатні знищувати або виводити з ладу ворожі супутники, а також створення захищених систем комунікації, які будуть стійкими до зовнішніх впливів і кібератак.

3.3. Особливості та розвиток правового регулювання військового використання космічного простору у Японії

Космічний простір використовується багатьма державами, що мають технологічний ресурс у сфері космічної галузі, для різноманітних цілей, включаючи забезпечення національної оборони та розвідки. У зв'язку із цим, штучні супутники є надзвичайно важливими засобами у вирішенні питань національної безпеки, оскільки вони підтримують зв'язок, навігацію та спостереження за Землею. Проте, для Японії використання космосу обмежувалось виключно мирними цілями, тобто виключалась військова космічна діяльність. Підставою такого правового обмеження національної політики Японії була резолюція, прийнята в 1969 році. Разом із тим, у той же час було утворено Національне агентство космічного розвитку Японії (NASDA), яке наразі має іншу назву – Японське агентство аерокосмічних досліджень (JAXA). Відповідно до згаданої резолюції, Силам самооборони Японії не дозволялося використовувати супутники для збору розвідувальної інформації та зв'язку, а також розробляти, запускати та експлуатувати супутники та ракети. Проте Сили самооборони мали можливість підтримувати свій ланцюг командування, використовуючи власні наземні засоби та обмежуючи використання супутникових систем винятковими обставинами, як, наприклад, участь у миротворчих операціях ООН [171].

Таким чином, склалася ситуація де в інших країнах розвиток космосу був тісно пов'язаний з національною безпекою, а Японія не мала ніякої можливості скоротити цей розрив. Натомість, поступово японські політичні рішення просувалися до вирішення питань космічної безпеки.

Перший крок Японії у напрямку військової космічної діяльності можна простежити до середини 1980-х років, коли уряд країни почав купувати зображення з американських та французьких супутників для японського оборонного відомства. На думку уряду, такі дії не суперечили японській резолюції 1969 року, оскільки зображення були отримані з цивільних супутників [154]. Однією з причин такого кроку був стрімкий розвиток технологій у сфері безпеки, зокрема неможливість використовувати GPS і супутниковий зв'язок з військовою метою, наприклад під час спільних навчань із США.

Так, у 1985 році Головний секретар Кабінету міністрів Японії прийняв «принцип узагальнення», відповідно до якого могли використовуватися супутники загального використання та супутники з аналогічними функціями, що дало можливість використовувати комерційні супутникові послуги [171].

Значною зміною в ситуації щодо космічної безпеки стало випробування протисупутникової зброї Китаю у 2007 році. Це стало серйозною проблемою, оскільки показало, що військові операції стали зосередженими на зброї, що підтримується космічними системами. Так, командування та управління, розвідка та спостереження для військових операцій не мали можливості функціонувати без космічних систем.

Японія не має власних супутників військового призначення, проте Сили самооборони використовують виключно супутники зв'язку, що експлуатуються приватними компаніями, а японські космічні активи включають у себе супутники IGS (International GNSS Service) і QZSS. Quasi-Zenith Satellite System є регіональною супутниковою системою позиціонування та експлуатується Японією з 2018 року. Науковці визначають, що у разі військового конфлікту між США і Китаєм, Китай може використати можливості протисупутникової зброї для здійснення атак на американські військові об'єкти, тим самим погіршивши здатність американських військових проводити військові операції і знизивши здатність Японії реагувати на загрози [171].

Так, Сили самооборони Японії намагаються розширити свою співпрацю і сумісність озброєнь з Космічними силами США, оскільки вони все частіше працюють разом з американськими військами і все більше занепокоєні зростаючими можливостями Китаю. Прикладом цього є угода про співпрацю в галузі космічної безпеки, підписана у 2021 році між Повітряними силами самооборони Японії і Космічним командуванням США. Згідно з цією угодою, Повітряні сили самооборони Японії призначили офіцера зв'язку, який працює на постійній основі в штаб-квартирі Космічного командування США на авіабазі Петерсон, штат Колорадо. Крім того, до

2027 фінансового року Повітряні сили самооборони Японії планують змінити свою назву на «Повітряно-космічні сили самооборони Японії» [79].

Варто звернути увагу, що у 2008 році Японія прийняла Основний закон про космос, який передбачає, що «освоєння та використання простору здійснюється з метою...забезпечення міжнародного миру і безпеки; сприяння національній безпеці Японії» (стаття 3 – «Поліпшення життя громадян тощо») та «державна вживає необхідних заходів для сприяння освоєнню та використанню космосу для забезпечення міжнародного миру та безпеки, а також для сприяння національній безпеці Японії» (стаття 14 – «Забезпечення міжнародного миру та безпеки, а також національної безпеки Японії»). Таким чином, Японія на національному рівні заповнила пробіл між питанням безпеки та розвитком використання космосу для оборонних цілей і отримала можливість розробити політику космічної безпеки, подібну до політики інших держав [231].

У 2009 році було створено Базовий план космічної політики, але у 2013 році через «суттєву зміну національних та міжнародних обставин, що стосуються освоєння та використання космосу» утворився новий Базовий план, який, як і попередній, відображав національну космічну політику Японії [232].

Як зазначалося раніше, важливим засобом для досягнення достатнього рівня космічної безпеки є космічна ситуаційна обізнаність, яка використовує радары та інші засоби для виявлення орбітальних космічних об'єктів, кількісної оцінки їх положення і напрямку польоту, прогнозування їх майбутніх траєкторій і отримання даних, необхідних для розрахунку ймовірності зіткнення з супутниками. До того ж, важливим є моніторинг іноземних супутників, аби виявляти і аналізувати їх переміщення для розкриття їхніх намірів. Наявність таких можливостей, які дає космічна ситуаційна обізнаність, має важливе значення для космічної безпеки, тому з цією метою Японія створила Групу з космічних операцій у 2022 році, розширивши Ескадрилью космічних операцій, створену ще у 2020 році. Дана Група слугує як підрозділ для ведення діяльності щодо космічної ситуаційної обізнаності, у складі

Повітряних сил самооборони Японії, яка аналізує інформацію про космічну ситуаційну обізнаність, надану США та іншими дружніми країнами [171].

Задля забезпечення національної безпеки Японії у керівних принципах Програми національної оборони 2018 року міститься заклик до того, щоб створювати перепони у здійсненні командування, управління, забезпеченні зв'язком та інформацією супротивника для отримання переваги в космосі. Також ця Програма є першим офіційним документом, який посиляється на необхідність противокосмічних систем [154]. Крім того, даний заклик був включений і до Стратегії національної безпеки Японії 2022 року.

Загалом, принципи Програми національної оборони 2018 року вперше чітко визначили космічну діяльність в оборонних цілях і вимагали від Міноборони Японії більш активних дій. Принципи Програми наполягали на посиленні збору інформації з боку оборонного відомства, завдяки зв'язку і позиціонуванню за допомогою супутників; посилення можливостей ситуаційної обізнаності у космосі; і гарантування функціональності супутників (тобто забезпечення того, щоб супутники продовжували функціонувати за допомогою альтернативних засобів у разі нападу). Слід підкреслити, що посилення можливостей для забезпечення використання космосу, від мирного часу до надзвичайних ситуацій, у загаданих принципах передбачає, як згадувалося вище, можливість втручання в системи командування, управління та інформаційно-комунікаційні системи інших країн за допомогою супутників, тобто мати офенсивний потенціал проти космічних систем інших держав. Це було перше згадування Японією про офенсивні можливості у космічному просторі, але з того часу не відбулося серйозних дебатів з цього питання, і воно не залучило значної уваги громадськості. Станом на сьогодні, не існує жодних доказів реалізації конкретних проєктів чи технічних досліджень для розробки такого потенціалу.

Отже, 16 грудня 2022 року адміністрація Кішіди затвердила три нові стратегічні документи: Стратегію національної безпеки, Стратегію національної оборони та Програму нарощування оборони. Ці документи поділяють космічну безпеку на три

сфери: 1) забезпечення безпеки з космосу (наприклад, посилення використання космосу Силами самооборони Японії та береговою охороною Японії); 2) забезпечення безпеки в космосі (тобто реагування на загрози стабільному середовищу космічного простору); та 3) підтримка та розвиток космічної галузі. До того ж, з точки зору безпеки з космосу, ці стратегічні документи вводять концепцію залучення супутникових угруповань для спостереження за потенційними іноземними цілями [171], [201].

З точки зору безпеки з космосу, згадані стратегічні документи запроваджують концепцію використання супутникових угруповань для моніторингу потенційних іноземних цілей. Досі збір зображень розвідувальними супутниками був зосереджений на стратегічному спостереженні з боку IGS, наприклад, на моніторингу довгострокових змін з метою використання інформації для дипломатичних переваг і стратегій безпеки. Однак рішення про набуття так званого контрнаступального або офенсивного потенціалу – атакувати ворожі ракетні бази та інші цілі за допомогою протиракетних ресурсів – як описано в трьох стратегічних документах, створює необхідність ідентифікувати і відстежувати потенційні цілі для таких атак. Це вимагає створення системи супутникового угруповання, яка одночасно експлуатує велику кількість малих супутників для покращення ситуаційної обізнаності у космосі і можливостей збору інформації.

В трьох стратегічних документах підкреслюється також потреба створення системи, здатної в реальному часі виявляти, слідкувати та перехоплювати гіперзвукову зброю, таку як керовані бойові блоки. Вважається, що для цього потрібно тисячі супутників, і для Японії було б вкрай складно створити таку систему самостійно. Крім того, з метою посилення стійкості власної системи позиціонування Японія прагне і надалі розширювати свої космічні активи, щоб створити систему, здатну працювати без впливу перешкод з боку інших країн. Система QZSS також сумісна з американською системою GPS і може слугувати резервним варіантом на випадок атаки на GPS, а отже, це підвищує стійкість японсько-американського альянсу [171].

Тим не менш, стратегічні амбіції Японії обмежені сферою дії конституції Японії. Наразі одним із потенційних зрушень у противокосмічних можливостях Японії може стати перегляд статті 9 її пацифістської Конституції, яка відмовляється від загрози силою та війни як суверенного права нації [154].

Планується, що космічний бюджет Міноборони Японії зросте разом із запропонованим збільшенням загальних оборонних витрат (до 2% ВВП до 2027 року), до 2027 фінансового року він збільшиться лише на 1 трильйон єн (\$7,15 млрд), або на 200 мільярдів єн (\$1,43 млрд) на рік. Проте такого бюджету може не вистачити на амбітні проєкти та створення нової системи супутникових угруповань. Існує також питання, чи буде достатня кількість людських ресурсів, необхідних для створення, експлуатації і захисту нової системи. Можливості кібербезпеки в Японії обмежені, і немає системи допуску до інформації, яка б дозволяла обмінюватися інформацією зі США та іншими союзниками, особливо щодо чутливих кіберінцидентів, що є необхідним для кіберзахисту. Хоча Сили самооборони Японії мають власні можливості з кібербезпеки, їх головна мета – захист наземних систем, і вони не мають досвіду для захисту супутникових систем. Також, невдача першої спроби Японії запустити ракету НЗ, для запуску супутника у 2023 році, змінила графік майбутніх запусків супутників, що може спричинити затримки у реалізації амбітних планів з космічної безпеки [171].

Загалом, на даний час, космос для Сил самооборони Японії є лише доповненням, а не основним напрямком діяльності. Тому Японії важливо будувати космічні системи спільно зі США, а не розширювати власний космічний потенціал окремо від союзників. Так, Японія активно співпрацює зі своїми союзниками, зокрема США і Францією, щоб покращувати космічні можливості і спільні операції.

У 2024 році Японія також приєдналася до AsterX, в якому беруть участь 14 країн, переважно країни-члени НАТО. У березні 2024 року японська Група з космічних операцій вперше взяла участь в багатонаціональних навчаннях AsterX, які проводились французькими Повітряно-космічними силами.

У вересні 2021 року на першому особистому саміті лідерів країн Quad або Чотиристороннього діалогу з питань безпеки (Австралія, Японія, Індія та США) було створено Робочу групу з космічного співробітництва для посилення координації та обміну інформацією. Ця група зосереджена на обміні супутниковими даними ДЗЗ, які мають вирішальне значення для моніторингу зміни клімату, покращення реагування на катастрофи та забезпечення сталого використання океанів і морських ресурсів. Для сприяння цим зусиллям «четвірка» визначила можливості кожного члена і запустила веб-сайт даних спостереження за Землею. [43]

Варто також згадати, що Японія є активною державою-учасницею чотирьох з п'яти основних договорів міжнародного космічного права. Цими міжнародними угодами є: Договір про космос 1967 р., Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 р., Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічним об'єктам 1972 р., Конвенція про реєстрацію об'єктів, які запускаються у космічний простір 1975 р. Також вона є учасником інших міжнародних договорів, що стосуються питання демілітаризації космічного простору: Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою 1963 р. та Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 р.

Стратегічні амбіції Японії доводять необхідність освоєння космосу не тільки для цивільних, а й військових цілей з метою розвитку міжнародного оборонного та безпекового співробітництва між державами-союзниками.

3.4. Перспективи правового регулювання сучасної військово-космічної діяльності Індії

Сучасні тенденції мілітаризації космосу показують, що глобальна інтеграція супутників для забезпечення національної безпеки й ефективності бойових дій стала важливим компонентом оборонних стратегій. У відповідь на змінну геополітичну

ситуацію космічні системи розвідки набувають вирішального значення, сприяючи оперативному прийняттю рішень і підвищуючи бойову ефективність.

Військове використання космічного простору привертає все більше уваги в Індії, як і в інших країнах. Наразі дослідження космосу – це вже не просто спостереження за Землею чи задоволення телекомунікаційних потреб країни. Так, управлінці зі сфери безпеки Індії вимагають більшої участі країни в космічних дослідженнях у військових цілях, що зумовлює певні зміни в космічній політиці Індії.

Підвищення оборонних космічних можливостей стає пріоритетом для Індії в умовах геополітичних загроз і постійних регіональних конфліктів. Космічні активи дозволяють країні ефективно здійснювати моніторинг, розвідку та своєчасно реагувати на загрози вздовж кордонів і в морських районах.

Індія є державою-учасницею чотирьох з п'яти основних міжнародних договорів, які закріплюють основні положення космічного права та були створені у рамках ООН, а саме: Договір про космос 1967 р., Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 р., Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічним об'єктам 1972 р., Конвенція про реєстрацію об'єктів, які запускаються у космічний простір 1975 р. Що стосується Угоди про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 р., вона є підписаною, але не ратифікованою індійською стороною. Тим не менш, країна є також учасником інших міжнародних договорів, що торкаються питання демілітаризації космічного простору – Договору про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою 1963 р. та Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 р. [162]. Початком космічної діяльності Індії стало заснування Індійського національного комітету з космічних досліджень у 1962 р., який у 1969 році став Індійською організацією космічних досліджень (Indian Space Research Organisation, далі – ISRO). Поштовхом у технологічному прогресі індійської космічної галузі став запуск супутника Aryabhata у 1975 році. Поступово індійська космічна програма стала просуватися у напрямках освоєння космосу для

цивільних та комерційних потреб, а також в цілях національної безпеки [153]. Крім того, Індія укладала угоди з різними країнами та космічними агентствами, у тому числі з НАСА, ЄКА, для розробки та модифікації національної космічної політики. ISRO здійснює велику кількість запусків супутників для багатьох країн, що є значним досягненням Індії. Наразі ISRO реалізує численні програми Департаменту космічних досліджень Індії (Department of Space), якому ISRO і підпорядковується, для просування космічних технологій в Індії, зокрема програми щодо ракет-носіїв, INSAT (для радіомовлення, телекомунікацій) або дистанційного зондування (створення супутникових знімків). У 2011 році була прийнята політика щодо даних дистанційного зондування, яка замінила застарілу політику 2001 року і зняла обмеження на постачання супутникових даних з високим роздільною здатністю. Крім того, дана політика від 2011 року дозволила передачу послуг зі зйомки з високою роздільною здатністю, захищаючи при цьому чутливу оборонну інформацію. Необхідність в розвитку національного космічного права та політики стає актуальною для країни, особливо з огляду на стратегію та встановлення безпеки в умовах можливої космічної війни. Крім того, ISRO надає ряд послуг, такі як космічна інфраструктура для телекомунікаційних потреб Індії, супутникові послуги для телемовлення, прогнозування, метеорології, постачання супутникових зображень тощо [91].

Так, Індія рухається вперед у розробці космічного законодавства, зокрема законопроєкту про регулювання геопросторової інформації від 2016 року. Закон має на меті допомогти уряду вирішувати правові питання, пов'язані з об'єктами, розташованими у космосі і на орбіті. Він має намір регулювати збір, публікацію та розповсюдження геопросторової інформації країни. Також законопроєкт про індійську космічну діяльність від 2017 року також буде обговорюватися, щоб створити сприятливу інфраструктуру для розвитку космічних технологій в Індії. Незважаючи на відсутність прийнятого Індією національного космічного законодавства, варто зазначити, що Законопроєкт про космічну діяльність Індії, що знаходиться на стадії розробки та дискусії, загалом охоплює різні фактори космічних

цілей країни, включаючи міжнародні та національні зобов'язання, визначає правопорушення та подальші покарання, бар'єри входу для приватних компаній, відповідальність за шкоду, заподіяну в космосі тощо, а новостворена Космічна політика Індії 2023 направлена на комерційне освоєння космосу і не передбачає військового сегменту. Загалом, дана космічна політика спрямована на мирні і цивільні цілі, а не на військові і безпекові аспекти. В документі, що складається з 11 сторінок, слово «безпека» згадується лише один раз. Однак, Індія володіє значним потенціалом у сфері космічної розвідки, спостереження, військового зв'язку та інших військових аспектів. Для більшої всебічності і широкого охоплення цілей і пріоритетів в оборонній космічній політиці країни, важливо, щоб вона була видана Міністерством закордонних справ або Офісом прем'єр-міністра, а не цивільним космічним агентством. Так, зосередження на безпекових аспектах допоможе забезпечити збалансований розвиток космічної програми Індії. Хоча нормативно-правова база космічного права Індії й розвивається повільно, застосування військових супутників (наприклад, GSAT-7A) та запуск протисупутникової зброї у 2019 році зазначається як питання національної безпеки та показує військову орієнтацію Індії у сфері використання космосу [92], [93]. Аналізуючи дії Індії у сфері військового використання космосу, слід зазначити, що 27 березня 2019 року стало важливою віхою в історії розвитку індійських космічних можливостей. Успішне випробування протисупутникової зброї в рамках місії Shakti є значущим кроком, який відображає зростання мілітаризації космічного простору та свідчить про серйозність підходу Індії до захисту національних інтересів у космосі. Це випробування стало першою демонстрацією таких можливостей у Індії, а також підкреслило її готовність до участі в космічній гонці озброєнь, поруч із США, РФ та Китаєм.

Ключовою метою місії Shakti стало знищення індійського супутника Microsat-R, що перебував на низькій навколосемній орбіті. У ході операції Індія використала протисупутникову ракету Prithvi Defence Vehicle Mark-II, яка розроблялася в межах програми захисту від балістичних ракет. Це підтверджує наявність у країни

необхідних технологічних потужностей для знищення об'єктів на орбіті та для впровадження багаторівневих засобів захисту.

Згодом, у липні 2019 року, Індія провела навчання під назвою «IndSpaceEx», організовані новоствореним Оборонним космічним агентством. Ці навчання дали можливість оцінити можливі загрози з боку інших країн, розробити відповідні контрзаходи та напрацювати основи для створення доктрини космічної війни. Важливо підкреслити, що така доктрина стане необхідною частиною майбутньої стратегічної космічної політики Індії. Її реалізація забезпечить національну безпеку та сприятиме посиленню обороноздатності країни.

Зважаючи на стратегічний контекст, можна стверджувати, що Індія демонструє намір змістити фокус своєї космічної діяльності з цивільного на військовий сегмент. Для цього необхідне розроблення всеосяжної космічної політики, яка б чітко регулювала правові аспекти використання космічних ресурсів у військових цілях.

Варто згадати, що місія Shakti під час якої було запущено протисупутникову зброю, спрямовану на індійський супутник, який був виведений з експлуатації, стала спільною програмою Організації оборонних досліджень і розробок (Defence Research and Development Organisation, далі – DRDO) та ISRO. [93]. Також серед майбутніх проєктів DRDO, яке є головним агентством при Департаменті оборонних досліджень і розробок Міністерства оборони Уряду Індії, що відповідальне за військові дослідження та розробки, перспективною є концепція подвійного призначення Avatar (Aerobic Vehicle for Transatmospheric Hypersonic Aerospace Transportation). Avatar представляє собою концепцію для роботизованого одноступеневого 263 космічного літака багаторазового використання, здатного здійснювати горизонтальний зліт і посадку. Концепція місії спрямована на недорогі військові та комерційні запуски космічних супутників. У 2019 році розпочали роботу Оборонне космічне агентство (Defence Space Agency) та Організація оборонних космічних досліджень (Defence Space Research Organisation, далі – DSRO) як спеціалізовані урядові агентства для інтеграції військових космічних засобів (включно з військовими супутниками). Комітетом з безпеки Кабінету міністрів Індії, у складі 5 основних міністрів (прем'єр-

міністр, міністр оборони, міністр внутрішніх справ, міністр закордонних справ і міністр фінансів) було схвалено створення DSRO. DSRO функціонує як наукова організація, відповідальна за розробку систем і технологій космічної війни для Оборонного космічного агентства. Організація забезпечується командою вчених і працює в тісній координації з офіцерами об'єднаного Штабу оборони трьох родів військ. Відомство надає підтримку в дослідженнях і розробках Оборонному космічному агентству, до складу якого входять три роди військ (армія, флот та військово-повітряні сили) та керує їх космічними засобами, включно з військовими протисупутниковими можливостями. Крім того, організація активно досліджує та впроваджує оборонні програми для всього спектру космічних технологій Індії. Оборонне космічне агентство, у свою чергу, формулює стратегію захисту інтересів Індії в космосі, включаючи боротьбу з космічними загрозами [33]. Отже, з огляду на мінливі умови космічної безпеки, спільними зусиллями різних відомств космічної галузі Індії, було розроблено надійні можливості запусків космічних апаратів та поєднання різних видів розвідки, моніторингу та застосування супутників спостереження за Землею для військових цілей. Так, наприклад, космічні супутники та засоби можуть підвищити ситуаційну обізнаність індійських військових, особливо в районах навколо кордонів країни. Індія має велику мережу супутників зв'язку, які дозволяють краще координувати операції, особливо це є дієвим для воєнно-морських сил, враховуючи їх розгалужені театри бойових дій. Крім того, інвестиції Індії у власне угруповання навігаційних супутників допомагають усім індійським збройним силам у всіх видах операцій не залежати від іноземних навігаційних супутників. Оскільки космос стає все більш мілітаризованим, наявність національної бази космічного права стає все більш важливою для управління ризиками та забезпечення відповідального використання військового потенціалу в космосі, а також освоєння космосу загалом. Заповнення національного правового вакууму для Індії є питанням національної політики та стратегічних пріоритетів через відсутність діючого національного космічного законодавства (наявний тільки законопроект). Таким

чином, космічне законодавство Індії значною мірою сприятиме зміцненню космічної безпеки держави [221].

Беручи до уваги останні заяви високопосадовців Індії щодо мілітаризації космосу, можна стверджувати, що такі коментарі відображають дедалі активнішу інтеграцію космосу у сферу національної безпеки. Як зазначив головний маршал повітряних сил Індії В. Р. Чаудхарі, індійський космічний сектор неминуче мілітаризується. Він підкреслив, що космічний простір традиційно використовувався як для цивільних, так і для військових цілей, і сьогодні це стає основним елементом стратегії Індії. Останнім часом ВПС Індії вже переорієнтовуються на виконання завдань як Повітряно-космічні сили Індії, подібно до аналогічних змін у Франції.

Також важливою є позиція начальника штабу оборони Індії генерала Аніла Чаухана, який акцентував на важливості розвитку технологій подвійного призначення для посилення індійських можливостей розвідки, спостереження та рекогносцировки. Індія, згідно з його твердженням, має розширити кількість супутників NavIC для забезпечення власної автономії в космічній сфері, що також дозволить підвищити її обороноздатність.

Особливе значення має той факт, що сам прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді наголосив на ролі космічного сектору як критичного для майбутньої безпеки країни під час виступу на Defense Expo у 2022 році. Це підтверджує, що космос став об'єктом безпекового і стратегічного інтересу на найвищому рівні державного управління Індії[41].

Серед ключових елементів стратегії також є активне залучення приватного сектору. У рамках напрямку на самозабезпечення, Індія надає підтримку приватним компаніям у розробці супутникових і оборонних технологій. Це сприяє створенню оборонного промислового комплексу, де приватний сектор не лише залучається до розробки подвійних технологій, але й збільшує комерційні інтереси в космосі, що раніше був переважно державним. Наприклад, провідні індійські компанії виробляють безпілотні літальні апарати та системи, а стартап GalaxEye розробляє

радары із синтетичною апертурою для супутникових систем, що можуть використовуватися для моніторингу і в оборонних цілях.

Водночас, Індія усвідомлює необхідність протистояти зростаючому військовому потенціалу Китаю в космосі. Китай, який проводить інтенсивні запуски, демонструє здатність використовувати космос для військових операцій, що підкреслює актуальність для Індії подальшого розвитку власних космічних оборонних можливостей.

Слід зауважити, що Японія та Індія стежать за розширенням військової космічної програми Китаю під керівництвом Народно-визвольної армії. Зміна балансу сил в Азії, а також історичний багаж між ключовими азійськими державами зробили космічну сферу набагато більш суперечливою. Наприклад, досягнення Китаю в космосі підштовхують Індію і Японію до об'єднання зусиль, щоб наздогнати його. Співпраця в космосі в рамках Quad, також є прямим результатом зростаючої космічної могутності Китаю.

Індійські експерти наголошують, що, зважаючи на еволюцію космічних технологій, принципово важливо для Індії розрізнити «мілітаризацію» та «вепонізацію» космосу. Мілітаризація включає використання космічних активів для оборонних або миротворчих цілей, тоді як вепонізація передбачає розробку і розгортання космічних засобів для наступальних дій. Чітке розуміння цих концептів є критичним для створення довгострокових космічних політик та розробки національного законодавства у космічній сфері [105].

Індія також значно інвестує в розширення дослідницьких можливостей і розвиток автономності в оборонних технологіях, збільшуючи національні інвестиції в інфраструктуру, впроваджуючи новітні супутникові технології та розвиваючи міжнародне співробітництво для доступу до передових рішень.

У довгостроковій перспективі Індія може забезпечити стійкість своїх космічних активів та досягти провідних позицій у космічній обороні, що сприятиме глобальній безпеці та міжнародному співробітництву.

3.5. Міжнародно-правові аспекти мілітаризації космосу КНР

Космос все частіше стає ареною стратегічної конкуренції між державами, де технологічні інновації відіграють вирішальну роль у забезпеченні національної безпеки та глобального впливу. Китай, під керівництвом Сі Цзіньпіна у питаннях щодо інтеграції цивільних і військових космічних програм, демонструє швидкий прогрес у розробці багаторазових ракет, потужних платформ у космосі та новітніх супутникових систем. Як одна з провідних космічних держав, КНР бере активну участь у розробці космічних технологій, що мають подвійне призначення.

Космічна програма КНР зародилася ще в 1956 році, але її ранній розвиток обмежувався низьким рівнем технологічних і фінансових ресурсів. Із запуском першого супутника в 1970 році Китай почав активно досліджувати можливості космосу. На початку 90-х років, під впливом аналізу операцій США в Іраку (війна в Перській затоці), Китай визнав важливість високих технологій і роль космосу в сучасній війні. Цей конфлікт підкреслив значення супутникових систем для збору даних, зв'язку та навігації, що змінило підхід Китаю до стратегічного планування. У 2000-х роках, КНР розпочала активно розвивати супутникові системи, засоби протиракетної оборони, а також технології кібератак і радіоелектронної боротьби. [72, с. 55–77]

Аналіз правового регулювання військових аспектів космічної діяльності Китаю дозволяє оцінити, як держава балансує між дотриманням міжнародного права та реалізацією власних стратегічних цілей.

У Китаї досі відсутня комплексна національна космічна політика. В основі такої ситуації лежать політичні причини і складний механізм регулювання законотворчого процесу в Китаї. Китайська космічна діяльність регулюється правилами, викладеними в «Білих книгах», підготовлених Державною радою КНР, яка є головним політичним органом Китаю. Так, наразі існує 5 версій «Білої книги» з космічної діяльності за 2000 рік, 2006, 2011, 2016 та 2021 роки [61].

У 1983 та 1988 році Китай приєднався до низки ключових міжнародних договорів, які регулюють діяльність держав у космосі. Договір про космос 1967 року Китай ратифікував першим, а через п'ять років були ратифіковані Угода про

рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір (1968), Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічним об'єктам (1972) та Конвенція про реєстрацію об'єктів, які запускаються у космічний простір (1975). Наразі КНР є учасником чотирьох із п'яти основних космічних договорів, а також з 2005 року Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1977) [72], [175].

Хоча Китай ратифікував ключові міжнародні договори, його космічна діяльність, особливо у військовій сфері, породжує низку викликів як використання протисупутникової зброї та космічних активів подвійного призначення, зокрема недостатня прозорість, оскільки Конвенція про реєстрацію вимагає надання інформації про запуски, Китай не завжди надає повну інформацію, що викликає занепокоєння міжнародної спільноти.

У історико-правовому контексті варто згадати й те, що Китай не є стороною Договору про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою 1963 року. Його підписання супроводжувалося складними геополітичними викликами, які демонстрували суперечливий характер дипломатії у сфері контролю над озброєннями. Незважаючи на зусилля ключових сторін – США, Радянського Союзу та Великої Британії – залучити до договору Францію та Китай, ці дві країни відмовилися приєднатися. Франція, прагнучи зберегти незалежність своєї ядерної програми, оголосила про своє неприйняття угоди.

Китай розглядав договір як спробу перегрупування у період Холодної війни двох найбільших ядерних держав – США і СРСР – проти власних стратегічних інтересів. Ця думка знайшла підтвердження у заявах маршала Чень Ї, який назвав договір «спрямованим проти Китаю». У контексті китайсько-радянського розколу, що набрав обертів, відмова Китаю приєднатися до договору стала демонстрацією його прагнення до незалежності у питаннях ядерної політики [69].

Під час виступу на XX з'їзді Комуністичної партії Китаю (КПК) у жовтні 2022 року, голова КНР Сі Цзіньпін наголосив, що космічна інфраструктура є критично

важливою складовою легітимності КПК. Крім того, космос посідає центральне місце у стратегічному суперництві Китаю із США, відіграючи ключову роль у формуванні національної потужності КНР [112].

Так, сучасна космічна діяльність Китаю стала важливим елементом його національної безпеки, відображаючи тенденцію до посилення мілітаризації космосу. Заяви НАСА, зокрема коментарі Білла Нельсона, підкреслюють, що китайська космічна програма, попри її декларовану цивільність, має чітку військову складову. У цьому контексті Китай активно інвестує у технології подвійного призначення, які використовуються як для цивільних, так і для оборонних завдань, що сприяє зміцненню його космічної могутності [40].

Космічна промисловість позиціонується як критичний елемент китайської національної стратегії, що і відображено у «Білій книзі» Китаю з космічної діяльності 2021 року. Наукові інновації, включно з космічними технологіями, розглядаються як ключ до економічного зростання та зміцнення військової потужності. У цьому контексті Китай у 2023 році визначив основні напрями розвитку цивільно-військової космічної програми, серед них: розробка важких ракет-носіїв багаторазового використання, створення платформ на різних орбітах, розвиток логістики в космосі, регулювання місячних досліджень та інтеграція супутникової інтернет-інфраструктури в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» [121].

Наразі Китай експериментує з побудовою великої орбітальної платформи, оснащеної сотнями CubeSat (тип малих супутників). Такі платформи мають керуватися штучним інтелектом, що дозволяє автоматизувати процеси ухвалення рішень, включаючи розпізнавання загроз і проведення операцій із знищення супутників супротивника або очищення космічного сміття. За даними китайських вчених, використання штучного інтелекту у космічних операціях значно підвищить ефективність реагування на загрози, створюючи економічні та військові переваги.

Крім того, Китай активно розвиває комплексну логістичну систему для космосу, що має як цивільні, так і військові застосування. Одним із стратегічних досягнень стало забезпечення так званого тактично адаптивного космічного запуску

(англ. *Tactically Responsive Space Launch*), що забезпечує перевагу в оперативному розгортанні супутників для військових потреб [84].

З 2015 року Сі Цзіньпін закликав Народно-визвольну армію Китаю розвивати космос як множник сили, що забезпечує перевагу в інших сферах. Це передбачає інтеграцію цивільних, військових і комерційних космічних ініціатив у національну стратегію. Космічні технології розглядаються не лише як засіб забезпечення національної безпеки, а й як елемент великої стратегічної візії Китаю. Можливість будувати великі платформи в космосі, інтегруючи цивільні та військові елементи, посилює стратегічну автономію Китаю. Це дозволяє не лише захищати національні інтереси в космосі, а й забезпечувати технологічну перевагу у довгостроковій перспективі. Народно-визвольна армія Китаю визначає «космічну перевагу» як здатність контролювати інформаційний простір і запобігати доступу супротивників до власних космічних ресурсів. Згідно зі звітом Міністерства оборони США за 2023 рік, КНР активно розвиває такі напрями:

1) *Розвідка, спостереження і навігація.* Китай значно посилив свої можливості супутникового спостереження, використовуючи системи на геостаціонарній орбіті, як-от Yaogan-41, які дозволяють моніторити широкі території, включаючи Тихий та Індійський океани;

2) *Протисупутникова зброя.* Китай здійснив випробування кінетичної зброї, зокрема у 2007 році, знищивши свій неактивний супутник на висоті понад 800 км. Ці технології здатні суттєво впливати на безпеку супутникових мереж інших країн у разі космічного конфлікту. У 2013 році було здійснено запуск об'єкта по балістичній траєкторії з радіусом орбіти понад 30 тис. км, що відповідає геостаціонарній орбіті. Хоча запуск не мав ознак наукових чи комерційних цілей, це свідчить про здатність Китаю використовувати протисупутникові технології для ураження супутників на геостаціонарній орбіті, які є критично важливими для комунікацій та стратегічного спостереження;

3) *Радари із синтетичною апертурою.* Супутник Ludi Tance-4 на геостаціонарній орбіті забезпечує всепогодне спостереження у режимі 24/7, що є рідкісним для цивільних місій.

Також, у 2015 році відбулося створення Департаменту космічних систем у складі Стратегічних сил підтримки Народно-визвольної армії Китаю (англ. PLA Strategic Support Force, PLASSF), що стало переломним моментом у військовій космічній діяльності країни. Цей департамент займається наразі інтеграцією космічних, кібернетичних та електронних функцій, забезпечуючи комплексну підтримку військових операцій [121]. Можна виокремити такі напрямки, як:

1. Системи раннього попередження. Ці системи забезпечують раннє виявлення балістичних ракет та інших атак, що суттєво підвищує обороноздатність країни;

2. Протисупутникові технології, такі як кінетичні ракети, високотехнологічні лазери, системи кібератак та електронного глушіння. Такі можливості дозволяють виводити з ладу супутники супротивника, знижуючи його здатність до ведення розвідки та координації операцій;

3. Інтеграція супутникових даних. Навігаційна система Weidou є ключовим інструментом для забезпечення військових операцій, надаючи навігаційні послуги, підтримку зв'язку та високоточне наведення озброєнь. В умовах потенційної ізоляції від західних систем, таких як GPS, Weidou є важливим елементом незалежності військових можливостей Китаю.

Таким чином, Китай активно використовує свою стратегію військово-цивільної інтеграції, яка дозволяє прискорювати технологічний прогрес через синергію цивільних і військових ресурсів. Такий підхід, з одного боку, сприяє інноваціям, а з іншого — викликає міжнародні побоювання щодо непрозорості космічної діяльності Китаю.

Як зазначалося, китайська космічна програма офіційно позиціонується як цивільна, однак багато її аспектів мають явне військове спрямування. Концепція військово-цивільної інтеграції дозволяє використовувати подвійні технології для

оборонних цілей. Загалом, відповідно до «Білої книги» з космічної діяльності 2021 року, космос розглядається як критичний елемент національної стратегії.

Дії Китаю також впливають на космічні стратегії інших країн, зокрема Індії. У 2019 році Індія провела власне протисупутникове випробування, демонструючи здатність протистояти загрозам у космосі. Однак у кількісному й технологічному аспектах Індія значно поступається Китаю. Наприклад, Китай має у своєму розпорядженні приблизно 245 військових супутників, тоді як Індія оперує лише 26. Крім того, бюджет космічної програми Індії у 2022 році становив \$1,8 млрд, що значно менше порівняно з \$12 млрд Китаю [121].

Очевидно, що використання технологій подвійного призначення викликає підозри щодо справжніх цілей космічних ініціатив Китаю. Так, військова активність Китаю у космосі має серйозні геополітичні наслідки, якими є стимулювання глобальної космічної гонки озброєнь, створення ризиків для стабільності, а також мілітаризація космосу. США вже висловили занепокоєння через військову спрямованість китайської космічної програми. Разом із тим, США у 2022 році заявили про відмову від руйнівних супутникових випробувань у космосі, підкреслюючи важливість встановлення глобальних стандартів відповідальної поведінки в космосі. Такий підхід спрямований на зниження ризиків утворення космічного сміття та забезпечення сталого розвитку космічного простору.

У контексті війни в Україні, важливо звернути увагу на співпрацю КНР з РФ у сфері супутникової навігації (ГЛОНАСС та Beidou). Така співпраця свідчить про стратегічне партнерство у військовій сфері, завдяки якій обидві країни розробляють багаточастотні чипи (принцип роботи на основі радіочастот) для збору даних про місцевість, логістику і точність ударів, що підвищує військову ефективність. Також варто згадати, що РФ та КНР створювали спільний проєкт Договору про запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, загрози силою або її застосуванню проти космічних об'єктів, який мав 2 версії – 2008 та 2014 року.

На прикладі КНР, можна підсумувати, що для забезпечення сталого розвитку космосу та запобігання його мілітаризації необхідно створювати нові міжнародні

механізми регулювання. Важливими кроками у ньому можуть стати: 1) розробка міжнародного договору про заборону протисупутникових випробувань; 2) посилення прозорості та довіри між державами через обмін інформацією про космічні програми; 3) інтеграція приватного сектора у систему міжнародного правового регулювання. Проте, оскільки космос дедалі більше перетворюється на стратегічний простір, де взаємодіють технології, геополітика та міжнародне право, досягти відповідального використання космосу вкрай важко.

Космічна доктрина КНР базується на трьох ключових опорах: сприянні національному розвитку, розширенні військових можливостей та стратегічній конкуренції з великими державами. Особливе значення цьому напрямку надає Сі Цзіньпін, який інтегрував космос у концепцію «великого омолодження китайської нації». До 2049 року Китай має намір стати «технологічною великою державою», використовуючи космічний простір як один із головних інструментів для досягнення цієї мети. Так, попри офіційні заяви про використання космосу для мирних цілей, китайська космічна програма має виражену військову складову. Розвідувальні супутники серії «Yaogan», як-от три супутники, запуснені у лютому 2023 року з космодрому Цзюцюань, за офіційними даними призначені для електромагнітних досліджень. Однак західні аналітики вбачають у цих апаратах інструменти для військової розвідки, що працюють в інтересах Народно-визвольної армії Китаю. Супутники цієї серії оснащені оптичними, радіолокаційними та радіоелектронними засобами розвідки, що дозволяє відстежувати іноземні морські судна, перехоплювати їхні радіосигнали та здійснювати детальний моніторинг поверхні Землі.

На додаток, Китай активно використовує концепцію гібридних супутників подвійного призначення, які формально мають цивільні цілі, але фактично виконують і військові функції. Ця тенденція сприяє розширенню космічної інфраструктури Китаю, водночас обходячи прямі обмеження міжнародного космічного права. Відсутність чітких регулятивних механізмів дозволяє використовувати космос для військових потреб, зокрема для розвідки, спостереження за супротивниками та потенційного застосування зброї на нових фізичних принципах [220].

3.6. Правові аспекти використання космічного простору в забезпеченні національної безпеки та оборони України

Космічний простір відіграє стратегічно важливу роль у забезпеченні національної безпеки, особливо в контексті захисту територіальної цілісності держави та безпеки її громадян. Україна, попри виклики, спричинені повномасштабною військовою агресією з боку РФ, поступово відновлює свій космічний потенціал та активно розширює міжнародне співробітництво в космічній сфері. Співпраця із країнами-партнерами базується на укладанні двосторонніх угод, обміні геопросторовими даними, отриманими в результаті космічної діяльності, а також спільному використанні супутникових технологій для управління військовими силами.

Сучасні технології дистанційного зондування Землі (ДЗЗ), супутникової навігації та зв'язку давно стали ключовими інструментами у сфері управління військовими операціями. Космічне походження багатьох типів даних дозволяє підвищити точність та оперативність у прийнятті стратегічних рішень. У цьому контексті міжнародне військово-космічне співробітництво України має вирішальне значення для зміцнення обороноздатності та національної безпеки.

Правове регулювання космічної діяльності України є одним із ключових інструментів забезпечення її ефективності. Закони та нормативно-правові акти, які визначають організацію космічної діяльності, не лише встановлюють загальні принципи, але й регламентують її інтеграцію у сферу оборони. Важливою складовою є глобальне партнерство, яке сприяє обміну передовими практиками, технічними інноваціями та досвідом.

Україна є учасником основоположних міжнародних договорів у галузі космічного права, включаючи Договір про космос (1967), Угоду про рятування космонавтів (1968), Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (1972) та Конвенцію про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір (1975). Це зобов'язує державу дотримуватися принципів виключно мирного використання космосу, реєстрації космічних об'єктів та відповідальності за шкоду, завдану космічною діяльністю.

Крім того, у рамках регулювання військової діяльності в космосі ключову роль відіграють інші міжнародні договори, стороною яких є Україна, такі як Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою (1963) та Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1977). Ці документи підкреслюють важливість збереження космосу як мирного простору та запобігання використанню військових технологій для створення глобальних екологічних загроз, що є надзвичайно актуальним у сучасному світі.

У контексті сучасних викликів, пов'язаних із війною, потреба України у зміцненні міжнародної співпраці стає нагальною. Розширення державного фінансування військово-космічної діяльності, розробка системного плану розвитку співробітництва з країнами-союзниками та інтеграція космічних технологій у сектор оборони – це першочергові завдання, які необхідно реалізувати.

Особливу увагу слід приділити посиленню міжвідомчої координації між органами, які займаються космічною діяльністю. Раціональне використання передового світового досвіду дозволить удосконалити нормативно-правову базу, що регулює військово-космічну діяльність, і підвищити рівень кваліфікації фахівців у цій сфері. Удосконалення технічної підготовки та впровадження інновацій забезпечить ефективну інтеграцію космічних технологій у національну оборонну стратегію.

Таким чином, правове регулювання космічної діяльності є важливим елементом організації військово-космічного співробітництва України. Удосконалення законодавчої бази, розширення міжнародного партнерства та раціональне застосування новітніх технологій сприятиме ефективному використанню космосу для забезпечення національної безпеки та оборони.

Наразі в умовах війни в Україні зростає актуальність військово-космічної співпраці та космічної діяльності. Міжнародна безпека, зокрема безпека європейських держав, залежить від космічного простору, який стає ключовим ресурсом забезпечення оборонних заходів. Космічна діяльність має широку сферу застосування, і сучасні військові операції неможливо уявити без використання систем

супутникової навігації, зв'язку, розвідки та спостереження. Крім того, РФ активно використовує космічні технології у війні проти України, що призводить до необхідності використання передових космічних технологій для обороноздатності України. Серед важливих векторів співробітництва держав у сфері військового використання космосу – обмін інформацією, отриманою в результаті моніторингу земної поверхні за допомогою супутників. Обмін іншими типами інформації між союзниками може значно покращити обізнаність про ситуацію та координацію.

Наприклад, супутники відіграють важливу роль у зборі геопросторових даних, таких як зображення поверхні Землі, радіолокаційні дані та сигнали розвідки. Такі дані також використовуються для моніторингу військових сил і діяльності, а також для картографування місцевості та оперативного планування.

Супутникові навігаційні системи забезпечують переваги завдяки точному позиціонуванню та інформаційним ресурсам для командування військами, тому міжнародне військово-космічне співробітництво також може допомогти оновити та підвищити точність навігаційних даних. Тим не менш, для забезпечення співпраці між союзниками розширення правової бази міжнародного співробітництва залишається питанням великого значення.

Також варто зауважити, що у 2013 році в Україні були затверджені концептуальні засади майбутнього Закону України «Про державне регулювання у сфері дистанційного зондування Землі». Проте цей законопроект не був розглянутий Верховною Радою України. Згодом його попередня версія була переглянута та доопрацьована Кабінетом Міністрів у 2015 році. Натомість, цей документ послужив фундаментом для нового законопроекту, представленого Державним космічним агентством України (ДКАУ) вже у 2019 році. На жаль, на даний момент цей законопроект також не набув законодавчого статусу. Планується, що остаточне врегулювання використання ДЗЗ буде здійснено після завершення повномасштабної військової агресії РФ. Це свідчить про необхідність подальшої роботи над законодавчими ініціативами, спрямованими на регулювання космічної діяльності, з

урахуванням актуальних безпекових та економічних викликів, що постали перед Україною.

Разом із тим, у даному контексті важливо згадати, що Національний центр управління та випробування космічними засобами (НЦУВКЗ) є центральною ланкою у реалізації військових програм ДКАУ. Створений для забезпечення управління космічними апаратами та реалізації супутніх завдань, НЦУВКЗ відіграє стратегічну роль у забезпеченні національної безпеки та оборони України.

Головними напрямками діяльності НЦУВКЗ є управління, випробування та експлуатація космічних систем військового та подвійного призначення; прийом та обробка даних українських та зарубіжних апаратів ДЗЗ (космічної розвідки); контроль навігаційного поля та експлуатація Національної системи координатно-часового та навігаційного забезпечення України; експлуатація Національної системи контролю та аналізу космічної обстановки (СКАКО); геофізичний контроль земної кулі (контроль ядерних випробувань).

Організаційна структура НЦУВКЗ складається з кількох спеціалізованих підрозділів, які забезпечують ефективне виконання завдань, пов'язаних із космічними програмами, адаптуючись до потреб як цивільних, так і військових установ [204].

Таким чином, НЦУВКЗ не лише забезпечує функціонування ключових компонентів космічних програм України, але й є важливим інструментом зміцнення обороноздатності держави. Його діяльність спрямована на інтеграцію космічних технологій у воєнну сферу та розвиток власної космічної інфраструктури, що забезпечує стратегічну автономність у сучасних геополітичних умовах.

На сьогодні найактуальнішою метою космічної діяльності для України є забезпечення довгострокових інтересів держави у сфері національної безпеки та обороноздатності. У зв'язку з цим відповідно до Закону України «Про космічну діяльність» для визначення потреб у космічній техніці цивільного, оборонного та подвійного призначення використовується Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України (ст. 7). Водночас закон про космічну діяльність

визначає коло відомств, які здійснюють космічну діяльність у сфері оборони та національної безпеки, а саме: Міністерство оборони та розвідувальні органи України.

Крім того, зазначені військові відомства мають певні повноваження у сфері космічної діяльності, пов'язаної з обороною та безпекою України (ст. 28), зокрема: розробка концептуальних засад державної космічної політики в частині створення та використання військової космічної техніки, а також розроблення концептуальної основи космічної техніки подвійного призначення у взаємодії з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері космічної діяльності; впровадження космічної техніки в оборонний комплекс України; забезпечення функціонування та розвитку об'єктів космічної інфраструктури в інтересах розвідувальної діяльності тощо [215].

Концепція реалізації державної космічної політики на період до 2032 року має певні вектори її реалізації, зокрема розвиток космічних технологій та їх інтеграцію в сектор національної безпеки і оборони. Спільними зусиллями ряду відомств, у тому числі Міністерства оборони, планується розробити інтегровану багатофункціональну систему моніторингу та аналізу космічного простору із забезпеченням моніторингу низькоорбітальних космічних об'єктів та їх каталогізації, а також забезпечити наступні роботи з вимоги органів державної влади, що здійснюють управління у сфері національної безпеки і оборони:

- послуги супутникового зв'язку та ретрансляції даних, координатно-часового та навігаційного забезпечення, моніторингу та аналізу космічного простору;
- сертифікована та оперативна доставка інформації, отриманої від супутників зондування Землі, забезпечення технічної підтримки розробки передових технологій для її спеціального використання;
- розробка багатофункціонального обладнання [205].

Коментуючи загалом міжнародне космічне співробітництво, варто зазначити, що ДКАУ є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику та здійснює міжнародне співробітництво у сфері космічної діяльності [213]. Водночас

у Положенні про Міністерство оборони України зазначено, що конкретна військова установа здійснює космічну діяльність у сфері оборони та національної безпеки України відповідно до закону (абзац 36 пункту 4) [214]. Сутність здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України розкривається в Інструкції з організації та здійснення міжнародного співробітництва в системі Міністерства оборони України, яка затверджено наказом Міністерства оборони України від 23 липня 2021 року (№ 218). Таким чином, принципи, на яких базується міжнародне співробітництво в системі Міністерства оборони є такі:

- забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з учасниками міжнародного співтовариства відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права;
- забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державного кордону України, її інтересів у сфері воєнної безпеки. передбачені міжнародним правом;
- сприяння міжнародному миру та безпеці у світі, участь у всебічному політичному діалозі для підвищення взаємної довіри держав, подолання загроз безпеці;
- забезпечення реалізації стратегічного курсу держави на вступ України до ЄС та НАТО;
- посилення ролі міжнародного права в міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та реалізації, розробка нових принципів і норм міжнародного права;
- запобігання та врегулювання міжнародних конфліктів [211].

У системі Міноборони діяльність з міжнародного співробітництва здійснюється в різних формах, зокрема у вигляді обміну інформацією, передбаченого міжнародними договорами та угодами [210]. У питаннях військово-космічного

співробітництва ця форма є важливою для забезпечення національної безпеки та оборони шляхом використання космічних інформаційних систем, оскільки між Міноборони та країнами-партнерами існує декілька чинних двосторонніх угод, які стосуються співпраці у сферах військова географія, військова топографія, топографія, картографія, геоінформаційні системи, ДЗЗ та обмін географічною інформацією. Такими двосторонніми правовими актами є:

- Угода про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Угорської Республіки в галузі військової топографії від 26.02.1998;
- Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Італійської Республіки про співробітництво у галузі військової географії від 08.10.2008;
- Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо співробітництва у сфері топографії, картографії, геоінформаційних систем, дистанційного зондування та обміну географічною інформацією від 31.10.2009;
- Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Чеської Республіки про співробітництво у галузі військової географії від 12.04.2011;
- Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Болгарія про співробітництво у військово-географічній сфері від 04.07.2012.

Кожна з перелічених угод про співпрацю має певні особливості, які безпосередньо стосуються військово-космічної діяльності. Наприклад, в рамках Угоди про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Угорської Республіки у сфері військової геодезії окреслено основні напрями та форми співробітництва, серед яких варто виділити обмін топографічними та спеціальними картами, а також цифровою картографічною інформацією, а також

обмін матеріалами ДЗЗ разом із співробітництвом щодо використання космічних засобів для дослідження земної поверхні [228].

Угодою між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Італійської Республіки про співробітництво у галузі військової географії визначено такі терміни, як: військова географія, яка включає поняття географії, геодезії, астрономії, гравіметрії, геофізики, топографії, гідрографії, фотограмметрії, картографії, цифрових картографічних даних з метою забезпечення потреб відповідних військових структур; цифрові географічні дані у складі географічних матеріалів (продукції), що містить. відомості на топографічних, морських та аеронавігаційних картах, а також матеріали ДЗЗ у цифровому (растровому, векторному чи матричному) вигляді; дистанційне зондування як комплекс заходів, спрямованих на отримання даних про Землю з відстані (повітряного або космічного простору) за допомогою електромагнітного випромінювання різних частотних діапазонів та ін. Відповідно до цієї Угоди співпраця здійснюється за багатьма напрямками та формами, серед яких – обмін матеріалами ДЗЗ. Крім того, сторони Угоди здійснюють взаємний обмін несекретними матеріалами та інформацією, пов'язаною з військовою географією, яка включає, серед іншого, цифрові географічні дані [224].

Співробітництво в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо співробітництва у сфері топографії, картографії, геоінформаційних систем, дистанційного зондування та обмін географічною інформацією здійснюється шляхом обміну інформацією для використання обома країнами в цілях оборони, спільного створення баз даних геопросторової інформації, обміну такою інформацією та матеріалами тощо [212].

Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Чеської Республіки про співробітництво у сфері військової географії визначає багато напрямів реалізації співробітництва, одним із яких є спільне виробництво спільних

наукових проєктів, особливо пов'язаних із до глобальної геодезії, геофізики та геоінформаційних систем [225].

Також, відповідно до Протоколу між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Болгарія про співробітництво у сфері військової географії, співпраця здійснюється за кількома напрямками, зокрема в напрямку обміну технічною інформацією. пов'язані зі стандартизацією методів, процедур, технічної документації, форматів збору, оцінки, обробки та виробництва геопросторової інформації та супутніх матеріалів. При цьому здійснюється взаємний обмін географічними матеріалами та інформацією, в тому числі матеріалами ДЗЗ[216].

На сьогоднішній день міжнародне співробітництво є надзвичайно актуальним і перспективним напрямом діяльності України у сфері національної безпеки і оборони. Україна має значний потенціал військово-космічної діяльності в рамках міжнародного співробітництва, оскільки має розгалужену систему державних органів, залучених до військово-космічної діяльності, та досвід участі в міжнародних проєктах у сфері космічних технологій. Двосторонні угоди відіграють важливу роль у збагаченні міжнародного досвіду використання космічного простору в цілях безпеки та оборони, тому міжнародне право займає визначальне місце в регулюванні військового використання космічного простору та взаємодії держав у цій області, зокрема в обміні інформацією різного роду. Як показує практика, для зміцнення міжнародного співробітництва в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну необхідними кроками є збільшення фінансування державою військово-космічної діяльності та започаткування чіткої стратегії розвитку військово-космічної діяльності, а також співпраця з державами-партнерами для забезпечення потреб оборони. Крім того, можуть бути здійснені важливі заходи в цьому напрямку, наприклад: покращення координації між різними державними органами, пов'язаними з космічною діяльністю, розвиток нормативно-правової бази та підвищення кваліфікації фахівців космічної галузі за допомогою залучення міжнародного досвіду[108].

Прикладом використання космічних технологій у військовій розвідці України можна назвати застосування космічного ресурсу, відомого як «народний супутник» (супутник компанії ICEYE) з 24 вересня 2022 року військовою розвідкою України, для забезпечення потреб національної безпеки. Це стало важливим етапом у зміцненні розвідувальних можливостей України у сфері безпеки та оборони. Щодня завдяки супутниковій технології українські військові отримують актуальні розвіддані, які сприяють підвищенню ефективності планування та виконання бойових завдань. Так, впровадження космічної розвідки є частиною ширшої стратегії інтеграції сучасних технологій у систему національної безпеки. Це не лише підвищує оперативність і точність дій Збройних сил України, але й демонструє потенціал використання міжнародного співробітництва у військово-космічній сфері.

У кінцевому підсумку, можна сказати, що досвід України у використанні супутникових технологій для розвідки в умовах війни підкреслює значення інноваційних підходів до забезпечення національної безпеки. Надалі це може стати основою для розвитку власної космічної інфраструктури, здатної забезпечити автономність та підвищену ефективність у військовій сфері.

Висновки до розділу 3

Мілітаризація космосу в сучасну епоху є однією з найактуальніших тем на міжнародній арені, яка поєднує правові, технологічні та геополітичні аспекти. Космічний простір, який раніше розглядався виключно як зона наукових досліджень і мирного освоєння, сьогодні став ключовим елементом військових стратегій провідних держав. Це створює значні виклики для міжнародного права, особливо в умовах стрімкого розвитку технологій, загострення геополітичної напруги та зростання конкуренції за ресурси. У зв'язку з цим виникає потреба у всебічному аналізі історичних основ космічного права, національних підходів до освоєння космосу та перспектив міжнародного регулювання.

Основи міжнародного космічного права були закладені ще на початку другої половини ХХ століття, коли СРСР і США розпочали космічну гонку. Ключовим документом цього періоду став Договір про космос 1967 року, який встановив принцип використання космічного простору виключно в мирних цілях. Угода забороняє розміщення зброї масового знищення на орбіті Землі, а також використання небесних тіл для створення військових баз. Водночас, цей договір не враховує сучасних технологій, таких як протисупутникова зброя, кіберзахист та інші космічні активи подвійного призначення, що створює значні прогалини у правовому регулюванні. Україна, як активний учасник міжнародних угод міжнародного космічного права, робить важливий внесок у розвиток глобальних стандартів. Проте, збройна агресія РФ проти України наочно показала необхідність адаптації космічного права до нових реалій, адже космос дедалі частіше використовується для військових операцій, розвідки та навігації.

Сучасні космічні технології відкривають широкі можливості для зміцнення обороноздатності, але водночас створюють загрози глобальній стабільності. Супутники забезпечують розвідку, навігацію та комунікацію, що робить їх важливими компонентами військових стратегій. Такі країни, як США, Китай і РФ, активно інвестують у розвиток космічних технологій. Зокрема, США створили Космічні сили у 2019 році, інтегруючи їх у загальну систему національної

безпеки[233]. Американські розробки у сфері протисупутникової оборони, кібербезпеки та модернізації GPS підтверджують стратегічне значення космосу для військової переваги. Китай, своєю чергою, активно використовує космос, розвиваючи навігаційну систему Beidou та технології подвійного призначення. РФ зосереджена на модернізації своїх супутникових систем і розвитку протисупутникової зброї, прагнучи зберегти статус провідної космічної держави. Натомість, Індія демонструє свої амбіції у сфері милітаризації космосу через успішні випробування протисупутникової зброї, а Японія розвиває військову складову своєї космічної програми, створивши у 2020 році Космічні сили у складі Сил самооборони Японії.

Україна, хоча й не має власних військово-космічних сил, активно використовує супутникові дані для забезпечення національної безпеки. Партнерство з міжнародними компаніями, такими як ICEYE, та країнами-партнерами дозволяє отримувати радіолокаційні знімки високої якості, що підвищує ефективність воєнної розвідки. Крім того, Національний центр управління та випробування космічними засобами відіграє ключову роль в аналізі даних дистанційного зондування Землі.

Так, існуюча нормативна база космічного права не встигає за стрімкими змінами у сфері технологій. Зокрема, відсутність чітких міжнародних стандартів щодо використання протисупутникової зброї створює ризик ескалації конфліктів. Також залишається неврегульованим питання подвійного призначення супутників, які можуть використовуватися як для цивільних, так і для військових цілей. Особливо це стосується таких країн, як КНР, що активно розвиває інфраструктуру подвійного призначення. Військове використання космосу для збору розвідувальних даних, як у випадку російської агресії проти України, акцентує увагу на необхідності адаптації міжнародного права до нових реалій.

Попри зростаючу геополітичну напругу, міжнародне співробітництво залишається важливим механізмом для забезпечення стабільності у космосі. Спільні ініціативи, багатосторонні угоди та спільні проєкти демонструють, що кооперація різних держав може сприяти мирному освоєнню космосу. Україна, зі свого боку, має

значний потенціал для участі в міжнародних ініціативах, використовуючи свій досвід у військових і наукових космічних програмах.

Таким чином, мілітаризація космосу є серйозним викликом для сучасного міжнародного права. Створення нових правил, адаптованих до технологічних реалій, у поєднанні з активною міжнародною співпрацею, дозволить забезпечити гармонійне використання космічного простору для майбутніх поколінь.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі досліджено теоретичні та практичні основи міжнародно-правового регулювання військової діяльності у космосі, приділяючи особливу увагу актуальним викликам, зокрема мілітаризації та вепонізації космосу, використанню технологій подвійного призначення, нових видів озброєння та правовим прогалинам у регулюванні. Основні результати наукового дослідження полягають у комплексному аналізі наявних у міжнародному праві правових норм, оцінці ефективності міжнародних ініціатив, а також формулюванні рекомендацій для вдосконалення міжнародно-правових механізмів у сфері військово-космічної діяльності, використовуючи дослід провідних космічних держав та академічні ініціативи наукових інституцій.

Зокрема, у ході дослідження було отримано наступні результати:

1. Досліджено історичну трансформацію ідей щодо використання космосу у військових цілях

Ідея використання космічного простору для військових цілей виникла задовго до реального освоєння космосу, отримуючи відображення у міфах, літературі та науковій фантастиці. Такі автори, як Жюль Верн, Герберт Велз та інші, ще у XIX столітті передбачали можливість використання космосу для вирішення військових конфліктів, демонструючи вплив уявлень про майбутнє на формування стратегічного мислення держав.

Реальне освоєння космічного простору, зокрема запуск першого штучного супутника, перетворило ці ідеї з наукової фантастики на конкретні стратегічні ініціативи, що стали поштовхом для нової епохи – космічної гонки між СРСР і США. В рамках цієї космічної гонки обидві держави активно розробляли супутники-розвідники, системи протиракетної оборони та інші військові технології, орієнтовані на використання космосу.

Однак, разом із нарощуванням військових космічних технологій, виникла необхідність регулювання їх використання на міжнародному рівні, що привело до формування правових ініціатив, спрямованих на обмеження мілітаризації

космосу. Так, перші спроби обмежити військове використання космосу були здійснені у рамках ООН, зокрема через створення Комітету з мирного використання космосу (КОПУОС) у 1959 році. Договір про космос 1967 року став основним документом, що закріпив принципи мирного використання космічного простору та заборону розміщення зброї масового знищення на орбіті.

Незважаючи на подальші правові ініціативи, технологічний прогрес і стратегічні потреби держав обумовили розвиток систем подвійного призначення, що значно ускладнило розмежування мирного та військового використання космосу. Такі системи, як супутникова навігація, розвідка та зв'язок, використовувалися як для цивільних, так і для військових цілей. Це продемонструвало поступовий перехід від концепції мирного використання космосу до його мілітаризації.

Ця тенденція стала передумовою для сучасного етапу мілітаризації космосу, коли провідні держави активно інтегрують космічний простір у свої військові стратегії. Наразі спостерігається активізація зусиль щодо створення космічних військових підрозділів провідними космічними державами, таких як Космічні сили США, та розвиток технологій, що дозволяють проводити операції у космосі. Разом із цим виникає потреба у вдосконаленні міжнародного права для врегулювання використання космосу у військових цілях, щоб уникнути ескалації конфліктів.

Отже, історична еволюція ідей щодо використання космосу у військових цілях демонструє складний і суперечливий процес, який вимагає адаптації міжнародного права до нових викликів глобальної безпеки.

2. Висвітлено процес становлення міжнародно-правових механізмів, спрямованих на забезпечення мирного використання космічного простору

Початок активної космічної діяльності спричинив необхідність формування спеціального міжнародно-правового режиму для регулювання космічного простору.

Вперше концепцію демілітаризації космосу було закладено в резолюції 1148 (XII) Генеральної Асамблеї ООН, що стало фундаментом для подальших зусиль у забезпеченні мирного використання цієї сфери.

Важливу роль у реалізації цієї мети відіграли міжнародні організації, зокрема Комітет ООН з питань мирного використання космічного простору (КОПУОС) та його підкомітети. Саме в межах їх діяльності було розроблено основоположні правові акти міжнародного космічного права. Досягнуті угоди не лише закріпили правові норми, але й сприяли розвитку рекомендаційних документів, які підтримували мирне використання космосу через встановлення прозорості та запобігання конфліктам.

Проте процес формування міжнародного космічного права не був позбавлений викликів. Вже у 1970-х роках міжнародна спільнота зіткнулася з необхідністю розробки норм, що обмежували б військову діяльність у космосі. Угода про Місяць 1979 року заборонила створення військових баз і використання небесних тіл для агресивних цілей, закріпивши прагнення до збереження космосу як зони миру. Однак, з часом стало очевидно, що розвиток технологій подвійного призначення та випробування протисупутникової зброї створюють нові загрози, які не завжди охоплюються існуючими нормами.

Незважаючи на це, міжнародне співробітництво залишається ключовим механізмом для забезпечення мирного використання космосу. Багатосторонні переговори в межах ООН дозволили створити ефективні механізми обміну інформацією про космічну діяльність, що зменшує ризики виникнення конфліктів. Водночас сучасні виклики, такі як зростання кількості космічних держав і стрімкий розвиток новітніх технологій, ставлять перед міжнародним правом нові завдання, які вимагають оновлення існуючих норм і створення додаткових правових інструментів.

3. Проаналізовано діяльність КОПУОС у формуванні засад демілітаризації та встановлення правових принципів мирного освоєння космосу

Як згадувалося раніше, діяльність КОПУОС відіграла ключову роль у формуванні засад демілітаризації космосу та встановленні правових принципів, які

регулюють використання космічного простору виключно для мирних цілей. Від самого початку освоєння космосу, коли питання його використання у військових цілях стало предметом глобальних обговорень, КОПУОС слугував платформою для узгодження інтересів провідних космічних держав і створення міжнародно-правових норм.

Юридичний підкомітет КОПУОС неодноразово ініціював і підтримував прогресивну розробку правових принципів, спрямованих на роззброєння космічного простору. Наприклад, у 1963 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 1962 (XVIII) – «Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору», яка стала базисом для подальших договорів. У цьому документі акцентувалося на міжнародному співробітництві та забороні мілітаризації космосу.

Основоположним досягненням КОПУОС стало розроблення Договору про космос 1967 року, який закріпив заборону національного привласнення космічного простору, використання Місяця та інших небесних тіл виключно в мирних цілях, а також заборону розміщення ядерної зброї на орбіті Землі. Цей договір встановив правові рамки, які стали основою для подальшого розвитку міжнародного космічного права. Також було створено ще дві угоди та 2 конвенції: Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір (1968), Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (1972), Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір (1975), Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (1979).

Водночас діяльність КОПУОС була спрямована на підтримку концепції мирного освоєння космосу через багатосторонню дипломатію та створення рекомендаційних документів, таких як принципи використання штучних супутників Землі для телевізійного мовлення чи ядерних джерел енергії у космічному просторі. Хоча ці принципи не мали юридично зобов'язувальної сили, вони формували

стандарти міжнародного космічного права та стимулювали держави до дотримання норм.

4. Виявлено та охарактеризовано перспективні проєкти та ініціативи у діяльності міжнародних інституцій щодо створення нових правових інструментів для запобігання гонці космічного озброєння

У контексті створення нових правових інструментів для запобігання гонці космічного озброєння, Конференція з роззброєння (КР) продовжує залишатися ключовим багатостороннім форумом для переговорів щодо запобігання мілітаризації космічного простору. Її зусиллями також було створено Спеціальний комітет запобігання гонці озброєнь у космічному просторі або PAROS (Prevention of an Arms Race in Outer Space), який деякий час працював над проблемою космічної гонки озброєнь. Так, Конференція з роззброєння зосереджує зусилля на розробці рекомендацій щодо заборони випробувань протисупутникової зброї та створенні прозорих механізмів зміцнення довіри між державами. У цьому контексті значним кроком вперед стали пропозиції Китаю та РФ, представлені у проєкті договору 2008 року та у оновленій версії 2014 року. Цей проєкт був спрямований на заборону розміщення зброї у космосі, випробувань та розгортання озброєння, а також на зміцнення міжнародного правового режиму космосу.

Додатково важливу роль відіграє взаємодія з неформальними регіональними групами, такими як Східноєвропейська група, Група 21, Група одного (Китай) та група західноєвропейських держав. Вони координують зусилля у рамках Конференції з роззброєння та Генеральної Асамблеї ООН, зосереджуючись на уточненні дефініцій «космічної зброї» та розробці механізмів перевірки дотримання угод.

Сучасні ініціативи, такі як Індекс космічної безпеки, підготовлений міжнародними дослідницькими організаціями, привертають увагу до необхідності спільних дій щодо мінімізації ризиків, пов'язаних із зростанням мілітаризації космосу. Особливу увагу приділяють уразливості супутникових систем та загрозам зламів у сфері кібербезпеки. У цьому напрямі важливою є також доповідь Інституту

Такшашіла, яка наголошує на необхідності перетворення мораторію на випробування протисупутникової зброї у юридично зобов'язуючий міжнародний документ. Крім того, пропонується розробка механізмів обміну інформацією про космічну обстановку для зменшення ризиків інцидентів у космосі.

5. Визначено міжнародно-правові аспекти використання космічних технологій, що мають подвійне призначення, та їхній вплив на міжнародну безпеку

Космічні технології подвійного призначення, які використовуються як у військових, так і цивільних цілях, створюють суттєві виклики для міжнародного права і глобальної безпеки, але це не означає, що вони не є необхідними задля забезпечення безпеки та оборони держав. Зокрема, такі технології, як супутники для розвідки, глобальні навігаційні системи (GNSS) та супутники зв'язку, мають значний вплив на військову координацію, раннє попередження про ракетні загрози та збір розвідувальної інформації. При цьому їхнє цивільне використання охоплює моніторинг природних катастроф, сільське господарство, телекомунікації та інші критичні сфери.

Ризики, пов'язані із цими технологіями, включають зростання напруги між державами через можливість військового використання навіть суто цивільних об'єктів, таких як комерційні супутники. Небезпека полягає у їхньому потенційному перепрофілюванні для військових операцій, що ускладнює їхню класифікацію та регулювання. Так, контроль над супутниками подвійного призначення ставить питання про розробку більш жорстких міжнародних правил для запобігання ескалації конфліктів.

Міжнародні режими контролю, такі як Режим контролю за ракетними технологіями (MTCR), а також механізми контролю над космічними технологіями подвійного призначення у ЄС, сприяють регулюванню експорту та передачі таких технологій. Однак ці інструменти мають обмежену сферу дії, оскільки деякі з них є добровільними або потребують значного рівня міжнародного узгодження чи

охоплення більшої кількості країн. Це створює прогалини у правовому регулюванні, особливо в умовах зростання приватного сектору у космічній галузі.

Використання космічних технологій подвійного призначення також впливає на стратегічну стабільність і міжнародні відносини. Розгортання протисупутникової зброї та інші військові програми з використанням космічних технологій можуть призводити до дестабілізації міжнародного середовища і порушення принципів мирного використання космосу, закріплених у Договорі про космос 1967 року.

Таким чином, забезпечення ефективного регулювання космічних технологій подвійного призначення вимагає:

- 1) Створення універсальних міжнародно-правових стандартів, що регулюють їх використання;
- 2) Удосконалення механізмів прозорості та довіри між державами через обмін інформацією про космічні програми;
- 3) Посилення ролі міжнародних організацій у моніторингу і координації використання таких технологій;
- 4) Імплементация міжнародних стандартів до національного законодавства у сфері космічної безпеки.

6. Розглянуто та охарактеризовано сучасні науково-правові ініціативи врегулювання військового використання космосу та їхній потенційний внесок у розвиток правової бази

Сучасні науково-правові ініціативи, спрямовані на врегулювання військового використання космосу, є важливим внеском у розвиток міжнародно-правової бази та забезпечення стабільності у цій сфері. Космічний простір, що раніше розглядався виключно як зона наукового та мирного освоєння, дедалі більше стає стратегічно та військово важливою ареною для держав, що викликає необхідність оновлення правових норм. Зокрема, сучасні ініціативи, такі як заходи прозорості та зміцнення довіри між державами, передбачені у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН,

формують основи міжнародного співробітництва для запобігання мілітаризації космосу.

Одним із перспективних підходів є ініціатива створення нового міжнародного договору, що передбачав би заборону розміщення будь-яких видів зброї у космосі та запровадження механізмів контролю за дотриманням цих норм. Такі проекти сприяють зменшенню ризиків гонки озброєнь у космічному просторі та підвищують довіру між державами.

У цьому контексті важливе значення мають міжнародні академічні ініціативи, такі як Woomera Manual (Посібник Вумера) та MILAMOS (Manual on International Law Applicable to Military Uses of Outer Space). Посібник Вумера, ініційований провідними університетами Австралії, спрямований на розробку практичного посібника з міжнародного права, який регулює військове використання космосу. Він охоплює питання розміщення зброї, захисту цивільної космічної інфраструктури та запобігання конфліктам у космосі.

MILAMOS, у свою чергу, є глобальним проєктом, що об'єднує юристів, науковців і військових експертів для визначення норм міжнародного гуманітарного права, які застосовуються до військових операцій у космосі. Ця ініціатива спрямована на розробку універсальних стандартів поведінки, які б забезпечували гуманізацію військової діяльності у космосі, включаючи захист об'єктів подвійного призначення та мінімізацію шкоди для космічного середовища.

Академічні та міжнародні ініціативи, такі як конкурси з космічного права, зокрема конкурс Манфреда Лакса, сприяють розвитку нових підходів до врегулювання використання космічного простору. Ці заходи підвищують обізнаність про актуальні проблеми у космічному праві та стимулюють міждисциплінарні дослідження.

Крім того, важливу роль відіграють ініціативи, спрямовані на розробку стандартів управління космічним сміттям, зокрема через регулювання наслідків військових операцій у космосі. Це питання стає дедалі актуальнішим через зростання кількості супутників і ризик їхнього пошкодження внаслідок військових дій.

Таким чином, сучасні науково-правові ініціативи, включаючи Посібник Вумера та MILAMOS, є важливим внеском у формування правової бази для регулювання військової діяльності у космосі. Вони сприяють збереженню космічного простору як зони мирного співробітництва, забезпечуючи стабільність і безпеку в умовах нових викликів сучасному світовому порядку.

7. Досліджено історико-правові аспекти космічної діяльності США, зокрема її військову складову

Історико-правовий аналіз космічної діяльності США свідчить про значний внесок цієї держави у формування правових засад освоєння космічного простору. Також, законодавство США демонструє високий рівень інтеграції космічної діяльності в національну політику. Національна космічна політика держави визначає космос як ключову сферу для забезпечення національної безпеки, що закріплено створенням Космічних сил США як окремого роду військ. Інтеграція космічних операцій у загальну військову стратегію підкреслює стратегічне значення космосу для оборонних завдань і здатності країни захищати свої інтереси.

Історично важливою подією стало створення НАСА у 1958 році, що спочатку передбачало цивільний характер космічної діяльності. Проте із часом США дедалі більше інтегрували військовий компонент у космічні програми. Ухвалення законодавчих актів, таких як Закон про комерційні космічні запуски 1984 року, забезпечило участь приватного сектору, що значно розширило технічні можливості держави у космічній сфері.

На сучасному етапі США продовжують працювати над удосконаленням систем протиракетної оборони та розробкою супутників подвійного призначення, що забезпечують оперативну підтримку як цивільних, так і військових потреб. Важливим є їхній внесок у створення міжнародних стандартів для забезпечення стабільності та безпеки у космічному просторі, зокрема через коаліційні ініціативи.

Так, історико-правовий розвиток космічної діяльності США характеризується тісним взаємозв'язком між цивільними та військовими аспектами, активною участю

у формуванні міжнародно-правової бази та впровадженням інноваційних підходів до інтеграції космічних технологій у національну безпекову стратегію. Це робить США провідною державою у космічній сфері, вплив якої відчувається на глобальному рівні.

8. Висвітлено правові засади військово-космічної діяльності РФ у контексті її національного законодавства

Національне космічне законодавство РФ зазнало значної трансформації з часів розпаду СРСР. Сьогодні воно базується на оновленому законі від 2019 року, що має назву «Закон про космічну діяльність», який заклав правові основи для регулювання всіх аспектів космічної діяльності, включаючи військову складову. Цей закон визначає регулюючі повноваження, які належать Роскосмосу, Міністерству оборони та Президенту РФ, що дозволяє здійснювати ефективний контроль за запуском і експлуатацією космічних об'єктів.

Федеральний закон також регламентує систему ліцензування космічної діяльності, процедури реєстрації космічних об'єктів і страхування ризиків, пов'язаних із можливими збитками. Це сприяє не лише внутрішній безпеці, але й забезпечує відповідність міжнародним стандартам, оскільки дані про космічні об'єкти передаються до Генерального секретаря ООН для реєстрації.

Ключовим елементом військово-космічної діяльності РФ є інтеграція космічних військ до Повітряно-космічних сил у 2015 році, що дозволило об'єднати повітряні та космічні компоненти оборони. Космічні війська виконують стратегічні завдання, зокрема попередження про ракетний напад, моніторинг космічного простору, забезпечення безпеки космічної інфраструктури, а також управління радіолокаційними та супутниковими системами. Ці функції спрямовані на досягнення стратегічного домінування у космосі.

Важливим аспектом космічної діяльності РФ є довгострокова оренда космодрому Байконур у Казахстані, яка гарантує надійний доступ до космосу. Також слід відзначити, що розвиток новітніх технологій, зокрема засобів раннього

попередження та радіолокаційних комплексів, дозволяє РФ підтримувати обороноздатність і забезпечувати стабільність її космічної програми.

9. Визначено особливості правового регулювання космічної діяльності у Японії, що здійснюється для військових цілей

Космічна діяльність Японії протягом тривалого часу регулювалася виключно в межах мирного використання. Відповідно до резолюції 1969 року, Японія обмежила використання космосу виключно цивільними цілями, виключивши можливість розробки та експлуатації військових супутників і ракет. Сили самооборони мали обмежену можливість застосовувати супутникові технології лише у виняткових випадках, таких як миротворчі операції ООН.

Однак у 2008 році прийняття Основного закону про космос відкрило шлях до інтеграції космічних технологій у систему національної безпеки. Закон передбачив можливість використання космосу як для міжнародного миру та безпеки, так і для забезпечення оборонних потреб Японії. Відтоді японська космічна політика почала поступово адаптуватися до нових викликів, зокрема через розробку базових планів космічної політики 2009 і 2013 років, які конкретизували напрями розвитку космічної галузі з урахуванням оборонного аспекту.

Японія активно впроваджує концепцію космічної ситуаційної обізнаності, що дозволяє моніторити орбітальні об'єкти, прогнозувати їхні траєкторії та виявляти потенційні загрози. У 2020 році було створено Ескадрилью космічних операцій, яку у 2022 році розширено до Групи з космічних операцій. Ці підрозділи підтримують як національну безпеку, так і міжнародне співробітництво зі США та іншими союзниками.

Прийняття стратегічних документів у 2022 році, таких як Стратегія національної безпеки, Стратегія національної оборони та Програма нарощування оборони, запровадило нові підходи до забезпечення безпеки з космосу, використання супутникових угруповань для моніторингу іноземних цілей та розвитку потенціалу

протиракетної оборони. Ці заходи дозволяють Японії інтегрувати космічну діяльність у національну оборонну політику, водночас підтримуючи міжнародні зобов'язання.

10. Обґрунтовано та надано оцінку перспективам розвитку правового регулювання військової діяльності у космосі в Індії

Сучасна космічна політика Індії перебуває на стадії поступового розвитку, але все ще демонструє значну залежність від цивільної орієнтації, що відображено у її нормативно-правовій базі. Хоча Індія активно розвиває свої оборонні космічні можливості, включаючи запуск військових супутників та проведення протисупутникових випробувань, національне космічне законодавство залишається у процесі формування. Законопроект про космічну діяльність, розроблений у 2017 році, передбачає створення правового середовища для регулювання всіх аспектів космічної діяльності, але поки що не набув чинності.

Індія демонструє свою готовність інтегрувати космічний потенціал у військову стратегію через успішні випробування, які підтвердили здатність країни протистояти потенційним загрозам у космосі. Запуск супутників подвійного призначення, таких як GSAT-7A, підкреслює стратегічну спрямованість Індії на посилення своїх оборонних можливостей. Водночас значна увага приділяється розвитку автономних систем, зокрема національної навігаційної системи NavIC, що знижує залежність країни від іноземних навігаційних супутників.

Перспективи розвитку правового регулювання військової космічної діяльності Індії значною мірою пов'язані із залученням приватного сектора та розробкою технологій подвійного призначення. Індія активно інвестує в інфраструктуру, технологічні інновації та створення умов для комерціалізації космічної діяльності, що водночас впливає на її оборонний сектор. Важливо зазначити, що співпраця з міжнародними космічними агентствами, такими як НАСА та ЄКА, сприяє обміну технологіями та підвищенню глобальної взаємодії.

Проте, для забезпечення збалансованого розвитку космічної програми, Індії необхідно прийняти більш детальну та чітку національну космічну політику, яка б

охоплювала як цивільні, так і військові аспекти. Інституційна підтримка, включаючи створення національної доктрини космічної безпеки, стане важливим кроком у забезпеченні її стратегічних інтересів у космосі. У цій сфері ключову роль відіграватиме інтеграція зусиль Міністерства оборони та космічних агентств для розвитку військових космічних можливостей у межах міжнародно-правових норм.

11. Проаналізовано міжнародно-правові аспекти мілітаризації космічного простору Китаєм

Дослідження діяльності Китаю у сфері мілітаризації космосу показує, що ця держава відіграє ключову роль у сучасному стратегічному суперництві провідних держав світу. Космос розглядається КНР як критично важливий елемент національної безпеки та глобального впливу, що відображено у значному розвитку космічних технологій подвійного призначення, які можуть використовуватися як у цивільних, так і у військових цілях.

Сучасна космічна політика Китаю характеризується інтеграцією цивільних і військових компонентів, що дозволяє використовувати інноваційні технології для посилення оборонних можливостей. Народно-визвольна армія Китаю активно застосовує концепцію «космічної переваги», що передбачає розробку стратегій для контролю інформаційного простору та запобігання доступу супротивників до власних космічних ресурсів.

Важливо зазначити, що КНР здійснила низку випробувань протисупутникової зброї, що викликало серйозні занепокоєння міжнародної спільноти. Зокрема, у 2007 році було знищено неактивний супутник на висоті понад 800 км, що призвело до утворення значної кількості космічного сміття. Подібні дії створюють ризики для безпеки космічних мереж і загрожують стабільності в космічному просторі.

На міжнародному рівні Китай декларує відданість мирному використанню космосу, проте реальна політика демонструє наявність стратегічних амбіцій, що поєднують геополітичні, економічні та оборонні інтереси. Відсутність чітких

механізмів контролю на міжнародному рівні дозволяє КНР обходити регулятивні обмеження, використовуючи космічні програми для військових потреб.

Так, мілітаризація космосу Китаєм створює серйозні виклики для міжнародного права, вимагаючи нових підходів до регулювання військової діяльності у космічному просторі. Запровадження більш прозорих механізмів обміну інформацією, посилення міжнародного співробітництва та розробка нових договорів, спрямованих на заборону протисупутникових випробувань, можуть стати ключовими кроками до забезпечення стабільності у космосі.

12. Виокремлено та охарактеризовано роль міжнародного співробітництва щодо використання космосу в інтересах національної безпеки та оборони України

Міжнародне співробітництво є ключовим елементом ефективного використання космічного простору для забезпечення національної безпеки України, особливо в умовах сучасних загроз та повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Так, Україна активно залучає міжнародні ресурси та технології для зміцнення своєї обороноздатності. Серед прикладів такої співпраці можна виділити партнерство з компаніями, як ISEYE, для отримання високоякісних радіолокаційних знімків, що значно підвищують точність військової розвідки.

Законодавча база України, включаючи Закон «Про космічну діяльність», регламентує співпрацю із союзниками, визначає основні принципи використання космічного простору та акцентує на необхідності інтеграції космічних технологій у військову діяльність. Цей закон також визначає ключові відомства, відповідальні за космічну діяльність, такі як Міністерство оборони та розвідувальні органи.

Одним із головних напрямків міжнародного співробітництва є обмін геопросторовими даними, отриманими за допомогою супутників. Такі дані мають вирішальне значення для моніторингу ситуації на полі бою, оперативного планування та забезпечення стратегічної переваги у військових діях. У цьому контексті важливу

роль відіграють двосторонні угоди з такими країнами, як Велика Британія, Чехія, Італія, Болгарія та інші, які сприяють обміну інформацією та передовими практиками.

Україна активно використовує міжнародний досвід для вдосконалення своїх оборонних можливостей у космічній сфері, зокрема через спільні проекти з державами-партнерами. Це включає розвиток супутникової інфраструктури, застосування дистанційного зондування Землі для розвідки та впровадження систем супутникового зв'язку, що значно покращує оперативність та координацію військових дій.

Таким чином, міжнародне співробітництво забезпечує не лише обмін технологіями, але й сприяє створенню нових механізмів захисту національної безпеки України у космосі, що є критично важливим в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Gap Analysis of Existing International Constraints on Weapons and Activities Applicable to the Prevention of an Arms Race in Outer Space. Agenda Item of the Conference on Disarmament : Working Paper /: Canada. United Nations Digital Library System, 14 June 2006. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/579706>
2. A History of Anti-Satellite Programs. Union of Concerned Scientists, 1 Mar. 2012. URL: <https://www.ucsusa.org/resources/history-anti-satellite-programs>
3. A/38/194. Draft treaty on the prohibition of the use of force in Outer space and from space against the Earth. Proposed by the Union of Soviet Socialist Republics in the United Nations General Assembly, 26 August 1983. URL: https://www.ops-alaska.com/IOSL/V7P2/1983_USSR_PAROSTreaty_EN.pdf
4. A/3818, Note dated 15 Mar. 1958 Addressed to the Secretary-General by the Permanent Representative of the Union of Soviet Socialist Republics. United Nations Digital Library System, 17 Mar. 1958. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/843331>
5. A/48/305. Prevention of an arms race in Outer space. Study on the application of confidence-building measures in outer space. Report by the Secretary-General. 15 October 1993. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n93/445/74/pdf/n9344574.pdf>
6. A/5785, Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. COPUOS 06th session, 1964. URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/1964/a/a5785_0.html
7. A/62/114/Add.1. Transparency and confidence-building measures in outer space activities. Report of the Secretary-General. 17 September 2007. URL: <https://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Resources/Factsheets/paros/A-62-114-Add1.pdf>
8. A/6327. Letter dated 9 May 1966 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations Addressed to the Secretary-General. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_6327E.pdf

9. A/6341. Conclusion of an international treaty on principles governing the activities of States in the exploration and use of outer space, the Moon and other celestial bodies. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_6341E.pdf

10. A/6621. Report of the First Committee. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_6621E.pdf

11. A/68/189. Group of Governmental Experts on Transparency and Confidence-Building Measures in Outer Space Activities. Note by the Secretary-General. United Nations General Assembly. 29 July 2013. URL: [https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/408/35/pdf/n1340835.pdf?](https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/408/35/pdf/n1340835.pdf?OpenElement)

OpenElement

12. A/76/77, “Reducing space threats through norms, rules and principles of responsible behaviours, Report of the Secretary-General”, 13 July 2021. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F76%2F77&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

13. A/8391. Letter dated 27 May 1971, addressed to the United Nations Secretary-General. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_8391E.pdf

14. A/AC.105/1003. Report of the Legal Subcommittee on its fifty-first session, held in Vienna from 19 to 30 March 2012, COPUOS. 10 April 2012. URL: https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_1003E.pdf

15. A/AC.105/1116. Role of United Nations entities in supporting Member States in the implementation of transparency and confidence-building measures in outer space activities. Special report by the Inter-Agency Meeting on Outer Space Activities on the implementation of the report of the Group of Governmental Experts on Transparency and Confidence-Building Measures in Outer Space Activities as pertaining to the United Nations system. URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2016/aac.105/aac.1051116_0.html

16. A/AC.105/240. Report of the Legal Subcommittee on the work of its eighteenth session (12 March-6 April 1979), COPUOS. 10 April 1979. URL: https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_240E.pdf

17. A/AC.105/58. Report of the Legal Subcommittee on the work of its eighth session (9 June-4 July 1969), COPUOS. 4 July 1969. URL: https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_058E.pdf

18. A/AC.105/94. Report of the Legal Subcommittee on the work of its tenth session (7 June-2 July 1971), COPUOS. 8 July 1971. URL: https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_094E.pdf

19. A/AC.105/990. Report of the Legal Subcommittee on its fiftieth session, held in Vienna from 28 March to 8 April 2011, COPUOS. 20 April 2011. URL: https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_990E.pdf

20. A/AC.294/2023/NGO/1. “Non-Kinetic Anti-Satellite Weapons (ASATs)”- Submission to the third substantive session of the UN Open-Ended Working Group on “Reducing Space Threats through norms, rules and principles of responsible behaviours”. United Nations General Assembly. 13 January 2023. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g23/004/73/pdf/g2300473.pdf?OpenElement>

21. A/AC.294/2023/NGO/3. Reducing Space Threats: Practical Steps Towards a System of Governance in Outer Space. Submitted by The International Institute for Strategic Studies. United Nations General Assembly. 1 February 2023. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g23/014/79/pdf/g2301479.pdf?OpenElement>

22. A/AC.294/2023/NGO/4. Working paper by the Takshashila Institution for the Third Session of the OEWG on Reducing Space Threats. Submitted by the Takshashila Institution. United Nations General Assembly. 3 February 2023. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g23/018/34/pdf/g2301834.pdf?OpenElement>

OpenElement

23. A/AC.294/2023/WP.3. The role of norms, rules and principles of responsible behaviour for space security. Submitted by the United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR). United Nations General Assembly. 24 January 2023. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g23/009/96/pdf/g2300996.pdf?OpenElement>

24. A/C.1/68/L.40. Transparency and confidence-building measures in outer space activities: draft resolution. 18 October 2013. URL: <https://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/1com/1com13/resolutions/L40.pdf>

25. A/C.1/L.219, A/C.1/L.219/Rev.1. Question of the peaceful use of outer space. The banning of the use of cosmic space for military purposes, the elimination of foreign military bases on the territories of other countries and international co-operation in the study of cosmic space. Agenda item 60 (XIII). USSR: revised draft resolution. The establishment of an international committee for co-operation in the study of cosmic space for peaceful purposes. URL: https://www.unoosa.org/pdf/garecords/A_C1_L219E_and_L219Rev1.pdf

26. A/C.1/L.220. Draft resolution, 13 November 1958. URL: https://www.unoosa.org/pdf/garecords/A_C1_L220E.pdf

27. A/RES/1884(XVIII), UN. General Assembly, 18th sess.: 1963. Question of general and complete disarmament. United Nations Digital Library System. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/203960?ln=en>

28. A/RES/36/97 General and complete disarmament. UN GA. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_36_97E.pdf

29. A/RES/39/59, UN General Assembly Resolution, 12 Dec. 1984. URL: <https://nuke.fas.org/control/paros/docs/res39-59.htm>

30. A/RES/66/27, UN. General Assembly, 66th sess.: 2011-2012. Prevention of an arms race in outer space: resolution /: adopted by the General Assembly. 2012, January 12. United Nations Digital Library System. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/719687?ln=en>

31. About MILAMOS. URL: <https://www.mcgill.ca/milamos/about>
32. Alberto Nardelli, Peter Martin. “US Readies Push at UN to Warn Against Nuclear Weapons in Space.” Bloomberg.com, 7 Mar. 2024. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-03-07/us-readies-push-at-un-to-warn-against-nuclear-weapons-in-space>
33. All You Need To Know About Defence Space Research Organisation. URL:<https://defencedirecteducation.com/2019/06/13/dsro-dsa/#:~:text=DSRO%20stands%20for%20Defence%20Space%20Research%20Organisation.%20It,multidimensional%20approach%20using%20outer%20space%20for%20strategic%20purposes.>
34. Almudena Azcárate Ortega. Not a rose by any other name: Dual-Use and Dual-Purpose space systems. June 5, 2023. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/not-a-rose-by-any-other-name-dual-use-and-dual-purpose-space-systems>
35. Alvarez P.G. Prevention of an Arms Race in Outer Space: A Guide to the Discussions in the Conference of Disarmament, UNIDIR/91/79. URL: <https://unidir.org/publication/prevention-of-an-arms-race-in-outer-space-a-guide-to-the-discussions-in-the-conference-on-disarmament/>
36. Antarctic arms control at 60: a precedent or a pole apart? Wilson Center. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/antarctic-arms-control-60-precedent-or-pole-apart>
37. Aoki, S. Law and military uses of outer space. In R. Jakhu & P. Dempsey (Eds.), Routledge handbook of space law. New York, NY: Routledge, 2017. p.205
38. Approving 5 Drafts, First Committee Remains Divided Over Disarmament Approaches, Rejecting Proposal on Investigating Biological, Chemical Weapon Use. Meetings Coverage and Press Releases, GA/DIS/3657, 4 Nov. 2020. URL: <https://press.un.org/en/2020/gadis3657.doc.htm>
39. Ashley J. Tellis. “India’s ASAT Test: An Incomplete Success.” Carnegie Endowment for International Peace, 15 Apr. 2019. URL:

<https://carnegieendowment.org/2019/04/15/india-s-asat-test-incomplete-success-pub-78884>

40. Ashwin Prasad, Rakshith Shetty, China's Military-Civil Fusion Space Program, *The Diplomat*, April 27, 2024. URL: <https://thediplomat.com/2024/04/chinas-military-civil-fusion-space-program/>

41. Banerji, A. The slow militarization of India's space sector. *The Diplomat*. September 30, 2023. URL: <https://thediplomat.com/2023/09/the-slow-militarization-of-indias-space-sector/>

42. Barber, H. How Israel shot down a ballistic missile in space for the first time. *The Telegraph*. 2023, November 5. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2023/11/04/how-israel-shot-down-ballistic-missile-in-space-houthis/>

43. Bhambani, R. Quad Countries Enhance Space Cooperation with New Initiatives. *Interstellar News*. June 14, 2024. URL: <https://interstellar.news/space-defence/quad-countries-strengthen-space-cooperation-and-expand-global-efforts/>

44. Bleddyn E. Bowen. "7 Principles of Space Warfare." *Edinburgh University Press Blog*, 21 Feb. 2022. URL: <https://eupublishingblog.com/2022/02/23/7-principles-of-space-warfare/>

45. Bowen Bleddyn E. *War in Space: Strategy, Spacepower, Geopolitics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020. 288 pp.

46. Brian Weeden, 2007 Chinese Anti-Satellite Test Fact Sheet. 23 Nov. 2010. URL: https://swfound.org/media/9550/chinese_asat_fact_sheet_updated_2012.pdf

47. Case Concerning Laser Activities and the Use of Anti-Satellite Weapons in Outer Space, 2023 Manfred Lachs Space Law Moot Court Competition. URL: <https://www.studocu.com/in/document/university-of-delhi/course-notes-of-llb/2023-moot-court-case-argyliam-v-koligian/37968198>

48. CD/1679, Letter Dated 2002/06/27 From the Permanent Representative of the People's Republic of China and the Permanent Representative of the Russian Federation to the Conference on Disarmament Addressed to the Secretary-General of

the Conference Transmitting the Chinese, English and Russian Texts of a Working Paper Entitled ‘Possible Elements for a Future International Legal Agreement on the Prevention of the Deployment of Weapons in Outer Space, the Threat or Use of Force Against Outer Space Objects’. United Nations Digital Library System, 28 June 2002. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/473291>

49. CD/1778, “Transparency and Confidence-building Measures in Outer Space Activities and the Prevention of Placement of Weapons in Outer Space : Working Paper /: The People’s Republic of China and the Russian Federation.” United Nations Digital Library System, 22 May 2006. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/579577>

50. CD/1780, Existing international legal instruments and prevention of the weaponization of outer space: working paper submitted by the People’s Republic of China and the Russian Federation URL: <https://digitallibrary.un.org/record/579582>

51. CD/1839, Letter Dated 2008/02/12 From the Permanent Representative of the Russian Federation and the Permanent Representative of China to the Conference on Disarmament Addressed to the Secretary-General of the Conference Transmitting the Russian and Chinese Texts of the Draft ‘Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force Against Outer Space Objects (PPWT)’ introduced by the Russian Federation and China. United Nations Digital Library System, 29 Feb. 2008. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/633470>

52. CD/1847, Letter dated 2008/08/19 from the Permanent Representative of the United States of America addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting comments on the draft «Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or use of Force against Outer Space Objects (PPWT)» as contained in document CD/1839 of 29 February 2008. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/637449>

53. CD/1865. Canada working paper – On the Merits of Certain Draft Transparency and Confidence-Building Measures and Treaty Proposals for Space

Security, 5 June 2009. URL:
<https://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/cd/2009/documents/CD1865.pdf>

54. CD/1948. Draft Decision on a programme of work for the 2013 session, 11 February 2013. URL:
<https://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/cd/2013/papers/1948.pdf>

55. CD/1998, Note verbale dated 2 September 2014 from the Delegation of the United States of America to the Conference on Disarmament addressed to the Acting Secretary-General of the Conference transmitting the United States of America analysis of the 2014 Russian-Chinese draft treaty on the prevention of the placement of weapons in outer space, the threat or use of force against outer space object, 3 September 2014. URL:
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g15/007/57/pdf/g1500757.pdf>

56. CD/2060. Letter dated 23 March 2016 from the Permanent Representatives of the Bolivarian Republic of Venezuela and the Russian Federation addressed to the Secretary-General of the Conference on Disarmament transmitting the text of the joint statement by the Minister of the People's Power for Foreign Affairs of the Bolivarian Republic of Venezuela and the Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation to declare that they will not be the first to place weapons of any kind in outer space, signed in New York on 26 September 2015. URL:
<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CD%2F2060&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

57. CD/2160. Joint letter dated 3 June 2019 from the Permanent Mission of the Russian Federation and the Permanent Mission of the Islamic Republic of Pakistan addressed to the Secretary General of the Conference on Disarmament transmitting the text of the Joint Statement of the Russian Federation and the Islamic Republic of Pakistan on the no first placement of weapons of any kind in Outer Space signed by the Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Sergei V. Lavrov

and the Minister of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Pakistan Makhdoom Shah Mahmood Qureshi on 22 May 2019. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CD%2F2160&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

58. CD/2181, Letter dated 23 October 2019 from the Permanent Representative of the Russian Federation addressed to the Secretary-General of the of the Conference on Disarmament, Ms. Tatiana Valovaya, transmitting the text of the Joint Statement of the CIS States Parties on Supporting Practical Steps to Prevent an Arms Race in Outer Space adopted by the CIS States Parties' Ministers of Foreign Affairs on October 10, 2019, Conference on Disarmament, 15 Jan. 2020. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CD%2F2181&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

59. CD/PV.1260. Final record of the one thousand two hundred and sixtieth plenary meeting : held at the Palais des Nations, Geneva, 5 June 2012. Archive. URL: https://archive.org/details/finalrecordofone00conf_32

60. CD/PV.1265. Final record of the one thousand two hundred and sixty-fifth plenary meeting : held at the Palais des Nations, Geneva , 31 July 2012. Archive. URL: https://archive.org/details/finalrecordofone00conf_24

61. China's Space Program: A 2021 Perspective. URL: https://www.unoosa.org/documents/pdf/copuos/stsc/2022/05_Chinas_Space_Program_A_2021_Perspective.pdf

62. Clarke A. C. «The Challenge of the Spaceship», 6 Journal of the British Interplanetary Society, 1946-47, pp. 66-78.

63. Conference on Disarmament (CD). The Nuclear Threat Initiative, 14 Mar. 2023. URL: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/conference-on-disarmament/>

64. Conference on Disarmament. CD/1487, 21 January 1998. URL: <https://nuke.fas.org/control/paros/docs/1487.htm>

65. Conference on Disarmament. CD/1569, 4 February 1999. URL: <https://nuke.fas.org/control/paros/docs/1569.htm>
66. Conference on Disarmament. Working Group on the 'Way Ahead'. EU Statement on the Prevention of an Arms Race in Outer Space. EEAS, 16 June 2017. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/28329_en
67. Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification technique New York, 10 December 1976. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1978/10/19781005%2000-39%20AM/Ch_XXVI_01p.pdf
68. Council conclusions and draft Code of Conduct for outer space activities. Council of the European Union, Brussels, 17 December 2008, 17175/08, PESC 1697, CODUN 61. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-17175-2008-INIT/en/pdf>
69. Crean, Jeffrey. *The Fear of Chinese Power: an International History*. New Approaches to International History. London: Bloomsbury Academic, 2024, 224 p.
70. Danilo delle Fave, *The Challenges of Dual-Use Space Technologies: the Non-Peaceful Use of Satellites*. Space Generation Advisory Council. 14 April, 2023. URL: <https://spacegeneration.org/the-challenges-of-dual-use-space-technologies-the-non-peaceful-use-of-satellites>
71. Daryl G. Kimball. *U.S. Commits to ASAT Ban*. Arms Control Association, 2022. URL: <https://www.armscontrol.org/act/2022-05/news/us-commits-asat-ban>
72. Dean Cheng, «China's Military Role in Space», *Strategic Studies Quarterly*, Vol. 6, No. 1 (Spring 2012), pp. 55–77
73. Declaration of the Basic Principles Governing the Activities of States Pertaining to the Exploration and Use of Outer Space. United Nations Digital Library System, 6 June 1962. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/822463>

74. DeSimone, B. How the Antarctic Treaty of 1959 Influenced the Outer Space Treaty of 1967, In Custodia Legis. The Library of Congress, January 28, 2022. URL: <https://blogs.loc.gov/law/2022/01/how-the-antarctic-treaty-of-1959-influenced-the-outer-space-treaty-of-1967/#:~:text=Article%20%20of%20this%20treaty,current%20and%20future%20space%20exploration>

75. Draft treaty on the prevention of the placement of weapons in outer space and of the threat or use of force against Outer space objects. Proposed by the People's Republic of China and the Russian Federation in the United Nations Conference on Disarmament, 10 June 2014. URL: https://www.ops-alaska.com/IOSL/V7P2/2014_PPWTreaty_EN.pdf

76. Dual Dimensions: The impact of Dual-Use Space Technologies on the space economy. New Space Economy. 2023, June 22. URL: <https://newspaceeconomy.ca/2023/04/04/dual-dimensions-the-impact-of-dual-use-space-technologies-on-the-space-economy/>

77. Dunlap, C., JD. 'Dual use' commercial satellites and the international law of war: a primer. Lawfire. October 31, 2023. URL: <https://sites.duke.edu/lawfire/2023/10/04/dual-use-commercial-satellites-and-the-international-law-of-war-a-primer/>

78. Environmental Modification Convention. U.S. Department of State, URL: <https://2009-2017.state.gov/t/isn/4783.htm>

79. Erwin, S. Japanese military strengthens ties with U.S. Space Command. SpaceNews. 2023, January 23. URL: <https://spacenews.com/japanese-military-strengthens-ties-with-u-s-space-command/>

80. European Parliament resolution of 10 July 2008 on Space and security (2008/2030(INI)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0365_EN.html?redirect

81. Explanation of vote statement in UNGA First Committee on no first placement of weapons in outer space, 27.10.2016. Permanent Mission of Ukraine to

the United Nations. URL: <https://ukraineun.org/en/press-center/127-explanation-of-vote-statement-in-unga-first-committee-on-no-first-placement-of-weapons-in-outer-space/>

82. Fabio Tronchetti, *Fundamentals of Space Law and Policy* (Springer 2013), 107 p.

83. Final Record of the 410th Plenary Meeting, Held at the Palais Des Nations, Geneva, on Thursday, 30 April 1987. Conference on Disarmament. United Nations Digital Library System, 30 Apr. 1987. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/64905>

84. Gabriel Honrada, China's growing appetite for a space fight with US, July 1, 2024. URL: <https://asiatimes.com/2024/07/chinas-growing-appetite-for-a-space-fight-with-us/>

85. General Assembly Adopts 63 Drafts on First Committee's Recommendation With Nuclear Disarmament at Core of Several Recorded Votes, Meetings Coverage and Press Releases. GA/11593, 2 Dec. 2014. URL: <https://web.archive.org/web/20170704040738/http://www.un.org/press/en/2014/ga11593.doc.htm>

86. General Assembly Official Records, 77th Session: 46th Plenary Meeting, Wednesday, 7 December 2022, New York. United Nations Digital Library System, 7 Dec. 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4009684>

87. General Committee, 117th Meeting, Wednesday, 17 September 1958, New York: General Assembly, 13th Session. United Nations Digital Library System, 17 Sept. 1958. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/794007>

88. Green Brian P. *Space Ethics*, London: Rowman & Littlefield, 2021, 304 p.

89. Greenewald, J. Operation Argus – High-Altitude nuclear detonations in 1958. *The Black Vault - Discover the Truth*. February 3, 2021. URL: <https://www.theblackvault.com/documentarchive/operation-argus-high-altitude-nuclear-detonations-in-1958/>

90. ICRC, «The Potential Human Cost of the Use of Weapons in Outer Space and the Protection Afforded by International Humanitarian Law» (2021) Position paper submitted by the International Committee of the Red Cross to the Secretary-General of the United Nations on the issues outlined in General Assembly Resolution 75/36. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/icrc_potential_human_cost_of_use_of_weapons_in_outer_space_and_ihl_protection.pdf
91. India's Space Priorities Are Shifting Toward National Security // Carnegie Endowment for International Peace. URL: <https://carnegieendowment.org/2022/09/01/india-s-space-priorities-are-shifting-toward-national-securitypub-87809>
92. Indian Space Policy 2023. URL: https://www.isro.gov.in/media_isro/pdf/IndianSpacePolicy2023.pdf
93. Indian Space Policy and the New Lunar Space Race. URL: <https://www.stimson.org/2023/indian-space-policy-and-the-new-lunar-spacerace/>
94. IndSpaceEx, Drishti IAS, 2019. URL: <https://www.drishtias.com/daily-updates/daily-news-analysis/ind-space-ex>
95. Jack Beard, Dale Stephens. *The Woomera Manual on the International Law of Military Space Operations*. Oxford University Press, USA, 2024.
96. Jasani, B. Military use of outer space. *Annals of Air & Space Law*, 27, 2002. p.347
97. Kavka Gregory S. "Space War Ethics." *Ethics*, vol. 95, no. 3, 1985, pp. 673-691. JSTOR. URL: <http://www.jstor.org/stable/2381044>
98. Khan, A. R. Space wars: Dual-use satellites. *Rutgers Journal of Law and Public Policy*, 14, 2017. p. 329
99. Korovin. E. «La Conquête de la Stratosphere et le Droit International», *Revue Generate de Droit International Public*, Paris, vol. 41, no. 6, 1934, pp. 675-686.

100. Law of the Russian Federation No. 5663-I «On Space Activities» of 20 August 1993. URL:

https://astro.unoosa.org/astro/uploads/res/definitions/law/data/rf-5663-i_html/Law_On_Space_Activities_dated_20.08.1993_No._5663-I.pdf

101. Letter Dated 2 Sept. 1958 From the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations, Addressed to the Secretary-General. United Nations Digital Library System, 2 Sept. 1958. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/844793>

102. Letter dated 2000/02/09 from the Permanent Representative of China to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting a working paper entitled “China’s position on and suggestions for ways to address the issue of prevention of an arms race in outer space at the Conference on Disarmament”, CD/1606. United Nations Digital Library System. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/410027?ln=en&v=pdf>

103. Loane Nader, “AsterX : Tout Savoir Sur L’exercice Spatial International Qui Simule Une Crise Dans L’espace.” CNEWS, 3 Mar. 2024. URL: <https://www.cnews.fr/science/2024-03-03/asterx-tout-savoir-sur-lexercice-spatial-international-qui-simule-une-crise-dans>

104. Loren Grush, “Russia Just Tested Satellite-destroying Tech in Space, US Space Command Claims.” The Verge, 23 July 2020. URL: <https://www.theverge.com/2020/7/23/21335506/russia-anti-satellite-weapon-test-kosmos-2543>

105. Lt Col Narendra Tripathi (r). Harmonizing Military Space Ambitions With India’s National Space Strategy: A Comprehensive Analysis. Indian Aerospace and Defence Bulletin - News for aerospace and defence in India. April 27, 2024. URL: <https://www.iadb.in/2024/04/14/harmonizing-military-space-ambitions-with-indias-national-space-strategy-a-comprehensive-analysis/>

106. Mandl V. Das Weltraum-Recht: Ein Problem der Raumfahrt, Mannheim, Berlin, Leipzig: J. Bensheimer, 1932, 48 pp.

107. Manual on International Law Applicable to Military Uses of Outer Space. URL: <https://www.mcgill.ca/milamos/>
108. Mariia Semenchuk, International military-space cooperation of Ukraine: legal aspects. *Visegrad Journal on Human Rights*, No. 1 (2024). p. 90-94. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.1.14>
109. McGill Manual-MILAMOS Project. URL: <https://mcgillmanual.ca/#/home>
110. Meyer A. «Legal Problems of Space Flight», *Annual Report of the British Interplanetary Society*, 1952, pp. 353-354.
111. Models of legal regulation of the remote sensing activities in the world: experience for Ukraine. (N. R. Malysheva, A. M. Hurova), *Space Sci. & Technol*, 25, No 4, 86-110. <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/knit/2020-26/knit-2020-26-4-07-malysheva.pdf>
112. Namrata Goswami, China's Space Program in 2023: Taking Stock, *The Diplomat*, December 13, 2023. URL: <https://thediplomat.com/2023/12/chinas-space-program-in-2023-taking-stock/>
113. NASA History Office. NASA. URL: <https://www.nasa.gov/history/history-office/>
114. National Security Space Strategy: Unclassified Summary. URL: https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Reports%20and%20Pubs/2011_nationalsecurityspacestrategy.pdf
115. NATO Legal Gazette Issue 42, Legal Aspects of Space: NATO perspectives. December 2021. URL: https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/legal_gazette_42.pdf
116. NATO's Overarching Space Policy. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_190862.htm
117. NRO approved for release 22 June 2015. URL: <https://www.nro.gov/Portals/65/documents/foia/declass/Archive/15-39.PDF>

118. Nuclear Test Ban Treaty. John F. Kennedy Presidential Library and Museum. URL: <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/nuclear-test-ban-treaty>

119. Operation Dominic. URL: <https://nuclearweaponarchive.org/Usa/Tests/Dominic.html>

120. Outer Space – UNODA. URL: <https://disarmament.unoda.org/topics/outerspace/#:~:text=Since%20the%20early%201980s%2C%20the%20Conference%20on%20Disarmament,space%20and%20prohibiting%20the%20use%20of%20anti-satellite%20weapons.>

121. Parimal Saraf, Analyzing The Chinese Space Programme and Its Relevance in Geopolitics, November 17, 2022. URL: <https://orcasia.org/article/153/analyzing-the-chinese-space-programme-and-its-relevance-in-geopolitics>

122. Paul G. Dembling, Daniel M. Arons, Space Law and the United Nations: The Work of the Legal Subcommittee of the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 32 J. AIR L. & COM. 329 (1966). URL: <https://scholar.smu.edu/jalc/vol32/iss3/2>

123. Paul Meyer, “Washington Sparks a Space Spat at the United Nations”. Bulletin of the Atomic Scientists, 12 Dec. 2018. URL: <https://thebulletin.org/2018/12/washington-sparks-a-space-spat-at-the-united-nations/>

124. Peperkamp L. “An Arms Race in Outer Space?”, Atlantisch Perspectief, Volume 44, No 4, Special Edition: Uncovering an Unseen Nemesis, 2020, pp. 46-50.

125. Political and Security Questions. Chapter I Disarmament and other matters concerning maintenance of peace and security, UN. URL: https://cdn.un.org/unyearbook/yun/chapter_pdf/1958YUN/1958_P1_SEC1_C H1.pdf

126. Preliminary Recommendations on Possible Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviours Relating to Threats by States to Space Systems.

International Committee of the Red Cross, 2 Feb. 2023. URL: <https://www.icrc.org/en/document/preliminary-recommendations-on-reducing-space-threats>

127. Presentation of AsterX 2024. URL: <https://air.defense.gouv.fr/asterx/dossier/presentation-asterx-2024>

128. Prevention of an arms race in outer space : working paper /: Syrian Arab Republic on behalf of Member States of G-21. 2012, August 30. United Nations Digital Library System. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/733915?ln=en>

129. Prohibition of the Stationing of Weapons and Prevention of an Arms Race in Outer Space. The United Nations disarmament yearbook, 1984. pp 361-362. DOI: <https://doi.org/10.18356/fcb23e09-en>

130. Proposed UN General Assembly Resolution on Destructive Direct-Ascent Anti-Satellite Missile Testing. U.S. Mission to International Organizations in Geneva, 21 Sept. 2022. URL: <https://geneva.usmission.gov/2022/09/21/proposed-un-general-assembly-resolution-on-destructive-direct-ascent-anti-satellite-missile-testing/>

131. Question of the Peaceful Use of Outer Space: The Banning of the Use of Cosmic Space for Military Purposes, the Elimination of Foreign Military Bases on the Territories of Other Countries and International Co-operation in the Study of Cosmic Space. Agenda Item 60 (a) (XIII). Programme for International Cooperation in the Field of Outer Space. Agenda Item 60 (b) (XIII). Report of the 1st Committee. United Nations Digital Library System, 28 Nov. 1958. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/845510>

132. Ram S. Jakhu & Steven Freeland, eds, McGill Manual on International Law Applicable to Military Uses of Outer Space: Volume I – Rules (Montreal: Centre for Research in Air and Space Law, 2022). URL: https://www.mcgill.ca/milamos/files/milamos/mcgill_manual_volume_i_-_rules_final_0.pdf

133. Report of the Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. United Nations Digital Library System, 14 July 1959. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/840867>

134. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Fifty-fourth session (1-10 June 2011), General Assembly Official Records, Sixty-sixth Session, Supplement No. 20. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_66_20E.pdf

135. Report of the Legal Sub-Committee on the Work of Its Fourth Session (20 September - 1 October 1965) to the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. United Nations Digital Library System, 1 Oct. 1965. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/822423>

136. Report of the Secretary-General on Reducing Space Threats Through Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviors (2021), UNODA. URL: <https://disarmament.unoda.org/topics/outerspace-sg-report-outer-space-2021/>

137. RES 1348, (XIII) Question of the Peaceful Use of Outer Space. General Assembly 13th session, 1958. URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/1958/general_assembly_13th_session/res_1348_xiii.html

138. RES 1472 (XIV), International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space. General Assembly 14th session, 1959. URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/1959/general_assembly_14th_session/res_1472_xiv.html

139. RES 1721 (XVI). International co-operation in the peaceful uses of outer space. URL: https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/resolutions/res_16_1721.html

140. RES 1802 (XVII). International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space. URL:

https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/1962/general_assembly_17th_session/res_1802_xvii.html

141. RES 1962 (XVIII). Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space. URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/1963/general_assembly_18th_session/res_1962_xviii.html

142. RES 1963 (XVIII), International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space. URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/1963/general_assembly_18th_session/res_1963_xviii.html

143. RES 2130 (XX). International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_20_2130E.pdf

144. RES 2345 (XXII). Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/rescueagreement.html>

145. RES 2777 (XXVI). Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/liability-convention.html>

146. RES 2779 (XXVI). Preparation of an international treaty concerning the Moon. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_26_2779E.pdf

147. RES 3182 (XXVIII). International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_28_3182E.pdf

148. RES 3235 (XXIX). Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/registration-convention.html>

149. RES/2222(XXI). Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf

150. Research. Manual on International Law Applicable to Military Uses of Outer Space. URL: <https://www.mcgill.ca/milamos/research>

151. Robert Heinlein. The Pragmatics of Patriotism. URL: <https://www.zeugmaweb.net/articles/patriotism.html>

152. Russian Federation - Space Security Portal. URL: <https://spacesecurityportal.org/states/russian-federation>

153. Sakshi Shairwal. Legal overview of space law in India. URL: <https://s3.amazonaws.com/documents.lexology.com/53e99df2-1c50-40b6-a700-094e47321aee.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAVYILUYJ754JTDY6T&Expires=1702611651&Signature=FeNLgkAvD6RQ%2Fkvq19lpDZixD4g%3D>

154. Sam Wilson. Japan's Gradual Shift Toward Space Security: Japan's interest in military space activities will likely continue. May 06, 2020. URL: <https://thediplomat.com/2020/05/japans-gradual-shift-toward-space-security/#:~:text=For%20almost%2040%20years%2C%20Japan%20held%20the%20position,passed%20a%20formal%20resolution%20excluding%20military%20space%20activity.>

155. Satellite imagery as evidence for international crimes. Coalition for the International Criminal Court. Global justice for atrocities. URL: <https://www.coalitionfortheicc.org/news/20150423/satellite-imagery-evidence-international-crimes>

156. Sending 14 Drafts to General Assembly, First Committee Defeats Motion Questioning Its Competence to Approve One Aimed at Tackling Outer Space Threats. Meetings Coverage and Press Releases, GA/DIS/3658, 6 Nov. 2020. URL: <https://press.un.org/en/2020/gadis3658.doc.htm>

157. Shannon Bugos. “Russian ASAT Test Creates Massive Debris”. Arms Control Association, 2021. URL: <https://www.armscontrol.org/act/2021-12/news/russian-asat-test-creates-massive-debris>

158. Space Debris Mitigation Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, UNOOSA. URL: https://www.unoosa.org/pdf/publications/st_space_49E.pdf

159. Space Foundation. U.S. Space Law - Space Foundation. 2023, January 30. URL: https://www.spacefoundation.org/space_brief/us-space-law/

160. Space Security Index. UN COPUOS 2011. URL: <https://www.unoosa.org/pdf/pres/copuos2011/tech-19.pdf>

161. Space Warfare: How Are Offensive Military Operations Conducted in Space? ITSS Verona, 23 Jan. 2023. URL: <https://www.itssverona.it/space-warfare-how-are-offensive-military-operations-conducted-in-space>

162. Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2023. URL: https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2023/aac_105c_22023crp/aac_105c_22023crp_3_0_html/AC105_C2_2023_CRP03E.pdf

163. Steer C. «Why Outer Space Matters for National and International Security», Center for Ethics and the Rule of law, University of Pennsylvania, 2020.

164. Summary Record of the 1079th Meeting: 1st Committee, Held at Headquarters, New York, Friday, 11 December 1959, General Assembly, 14th Session. United Nations Digital Library System, 11 Dec. 1959. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/859061>

165. Summary Record of the 1080th Meeting: 1st Committee, Held at Headquarters, New York, Friday, 11 December 1959, General Assembly, 14th Session. United Nations Digital Library System, 11 Dec. 1959. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/858910>

166. Summary Record of the 1081st Meeting (Closing Meeting): 1st Committee, Held at Headquarters, New York, Saturday, 12 December 1959, General

Assembly, 14th Session. United Nations Digital Library System, 12 Dec. 1959. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/858887>

167. Summary Record of the 1421st Meeting: 1st Committee, Held at Headquarters, New York, Saturday, 18 December 1965, General Assembly, 20th Session. United Nations Digital Library System, 1966. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/800601>

168. Summary Record of the 1422nd Meeting: 1st Committee, Held at Headquarters, New York, Monday, 20 December 1965, General Assembly, 20th Session. United Nations Digital Library System, 1966. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/800377>

169. Summary Record of the 994th Meeting: 1st Committee, Held at Headquarters, New York, Monday, 24 November 1958, General Assembly, 13th Session. United Nations Digital Library System, 24 Nov. 1958. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/860318>

170. Summary Record of the 995th Meeting: 1st Committee, Held at Headquarters, New York, Monday, 24 November 1958, General Assembly, 13th Session. United Nations Digital Library System, 24 Nov. 1958. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/860282>

171. Suzuki Kazuto. Space Security in Japan's New Strategy Documents. June 21, 2023. URL: <https://www.csis.org/analysis/space-security-japans-new-strategy-documents>

172. Test Ban Treaty (1963). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/test-ban-treaty>

173. The Potential Human Cost of the Use of Weapons in Outer Space and the Protection Afforded by International Humanitarian Law. Position paper submitted by the International Committee of the Red Cross to the Secretary-General of the United Nations on the issues outlined in General Assembly Resolution 75/36. ICRC, 08 April 2021. URL: <https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/2021/04/icrc-position-paper-unsg-on-resolution-A-75-36-final-eng.pdf>

174. Treaty banning nuclear weapon tests in the atmosphere, in outer space and under water. Signed at Moscow, on 5 August 1963. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20480/volume-480-I-6964-English.pdf>

175. UN, Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification techniques. URL: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002800385c9&clang=en>

176. UN. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. Legal Subcommittee. “Report of the Legal Sub-Committee on the Work of the 2nd Part of Its 3rd Session (5-23 October 1964) to the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space.” United Nations Digital Library System, 23 Oct. 1964. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/822462>

177. UN. Conference on Disarmament. “Report of the Ad Hoc Committee on Prevention of an Arms Race in Outer Space.” United Nations Digital Library System, 12 Aug. 1992. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/149867>

178. UN. Conference on Disarmament. “Report of the Ad Hoc Committee on Prevention of an Arms Race in Outer Space.” United Nations Digital Library System, 19 Aug. 1993. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/173730>

179. UN. Conference on Disarmament. “Report of the Ad Hoc Committee on Prevention of an Arms Race in Outer Space.” United Nations Digital Library System, 24 Aug. 1994. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/188861>

180. UN. Conference on Disarmament. Ad Hoc Committee on Prevention of an Arms Race in Outer Space. “Report of the Ad Hoc Committee on Prevention of an Arms Race in Outer Space.” United Nations Digital Library System, 26 Aug. 1985. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/100589>

181. UN. General Assembly (12th sess. : 1957). “Regulation, Limitation and Balanced Reduction of All Armed Forces and All Armaments; Conclusion of an International Convention (Treaty) on the Reduction of Armaments and the

Prohibition of Atomic, Hydrogen and Other Weapons of Mass Destruction.” United Nations Digital Library System, 1958. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/207243>

182. UN. General Assembly (18th sess. : 1963). “Question of General and Complete Disarmament.” United Nations Digital Library System, 1964. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/203960>

183. UN. General Assembly (36th sess. : 1981-1982). “Conclusion of a Treaty on the Prohibition of the Stationing of Weapons of Any Kind in Outer Space.” United Nations Digital Library System, 15 Jan. 1982. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/27062>

184. UN. General Assembly (37th sess. : 1982-1983). “Prevention of Arms Race in Outer Space and Prohibition of Anti-satellite Systems.” United Nations Digital Library System, 20 Jan. 1983. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/606681>

185. UN. General Assembly (64th sess. : 2009-2010). 1st Committee. “General and Complete Disarmament : Report of the 1st Committee : General Assembly, 64th Session.” United Nations Digital Library System, 13 Nov. 2009. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/672369>

186. UN. General Assembly (64th sess. : 2009-2010). 1st Committee. “Prevention of an Arms Race in Outer Space : Report of the 1st Committee : General Assembly, 64th Session.” United Nations Digital Library System, 10 Nov. 2009. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/671534>

187. UN. General Assembly (65th sess. : 2010-2011). “Prevention of an Arms Race in Outer Space : Resolution /: Adopted by the General Assembly.” United Nations Digital Library System, 13 Jan. 2011. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/696728>

188. UN. General Assembly (65th sess. : 2010-2011). “Transparency and Confidence-building Measures in Outer Space Activities : Resolution /: Adopted by

the General Assembly.” United Nations Digital Library System, 13 Jan. 2011. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/696609>

189. UN. General Assembly (75th sess.: 2020-2021). “Reducing Space Threats Through Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviours : Resolution /: Adopted by the General Assembly.” United Nations Digital Library System, 16 Dec. 2020. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3895440>

190. UN. General Assembly (76th sess.: 2021-2022). “Reducing Space Threats Through Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviours : Resolution /: Adopted by the General Assembly.” United Nations Digital Library System, 30 Dec. 2021. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3952870>

191. UN. General Assembly (77th sess. : 2022-2023). “Destructive Direct-ascent Anti-satellite Missile Testing : Resolution /: Adopted by the General Assembly.” United Nations Digital Library System, 12 Dec. 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3997622>

192. UN. General Assembly (78th sess.: 2023-2024). “Reducing Space Threats Through Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviours : Resolution /: Adopted by the General Assembly.” United Nations Digital Library System, 6 Dec. 2023. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4030053>

193. UNGA. ‘International Cooperation in Peaceful Uses of Outer Space’: Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 27 Sept. 1962. URL: <https://undocs.org/A/5181>

194. United Nations, 2nd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, Program for Peace and International Cooperation (A/5763), 10 September 1964, Cairo, Egypt. URL: http://cns.miis.edu/nam/documents/Official_Document/2nd_Summit_FD_Cairo_Declaration_1964.pdf

195. UNOOSA. 34/68. Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/moon-agreement.html>

196. UNOOSA. A/6042, Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 12 October 1965. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_6042E.pdf
197. UNOOSA. Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html>
198. UNOOSA. Space Law Treaties and Principles. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>
199. Vermeulen S. «Space art as a critique of space law», Leonardo: Art Science and Technology, vol. 54, no. 1, 2021, pp. 115-124.
200. Vlastic, I. A. Space law and military applications of space technology. in N. Jasentuliyana (Ed.). Perspectives on international law. London, U.K.: Kluwer, 1995.
201. Watanabe Tsuneo. What's New in Japan's Three Strategic Documents. February 13, 2023. URL: <https://www.csis.org/analysis/whats-new-japans-three-strategic-documents>
202. We Have Not Passed the Point of No Return. Disarmament Committee Told, Weighing Chance Outer Space Could Become Next Battlefield | Meetings Coverage and Press Releases. 26.10.2022, GA/DIS/3698. URL: <https://press.un.org/en/2022/gadis3698.doc.htm>
203. Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) Statement to the Informal CD Civil Society Forum on Outer Space. 19 March 2015. URL: https://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/cd/2015/statements/part1/19March_WILPF-OuterSpace.pdf
204. Військовий космос України, URL: <https://mil.in.ua/uk/viyskovyy-kosmos-ukrayiny/>

205. Державне космічне агентство України. Концепція реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року. URL: https://www.nkau.gov.ua/docs/articles/Konceptsiya_2032.pdf

206. Довідник РВСП. URL: https://web.archive.org/web/20210419214616/https://rvsn.info/test_range/niip_005.html

207. Договір про Антарктику від 01.12.1959. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224#Text

208. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text

209. Зарзар В.А. Міжнародне публічне повітряне право. Питання повітряного права: Зб. праць секції повітряного права Співки Авіахім. Співка товариств дружби авіаційної та хімічної оборони та промисловості. М., 1927. Т. 1. с. 90-103.

210. Інструкція з організації та здійснення міжнародного співробітництва в системі Міністерства оборони України (Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України), наказ від 23.07.2021 р. № 218. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS35815?an=16&ed=2024_05_14

211. Інструкція з організації та здійснення міжнародного співробітництва в системі Міністерства оборони України від 23.07.2021 р. № 218 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0218322-21#Текст>

212. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо співробітництва в галузі топографії, картографії, геоінформаційних систем, дистанційного зондування та обміну географічною

інформацією : Меморандум, Міжнар. документ 826_032 від 31.10.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_032#Текст

213. Положення про Державне космічне агентство України від 14.05.2015 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-%D0%BF#Text>

214. Положення про Міністерство оборони України від 26.11.2014 р. № 671 (зміни внесені згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 730). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>

215. Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996, № 502/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80>

216. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Болгарія про співробітництво в галузі військової географії: Протокол / Міжнар. документ 100_090 від 04.07.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_090/#Text

217. Семенчук М.Р. До питання про резолюцію ООН щодо нерозміщення першими зброї в космосі (A/RES/77/42). Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. с. 1159-1163. URL: https://www.ndi.academy/wp-content/uploads/KRC_conf-Aktualni-pytannya_traven_2023.pdf

218. Семенчук М.Р. Міжнародно-правові аспекти використання протисупутникової зброї. Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства: збірник тез наукових доповідей і повідомлень XV Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів. Харків, 28 травня 2022 р. с. 128-132. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/zbirnyk.pdf>

219. Семенчук М.Р. Особливості використання військового персоналу в освоєнні космосу на сучасному етапі розвитку міжнародного космічного права. International scientific conference «The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period»: conference proceedings, July 29–30, 2022. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022, pp. 291-293. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-74>

220. Семенчук М.Р. Особливості використання КНР гібридних супутників.// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна 2021». Київ, 29 березня 2021 р. с. 84-87.

221. Семенчук М.Р. Правові та інституційні механізми регулювання військово-космічної діяльності Індії// Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 21 грудня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. с. 261-264. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-66>

222. Семенчук М.Р. Проєкт MILAMOS як спроба вдосконалення врегулювання військово-космічної діяльності у міжнародному публічному праві. Сучасні аспекти та актуальні підходи в навчанні, викладанні й дослідженні державно-правових дисциплін: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 27 лютого – 9 квітня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. с. 155-158.

223. Семенчук М.Р. Формування міжнародно-правових засад щодо запобігання розміщенню зброї у космічному просторі (1959-1979). Аналітично-порівняльне правознавство. №6/2023. с. 702-707. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.121>

224. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Італійської Республіки щодо співробітництва в галузі військової географії : Угода, Міжнар. документ. 380_040 від 08.10.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_040#Текст

225. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Чеської Республіки про співробітництво в галузі військової географії: Угода, Міжнар. документ. 203_060 від 12.04.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_060/#Текст

226. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 18.12.1979. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482#Text

227. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір від 22.04.1968. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_483#Text

228. Угода про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Угорської Республіки в галузі військової топогеодезії: Угода, Міжнар. документ 348_086 від 26.02.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_086/#Текст

229. Ціолковський К.Е. «Дослідження світових просторів реактивними приладами». Журнал «Науковий огляд» №5, 1903.

230. Шевченко О. Open source і приватно-державна співпраця – ключі до стратегічної стійкості України. ФОКУС. 2023, 4 вересня. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/590195-open-source-i-privatno-derzhavna-spivpracya-klyuchi-do-strategichnoyi-stijkosti-ukrayini>

231. 宇 宙 基 本 法 . URL: [https://stage.tksc.jaxa.jp/spacelaw/country/japan/date/a_japan_uchu_kihonhou\(jap\).pdf](https://stage.tksc.jaxa.jp/spacelaw/country/japan/date/a_japan_uchu_kihonhou(jap).pdf)

232. 宇 宙 基 本 計 画 (2013 年 1 月 25 日). URL: <https://stage.tksc.jaxa.jp/spacelaw/country/japan/27A-3.J.pdf>

233. Text of Space Policy Directive-4: Establishment of the United States Space Force – the White House. The White House, February 19 2019. URL:

<https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/text-space-policy-directive-4-establishment-united-states-space-force/>

234. Joyce, J. The militarisation of space: navigating the legal void. Taylor Wessing, May 2 2024. URL: <https://www.taylorwessing.com/en/interface/2024/the-space-race/the-militarisation-of-space-navigating-the-legal-void>

235. Григоров О. М. Міжнародне космічне право : підручник / Київ: Фенікс, 2023. – 130 с.

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Семенчук М.Р. Формування міжнародно-правових засад щодо запобігання розміщенню зброї у космічному просторі (1959-1979). Аналітично-порівняльне правознавство. №6/2023. с. 702-707. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.121>

2. М. Семенчук Міжнародно-правова діяльність Комітету ООН з космосу (КОПУОС) щодо демілітаризації космосу. Юридичний вісник. №6/2023. с. 320-327. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.39>

3. Семенчук М.Р. Історико-правовий аспект становлення та діяльності Спеціального комітету із запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Аналітично-порівняльне правознавство. №1/2024. с. 731-735. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.129>

4. Семенчук М.Р. До питання про російсько-китайський проєкт Договору про запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, загрозі силою або її застосуванню проти космічних об'єктів. Юридичний науковий електронний журнал. №2/2024. с.514-518. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/127>

Стаття в іноземному періодичному науковому виданні

5. Mariia Semenchuk, International military-space cooperation of Ukraine: legal aspects. Visegrad Journal on Human Rights, No. 1 (2024). p. 90-94. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.1.14>

Тези доповідей, матеріалів науково-практичних конференцій

6. Семенчук М.Р. Особливості використання КНР гібридних супутників.// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів

і молодих вчених «Шевченківська весна 2021». Київ, 29 березня 2021 р. с. 84-87.

7. Семенчук М.Р. Міжнародно-правові аспекти використання протисупутникової зброї. // Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства: збірник тез наукових доповідей і повідомлень XV Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів. Харків, 28 травня 2022 р. с. 128-132. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/zbirnyk.pdf>

8. Семенчук М.Р. Особливості використання військового персоналу в освоєнні космосу на сучасному етапі розвитку міжнародного космічного права. // International scientific conference «The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period»: conference proceedings, July 29–30, 2022. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. р. 291-293. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-74>

9. Семенчук М.Р. До питання про резолюцію ООН щодо нерозміщення першими зброї в космосі (A/RES/77/42). // Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. с. 1159-1163. URL: https://www.ndi.academy/wp-content/uploads/KRC_conf-Aktualni-pytannya_traven_2023.pdf

10. Семенчук М.Р. Правові та інституційні механізми регулювання військово-космічної діяльності Індії// Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 21 грудня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. с. 261-264. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-66>

11. Семенчук М.Р. Проект MILAMOS як спроба вдосконалення врегулювання військово-космічної діяльності у міжнародному публічному праві. // Сучасні аспекти та актуальні підходи в навчанні, викладанні й

дослідженні державно-правових дисциплін: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 27 лютого – 9 квітня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. с. 155-158.